

SLOVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI IN UMETNOSTI
ACADEMIA SCIENTIARUM ET ARTIUM SLOVENICA

RAZRED ZA UMETNOSTI
CLASSIS V: ARTES

RAZPRAVE
DISSERTATIONES

1

SIMČIČEV ZBORNIK: OB STOLETNICI ROJSTVA

LJUBLJANA
2023

ISBN 978-961-268-096-1
SIMČIČEV ZBORNIK:
OB STOLETNICI ROJSTVA
RAZPRAVE
DISSERTATIONES

1

SLOVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI IN UMETNOSTI
ACADEMIA SCIENTIARUM ET ARTIUM SLOVENICA

RAZRED ZA UMETNOSTI
CLASSIS V: ARTES

RAZPRAVE
DISSERTATIONES

1

SIMČIČEV ZBORNIK: OB STOLETNICI ROJSTVA

LJUBLJANA
2023

SPREJETO NA SEJI PREDSEDSTVA
SLOVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI IN UMETNOSTI
DNE 18. 4. 2023
IN
NA SEJI RAZREDA ZA UMETNOSTI
DNE 10. 8. 2023

RAZPRAVE V. RAZREDA SAZU
DISSERTATIONES CLASSIS V
1

SIMČIČEV ZBORNIK:
OB STOLETNICI ROJSTVA

Uredil: Jožef Muhovič

Recenzenta: akademik Drago Jančar in prof. dr. Vid Snoj

Jezikovni pregled: Nada Šumi

Prevod v angleščino: avtorji in Špela Truden

Izdala in založila: Slovenska akademija znanosti in umetnosti

Prelom, priprava in tisk: SETZER, Danilo Radanović s.p.

Naklada: 300 izvodov

Ljubljana, 2023

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6.09Simčič Z.(082)
012Simčič Z.

SIMČIČEV zbornik : ob stoletnici rojstva / [uredil Jožef Muhovič ; prevod v angleščino avtorji in Špela Truden]. - Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2023. - (Razprave / Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za umetnosti = Dissertationes / Academia scientiarum et artium Slovenica, Classis V: Artes, ISSN 3023-9095 ; 1)

ISBN 978-961-268-096-1
COBISS.SI-ID 163416067

VSEBINA

Predgovor	9
I. UVODNI NAGOVORI	13
<i>Peter Štih</i> , Nagovor na sprejemu ob 100-letnici akad. Zorka Simčiča	15
<i>Andrej Jemec</i> , Spoštovanemu in dragemu slovenskemu pisatelju akademiku Zorku Simčiču za stoti rojstni dan	17
<i>Vladimir Kos</i> , Pozdrav in dobre želje iz daljne dežele	20
II. ZORKO SIMČIČ – REFLEKSIJE O PRIIMKU, LITERARNIH ZAČETKIH IN ZNAČAJU	21
<i>Marko Snoj</i> , O priimku Simčič	23
<i>Kajetan Gantar</i> , Letošnji stoletnik – nekoč najmlajši član uredniškega odbora publikacije »Zbornik Zimske pomoči«	25
<i>Martin Sušnik</i> , Realist, ki izžareva živost in upanje. Zorku Simčiču ob stoletnici	35
III. RECEPCIJA SIMČIČEVEGA LITERARNEGA OPUSA NA PRAGU NOVEGA TISOČLETJA	39
<i>Milček Komelj</i> , Zorko Simčič in slovenstvo	41
<i>Matevž Kos</i> , Poslednji deseti bratje in vprašanje »velikega teksta«	49
<i>Marija Stanonik</i> , Funkcija folklornih motivov v Simčičevem romanu »Poslednji deseti bratje«	68
<i>Brane Senegačnik</i> , Za spuščeni zastorom. O (ne)uprizorjeni dramatik Zorka Simčiča	102
<i>Matija Ogrin</i> , Simčičeva literatura za mladino – vračanje k začetku in izvoru	117
<i>Miklavž Komelj</i> , Zorko Simčič in današnja Slovenija	123
IV. BIBLIOGRAFIJA ZORKA SIMČIČA	135
<i>Marjana Benčina</i> , Bibliografija Zorka Simčiča	135
V. RECENZIJI	173
<i>Drago Jančar</i>	175
<i>Vid Snoj</i>	176

Predgovor

19. novembra 2021 je pisatelj Zorko Simčič praznoval stoti rojstni dan. Kolegi iz razreda za umetnosti *Slovenske akademije znanosti in umetnosti* smo ga ob tej častitljivi priložnosti želeli presenetiti z njemu posvečenim simpozijem, ki smo ga pripravili skupaj s poznavalci njegovega življenja in ustvarjalnosti. Vse je bilo že nared, račune pa nam je zadnji trenutek prekrizala pandemija covid-19, ki je s karantenskimi ukrepi preprečila izvedbo na dan jubileja. Ker simpozija nismo mogli izvesti v živo, smo prispevke kmalu potem posneli v avdiovizualni obliki.¹ Scenarist in režiser **Matias Zemljič** pa je ob tej priložnosti o slavljencu posnel tudi 55-minutni igrano-dokumentarni film, ki vključuje posnetke iz uvodnih delov načrtovanega simpozija.²

Nekoliko z zamudo prihaja v strokovno in širšo javnost tudi knjižna oblika simpozijskega zbornika z naslovom *Simčičev zbornik: Ob stoletnici rojstva*. Zbornik sestavljajo štirje deli.

Prvi del je posvečen slavnostnim nagovorom in voščilom ob akademikovem visokem življenjskem jubileju, ki so jih prispevali predsednik SAZU akademik prof. dr. **Peter Štih**, akademik prof. **Andrej Jemec** in pred kratkim umrli pisatelj sošolec in do konca življenja Simčičev prijatelj dr. **Vladimir Kos** (1924–2022), dolgoletni profesor univerze *Sophia* v Tokiu.

Drugi del nosi naslov *Zorko Simčič: Refleksije o priimku, literarnih začetkih in značaju*. Akademik prof. dr. **Marko Snoj** je k temu delu simpozija prispeval zanimivo etimološko študijo o imenu Zorko in o priimku Simčič. Akademik prof. dr. **Kajetan Gantar** (1930–2022) je spregovoril o začetkih Simčičeve umetniške in kulturne ustvarjalnosti, ki sovpadajo z eno najzajetnejših publikacij, kar jih je v okupirani Sloveniji izšlo med drugo svetovno vojno. In sicer z *Zbornikom Zimske pomoči* (1944). V njem je kot najmlajši od štirih urednikov sodeloval 22-letni Zorko Simčič, ki je leto pred tem objavil svoj prvi roman *Prebujenje*. Zaključni takt tega dela pa je prispevek filozofa **Martina Sušnika**, v katerem mladi intelektualec iz argentinske diaspore jubilanta, ki je v tej diaspori preživel kar petdeset let, na osnovi osebnih srečevanj in izkustev predstavi kot »realista, ki izžareva živost in upanje«. Do današnjih dni.

Tretji del zbornika, njegov vsebinski crescendo je namenjen *repciji Simčičevega literarnega opusa na pragu novega tisočletja*. Obsega šest referatov, ki tematizirajo različna področja in vidike Simčičeve literarne ustvarjalnosti, ki zna gledati znotraj stvari, znotraj ljudi in znotraj dejstev.

¹ Prispevki so dostopni na medmrežnem naslovu: <https://shorturl.at/qxIZ5>.

² Film *Simpozij ob stoletnici akademika Zorka Simčiča* je dostopen na naslovu: <https://rb.gy/g728q>.

Preludij tega dela Zbornika je razprava akademika prof. dr. **Milčka Komelja** o globoki zasidranosti Zorka Simčiča in njegove ustvarjalnosti v slovenstvu. Kljub temu, da je akademik večinoma ustvarjal v tujini in iz prve roke poznal prostranost sveta, je bil vseskozi povezan s slovenskim jezikom, ki ga je najskrbneje negoval, z usodo slovenskega naroda, predvsem pa z usojenostjo množičnega povojnega begunstva in izgnanstva, ki sta v samem epicentru njegovega pisateljskega zanimanja. Avtor sklene razpravo s prisrčnim verzificiranim voščilom jubilarntu, katerega začetek in konec se glasita: *Srce in um velikega moža / nosi v besedah, sanjah, potovanjih / sto let nemira in sto let miline. // Po zemljevidih skrivne zgodovine / na poteh doma in poteh sveta / nekdanjih dni je priča, vest sedanjih. (...) ... véliki človek z obeh strani stene, / ki vase hodi, kamorkoli krene.*

Prof. dr. **Matevž Kos** se je v svoji razpravi posvetil dvema ključnima Simčičevima romanoma, romanu *Človek na obeh straneh stene* (1957), ki velja za prvi slovenski moderni roman, in romanu *Poslednji deseti bratje* (2012), ki je avtorjevo življenjsko delo. V zvezi z njima raziskuje idejo tako imenovanega »vélikega teksta« oziroma vélikega romana, ki naj bi, kot so pričakovali nekateri vplivni povojni literarni teoretiki, ubesedil celovito resnico o letih druge svetovne vojne in revolucije na slovenskih tleh. Predvsem pa posveča pozornost refleksiji Simčičeve literarne tematizacije množičnega begunstva po letu 1945, ki ga Simčič povezuje z idejo nacionalne sprave, to idejo pa pripovedniško ponavzoča z idejo desetništva iz ljudskega izročila in s krščansko gesto občestvenega »zadoščevanja za druge«.

Akademikinja prof. ddr. **Marija Stanonik** v nadaljevanju analizira funkcijo folklornih motivov v Simčičevem romanu *Poslednji deseti bratje*. Njena analiza pokaže, koliko je pisatelj v romanu zvest baladni strukturi folklorne pesmi *Desetnica* in kako se od nje z *desetimi brati* oddaljuje z njim imanentnim motivom ahasverskega večnega popotnika. Avtorica ugotavlja, da desetnica in deseti brat izpolnjujeta poslanstvo, ki je zanju in za vse, ki ju spremljajo, skrivnost, medtem ko sodobni intelektualec v skrivnost, desetništvo in desete brate ne verjame več. Simčičevi begunci in izgnanci pa to še vedno verjamejo, čeprav se po drugi strani strinjajo, da so »del žrtvovane generacije«.

V referatu z naslovom *Za spuščnim zastorom* izr. član SAZU dr. **Brane Senegačnik** tematizira (*ne*)*uprizorjeno* dramatiko Zorka Simčiča. Ugotavlja, da nekateri literarni zgodovinarji Simčičevi drami *Zgodaj dopolnjena mladost* in *Tako dolgi mesec avgust* postavljajo v sam vrh slovenske dramatike, drami pa sploh še nista doživeli uprizoritve v profesionalnem gledališču. Iz tega paradoksa se avtorju razpirajo vprašanja o Simčičevi dramski tematiki, o razmerju med dramskim besedilom in uprizoritvijo in o vse bolj dominantni ideologiji postdramskega gledališča, ki ignorira literarno relevantno dramskega besedila.

Dr. **Matija Ogrin** je v fokus svojega prispevka zajel Simčičevo mladinsko lliteraturo, čeprav je v primerjavi s Simčičevimi deli za odrasle manj opažena.

Simčičevo literaturo za otroke vidi avtor kot v pravljlično motiviko in dikcijo kostumirano eksistencialno »vračanje k začetku in izvoru«. V tej zvezi izpostavi povest *Trije muzikantje ali povratek Lepe Vide*, v kateri Simčič »intonira« neko zelo globoko eksistencialno resnico, ki bi brez pravljlične preobleke v tem žanru ne bila mogoča: povratek Lepe Vide ni zgolj preprosta vrnitev domov, ampak prehod od lastne iluzije k sprejetju lastne resničnosti, ki ji hoče junakinja odslej biti zvesta. Gre za eksistencialno resnico, ki je sicer zelo »odrasla«, ki pa v Simčičevi pripovedi vendarle globoko seže tudi v otroški svet ... in jo v njem doživljajsko »nastavi«.

Znanstveni del simpozija zaključí referat dr. **Miklavža Komelja** z naslovom *Zorko Simčič in današnja Slovenija*, v katerem avtor tematizira Simčičevo pisanje o tragični zgodovini slovenskega naroda. Pri tem ugotavlja, da Simčič o medvojnih in povojnih dogodkih ne piše politično, ampak metafizično. Simčič se v svojem pisanju vedno znova dotika zgodovine, a je ne absolutizira, ampak jo gleda z večnostne perspektive. Edino pot iz ujetosti v zgodovinske travme vidi Simčič po avtorjevem mnenju v tem, da »vzdržimo strahotno bližino tam, kjer bi ljudje hoteli imeti zgolj distanco«.

Četrty del Zbornika pa je ključen za raziskovalce Simčičevega dela in opusa. Gre za avtorjevo doslej najbolj kompletno bibliografijo, ki jo je s sodelovanjem akademika Simčiča na temelju bibliografije Tatjane Kovač iz leta 2006 pripravila višja bibliotekarka **Marjana Benčina** iz Biblioteke SAZU. Ob tej priložnosti se za vso pomoč in podporo pri izvedbi zahtevnega projekta zahvaljujem tudi vodji Biblioteke SAZU mag. **Petri Vide Ogrin**. Bibliografija prinaša izbor književnih in publicističnih objav, intervjujev, prerez uredniškega in prevajalskega dela ter seznam najpomembnejših nagrad in priznanj in zajema izjemno obsežno obdobje od prve objave v časniku Slovenec leta 1935 pa vse do leta 2023, to je dobrih 88 let. Vanjo z izjemo treh dramskih del niso vključena neobjavljena dela (npr. številna krajša dramska besedila za radio, scenariji za proslave ipd.).

Jožef Muhovič
Ljubljana, julij 2023

I.

Uvodni nagovori

Nagovor na sprejemu ob 100-letnici akad. Zorka Simčiča 19. novembra 2021

Peter Štih,
predsednik SAZU

Slovenska akademija znanosti in umetnosti, I. razred
za zgodovinske in družbene vede, Novi trg 3, SI 100 Ljubljana

Spoštovani akademik Zorko Simčič,
v čast si štejem, da vam lahko v imenu Slovenske akademije znanosti in umetnosti prav na vaš rojstni dan čestitam za izjemen jubilej, dan le redkim – stoletnico vašega rojstva. Naj vam ob tem zaželim vse dobro, osebnega zadovoljstva kot tudi veliko lepih trenutkov in doživetij v teh sicer ne preveč prijaznih časih, predvsem pa seveda zdravja.

Ob vaši izvolitvi za izrednega člana SAZU leta 2005, s katero se je najvišja slovenska znanstvena in umetnostna ustanova poklonila vašemu mnogoplastnemu literarnemu opusu in vas obenem umestila med naše najpomembnejše ustvarjalce na področju umetnosti, je Drago Jančar v utemeljitvi med drugi zapisal tudi misel, da je »Zorko Simčič avtor intenzivnega samospraševanja in iskanja. V njegovi slogovno visoko oblikovani prozi je eksistencialna tematika človekove razdvojenosti in pogosto tudi izgubljenosti v sodobnem svetu soočena z globokimi etičnimi iskanji in transcendentalnimi nadgradnjami«.

Kot zgodovinar še predobro vem, kako je naš pogled na svet in na preteklost zaznamovan s časom, v katerem živimo, in osebno življenjsko izkušnjo. Oboje je, spoštovani akademik, zaznamovalo tudi vaš opus, ki je vašim bralcem ponudil nove perspektive v dojemanju in razumevanju človeških usod v tako mnogoznačnem 20. stoletju, kot ga je zgodovinar Erik Hobsbawm povzel v sintagmo čas skrajnosti. Ta oznaka velja še kako tudi za nas Slovence, saj smo v času, o katerem pričujete, doživeli dogodke v razponu med narodnim triumfom in narodno tragedijo. To zapleteno, mnogoplastno in kompleksno obdobje slovenske zgodovine, ki zaznamuje tudi današnjo slovensko stvarnost, nam zares čutnonazorno, upošteva vse vso tragiko individualnih zgodb, bolj kot zgodovinopisje, predočuje prav literatura in vaša dela so pomemben prispevek k njegovemu razumevanju.

Tako kot je druga svetovna vojna vse do danes zaznamovala Slovence in dogajanje v Sloveniji, je zaznamovala in močno opredelila tudi vaše življenje. Kot mlad mož ste bili primorani zapustiti domovino. Postali ste zdomec, ki je

delil usodo številnih emigrantskih avtorjev in ustvarjalcev srednje in vzhodne Evrope, ki so bili doma, kjer njihove knjige niso smele biti tiskane, obsojeni na neobstoj.

Drugo, nadomestno domovino ste našli v Argentini, v kateri ste preživeli skoraj pol stoletja, preden ste se po demokratičnih spremembah in slovenski osamosvojitvi lahko vrnil domov in ste v spremenjenem družbenem okolju lahko nadaljevali s svojim pisateljskim in publicističnim delom. V zdomstvu ste imeli eno najpomembnejših vlog v, če si sposodim besede Tarasa Kermaunerja, »slovenskem čudežu v Argentini«, ko vam je skupaj z drugimi člani tamkajšnje slovenske skupnosti uspelo ustvariti dobro organizirano mrežo šolstva, kulturnih institucij, časopisov in revij. Hvaležni smo vam za to vaše literarno, publicistično in organizacijsko delo, ki je med argentinskimi Slovenci ohranilo slovenski jezik in kulturo. Ni potrebno posebej izpostavljati, da sta poleg družinskih vezi prav jezik in kultura njihova glavna vez s Slovenijo.

Menim, da ni pretirano reči, da na personificirani ravni prav vi, spoštovani akademik Simčič, s svojim ugledom med zdomci in v domovini simbolno najbolje povezujete obe Sloveniji, izseljeniško in matično. S tem udejanjate tudi enega od temeljnih poslanstev Slovenske akademije znanosti in umetnosti, ki je zaradi svojega reprezentativnega položaja razumljena kot povezovalka celotnega slovenskega občestva.

Naj za zaključek spomnim še na besede našega dolgoletnega predsednika in častnega člana, pokojnega akademika Franceta Bernika, da pomeni Akademija toliko, kolikor pomenijo njeni člani kot osebnosti. Na SAZU smo ponosni, da ste naš član. Zato vam ob stoletnici poleg čestitk izrekam tudi zahvalo za vaše delo in držo.

Spoštovanemu in dragemu slovenskemu pisatelju akademiku Zorku Simčiču za stoti rojstni dan

Andrej Jemec

Slovenska akademija znanosti in umetnosti, V. razred
za umetnosti, Novi trg 3, SI 100 Ljubljana

Zorka Simčiča sem najprej spoznal po pisanju kot pomembnega avtorja iz vrst slovenske emigracije po drugi svetovni vojni. Kot se spominjam, najprej v zvezi z njegovim zanimivim dopisovanjem z različnimi slovenskimi intelektualci, »raztresenimi po petih kontinentih«³ in doma v Sloveniji. Ti so imeli o prelomnem času naše slovenske zgodovine mnogo skupnih pogledov na ključne vrednote slovenstva – kot zvesti pripadniki ponosnega in kulturno samobitnega maloštevilnega naroda. Naroda, ki je kljub vsem vojnem, okupacijam in domačemu ideološkemu nasilju med in po drugi svetovni vojni ohranil samozavest in dovolj ponosa na samosvojost po vseh težkih preizkušnjah večstoletne zgodovine na svojem ozemlju. Bivanjska trdoživost, neuklonljivost, vztrajnost in predanost lastnim vrednotam v vseh bistvenih pogledih – naj gre za socialne, družbene, kulturne, znanstvene in umetnostne ali verske in politične opredelitve – in iz teh načel izvirajoča večinska volja ljudstva so v našem času nepreklicno zagotovile popolno samostojnost in avtonomijo. Najprej seveda lastnega, maternega jezika, ki pomeni največje znamenje samobitnosti. Prav jezik je bil temelj, tista vsem nam skupna osnova, ki je nedolgo tega po zmagi nad jugoslovansko armado omogočila tudi našo narodno osamosvojitve in največji zgodovinski dosežek z našo po večinski volji ljudstva osamosvojenemu demokratično državo Republiko Slovenijo. Sposobnost ohranjanja teh vrednot ob številčno močnejših sosednjih kulturah in narodih je bila od nekdanj najprej stvar daljnovidnih posameznikov. Z njimi se je narod lažje poistovetil – in to v vseh bistvenih pogledih, nazorih in opredelitvah – že v naši daljni preteklosti. Prav jasne nazorske opredelitve, ki jih posebej izpostavljam v zvezi z vsemi temeljnimi in neprecenljivimi vrednotami življenjskega dela in opusa današnjega slavljencega akademika Zorka Simčiča, so največja odlika avtorja našega prvega modernega slovenskega romana, napisanega in objavljenega v emigraciji, skupaj z vsemi presežki in vrednostnimi pomeni Simčičevega izjemno bogatega umetniškega opusa. Ko Zorko Simčič govori o razpetosti človeštva ali samo posameznika, ki ga po bogve kakšnem

³ Majcen, S., Simčič, Z. (1999): Pisma iz pregnanstva. V: Nova revija XVIII/ 204–205, 179–190.

kozmičnem principu zmeraj znova najdemo na eni ali drugi strani ne samo simbolne razdvojenosti sveta, se s tem dotika bistvenega vprašanja, na katero človeštvo odgovor še čaka. Da se človek sooči z vprašanjem večne dvojnosti dobrega in zla skupaj z vsemi neštetimi tragičnimi skrajnostmi te dvojnosti, je globoko življenjsko spoznanje. Spoznanje, ki ustvarjalno delo Zorka Simčiča in njegovo ime uvršča med erudite na vrhu slovenskega parnasa. O vsem, kar je videl, izkusil, tudi pretrpel, je v mislih tisočkrat pretehtano pisal. Tako po obliki kot vsebini njegovemu ustvarjanju botrujejo le najvišja merila morale, etike in empatije. V 21. stoletju so to žal prepogosto pogrešane lastnosti človeka v odnosu do sočloveka. Spoznanje, da je v dragocenem in bogatem opusu, ki ga je ustvaril Zorko Simčič, med vrsticami na tisoč- in tisočkrat zapisanih toliko miselnih utrinkov, povedanih ali še pogosteje samo nakazanih misli, nam razkriva nove, sveže in povsem samosvoje poglede na življenje samo. Pa tudi na sicer klenega, skromnega človeka, avtorja, pisatelja-umetnika, svetovljana po duši, ki je tolikokrat premislil vse smisle življenja in nam dal s svojimi besedili širok, panoramsko poglobljen vpogled v življenje slovenskih izseljencev in njihovo usodno razkropljenost po svetu. Vse prepričljivo ubesedeno iz osebne izkušnje in z osvajajočo resničnostjo pripovedi. In to že od samih začetkov z mladostnim pisateljskim temperamentom, z veliko občutljivostjo in energijo sočasnega vznemirljivega dogajanja v svetu, ki se je znašel v vrtincu vojne s tako apokaliptičnimi posledicami. Te so Zorka Simčiča in njegove bližnje tudi močno osebno prizadele in zaznamovale. Umetnik govori o doživetjih in izkušnjah, tudi preštevilnih hudodelstvih, o najbolj ekstremnih življenjskih položajih, ki so pravi vzrok begunstvu. Pogosto tudi o prisilnem izseljevanju tako njega samega, njegove družine kot tudi vseh številnih slovenskih sotrpinov izseljencev, razkropljenih daleč od doma, po vseh kontinentih. Tragika in ciklično ponavljanje vseh velikih tragedij, o katerih piše, je najbolj žgoča in tudi najbolj aktualna zgodba našega sedanjega časa. Duh Simčičeve svetovljanske človeške solidarnosti, ki veje iz opisov teh mejnih življenjskih skrajnosti in komaj verjetnih življenjskih položajev, nikjer ne kaže sledi maščevalnosti. Je samo izraz doživetij pričevalca polpreteklih, največkrat nasilnih dogajanj, ki jim žal še vedno ni videti konca. Je pa vse to do dna duše doživeto zapisano z bogastvom Simčičeve velike izrazne moči pisane besede.

Življenje Zorka Simčiča je eno samo strastno iskanje in zasledovanje ravnanj, da bi bilo zadoščeno pravici in resnici. Z vsemi odločitvami, življenjem in delom izpričuje svojo zavezanost slovenstvu, krščanstvu, kulturi in umetnosti. Vse njegove misli, izrazi čustev, vse izrečeno in zapisano v slovenskem jeziku, na toliko načinov pričuje o bogastvu vsebin našega duhovnega zaledja, kulture slovenskega naroda, saj kljub dolgoletnemu življenju v diaspori slovenski jezik ostaja njegov prvi in pravi dom. Enkratno srečno in neponovljivo bližnje prijateljsko zaupno

srečanje s človekom, kot je Zorko, mi pomeni vse tisto lepo doživetje, s kakršnim sem mu ob čaši vina nekoč prostodušno rekel: »Dragi Zorko, ti si zame najboljši primer Slovenca, kar jih poznam!« Za to izjavo sem bil nagrajen s tako prisrčnim, prijateljskim in mladostnim nasmehom, kot ga premore samo »dvaindvajseti deseti brat«, kakor se mi je nekoč na moje veliko veselje podpisal v svojo novo natisnjeno knjigo ...

Danes mu od srca voščim: Dragi Zorko, hvala za vse, kar si naredil, da je svet lepši, pa za prijateljstvo – naj še dolgo ostane tako!

V Zabreznici, 2. novembra 2021

Pozdrav in dobre želje iz daljne dežele

Vladimir Kos⁴

Dragi Zorko,
vse najboljše za Tvoj stoti rojstni dan. Želim Ti, da bi dočakal 110 let. Molim zate in tudi Ti, prosim, molí zame. Sam trenutno ne morem nikamor. Sem v nekakšni ječi, japonski ječi.⁵

⁴ Vladimir Kos (1924–2022) je (bil) slovenski jezuit, univerzitetni profesor filozofije in pesnik. Od leta 1956 do smrti je misijonsko deloval na Japonskem. Njegova poezija v slovenskem in japonskem jeziku ima značaj poglobljene duhovnosti in vzhodnjaške prečiščenosti. Izdal je več pesniških zbirk. Leta 2014 je prejel nagrado Prešernovega sklada za zbirki *Pesmi z japonskih otokov* in *Ob rahlo tresoči se tokijski harfi*. Leta 1994 je ob 80-letnici »za književni opus, prispevek k slovenski kulturi in jeziku v svetu ter za človekoljubna dejanja« prejel zlati red za zasluge Republike Slovenije. V predvojnem Mariboru je bil pesnik Simčičev sošolec, s katerim sta ostala vseskozi prijateljsko in pisno povezana. Preko oceanov voda in duha.

⁵ To kratko voščilo ob Simčičevi stoletnici smo od 97-letnega pesnika leta 2021 pridobili v obliki priložnostnega videoposnetka, in sicer s posredovanjem takratnega državnega sekretarja na Ministrstvu za zunanje zadeve Republike Slovenije dr. Stanislava Raščana in s pomočjo gospe *Nine Habjan Villarreal* ter gospe *Tomoko Yamaya*, sodelavk Veleposlaništva Republike Slovenije v Tokiu. Prof. Kos je namreč tedaj bival v domu za jezuitske duhovnike v Tokiu (S.J. House 7 – 1, Kioicho, Chiyoda-ku, Tokio, 102 – 8571) v bližini *Sophia University*, na kateri je dolga leta poučeval.

II.

**Zorko Simčič – refleksije o priimku,
literarnih začetkih in značaju**

O priimku *Simčič*

Marko Snoj

Slovenska akademija znanosti in umetnosti, II. razred
za filološke in literarne vede, Novi trg 3, SI 100 Ljubljana

Priimek *Simčič* je danes najpogostejši na Goriškem, kjer se s 407 nosilci uvršča na 17. mesto, dokaj razširjen je še v osrednji in jugozahodni Sloveniji, medtem ko ga v Podravju, kjer je bil rojen slavljeneč in kjer ga prav za Maribor evidentira adresar iz leta 1935, zdaj ni več. Statistični urad Republike Slovenije navaja, da je pri nas ta čas 822 nosilcev tega priimka.

A moj namen ni pisati o razširjenosti in pogostnosti priimka *Simčič*, temveč o njegovem etimološkem izvoru, tega pa se je treba lotiti s tiste strani, na kateri je bil narejen. V slovenščini in srednjeevropskem prostoru sploh so priimki nastajali deloma že v visokem, večinsko v poznem srednjem veku, deloma pa še v novem. Nastajali so v znanih družbenih in ekonomskih okoliščinah po ugotovljenih ali vsaj ugotovljivih imenotvornih procesih iz imenskih osnov, ki jih z etimološko onomastično metodo lahko precej natančno opredelimo celo v primerih z nepopolno zgodovinsko dokumentacijo.

Večina priimkov je nastala po konverziji iz občnih samostalnikov, npr. *šuštar* 'čevljar' – *Šuštar*, iz vzdevkov, npr. *medved* – *Medved*, ali s tvorbo iz že obstoječih lastnih imen, predvsem s priponami, ki v veliki meri že povedo, kaj je lahko v osnovi. Obravnavani priimek ima pripono *-ič*, ki skoraj enoznačno pove, da je po izvoru patronimik, da je torej v osnovi osebno ime očeta prvega nosilca tega priimka.⁶ Iz tega sklepamo, da je priimek tvorjen iz osebnega imena **Simko*⁷ in da torej prvotno označuje Simkovega⁸ sina, pri čemer je osebno ime *Simko* s hipokoristično pripono *-ko* tvorjeno iz naglašene zloga krstnega imena *Simon*, ki prek grškega *Σίμων* izvira iz svetopisemskega *Šimôn* z etimološkim pomenom '(Bog) je uslišal'.⁹ Pravzaprav je izvorno hebrejsko ime sovpadlo s starogrškim *Σίμων*, ki je bilo v Grčiji znano že davno pred judovskim vplivom. Pristno grško ime je

⁶ Vsaka senca dvoma o izvornem patronimiku odpade, ko z našim priimkom primerjamo enako, a vzporedno tvorjenega hrvaškega *Simčič* z mehkim *-ć* na koncu. Priimek je na Hrvaškem pogost predvsem na Reki in v njeni okolici.

⁷ Manj verjetno **Simec*.

⁸ Manj verjetno *Simčevega*.

⁹ Prvi znani nosilec je drugi sin Jakoba in Lee: »Spet je zanosila in rodila sina. Rekla je: 'Gospod je slišal, da sem zapostavljena, in mi je dal še tega.' Dala mu je ime Simeon.« – Sveto pismo, 1 Mz 29,33.

tvorjeno iz pridevnika $\sigma\mu\acute{o}\varsigma$, ki pomeni 'toponos'. Kljub temu sovpadu imamo ime *Simon* za svetopisemsko, saj je samo svetopisemsko ime tudi svetniško in kot tako od tridentinskega koncila v Rimskokatoliški cerkvi tudi dovoljeno krstno.

Če obrnemo perspektivo in imenotvorno dogajanje prikažemo od spodaj navzgor, je priimek *Simčič* nastal takole.

Krstno, po izvoru svetopisemsko ime *Simon* je imelo klicno obliko *Simko*.¹⁰ Pripona *-ko* je v slovenščini in drugih slovanskih jezikih v rabi tudi za tvorbo klicnih oblik imen iz podstav domačega ali tujega izvora. Imenotvorni algoritem v večini primerov določa, da je novo ime tvorjeno iz naglašene zloga praviloma večzložnega krstnega imena in pripone *-ko* za moške oziroma *-ka* za ženske. Tako iz imena *Janez* dobimo *Janko*, iz *Benjamin* dobimo *Benko*. Izmed domačih je treba na prvem mestu omeniti slavljencevo rojstno ime *Zorko* iz *Zorislav*, ki je pri nas tudi priimek, podobno kot *Cvetko* in *Cvetka* iz *Cvetoslav* ali *Cvetogoj* oziroma *Cvetoslava* ali *Cvetogojca*, dalje *Borko* iz *Borislav*, *Stanko* in *Stanka* iz *Stanislav* oziroma *Stanislava* in še mnogo drugih. Nekdaj, pravzaprav do nedavna, je bilo pogosto, celo običajno, da je bilo prvorojencu ime tako kot očetu. Očetu Simonu, ki so ga klicali *Simko*, se je rodil sin *Simon*, ki so ga prav tako klicali *Simko*. Zaradi potrebe po razlikovanju med obema so mlajšega pogosto klicali z njegovo manjšalnico, ki je bila *Simčič*. In ko je pisar določil družini priimek, ga je pogosto povzel po klicni obliki imena hišnega gospodarja. Na ta način je nastala večina slovenskih priimkov, ki se končujejo na *-ič*. Tako kot sta iz klicne oblike *Simko* tvorjena patronimična manjšalnica in posledično priimek *Simčič*, je iz klicne oblike *Janko* tvorjen priimek *Jančič*, iz *Benko* *Benčič*, iz *Zorko* *Zorčič*, iz *Borko* *Borčič* iz *Stanko* *Stančič* in še približno 3000 drugih.

¹⁰ To se verjetno ohranja v slovenskem priimku *Sinko* (s patronimikom *Sinčič*), ki izkazuje asimiliran zapis prvotno dvoustničnega nosnika. Hipokoristik je neposredno potrjen že pribl. leta 1555 na hrvaškem Pelješcu kot *Simko*, iz katerega je tam tvorjen priimek *Sinkovič*. – Navaja Vekarić, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 30 (1992), 62.

Letošnji stoletnik – некоč najmlajši član uredniškega odbora publikacije »Zbornik Zimske pomoči«

Kajetan Gantar

Slovenska akademija znanosti in umetnosti, II. razred
za filološke in literarne vede, Novi trg 3, SI 100 Ljubljana

Začetki Simčičeve kulturne ustvarjalnosti sovpadajo z eno najzajetnejših publikacij, kar jih je med okupacijo pri nas izšlo, z Zbornikom Zimske pomoči (1944). Ta Zbornik je namreč obsegal več kot 600 strani in je v njem sodelovalo več kot sto pomembnih kulturnih ustvarjalcev in znanstvenih raziskovalcev z vseh področij takratne slovenske kulturne srenje. O tej vsebinsko bogati knjigi pa se v naših šolah najrajši nič ne govori. Rajši se umetno zbuja in vzdržuje vtis, kot da se je vsa Slovenija takrat pogreznila v tako imenovani kulturni molk, ki ga je razglašala OF; v bistvu si je partija z njim hotela zagotoviti — podobno kot v varnostni službi — tudi v kulturi absolutni monopol. Kolikor mi je znano, ni česa podobnega razglašalo nobeno drugo odporiško gibanje v Evropi.¹¹ Zato se večina naših pomembnejših kulturnih ustvarjalcev (tudi sodelavcev in simpatizerjev OF) ukazu kulturnega molka ni uklanjala. Tako je npr. Oton Zupančič (ki je bil član plenuma OF) to dal jasno vedeti že z uvodnimi verzi svoje odmevne pesmi: *Veš, poet, svoj dolg? / Nimaš nič besed? / Kaj zagrinjaš se v molk?*

Poet, kar je sinonim za literarnega ustvarjalca, se v taki situaciji ne more in ne sme zagrinjati v molk, še najmanj pa v kulturni molk.¹² Zato snovanja in objave literarnih del v takrat ogroženi materinščini ni mogoče imeti za kolaboracijo, ampak

¹¹ V Franciji je npr. Jean Anouilh že v začetku nemške okupacije zasnoval in napisal svojo *Antigono* in jo v Parizu tudi že leta 1944 pod okupacijo uprizoril. Prav tako je Jean Paul Sartre med nemško okupacijo leta 1943 objavil in uprizoril svoje *Muhe* (*Les Mouches*), sicer potisnjene v grško mitologijo, pa vendar nadvse aktualne. Prav tako je nemoteno objavljaj svoje takrat (in še danes) nadvse aktualne razprave o pitagorejstvu Jérôme Carcopino (govorim pač o tem, kar poznam, o strokovnjakih z mojega področja), ki je bil celo minister v Petainovi vchijski vladi, a zaradi tega ni bil obsojen in ne izbrisan iz vrst »nesmrtnikov« v Francoski akademiji.

¹² Koliko je bilo nejasnosti, nedorečenosti, nevšečnosti in zadreg v zvezi z omenjeno zapovedjo kulturnega molka, je razvidno iz izvajanj Viktorja Smoleja, ki v sedmi knjigi Matičine *Zgodovine slovenskega slovstva* (*Slovstvo v letih vojne 1941–1945*, Ljubljana: Slovenska matica, 1971, v nadaljevanju jo citiram kot ZSS VII) kulturnemu molku posveča pet strani (47–51) in na koncu navaja, kako je Janez Jerman, sekretar OF v ljubljanski Drami, pisal Prežihovemu Vorancu, »da bi kulturni molk, raztegnjen na gledališče, več škodil kot koristil«, nakar je vodstvo OF sklenilo, naj gledališče dela dalje (z drugimi besedami, naj dela normalno, tako kot dotlej).

za eno najučinkovitejših oblik prebujanja in ohranjanja narodne zavesti v brutalnih pogojih vojne, ko se ljudi rada loteva apatija in otopelost s sklicevanjem na znani pregovor *inter arma silent Musae*. Pri nas so se kulturniki v takratni situaciji, če so le mogli, najrajši zatekali v tisti del okupiranega ozemlja, kjer je bilo še mogoče objavljane v slovenščini, v tako imenovano *Ljubljansko pokrajino*, ki je obsegala manj kot tretjino ozemlja in prebivalstva nekdanje Dravske banovine. Tu so se med vojno in okupacijo dogajali pravi bralni čudeži. Tako je npr. v popularni *Slovenčevi knjižnici* v manj kot štirih letih izšlo čez sto knjig.¹³ Spominjam se, kako so si moji sorodniki, ki so bili med prvimi organizatorji OF v Idriji, če so nas kdaj v Ljubljani obiskali, te knjige radi nabavljali ter jih nosili in širili med znanci v Idriji, kjer to takrat ni moglo biti več kaznivo.

Prelomnico in vrh konfrontacije med neživljenjsko in absurdno zapovedjo kulturnega molka ter dejansko popularizacijo kulture predstavlja uvodoma omenjeni *Zbornik Zimske pomoči*, ki so ga urejali štirje uredniki. Najstarejši je bil že uveljavljeni 53-letni pisatelj Narte Velikonja, za njim po starosti 48-letni Božidar Borko, časnikar liberalnega Jutra, in 40-letni dr. Tine Debeljak, vsestransko razgledan slavist, pisatelj, pesnik in prevajalec, najmlajši pa naš letošnji jubilan, takrat star komaj 22 let, ki pa je leto prej že objavil svoj prvi roman z naslovom *Prebujenje* in s podnaslovom *Roman iz dijaškega življenja*, torej s tematiko, ki v naših romanih dotlej še ni bila načeta. V njem se glavni junak, pisatelj alter ego, prijatelju razkriva z besedami: »Jaz pa hočem napisati nekaj velikega, nekaj zelo velikega! Koliko časa že nosim načrt v glavi, a se ne morem spraviti k pisanju. Bojim se ... velike kompozicije ...!«¹⁴

Toda preden je Zorko Simčič lahko uresničil ta svoj mladostni véliki načrt, je moral postoriti še marsikaj drugega, med drugim sourejati *Zbornik Zimske pomoči*, kar ni bilo nekaj majhnega, ampak *nekaj zelo velikega*, saj so v njem sodelovala velika imena, med njimi predsednik naše Akademije, ugledni učenjak in mislec Milan Vidmar, ob njem še šest rednih in trije izredni člani AZU,¹⁵ dalje rektor ljubljanske univerze zgodovinar Milko Kos in vrsta drugih univerzitetnih profesorjev. In kar je še posebej zanimivo, že na prvih straneh *Zbornika* sodelujeta tudi dva od tistih štirih naših vrhunskih besednih umetnikov, ki bodo čez eno leto z balkona ljubljanske univerze pozdravili osvoboditelje, pesnik Oton Župančič in pisatelj Fran Saleški Finžgar, za njima pa tudi gledališki in literarni kritik

¹³ Tudi o knjigah te knjižne zbirke Viktor Smolej (kljub določenim zadržkom; ZSS VII, 336) ugotavlja, da izbor te zbirke »nikoli ni zdrknil pod povprečje« in da so nekatere knjige »dosegle izredno popularnost in bile ponatiskovane še tudi po vojni«.

¹⁴ Simčič, Z. (1943): *Prebujenje. Roman iz dijaškega življenja*. Ljubljana, Nova založba, 55–56.

¹⁵ Naša Akademija (AZU) se je že leta 1944 lahko preimenovala v *Slovensko akademijo znanosti in umetnosti*, vendar povojna oblast tega preimenovanja ni dovolila uradno priznati.

France Koblar;¹⁶ nikomur od njih ni nihče nikoli ni očital sodelovanja pri tem *Zborniku*. Skratka, *Zbornik Zimske pomoči*¹⁷ je po ideološki raznolikosti in pluralnosti sodelavcev najbrž zadnja obsežnejša kulturna publikacija, objavljena pred desetletno zmrzaljo enopartijskega diktata.¹⁸

Tematsko je bil *Zbornik* razdeljen na več sklopov, med katerimi je najobsežnejši prvi, posvečen takratni izvorni literarni ustvarjalnosti, v njem so objavljene pesmi in prozni prispevki 54 pesnikov in pisateljev, kar predstavlja natančno polovico vseh sodelavcev.

Zbornik že v predgovoru ne skriva, da gre za *dokument*, ki naj bo odgovor na *agitatorična gesla za kulturni molk navdušujočih se ljudi: v tem je smisel in pomen našega zbornika*. Predgovor je napisan v imenu štirih urednikov, a njegov slog¹⁹ ne pušča dvoma, da je idejni in dejanski avtor tega predgovora Tine Debeljak, eden takrat najbolj razgledanih literarnih kritikov, tudi sam pesnik, pisatelj in prevajalec. Podobna polemična poanta veje tudi iz Debeljakovega avtorskega prispevka v *Zborniku* z naslovom *Duh medvojne književnosti*,²⁰ v katerem najprej zgoščeno razgrinja našo vsebinsko bogato in oblikovno pestro knjižno produkcijo v prvih letih vojne, tako v poeziji kot v prozi, nato pa nadaljuje: »Vsa ta književnost, ki je nastala v razdobju, za katero so nekateri razglašali brezpogojni kulturni molk, nima samo naloge, vezati kontinuiteto s slovenskim leposlovnim ustvarjanjem prejšnjih dob, temveč tudi sveto dolžnost, našo duhovno dediščino dopolnjevati, organsko razvijati in jo pripravljati za izrazilo novih razmer in novega duha, ki veje v nas in čez nas.«Pozneje so širili trditve, da so bili simpatizerji OF prisiljeni k sodelovanju v *Zborniku*, saj naj bi jim sicer grozile sankcije z zapornikom, morda celo taborišče Dachau. Na to med drugim namiguje Viktor Smolej v

¹⁶ Na tem mestu je potrebno povedati, da je bil ob tej priložnosti na balkonu ljubljanske univerze in je z njega spregovoril samo Oton Župančič, preostale tri vrhunske besedne umetnike pa akad. Gantar omenja predvsem kot osebnosti, ki so bile na strani Osvobodilne fronte, jih pa na balkonu ljubljanske univerze takrat dejansko ni bilo (ur. op.).

¹⁷ V nadaljevanju skrajšano *Zbornik*.

¹⁸ Seveda ne gre prezreti dejstva, da je tudi nasprotna, revolucionarna stran že dve leti poprej pripravljala in nato tudi izdala *Slovenski zbornik 1942*, ki pa se po obsegu (60 strani) in po kvaliteti prispevkov ne more meriti z *Zbornikom Zimske pomoči*. Nekaj več strani (94) je obsegal zbornik *Leto borb ob Soči*, ki ga je leta 1944 izdal IX. korpus. Prim. Viktor Smolej, ZSS VII, 92–93. *Zbornik Zimske pomoči* je bilo mogoče kupiti tudi v vezani bibliofilski izdaji, ki pa si je moj oče ob skromni plači in kopici otrok, pa še izgubi vsega imetja v Celju pod nemško okupacijo, ni mogel privoščiti, zato je kupil pač cenejšo broširano izdajo, ki smo jo pozneje (ko je prišla na seznam uradno prepovedanih knjig) razrezali na več delov.

¹⁹ Za slog dr. Tineta Debeljaka zelo značilne so npr. dolge stavčne periode in pogosta raba deležnikov.

²⁰ *Zbornik*, 259–263.

prej omenjeni Matičini Zgodovini slovenskega slovstva v letih 1941–1945.²¹ Kot najmočnejši dokaz ob tem navaja »ovaduško pisanje«, ki je bilo 20. novembra 1944 objavljeno v Slovincu.²² Vendar se ob tem vsiljuje vprašanje: kako naj bi pisanje, ki je datirano 20. novembra 1944, lahko vplivalo na prisilno sodelovanje v Zborniku, ko pa je ta Zbornik, kot je razvidno iz datuma predgovora (1. junija 1944), očitno vsaj pol leta prej že šel v tisk? Saj zahteva že samo zbiranje stoterice sodelavcev in čakanje na njihove prispevke kar nekaj mesecev časa.

Spominjam se, kako je Tine Debeljak v pogovorih z mojim očetom, ko smo se z njim večkrat srečevali prve tedne maja 1945 v Lienzu, to odločno zanikal z besedami: »Nihče ni bil aretiran zato, ker naj bi bil odklonil sodelovanje v *Zborniku*, uredniki tudi nismo imeli nobenih stikov in nobenih zvez s takratno politično policijo. Za Otona Župančiča so vsi dobro vedeli, da ima sina v partizanih, in tudi za Finžgarja se je vedelo, da simpatizira z *gošarji*, in vendar sta oba privolila v sodelovanje pri našem *Zborniku*. Župančič je že v prvem verzu ene od treh pesmi, ki je objavljena v *Zborniku* z naslovom *V brezglasje*, omenil Gospo Sveto, ki naj bi nekoč lepše dneve dočakala: *O tukaj v prsih mojih Sveta Gospa, / z zvonovi in orglami češčena prestoluje, / v nedotakljive glorijske čisti soj odeta / zvesto s svojim spečim ljudstvom čuje, / mu lepše dneve snuje ...* In vendar je znano, da je bila Gospa Sveta od plebiscita dalje, še zlasti pa po *anšlusu*, za koroške Nemce, kaj šele za gestapovce, vedno neodtujljivo nemška *Maria Saal*. Z drugimi besedami: takšne in podobne besede so morale v ušesih gestapovcev zveneti kot drzna provokacija. Pa se zaradi tega niti nam urednikom *Zbornika* niti pesniku Otonu Župančiču še las ni skrivil.« Tako nekako se še danes živo spominjam besed iz takratnih pogovorov med mojim očetom in dr. Tinetom Debeljakom.

Sicer pa bi kaj več o vsem tem in verjetno še o marsičem drugem v zvezi z *Zbornikom* vedel povedati naš stoletni jubilent, ki je edina še živeča priča dogajanja v tistih težkih časih. On sam bi najbrž vedel marsikaj o podrobnostih, kako je urednikom uspelo privabiti k sodelovanju toliko uglednih kulturnih ustvarjalcev, kdo od vabljenih je takoj privolil, kdo morda obljudil, pa si nato premislil in odklonil sodelovanje. Verjetno so se na vabljenje morebitnih sode-

²¹ Prim. Viktor Smolej, ZSS VII, 339: »S političnim pritiskom in neposrednimi grožnjami so belogardisti prisilili k sodelovanju pri Zborniku Zimske pomoči poleg svojih tudi sredinske ljudi in tudi tiste, ki so v celoti sodelovali z osvobodilnim gibanjem. Belogardistični pritisk je bil 1944 tako močan, da bi odklonitev sodelovanja mogla za avtorja pomeniti zapor in nacistično taborišče, enako pa tudi nevarnost preganjanja za njihove najbližje.« V polemiki se spušča v trditev, da je »Zbornik predvsem in najbolj dokument kulturnega nasilja«, kot da ni že ukaz kulturnega molka, ki zapira usta in natika nagobčnik vsem zunaj OF pišočim, dokument največjega možnega kulturnega nasilja.

²² Za Smolejev pristranski odnos do dnevnika Slovenec, ki je bil ustanovljen že davnega leta 1873 (ko še nikjer, niti v Rusiji, ni bilo nobenih belogardistov) kot *političen list za slovenski narod*, je značilno, da ga vseskozi označuje kot »belogardistično glasilo«.

lavcev obračali najprej starejši uglednejši člani uredniškega odbora, morda Narte Velikonja, na liberalno usmerjene najbrž 48-letni Božidar Borko, na katoliško usmerjene in mlajše pa dr. Tine Debeljak. Ker sem bil tudi sam некоč najmlajši v nekem uredniškem odboru, vem, kako so se starejši dogovarjali, kdo bo koga vabil, meni pa je glavni urednik rekel: »Vi kot najmlajši pa boste o vsem tem obveščeni in vodili natančno evidenco.« Predstavljam si, da je morda bil v podobni vlogi tudi takratni 22-letni Zorko Simčič, ki je bil poleg vsega tudi edini poklicno zaposlen pri Zimski pomoči²³ in zato najbrž zadolžen za vse morebitne banalne podrobnosti.

Vtis imam, da ima tudi prispevek, ki ga je jubilent v Zborniku objavil z naslovom Človek, ki je ubijal, avtobiografsko ozadje. Najbrž ni slučaj, da je to zaključni prispevek prvega, literarno ustvarjalnega tematskega sklopa Zbornika. Naslovni junak te črtice je namreč kot tajnik zaposlen pri delitvi pomoči sestradanim revežem iz požganih domov. O njem v uvodu črtice beremo: »Mladi tajnik je literat, človek z domišljijo, ki mu v groznih barvah slika vso bedo pred oči. Mlad človek, ki mu je krivica tuja beseda. Človek, ki bi v hipu rad obrnil ves svet in iztrebil vse, kar brani ljudem, da bi si bili bratje. Mlad človek, ki mu vse prebrane in premlate misli gradijo nova pota do sveta, ki bo svet pravice in enakosti.« Vendar pa mora ta mladi literat jesti grenak kruh, tako da nazadnje sam o sebi dobi vtis, da prosilce ubija, namesto da bi jim pomagal.²⁴ Kadar je konec uradnih ur, mora vrata urada zapreti in zakleniti in celo vrsto prosilcev, ki so ure in ure potrpežljivo čakali v vrsti, brez vsega odsloviti ...

* * *

Osebnost mi zdi zanimivo, da med sodelavci *Zbornika* ni Antona Sovreta, ki je sicer med okupacijo v mohorskem Cvetju objavil dva že prej dogovorjena prevoda,²⁵ a nič drugega. Zanimivo, da v Zborniku tudi ni nobenega od tako imenovanih čitankarjev.²⁶ Se je morda kdo od njih bal OF zaradi kršitve kulturnega molka, ki ga je med slavisti propagirala in razglašala Eleonora Kernc, že takrat, zlasti pa

²³ Narte Velikonja je bil namreč redno zaposlen na nekdanji banovinski (tedanji pokrajinski) upravi, Božidar Borko v uredništvu Jutra, Tine Debeljak pa v uredništvu Slovenca.

²⁴ Osebnost me spominja na nekega ženinega hrvaškega sorodnika, ki se je v stiski prvih povojnih let začasno zaposlil pri delitvi pomoči prosilcem, romarjem v Mariji Bistrički. Ko sem mu rekel, koliko dobrega je lahko s tem naredil, mi je odgovoril: »Kajetane, nikoli v življenju še nisem jedel bolj grenkega kruha.«

²⁵ Izbor iz Homerjeve *Iliade* (1942) in Sofoklovo tragedijo *Kralj Oidipus* (1944) v prenovljenem prevodu.

²⁶ Jakoba Šolarja seveda ni moglo biti, ker je bil oktobra 1944 aretiran in poslan v Dachau, kjer je ostal do konca vojne.

pozneje ena najtesnejših sodelavk Lidije Šentjurg? Nasploh v *Zborniku* skoraj ni naših takratnih vrhunskih slavistov. Izjema je Rajko Nahtigal, takrat predsednik Akademije, ki je bil menda s strani OF opozorjen, naj ne navezuje stikov z uglednimi starodavnimi italijanskimi akademijami, ki so med okupacijo našo slovensko Akademijo vabile k sodelovanju. Nahtigal se kot svetovljanski učenjak na tako ozko zapiranje v nacionalne meje ni oziral,²⁷ ampak je v obsežnem prispevku, ki mu je dal naslov *Moje znanstveno delo med velikima nočema 1941–1944*²⁸; izčrpno opisal svoje takratno plodno sodelovanje z italijanskimi slavisti.

Bojazni in strahovi sodelavcev *Zbornika* seveda niso bili neutemeljeni. Po koncu vojne so se zmagovalci kmalu začeli znašati nad kršitelji kulturnega molka. Ne sicer nad vsemi, a nekateri so se morali zagovarjati pred improviziranimi, ad hoc sestavljenimi tako imenovanimi *sodišči narodne* časti, marsikomu se je to še leta pozneje otepalo. Tako mi je npr. Emilijan Cevc, ko sem ga nekoč pozneje spraševal, zakaj se po diplomi ni potegoval za mesto asistenta na umetnostni zgodovini, zaupal: »Ker kot eden najmlajših sodelavcev *Zbornika zimske pomoči*²⁹ za to nisem imel šans, poleg tega pa sem istega leta objavil še popularno in precej odmevno knjigo črtic z naslovom *Preproste stvari*.«Vtis imam, da so posebej pozorno povojni oblastniki prebirali in pretresali članke duhovnikov. Tako me je npr. Franc Grivec, profesor Teološke fakultete, ki sem ga pogosto srečeval na Golovcu, kamor je skoraj vsak dan hodil na sprehod, nekoč ustavil in mi povedal, da mu še po tolikih letih očitajo prispevek v *Zborniku*, še prav posebej pa enega zadnjih odstavkov: »V letošnjih predavanjih za srednješolske profesorje sem opozoril na presenetljivo dejstvo, da je nacionalna Rusija podlegla boljševiški internacionali tudi zato, ker je zanemarila vzhodno mistiko in ni zgradila enotne narodne kulture in ni imela močne narodne zavesti.«³⁰

Janez Jalen, takrat že ugleden pisatelj, je moral celo za več tednov v zapor zaradi sodelovanja pri Slovenčevi knjižnici, ki je 1. oktobra 1941 pogumno startala z natisom njegove povesti *Trop brez zvoncev*, nato pa dobila še močnejši zagon z njegovo trilogijo *Bobri* o mostiščarjih (*Sam – Rod – Vrh*, 1942–1943), za katero je leta 1943 prejel Prešernovo nagrado mesta Ljubljane. V zaporu ga je zasliševal Ivan Maček Matija; vsa njegova dela so bila z odločbo ministrstva za obrambo z dne 23. julija 1945 prepovedana.³¹

²⁷ O podrobnostih primerjaj bogato dokumentacijo v monografiji Željka Oseta, *Zgodovina SAZU* (Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2017, 127–130). Naša akademija je takrat navezala stike z osmimi najuglednejšimi italijanskimi akademijami.

²⁸ *Zbornik* 547–554, prim. zlasti stran 551.

²⁹ Emilijan Cevc (rojen 5. septembra 1921) je bil leto mlajši od Zorka Simčiča.

³⁰ Franc Grivec, V *Cirilovi zarji* (*Zbornik*, 563–569).

³¹ Prim. Marjeta Žebovec, *Janez Jalen – pisatelj in duhovnik za vse Slovence* (Smlednik, samozaložba, 2002), 97–99.

Podobna oziroma še hujša kazen (devet mesecev zavora) je prav tako doletela (najbrž seveda tudi zaradi nekaterih drugih očitanih mu »grehov«) pisatelja in prevajalca Janka Modra.³²

Še veliko hujša kazen je – verjetno poleg vsega drugega tudi zaradi članka v *Zborniku* – zadela pravnika dr. Branka Vrčona, ki je bil na zloglasnem *božičnem procesu* leta 1945 obsojen na smrt, nato pa pomiloščen in obsojen na dvanajst let prisilnega dela, od katerih je moral dve tretjini odslužiti.³³ Sam sem ga pozneje osebno spoznal v Društvu slovenskih književnih prevajalcev, kjer se je redno udeleževal naših srečanj.³⁴ Svoj dolgotrajni zapor si je v veliki meri verjetno prislužil tudi s člankom v *Zborniku*,³⁵ ki je – za razliko od drugih, bolj zadržanih³⁶ ali povsem nepolitičnih prispevkov – med vsemi eden najbolj odkrito kritičnih in polemičnih do partizanskega gibanja in do komunizma.³⁷

Seveda je dobro znano, da je bil med prvimi obsojen na smrt Narte Velikonja, ki ni bil samo urednik in sodelavec *Zbornika*, ampak tudi pobudnik bibliofilske tombole Zimske pomoči, v okviru katere je *Zbornik* izšel. Že takoj, en dan po izreku sodbe, 25. junija 1945, je bil usmrčen, oče desetih otrok, več kot deset let

³² Prim. Marjeta Žebovec, *Slovenski književniki, rojeni od leta 1900 do 1919* (Ljubljana: Karantanija, 2006), 192.

³³ Prim. Boris Mlakar, geslo *Vrčon Branko*, Enciklopedija Slovenije 14 (Ljubljana: Mladinska knjiga, 2000), 375. Zanimivo pa je, da ima zadnji zvezek Slovenskega biografskega leksikona še obsežnejše geslo o Branku Vrčonu v treh stolpcih, kjer se omenjajo njegovi italijanski zapori in prisilno delo pod Nemci, a niti besedice o njegovem udbovskem zaporu ali prisilnem delu; prim. SBL IV (1980–1991), 616–617 (avtor gesla je Fran Vatovec).

³⁴ Zanimivo, da tudi Janko Moder, ki je Branka Vrčona osebno poznal, v *Slovenskem leksikonu novejšega prevajanja* (Ljubljana: Lipa, 1985), v geslu o njem (na straneh 346–347) nikjer ne omenja njegovega osemletnega udbovskega zavora. Seveda pa Janko Moder tudi v geslu sam o sebi ne omenja svojega udbovskega zavora.

³⁵ Naslov njegovega prispevka je *Beseda o odgovornosti* (Zbornik, 286–292).

³⁶ Ob nekaterih sodelavcih Zbornika imamo vtis, da so bili še posebej previdni v vsebini svojih prispevkov. Tako npr. Melita Pivec – Stelè v statističnem pregledu z naslovom *Vpliv vojne na slovensko knjižno produkcijo* (Zbornik, 329–330) poudarjeno piše o padcu slovenske knjižne produkcije v letu 1943 za več kot 50 odstotkov. Ob tem pa ne omeni, da je bila takrat dejansko vsa knjižna produkcija omejena le na Ljubljansko pokrajino, ki je predstavljala manj kot tretjino obsega in populacije nekdanje Dravske banovine. Dejansko na tem ozemlju ob tej populaciji v tem letu ni bilo nobenega padca, ampak v primerjavi s prejšnjimi leti celo porast knjižne produkcije. Sicer pa je vsaj za leto 1942 o tem na internetu dosegljiva diplomska naloga Igorja Zemljiča *Pregled založniške dejavnosti v Ljubljanski pokrajini leta 1942*, ki je nastala leta 1998 na ljubljanski Filozofski fakulteti pod mentorstvom prof. dr. Martina Žnidaršiča.

³⁷ Bolj bojevita je v Zborniku samo še zgodba Nikolaja Jeločnika o bitki v Grahovem in tamkajšnji smrti pesnika Franceta Balantiča z naslovom *Ognjena smrt* (221–225), katere avtorstvo Smolej zmotno pripiše (numzmatiku) Aleksandru Jeločniku.

hrom in invalid, po značaju humanist in domoljub, moralno čist kot solza,³⁸ zato se tudi ni skrival in tudi ni bežal pred osvoboditelji. Poglavitni vzrok obsodbe in usmrtnitve je bila njegova brošura *Malikovanje zločina* (1944), v kateri je razkrival motive in ozadje političnih umorov in ubojev, s katerimi je OF ustražovala javnost in se z njimi dokopala do totalitarne oblasti.

Posebno uganko predstavlja zgodba Božidarja Borka, ki se navaja kot prvi med štirimi uredniki *Zbornika*. Osebnost Božidarja Borka dobro poznal in se z njim še posebej zblížal ob prirejanju spominskih večerov po smrti Antona Sovreta, s katerimi smo gostovali v več mestih Slovenije (Ljubljana, Maribor, Ptuj, Novo Mesto, tudi v Trstu). Na njih je Borko kot predsednik prevajalskega društva imel uvodno predavanje, jaz pa sem uvažal in interpretiral recitale Sovretovih prevodov. Zelo pa sem bil presenečen, ko sem v *Novem slovenskem biografskem leksikonu* prebral podatek, da je bil Božidar Borko v letih 1947–1949 izključen iz Društva slovenskih književnikov.³⁹ O vzrokih te izključitve nisem mogel nikjer najti pojasnila. Ker je bil Božidar Borko sicer zelo redkobeseden, o tem nisem nič vedel ne slutil. Vedel sem, da je bil dolgoletni urednik *Jutra*, kjer je kot razgledan poznavalec s svojim prefinjenim poslušom spremljal objave literarnih stvaritev; in tudi sicer je bil med takratnimi novinarji zelo cenjen.⁴⁰ V zasebnih pogovorih mi je veliko zaupal, med drugim tudi, kako trpi za hudo nespečnostjo, ker razmišlja o nekaterih stvareh, ki so ga pred leti zelo prizadele in bolele.⁴¹ Dobro mi je bilo znano, da je *Jutro* 9. maja 1945 (za razliko od dnevnika *Slovenec*, ki je takrat nehal izhajati) na prvi strani objavilo veličasten pozdrav partizanski

³⁸ O Narteju Velikonju bi seveda lahko napisal veliko več, saj sem dobro poznal zlasti njegova sinova Tineta in Janija, ki sta bila na klasični gimnaziji en razred pred mano (čeprav ne dvojčka, oba v istem razredu); s tremi njegovimi hčerkami pa smo nekaj noči v taborišču Peggetz pri Lienzu, ravno v najbolj žalostnih dneh po usmrtnitvi njihovega očeta, bivakirali v isti baraki.

³⁹ Novi Slovenski biografski leksikon III (2018), avtorica gesla Andreja Legan Ravnika o Borkovem zadržanju med okupacijo upravičeno zapiše: »Pri novi komunistični oblasti se mu ni bilo treba zagovarjati pred sodiščem narodne časti niti ni njegovo ime prišlo na črtno listo prepovedane literature; seveda pa ga niso šteli za svojega.«

⁴⁰ Dokaz velikega ugleda, ki ga je Božidar Borko med stanovskimi kolegi užival, je npr. ta, da so mu zaupali urejanje obsežnega zbornika (na 269 straneh), ki je izšel ob veliki Razstavi slovenskega novinarstva 1.–11. septembra 1937 ob 140. obletnici Vodnikovih Lublanskih novic.

⁴¹ Mislim, da sem si Borkovo zaupanje pridobil že ob Sovretovem pogrebu maja 1963. Ko smo se pred katafalkom na Žalah trije govorniki dogovarjali o vrstnem redu naših poslovnih govorov, je Josip Vidmar predlagal, s čimer sva se seveda oba strinjala, da bo on prvi govoril v imenu SAZU kot njen predsednik, drugi bom jaz kot Sovretov učenec, tretji pa Božidar Borko v imenu društva prevajalcev. Nakar sem pripomnil, naj bi bil drugi govornik Božidar Borko, ki je veliko starejši in uglednejši od mene. Toda Vidmar je vztrajal in odločno pribil: »Drugi govornik pa boste vi, ne samo zato, ker ste Sovretov učenec, ampak ker ste edini govornik z univerze, kjer je Sovre predaval in deloval, univerza pa je več kot društvo, ki ga zastopa Božidar Borko, pa četudi jo zastopa samo asistent.«

vojski, ki je moral biti vsekakor že nekaj dni poprej pripravljen v uredništvu, katerega član je bil tudi Božidar Borko. Čeprav nimam za to otipljivih dokazov, pa domnevam, da je najbrž moral kdo čez leta ponovno privleči na dan njegovo souredništvo *Zbornika*, kjer je kot prvo navedeno ime Božidarja Borka (ki je pač že po abecedi prvo) kot kršitev kulturnega molka. Vsekakor Borko tudi kot sodelavec *Zbornika* ni bil polemičen, ampak se je v svojem objavljenem avtorskem prispevku⁴² profiliral kot globoko razmišljajoč svetovljanski esteta, ki izhaja iz Platona in iz njegove filozofije.

Zanimivo je, da skuša biti tudi večkrat citirani Smolejev prikaz *Zbornika* v sedmem zvezku *Matičine Zgodovine slovenskega slovstva* do te zanimive publikacije, ki je izšla v najtežjih vojnih okoliščinah, še četrto stoletja po končani vojni izrazito podcenjujoč, saj ji med drugim očita npr. pomanjkljivosti pri razvrstitvi avtorjev, češ da bi morala biti Finžgar in Govekar pred Župančičem, ki je sedem let mlajši. Pa je vendar Oton Župančič — po poetičnih kriterijih, ki so seveda lahko subjektivni — brez dvoma večje ime kot Govekar in si že kot tak vsekakor zasluži uvrstitev na prvo mesto.

Zanimivo bi bilo pogledati ne samo, kdo je bil med sodelavci *Zbornika*, ampak morda še bolj, koga od tedanjih uglednih kulturnikov (kljub morebitnemu pričakovanju) ni bilo med sodelavci in ob tem ugibati o možnih nagibih in vzrokih njegove nenavzočnosti. Med njimi mi prihajajo npr. na misel imena filozofa Franceta Vebra ali Draga Ulage, uspešnega športnika in animatorja telovadbe in še zlasti zimskih športov, pozneje rednega univerzitetnega profesorja na Visoki šoli za telesno vzgojo. Drago Ulaga je leta 1944 v Slovenčevi knjižnici objavil lepo berljivo povest *Bele zvezde*. Menda naj bi imela ta njegova povest, ki se odigrava na Pohorju, avtobiografsko ozadje. O Pohorju, ki so ga Nemci med vojno preimenovali v *Bacherngebirge*, se je pod italijansko okupacijo tudi v Ljubljani vedelo za tamkajšnji odpor proti nemškemu okupatorju in za tragično usodo pohorskega bataljona. Kot rečeno, zanimivo je, da Draga Ulage ni med sodelavci *Zbornika*, še bolj zanimivo pa je, da tudi pozneje v enciklopedičnih geslih o Dragu Ulagi (ob vsej natančni in zelo podrobni bibliografiji)³²⁴³ njegova lepo berljiva povest nikjer ni omenjena in ne navajana; tudi Viktor Smolej ga nikjer ne omenja, kljub izčrpnemu prikazu skoraj vseh medvojnih slovenskih izvirnih slovstvenih publi-

⁴² Borkov članek je objavljen v *Zborniku* na straneh 239–241 z naslovom *Beseda nad prepadi* in z datumom maj 1941.

⁴³ Prim. *Ulaga Drago* v publikaciji *Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani – biografije in bibliografije univerzitetnih učiteljev, znanstvenih delavcev in sodelavcev*, Tretja knjiga, TI del (Ljubljana 1981), 1274–1275. Ker sem bil tudi sam član uredniškega odbora te univerzitetne publikacije, dobro vem, da so bili vsi prispevki še pred oddajo v tisk vsem objavljenim profesorjem poslani v avtorizacijo. Prim. tudi geslo *Ulaga Drago* v *SBL IV* (1980–1991), 278, in v *Enciklopediji Slovenije 14* (2000), 26–27.

kacij. Morda je hotel Drago Ulaga sam čim bolj zabrisati spomin na svoj literarni opus, morda je bil v njem, kot pri marsikom, ki se je sčasoma s težavo uveljavil, še dolgo samokritično dejaven kompleks kršenja zapovedi kulturnega molka.

O tem, kako zgrešena je bila takšna zapoved kulturnega molka, bi lahko navedel nič koliko vzporednic, primerov in dokazov iz svetovne zgodovine. Na začetku vsake nacionalne identitete je bila beseda, ki je seveda veliko močnejša in bolj obstojna kot vsako orožje, ki prejkoslej zarjavi. Zato lahko tudi manjši narod s svojo kulturo in besedno umetnostjo premaga in sčasoma nadvlada močnejšega zavojevalca. Tako je npr. razmeroma majhna atenska polis in majhna Grčija nadvladala in vsa prevzela okupatorja, takrat največjo oboroženo silo rimskega imperija, kar je navsezadnje moral priznati tudi največji in najbolj razgledani rimski pesnik Horacij: *Graecia capta ferum victorem cepit et artes intulit agresti Latio*,⁴⁴ Zavzeta Grčija je zavzela divjega zavojevalca in ga v podeželski Lacij lepe umetnosti zanesla.

Toda bojim se, da me je s tem morda preveč zaneslo v druge, širše miselne horizonte in da sem se s tem preveč oddaljil od napovedane tematike, zato se za to svojo digresijo jubilantu iskreno opravičujem.

⁴⁴ Horacij, *Epistulae* 2, 1, 156–157.

Realist, ki izžareva živost in upanje Zorku Simčiču ob stoletnici

*Martin Sušnik*⁴⁵

Buenos Aires, Argentina

V veliko čast mi je, da imam možnost skromno prispevati nekaj besed ob jubilejnim praznovanju stoletnice slavnega in obenem meni osebno dragega pisatelja in akademika Zorka Simčiča.

Ker boste večinoma drugi omenjali njegove zasluge v zvezi z literarnim delom, s katerim je gospod Simčič obogatil slovensko kulturno dejavnost, mi dovolite, da si sam drznem predstaviti malo bolj osebosten prispevek. In to mislim v dvojnem smislu. Rad bi svoje motrenje gospoda Simčiča osredotočil v pogledu na osebo, bolj kot na Simčiča-pisatelja po eni strani, po drugi pa bi hkrati rad ta prispevek podal na podlagi svojih, čeprav dokaj omejenih konkretnih osebnih izkušenj.

Nekaj posebnih razlogov imam za to. Prvič, oglašam se iz Argentine, v kateri je tudi gospod Simčič živel pomemben del svojega življenja – skoraj pol stoletja –, in naju torej svojevrstno veže »argentinstvo«, če smem tako reči, čeprav ga seveda ne izkušava pa tudi ne doživljava oba na enak način.

Drugič, ker so poleg mojega skromnega poznavanja Simčičevega literarnega opusa v meni zapečatala posebno močan vtis osebna srečanja, ki sva jih imela. Ni jih bilo toliko po številu in moram reči, da tudi niso bila posebno dolga. A kljub temu jih imam prisotna v posebno dragocenem kotičku spomina; v tistem kotičku, v katerega človek spravi doživetja, ki niso bila pomembna le v trenutku, v katerem so bila doživeta, temveč izžarevajo tudi luč in pomen, ki presežeta preteklost in poučljivo žarita še nad sedanjostjo.

Tretjič, ker me z gospodom Simčičem veže, čeprav zelo posredno, skoraj bi rekel, neki »družinski« stik. Kot veste, je med svojim bivanjem v Argentini kar nekaj let živel v Bariločah, na severnem delu argentinske Patagonije, in to v tesnem odnosu – kratkomalo, sožitju – z družino Frenka Jermana in Lučke Kralj, katerih ena od vnukinj, Magdalena Jerman, je ravno moja žena. Po tej strani sem spoznal ne le slavnega slovenskega pisatelja in akademika Simčiča, temveč tudi – kot ga v družini Jerman radi imenujejo – »strička Zorka«. Tako sem se seznanil z marsika-

⁴⁵ Martin Sušnik je slovenski filozof iz Buenos Airesa. Na *Instituto Superior Nuestra Señora de la Paz* v Buenos Airesu poučuje filozofijo vzgoje, etiko in družbeno filozofijo, na *Instituto Superior Marista* poučuje metafiziko in na katedri za filozofijo na Katoliški univerzi v La Plati filozofijo teologije. Dejavno je vključen v Fundación Emilio Komar in v slovenski zavod *Philosophia perennis*.

tero neliterarno anekdoto današnjega slavljenca, zlasti mi je pa dobro poznan kraj pod goro Tronador, kjer je Simčič v kiosku prodajal svoje lastnoročno izdelane spominke, in tudi sobica, v kateri je prenočeval v tihih nočeh pod Tronadorjem in v kateri, kot mi je pričal tast, se je rodil marsikateri izmed njegovih spisov.

Četrtrič, ker naju veže tudi filozofska šola in svetovnonazorska perspektiva. Gospod Simčič se je, kot je znano, redno udeleževal predavanj in tečajev dr. Milana Komarja, obenem pa je bil njegov bližnji prijatelj. In ker sem tudi sam neke vrste Komarjev učenec, sva prišla v neposreden stik, najprej pisno (minilo je že kakih pet let, odkar sem presenečen na dom v Buenos Airesu prejel prvo pismo gospoda Simčiča), potem pa tudi osebno ob mojih zadnjih obiskih v Sloveniji.

Na podlagi vseh teh razlogov si torej drznem deliti z vami svoje osebne občutke. In dovolite, da se poslužim ravno Komarjeve misli, ki je bila zapisana v knjigi *Pot iz mrtvila*, pri katere drugi izdaji ima tudi gospod Simčič pomembno zaslugo:

»Duh je, ki oživlja in omogoča razmah. Brez duha ni življenja in razmaha. Duh pa živi od resnice, od dobrote in od doživetja svetega. [...] Duh se hrani z resnico in čeprav je v prvem trenutku nekako trpen, ko je učljiv in se prepušča ter podreja stvarnosti, ga stvarnost s svojo smiselnostjo obogati in razgiba, izostri njegov čut za splošno in za konkretno ter tako budi njegovo vsestransko dejavnost. [...] Kadar so duhovi odprti in radoznali ter se obenem opirajo na trdna tla objektivne stvarnosti, ne primanjkuje jasnosti, reda, zanimanja, navdušenja in primernih pobud. Resnica daje duhu življenje.«⁴⁶

Zakaj sem si izbral ta citat? Ker je na podlagi zgodb »strička Zorka«, ki sem jih slišal iz ust tistih, ki so ga res tesno in globoko poznali, kakor tudi na podlagi najinih osebnih srečanj in pogovorov ena od stvari, ki je vedno vzbujala moje začudenje in občudovanje, ravno vitalnost oz. živost, ki je za gospoda Simčiča značilna.

Dandanes praznujemo ne le stoletnico življenja v kronološkem smislu (kar seveda ni malo – ob najinem zadnjem srečanju je tako dolgotrajno življenje na tem svetu sam Simčič označil kot nekaj »nenormalnega«), temveč praznujemo tudi in predvsem polnosmiselno življenje v kairološkem smislu. Življenje, ki je kljub današnji starosti še vedno polno duhovne mladostne živosti, ki se iz svoje pristnosti daruje tudi drugim in iz katere se moremo vsi kaj naučiti, zlasti tisti, ki štejemo dokaj manj let življenja (v mojem primeru niti polovico), marsikdaj pa ne znamo doseči niti pol tiste svežosti in tistega navdušenja, ki se ga človek naučije ob srečanju z gospodom Simčičem.

Praznujemo tudi življenje, polno kreativnosti, o kateri pričajo seveda njegova literarna dela, a tudi njegove raznovrstne anekdote v vsakdanjem življenju. Vendar gre za kreativnost, ki se rojeva iz plodnega srca, ki se je najprej učljivo podredilo stvarnosti, se pravi, ontološki resnici in dobroti, kot pravi Komar. Srce, ki je odprto

⁴⁶ Komar, M. (2014): *Pot iz mrtvila*. Ljubljana: Družina (zbirka Sidro), 57–59.

realnosti, ravno zaradi tega pa se z njo hrani in na podlagi tega doseže razmah, jasnost in navdušenje ter potemtakem tudi nekaj polnosmiselnega da iz sebe – v hvaležni drži do Boga in radodarni predanosti drugim.

Gre za kreativnost, ki ne zavrača prvotne trpnosti, ki ji ne gre za nadvladovanje, temveč je ustvarjalnost, ki je sad ponižnosti in zato tudi radovednosti ter iskrenega, neinstrumentaliziranega zanimanja za naravo in za sočloveka. V pristnem smislu gre za ustvarjalnost človeka, ki sprejme svoje mesto *creature*, ne pa napuhnjene *creature*, ki bi zapadla v skušnjava, da bi hotela sama postati popoln *Creator*, se pravi, »biti kakor Bog«.

Ta kreativnost zna biti sodobnim ustvarjalcem in sodobnemu človeku na splošno zgleden kažipot, saj v sodobni družbi konstruiranih sistemov in nekonstruktivnih uporov mnogokrat primanjkuje ravno tisto samospoznanje lastne eksistence in vesolja kot nečesa »darovanega«. Zato pa se danes premnogokrat trudimo (in utrujamo) z izdelavo umetnin, ki naravnega reda ne spoštujejo, ko ga niti ne upoštevajo. Potemtakem se dušimo v artificialnem »svetu«, ker je ta zadušil izvirni *kozmos*, ki je edini, ki nas lahko umesti na pravi lasten prostor, v zvestobi do katerega bi se lahko napotili k resničnemu razmahu.

Moderni skrajni (naivni) optimizem, kolikor je bil nerealističen, je rodil postmoderni pesimizem in zmedo. Zorko Simčič pa je zgled utelešenega realizma, ki seveda dobro pozna zlo (in to dobesedno na lastni koži zaradi življenjskih bridkostnih izkušenj), a ki pozna tudi jedro stvarnosti, ki se nam pod zlom razodeva polna smisla, polna vrednot in polna lepote. Je, kolikor sem imel možnost in čast spoznati, seveda človek kritične misli, vendar v globini, kot je tudi sam sebe označil v intervjuju pred skoraj dvajsetimi leti, »realist, poln upanja«. ⁴⁷ In to, kot je sam rekel, ker mu je bilo vsakič bolj razvidno, da ima v življenju in v naravi – in celo v človekovem trpljenju – vse svoj smisel.

Zato je njegova ustvarjalnost hči tega upanja, obenem pa tudi njegova mati. Saj je na temelju tega realističnega upanja deloval ne le iz potrebe do izražanja svoje notranjosti, temveč tudi z namenom, da bi s svojim delom prispeval k skupnemu dobremu.

Bog naj mu obilno povrne za to prizadevanje, mi mu pa bodimo hvaležni ne le za njegovo umetniško delo, temveč za njegovo pristnost, za njegov zgled, za njegov krščanski optimizem, ki se je ob mnogih preizkušnjah ne samo ohranil, temveč tudi okrepil, in za njegov trud v prid resnično boljšega (in zato tudi lepšega) življenja Slovencev v matici in po svetu.

Spoštovani gospod Zorko Simčič, v imenu družine, v imenu Komarjevih učencev, v imenu Slovencev v Argentini, vam izročam – kljub razdalji – krepak stisk roke (kot sami radi pravite), globok poklon in iskreno zahvalo. Bog vas živi!

Buenos Aires, novembra 2021

⁴⁷ Prim. Simčič, Z. (2007): *Ob žerjavici in ognju*. Ljubljana, Družina, 258.

III.

Recepcija Simčičevega literarnega opusa na pragu novega tisočletja

Zorko Simčič in slovenstvo

Jubilejna predstavitev akademika Zorka Simčiča

na simpoziju ob stoletnici njegovega rojstva

Milček Komelj

Slovenska akademija znanosti in umetnosti, V. razred
za umetnosti, Novi trg 3, SI 100 Ljubljana

Akademik Zorko Simčič je v svojem življenju spoznal prostranost sveta, ker je bil prisiljen okusiti tujino. A je zato še toliko globlje dojel svojo zasidranost v slovenstvu, usodno povezan z usodo slovenskega naroda kot njegov pravcati zavetnik, in tej usojenosti in doživljanju izgnanstva je posvečeno tudi jedro njegove ustvarjalnosti. Kot nevidni bog Svetovit je bdel nad slovenstvom tudi iz tujine, kjer je ostajala njegova rodovna zavezanost nerazdružna z zavezanostjo slovenskemu jeziku, ki ga je negoval kot pravcati svečenik. Ko je po vojni iz argentinske razdalje pozorno spremljal jasna in tudi bolj prikrito unitaristična prizadevanja za jugoslovansko kulturno enotnost, je opozarjal predvsem na nevarno ogroženost slovenskega jezika, ki ga je zlasti v prevodnih knjigah, namenjenih tudi Slovencem, vse bolj zamenjevala srbohrvaščina, ki naj bi postajala, kot je bilo takrat oznanjano, naš skupni jezik. V sedanjih globalističnih časih pa se v samostojni slovenski državi enako zavzeto pridružuje prizadevanjem za ohranitev veljavnosti slovenskega jezika pred prodiranjem angleščine, za katera se z njegovo popolno podporo zavzema in jih spodbuja umetniški razred Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

To slovensko zavzetost izpričuje vse Simčičevo umetniško delo, kjerkoli že je nastajalo, saj je v tujini povsem izjemoma napisal v španščini eno samo dramo, ker se mu je, potem ko jo je začel snovati v materinščini, zaradi jezikovnih fraz novega okolja v tako obliko porodila sama od sebe; a jo je potem prevedel v materni jezik. Kot eden izmed osrednjih organizatorjev slovenskega kulturnega življenja v Argentini si je prizadeval za pojasnjevanje v domovini dolgo pristransko razlaganih zgodovinskih dogajanj in osebnosti, kakršen je bil zaslužni Anton Martin Slomšek, ter za rehabilitacijo kulturnih ustvarjalcev, kakršna sta na primer Tine Debeljak ali Simčiču posebno ljubi Stanko Majcen, in po slovenski osamosvojitvi s tem poslanstvom nadaljuje tudi po vrnitvi v domovino. V njej je kot velika moralna avtoriteta ves čas živo navzoč tudi na številnih pričevanjskih prireditvah ali v javnih oglašanjih, v katerih skuša doumevati in pojasnjevati zgodovino.

Zgodovino je nekoč označil celo za največjo skrivnost, a ob vsej zapletenosti zgodovinske resničnosti – ne da bi želel koga obsoditi in brez slehernega sovraštva – v prizadevanjih za slovensko narodno spravo neizprosno vztraja pri spoznanju, da je povzročila slovenski bratomorni boj komunistična revolucija, ki je bila vsaj neodgovorno dejanje. To spoznanje ga je doletelo kot »dokončen udarec v oči«, kot je nekoč povedal, že ko je bil navzoč ob pouličnem umoru Jaroslava Kiklja. V fiktivnem pismu iz tujine v domovino pa z besedami literarnega junaka ugotavlja: »Tukaj so ceste prazne in hladne in črne, toda, mama, tukaj se vsaj ne bojim, da bi hodil mrtvim po prsih ...«

V posledice zgodovinske katastrofe, ki je poleg pobitih žrtev pustila neodstranljiv pečat na dušah tolikšnega števila nesrečnih emigrantov, se je na osnovi življenjskih izkušenj in srečanj z brezdomovinskimi ljudmi lahko vživel tako prepričljivo in s tako empatijo, da je skušal osmisliti nesmiselnost njihove tragedije tudi z eshatološkega vidika ali razumeti teze, da so bile žrtve potrebne za zadostitev, kot odkupnina za vse grehe naše zgodovine, ki naj bi odrešila domovino. Doumevanje vsega slovenskega je pri tem oprl tudi na mitične izvore, ukoreninjene v našem najstarejšem duhovnem izročilu ter izkristalizirane v osrednjih literarnih mitih o Lepi Vidi in Krstu pri Savici. In tudi ko gleda na vse svetovno dogajanje s svetovljanske perspektive, ostaja tako občuteno slovenstvo neuničljivo in najgloblje osmišljeno osišče njegove celotne biti. Zato je že akademik Alojz Rebula Zorka Simčiča upravičeno imenoval celo najbolj vnetega razmišljevalca o slovenstvu v naši kulturi po Edvardu Kocbeku. Pomenljiv odlomek o teh dilemah je avtor priredil tudi za nedavno izdani antologijski izbor del sedanjih članov akademijskega umetniškega razreda *Glas umetnikov*.

S Simčičevim z zoro ožarjenim imenom sem se srečal že v zgodnji mladosti, ko sem kot eno svojih najljubših knjig prebiral mogočni in vznemirljivo pestri *Zbornik zimske pomoči*, ki ga je pisatelj med vojno souredil kot pravo zakladnico vsakršnih ugotavljanj in spoznanj, v katerih je oživel medvojni čas, in že v njem s psihološko prodornostjo v prikazu tedanje socialne bede razkril nečlovečnost zgolj frazerskega človekoljubja. V očetovi knjižnici pa me je pritegoval tudi njegov leta 1957 v Argentini izdani roman *Človek na obeh straneh stene*. V času, ko sem bil član upravnega odbora Prešernovega sklada, je leta 1993 prav ta knjiga, ki je bila v osamosvojeni Sloveniji upoštevana kot književna novost, prejela nagrado Prešernovega sklada, kar je bilo mogoče občutiti celo kot nekakšno prelomnico v odnosu do t. i. emigrantske literature, saj se še živo spominjam, kako je po razpravljanju in končanem glasovanju celo tedanjemu režimskemu gledanju na partizanstvo in domobranstvo sicer naklonjeni Tone Pavček izrecno zaključil: »Pa naj dobi nagrado.«

Vendar nagrada ni bila blagohotna milost, ampak kvečjemu izhodišče za nadaljnje vse večje priznavanje Simčičevega življenjskega dela. Knjiga je namreč

upravičeno obveljala ne le za najpomembnejšo književno umetnino slovenske povojne emigracije, marveč celo za prvi slovenski moderni in danes že klasični, v osnovi eksistencialistični roman. V njem je Simčič s skrajno subtilnostjo upodobil notranji narodni razkol in udbovsko zasledovanje zavednih Slovencev v tujini, a je o tem ponotranjeno spregovorilo le samo dušno dogajanje, pri čemer se je izkazal kot pretanjen psiholog in subtilen mislec, ki je s svojo globinsko pronicljivostjo močno presegal siceršnjo enostranskost in z njo povezano tedanjo slovensko ustvarjalno raven, ki jo je skupaj z njenimi ideološkimi omejitvami večkrat tudi sam lahko kritično presojal.

Zato je samoumevno, da je postala zavest o Simčiču živa tudi v duhovnem krogu Nove revije. Po njegovi vrnitvi v domovino sem med tamkajšnjimi akademiki književniki in drugimi sodelavci nekajkrat zasledil govor o tem, da bi morali pisatelja predlagati za člana Slovenske akademije znanosti in umetnosti, in ko sem mu to nekoč ob bežnem srečanju na ulici omenil, je le naglo zamahnil in dejal, da je to komaj verjetno, ker je njegov opus zagotovo premajhen. A je bil po svojem pomenu že tedaj velik in tehten, zatem pa je še narasel in se zgostil v umetnikovem osrednjem romanu *Poslednji deseti bratje*, v katerem je iz zgodb slovenskih rojakov, povojnih emigrantov na vseh kontinentih, ustvaril veličasten mozaik pretresljivih človeških zgodb, ki ga na vzporedni pripovedni ravni utemeljuje še mitična legenda, ki spremlja pot slovenske navzočnosti v svetu od najstarejše zgodovine in nekdanjih rujanskih Slovenov dalje. S knjigo se je pisatelj izkazal kot čuteč kapitan nešteti izgubljenih, resigniranih ali uporniških duš, ki jih je spoznal v velemestih, pragozdovih in zavetju njihovih ustvarjalnih delavnic in jih povezal v slovenski emigrantski trnjevenec skozi perspektivo lastne begunske usode, razpet med upom in brezupom in uzrt skozi odrešilni mitos. Tudi on sam pa je videti kot nekakšen mitični Ahasver ali moderni homoviaticus, ki s klobukom na glavi vedno nekam hiti, kot da bi se mu neznanokam neznansko mudilo; a človeka ob srečanju v živo vselej ljubeznivo ogovori in mu stisne roko, s stiskom roke pa rad sklene tudi kako pisemsko sporočilo in, kot mi je dejal in kot sem sam opazil, že iz dotika dlani v hipu razbere tudi človekovo notranjo intenziteto, njegovo nežnost in energičnost.

Vselej tako živahnega, celo vihravo impulzivnega in energičnega pisatelja smo imeli na SAZU srečo spoznavati na sestankih razreda za umetnosti, kjer se ob vprašanjih, ki smo se jih lotevali, izkazuje ne le kot markantna opora pri zavzemanjih za ohranjanje naše samobitnosti, marveč tudi kot živi pričevalec zgodovinskih dogajanj, ki nam je na primer pojasnjeval otvoritev Plečnikovega bežigradskega stadiona, izročilo o Plečniku, ki je narisal založniški logotip, s katerim je bil prvi opremljen Simčičev mladostni roman, in o Plečnikovem slovenskem grbu in zastavi, katerih izginotje je zanj »civilizacijsko nemogoče«, spominjal pa se je tudi sodelovanja s Finžgarjem, čigar domovanje danes postopoma postaja

del akademijskega ambienta, in še s kom, ki sicer predstavlja za nas predvsem še oddaljeno zgodovino. Ob tem pa je v svoji razgledanosti kot komentar h kaki tematiki ničkolikokrat kot iz rokava navedel misel kakšnega slavnega pisatelja, ne samo Camusa ali Orwella, s katerega izrekom, da je politični kaos tesno povezan z gnitjem in odmiranjem jezika, je na primer sklenil kritično razpravljanje o ne-umestnem eksperimentiranju z ženskimi slovničnimi oblikami, kot so ga uvedli na ljubljanski Filozofski fakulteti. Kadar na sejah ni mogel biti navzoč, pa je vsa vprašanja spremljal in pisno ali telefonsko komentiral ter posebno o vprašanju jezika posredoval svoja vselej jasno in odločno napisana stališča.

Med srečanjem v kavarni Union mi je pripovedoval tudi o časih, ko je, sedeč v gledališču med urednikoma Slovenca in Jutra, kot presojevalec opernih avdicij prvi razpoznaval talent na primer Vilme Bukovec ali Ladka Korošca. Tedanji predvojni čas svoje mladosti z njegovimi tudi časnikarskimi pojavi je sprva oživil tudi v duhovitih humoreskah, kjer se je med drugim pošalil na račun modernega slikarstva, črnih in belih abstraktnih slik, ki mu niso bile posebno pogodu in ob katerih je v pomoč kritikom hudomušno izumil umetnostnoteoretični izraz filozofizem. V obsežnem mladostnem romanu iz dijaškega življenja *Prebujenje* pa je nazorno prikazal duhovno prebujanje dijaka, ki si želi napisati psihološki roman, v katerem bo »rezal duše, da bodo trepetale od bolesti«, jih seciral »in drobil do atomov«, osebe v njem pa osvobodil avtorjevih usmerjanj, da bodo lahko same zaživele; že v tej knjigi, katere dele je značilno razmejil z verzi iz Župančičevega *Prebujenja*, zasledimo kot poznejšo stalnico Simčičevih razmišljanj tudi dijaška razpravljanja o domu, ki ga človek nosi v sebi, in o občutku tujosti, pa tudi o hrepenenjskem prekletstvu Lepe Vide. Umetnik pa je v njej označen kot »poslanec božji«.

A v poznejših izkristaliziranih delih je pisatelj dogajanja in spoznanja raje značilno zgostil v splete kratkih zgodb, v katerih je izrazil doživljanje samega sebe na primer v situacijah nekdanjega hotelskega liftboja ali občudovalca večnega Rima iz časov, ki se je poslavljaj od vojne, kar je kot vselej natančen opazovalec razbral že iz dejstva, da je tedaj vse manj tamkajšnjih deklet nosilo krila, predelana iz hlač ameriških vojakov. Posredno se je upodobil tudi kot pretanjenega zarisovalca intimnejših medčloveških srečanj, v katerih se prebuja prikrit eros ali se molče soočata nekdanja žrtev in rabelj, vsa človeška srečanja pa so mu ob vsej čustveni dragocenosti v bistvu le večno odhajanje in prihajanje, obremenjeno s človekovo bivanjsko samoto. Njegova umetnost pretresljivo upodablja prav takšna stanja, in njegovi ljudje pogosto premišljajo, »kako je človeku narisana pot v življenju«. V vsem tem premišljanju in doživljanju se prepletajo velika tankočutnost, izrazna prefinjenost in poglobljenost, dojeta v Kajnovem znamenju človeške usode, ki je pisatelja vodila »preko celin, preko blatnih cest in prek blestečega se parketa«, stran od domovine, a z domovino v srcu, kjer je v svojem nigdirdomu vedno znova meditiral o pojavu izgnanstva, ki vselej povzroča domotožje, dojeta kot

nekaj strašnega, saj pri nesrečnih žrtvah zgodovine v njegovih knjigah povzroča celo samomor. In zato je lahko tako globoko doumel tudi katarzično moč slovenskega emigrantskega gledališkega dogajanja, pri katerem je bil sodeloval, in v svoji veliki dojemljivosti za glasbo odrešilnost slovenskega zborovskega petja.

Simčičev književni razmislek grebe tako v vprašanja življenja kot same literature, na primer o tem, ali je mogoče pisateljevo osebnost tako razdeliti, da bi se lahko enakovredno naselila v raznolike junake in ne le enega samega, evidentno avtobiografskega. Ob tem, ko v pisatelju dojemamo pristnega, avtentičnega filozofa – med slovenskimi rojaki ga je v tujini s svojim iskanjem bistvenega navduševal že Milan Komar –, se nam nič manj ne prikazuje tudi kot ne le vsestranska, marveč tudi zelo večplastna osebnost, živo pozorna do povsem praktičnih konkretnosti življenja, celo do posameznih predmetov, saj se je že v eni njegovih humoresk izkazal kot glavni junak navaden, sicer zelo koristen – gumb. Njegovi opisi zlasti mestnih prizorišč, pogledov na ulice, v izložbe ali pisarne pa včasih učinkujejo kot pravcate na moč sugestivne podobe magičnega realizma, oživiljene celo z vonji.

Umetnik se je moral v tujini sprva oprijeti različnih poklicev, z ročno spretnostjo in domišljijo je izdeloval tudi turistične spominke, zato v njegovih spisih naletimo tudi na prepričljive in precizne opise najbolj vsakdanjih življenjskih opravil, kakršno je pomivanje posode v restavraciji ali celo v podrobnostih prikazano ponarejanje stilnega pohištva. Za take stvari se je namreč pisatelj tudi v resnici zanimal in še vedno rad sprašuje po knjigah o rezbarstvu ali strokovnih izrazih, ki jih pomerja ob tujejezične pojme. Kakšno zemeljsko prizorišče svojih dram, ki sicer segajo tudi v onstranstvo, si je kdaj celo lastnoročno skiciral in vselej so ga zanimali tudi likovni umetniki, zato ti s svojimi iskanji poživljajo tudi njegovo literaturo, in nekoč me je z vprašanji opozoril na primer na risarski medvojni križev pot Karle Bulovec. A tudi v njihovem ustvarjalnem delu bolj kot zunanje, zgolj formalistične učinke išče duhovno poglobitev, in že zato vsake novosti, naj je še tako razglašena, ne more šteti za umetnino, zato mi je nekoč kot nekaj heroičnega pohvalil tudi besedilo Jožefa Muhoviča v Zvonu, ki ob kritiški razglasitvi znamenitega Duchampovega pisoarja kot najpomembnejše umetnine stoletja jasno razlikuje umetniško vrednost od same odmevnosti zgodovinsko prelomnega pojava.

Tudi ko je bil Zorko Simčič do zanj problematičnih, pogosto spektakelsko izpraznjenih novih pojavov v umetnosti kritičen, saj je v kakem hepeningu priznaval vsaj duhovitost ideje, v marsičem pa spoznava kvečjemu le še norčevanje iz umetnosti, je v času po mladostnih satirah tudi o takih dogajanjih vendar razglabljal in razglablja z vso resnobnostjo in tudi živahno radovednostjo, pri čemer mu je od vsega najbolj tuj cinizem, ki ga imenuje strup vseh strupov, kajti preveva ga le velika ljubezen do življenja in velika radovednost, s katero prodira v smisel vseh človeških prizadevanj in skuša dojeti tudi vse neznano in

skrivnostno. Tako je v pogovoru o svojem delu v družbi zapisovalca njegovih življenjskih pričevanj Franceta Pibernika na Slovenski matici že na začetku povedal, kako rad ima ljudi in kako ljubi življenje; življenje je pregnanstva pa je označil celo kot hujše od smrti.

Že lep čas je tega, ko je v kakšni knjigi komentiral, da bi rad še dolgo živel in da mu za načrte, ki jih želi uresničiti, zmanjkuje časa, ali ko je pomislil, kako se pot in z njo število neodhojenih stopinj pred človekom vse bolj krajša. Nekoč mi je, hiteč po cesti, celo mimogrede izjavil, da »večni mladenič več ni mladenič«, ko pa smo na gostilniškem vrtu po simpoziju Pučnikovega inštituta spregovorili o minevanju, je pojasnil, da sploh ne bo umrl, ampak da bo nekoč le nekam daleč odpotoval. Njegovo življenje je namreč resnično nenehno romanje in hitenje z delom, nenehno in neustavljivo potovanje, v katerem nosi s seboj slovensko usodo, na katero zmore pogledati tudi z duhovne perspektive, ki sega v eshatološko globino, tako kot sta iz kroga njegovih duhovnih sorodnikov morda segala le še Ivan Pregelj ali Alojz Rebula; samo usojenost večnega človeškega gibanja pa utemeljuje tudi s kozmično dinamiko, z gibanjem sonca in planetov, s katerimi se nujno giblje tudi človek. Na tej poti, na kateri je za Zorka Simčiča upoštevanja vredna umetnost nujno nosilka transcendentalne dimenzije, nosi umetnik v sebi usodo slovenskih desetih bratov, ki so zanj simboli za izgnance, a v naši kulturni tradiciji, vsaj od časov Cankarjeve moderne dalje, tudi nemirnih umetnikov.

A Zorko Simčič ni več domačijski deseti brat s čevlji prek ramen, ampak je deseti brat v novi, evropski in svetovljanski preobleki, elokventen mož, ki lahko ob penovskem kongresu v Buenos Airesu suvereno komentira poglede najvidnejših svetovnih pisateljev in v svojih spisih širokopotezno primerja značilnosti posameznih nacionalnih literatur in njihove morebitne podobnosti z našo slovensko »štimumgo«. Tudi pri tem ko je miselno luciden, dialoški, subtilen in svetovno razgledan, ostaja vseskozi osredotočen na slovensko jedro v sebi, iz katerega izhaja, iz katerega vse občuti in zaobjema in ki se mu nikoli ne izneverja, tako kot se v tujem okolju ni izneveril slovenskemu jeziku, s katerim lahko izraža življenje, zaupajoč v smisel slovenstva in morda celo v slovensko nesmrtnost, najbrž v življenju ničkolikokrat sanjajoč o možnosti vrnitve, ki jo je v nepredvidljivem loku neizprosne zgodovine resnično dočakal. Takega desetnika po besedah njegove mitične desetnice Marjetice za razliko od postopača bolijo krivice vseh ljudi, a pri tem misli predvsem na svoj rod. Zato se, zdaj ko se je po desetletjih romanja ustalil na rodnih slovenskih tleh, ne more sprijazniti s spoznanjem, če navedem le njegove besede z akademjskih sestankov, da med Slovenci, ki smo zrasli iz knjige, danes ni več zavesti o slovenstvu, da je danes celo moderno biti Neslovenec in da je naš celoten tisk obarvan anacionalno in celo antinacionalno.

Leta na življenjskem potovanju nam vsem sicer vse bolj minevajo. A če je človek toliko star, kot je duhovno čil in kot se počuti, kot je menda nedavno dejala angleška kraljica, potem je ne glede na leta vsak trenutek na začetku in poln mladosti. Če je človek tako eminenten pisatelj, kot je Zorko Simčič, pa ostaja kot neizbrisen člen večne minljivosti večen, večen vsaj toliko, kolikor ostaja večen slovenski narod in njegov jezik, in zato lahko tudi večno dejaven in večno zaskrbljen. Prav tak, kot je naš spoštovani in predragi jubilan Zorko Simčič.

Ob stoletnici bogatega in plodnega ustvarjalnega življenja naj našega večnostnega in tako zelo slovenskega umetnika v duhu nekdanjih časov predstavim in pozdravim še z verzificiranim prigodniškim voščilom:

*Srce in um velikega moža
nosi v besedah, sanjah, potovanjih
sto let nemira in sto let miline.*

*Po zemljevidih skrivne zgodovine
na poteh doma in poteh sveta
nekdanjih dni je priča, vest sedanjih.*

*Ko umetnik v duše gleda, nase jemlje
usodo naše posvečene zemlje,
ki se mu prelila je v besedo.*

*Iz nje prenesel je vso čast in bedo
v slovenski prostor in slovenski čas.
V njej nam zveni njegov stoletni glas.*

*Ta glas ni nikdar utihnil in zamrl.
Vso domovino je v svoj svet razprl
in jo svobodno vrnil spet med nas.*

*Zdaj s starostno oglašča se modrostjo,
Duha svetišče polni nam z mladostjo,
ki jo oživlja ahasverski duh.*

*In za vse živo dojemljiv posluš
odkriva dóma zven v očeh sveta,
strmeč v strani neskončnega neba.*

*V mladostnih dneh je o romanu sanjal,
ki bi zaživel kakor živa reka
in bi ustvaril živega človeka,*

*ki le v prostosti bi se udejanjal,
razširjen v vsečloveški krog,
ki zarisuje ga pravični Bog.*

*Ta romaneskni lik je sam postal.
A si naložil je kot zadostitev
za krivde zgodovine in za pomiritev*

*pogled na usodo skozi mit slovenskih tal,
ki hodi skozi čas, deseti brat,
po sledi Lepe Vide mir iskat.*

*Ves gibek je kot glasba simfonije,
ki skozenj nam onstransko v duše lije
enako danes kakor tistikrat,*

*ko stopal je po potih mladoletja,
ki zdaj doseгла so mejnik stoletja.
Naj hlastno po njih stopa še naprej,*

*ptič samoživni trdoživ, v zavetju vej
slovenske krošnje, krhek in zveneč
na večni poti, ki sledi ji hrepeneč,*

*veliki človek z obeh strani stene,
ki vase hodi, kamorkoli krene.*

Na tej poti, na previsu čez rob stoletja, kličem človeku, ki se dviga nad vse stene, še na mnoga in srečna leta!

Poslednji deseti bratje in vprašanje »velikega teksta«

Matevž Kos

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za primerjalno književnost,
Aškerčeva cesta 2, SI 1000 Ljubljana

Povzetek

Razprava se ukvarja z literarnim opusom Zorka Simčiča (1921), zlasti z romanoma *Človek na obeh straneh stene* (1957) in *Poslednji deseti bratje* (2012). Posebno pozornost namenja nekaterim zunajliterarnim in kontekstualnim okoliščinam, med drugim ideji »velikega teksta« oziroma velikega romana, ki naj bi, kot so pričakovali nekateri vplivni povojni literarni kritiki, ubesedil in kar se le da plastično prikazal celovito resnico o letih druge svetovne vojne in revolucije na slovenskih tleh. O možnosti/nemožnosti »velikega teksta« je sredi šestdesetih let 20. stoletja razmišljal tudi Zorko Simčič, a iz drugačne perspektive kot nekateri literarni kritiki in ideologi v matični domovini. Simčič je namreč nekaj desetletij svojega življenja po letu 1945 preživel v emigraciji, v Slovenijo se je vrnil šele po padcu komunizma oziroma po tem, ko je Slovenija postala samostojna in demokratična država. *Človek na obeh straneh stene* je nastal v emigraciji v Argentini in tam je tudi izšel, velja pa za enega prvih slovenskih modernih romanov. Na tematiko tega romana se navezuje tudi obsežni in polifoni roman *Poslednji deseti bratje*, avtorjevo življenjsko delo, ki je nastajalo nekaj desetletij – gre za izkušnjo in nato refleksijo množičnega begunstva po letu 1945, se pravi za eno izmed *posledic* druge svetovne vojne oziroma revolucije na Slovenskem. Vprašanje begunstva Simčič povezuje z idejo nacionalne sprave: gre predvsem za spravo med posamezniki, posredno pa tudi za spravo med revolucionarno in protirevolucionarno stranjo, ki sta bili med drugo svetovno vojno na Slovenskem zapleteni v državljansko vojno. Idejo sprave Simčičev roman navezuje na idejo desetništva, kot jo povzema – izrazito krščansko intonirano – geslo o »zadoščevanju za druge«. Eno izmed vprašanj, na katero opozarja razprava, je ob ideji sprave in s tem izrazito etični problematiki tudi vprašanje o smislu begunstva in, ne nazadnje, o smislu pisateljske eksistence v emigraciji.

Ključne besede: »veliki tekst«, Josip Vidmar, Edvard Kocbek, *Človek na obeh straneh stene*, *Poslednji deseti bratje*, druga svetovna vojna, revolucija, državljanska vojna, sprava.

Summary

The Last Tenth Brothers and the Case of a »grand text«

The text examines the literary opus of Zorko Simčič (1921), particularly with the novels *Človek na obeh straneh stene* (*Man on Both Sides of the Wall*) (1957) and *Poslednji deseti bratje* (*The Last tenth Brothers*) (2012). Special attention has been devoted to specific extraliterary and contextual circumstances, including, among other, the idea of a »grand text« i.e. a definitive novel which might, as was expected by certain influential post-war literary critics, verbalise and present as graphically as possible, the complete truth about the developments during World War II and the revolution in Slovenia. Zorko Simčič himself also pondered on the im/possibilities of a »grand text« in the mid 1960s, albeit from a perspective that differed from that of the literary critics and ideologists in his native Slovenia. Simčič had namely spent a considerable part of his life after 1945 in exile, and only returned to Slovenia after the fall of communism, after it gained independence and became an independent, democratic country. *Človek na obeh straneh stene* was created during his expatriate years in Argentina and was also published there, and is considered one of the first Slovenian modern novels. The extensive and polyphonous *Poslednji deseti bratje*, the writer's magnum opus, created over several decades – refers to *Človek na obeh straneh stene*, and deals with the experience of and reflexions of mass exodus after 1945, that is to say, one of the *consequences* of World War II and the revolution in Slovenia. Simčič relates the question of exodus with the concept of national reconciliation: mostly of reconciliation among individuals, and, indirectly, also reconciliation between the revolutionary and the counter-revolutionary side, entangled in a civil war during WWII. Simčič's novel connects the reconciliation concept to the concept of the tenth child as he presents it – with a distinctly Christian intonation – through the motto of »satisfying for others«. One Kos' key questions, in addition to the concept of reconciliation and its expressly ethical dimension, is that on the sense of becoming a refugee, and, last but not least, on the point of a writer's existence in exile.

Key words: »grand text«, Josip Vidmar, Edvard Kocbek, *Človek na obeh straneh stene*, *Poslednji deseti bratje*, World War II, revolution, civil war, reconciliation.

1.

V bogatem in raznovrstnem pisateljskem opusu Zorka Simčiča imajo posebno mesto njegovi trije romani: *Prebujenje* (1943), *Človek na obeh straneh stene* (1957), *Poslednji deseti bratje* (2012). Prvi je knjižni prvenec tedaj komajda dvaindvajsetletnega avtorja. Drugi še danes, čeprav je izšel pred petinšestdesetimi leti, preseneča s svojo modernostjo. *Poslednji deseti bratje*, ki so izšli več kot pol stoletja pozneje, malo po Simčičevi devetdesetletnici, pa so njegovo pozno in, nekoliko presenetljivo, življenjsko delo. Kot da bi bili šele po prelomu stoletij izpolnjeni pogoji za nastanek oziroma dokončanje romana, ki bi ubesedil, reflektiral in – kolikor je le mogoče – razprl izkušnjo pisateljeve, pogojno rečeno, eksilantske generacije. Mislim, da je prav na to meril Simčič, ko je daljnega leta 1965 v reviji *Meddobje* razmišljal o (ne)možnosti »velikega teksta«:

Velikega teksta verjetno tudi naša doba ne bo dala. Pevec, igralec mora pesem, vlogo doživeti, a se ji ne sme prepustiti. Ves čas mora obvladati čustvo, junaka, ki ga ustvarja. Mi pa smo doživeli in še doživljamo našo tragično preteklost, a nismo je prebavili. Smo ji še preblizu. Nekateri smo več kot blizu – smo še čisto v njej. (*Odhojene stopinje*, 257)

»Tragična preteklost«, ki jo omenja Simčič in za katero pravi, da »smo še čisto v njej«: to so seveda kontroverzna leta druge svetovne vojne na Slovenskem, se pravi vsega tega, čemur danes pravimo *okupacija, odpor proti okupatorju, revolucija, protirevolucija, kolaboracija, državljanska vojna*. Veriženju teh zgodovinskih procesov pisatelj, ki jih je sicer izkusil od blizu, tako rekoč na svoji lastni koži, pravi »tragična preteklost«.

Na eni strani imamo torej tragično preteklost, na drugi strani idejo velikega teksta. Veliki tekst naj to preteklost izmeri, prikaže v vsej njeni celovitosti in, navsezadnje, zgodovinski tragičnosti. Toda problem je, kot razmišlja Simčič sredi šestdesetih let 20. stoletja, da je ta preteklost še preblizu, da je, skratka, nismo še prebavili oziroma da smo še čisto v njej. Prva oseba množine v navedeni formulaciji ni naključna: kot da bi pisatelj govoril ne samo v imenu svoje generacije, ampak v imenu slovenske politične emigracije, in če sem še nekoliko natančnejši, v imenu tistih ustvarjalcev, pred katerimi obdobje 1941–1945 stoji kot nekakšna temna snov, ki jo je treba šele izbežati na dan in ji poiskati primerno literarno artikulacijo. Recimo, da je to pogled slovenskega pisatelja iz Argentine, njegove »nadomestne domovine«.

Skorajda hkrati je vprašanje literarne artikulacije druge svetovne vojne vznemirjalo marsikoga tudi v matični domovini. Le da po večini s precej drugačne zgodovinske, idejne, nenazadnje ideološke perspektive. Josip Vidmar, recimo, je leta 1968 objavil knjigo svojih izbranih esejističnih zapisov *Dnevnik*. Nekaj let

pred knjižnim izidom so izhajali v dnevnem časopisju in eden izmed njih ima še posebno pomenljiv naslov: *O velikem tekstu*. Ob tem je treba upoštevati, da je bil Vidmar v tem času predsednik SAZU-ja in med drugim pomembna figura povojne slovenske kulturne politike. Literarno-programska stališča, ki jih je zagovarjal, so torej imela precejšnjo težo v javnem življenju, strožje literarno gledano, pa so vplivala predvsem na tedaj starejšo pisateljsko generacijo, ki se je sicer ustvarjalno po večini formirala v tridesetih letih 20. stoletja.

Vidmarjev esej se začne s pogledom nazaj v partizanska leta: avtor se spominja zbora aktivistov Osvobodilne fronte spomladi 1943 na Pugledu in obnovi svoj nastop. Tedaj je bil predsednik Izvršnega odbora Osvobodilne fronte, njegovo razmišljanje, usmerjeno v prihajajoče povojno obdobje, pa je temeljilo na prepričanju, da bodo slovenski pisatelji, ko bo čas za to, pisali »o našem osvobodilnem boju kot največjem poglavju naše zgodovine«:

Posredovali bodo zanamcem duha, ki živi v nas, to 'junaško blaznost' in jim jo kazali kot najvišji polet naše narodne volje, da bodo iz nje črpali moč za svoje svetlejšje naloge ... (Vidmar, 97)

Potem ko v nadaljevanju ponovno spregovori z vidika poznih šestdesetih let, že odmaknjenih od vojno-revolucionarnega dogajanja in njegove ekstatičnosti, pa ugotavlja, da je za nastanek velikega teksta potrebna časovna distanca. Kot zgled omenja Tolstojev roman *Vojna in mir*, ki se je, kot poudarja Vidmar, lotil obravnave ruske »domovinske vojne zoper Napoleona« šele pol stoletja po tem, ko se je ta zgodila. Takoj na naslednji strani glede slovenske literature pripominja, da bo »doživela svojo izpolnitev, ko se bo v rokah velikega avtorja monumentalno poglavje naše zgodovine strnilo z globokimi in pomembnimi ali z drugo besedo z monumentalnimi notranjimi dogodki v njenih bodočih junakih«. Veliki tekst velikega avtorja bo tako imel »za vsebino mogočno in edinstveno epopejo naše osvoboditve«. Ko Vidmar pregleduje slovensko literaturo svojega časa, ki se ukvarja s tematiko druge svetovne vojne, gre njegova vrednostna sodba v tej smeri, da so spominska dela boljša od beletrističnih. Pohvali recimo Vladimirja Kralja in Cirila Kosmača ter Toneta Svetino, ki je »nadarjen fabulist« (Vidmar meri na njegovo trilogijo *Ukana* iz druge polovice šestdesetih let), v zvezi s spominskimi besedili pa izpostavi partizanski dnevnik *Tovarišija* (1949) Edvarda Kocbeka.

Kocbek bi si v tem kontekstu zaslužil poseben razdelek: njegova *Tovarišija* je brez dvoma osrednje pričevanjsko besedilo slovenskega partizanstva, v njej pa srečamo tudi razmišljanja, posvečena prihodnji slovenski literaturi. V dnevniškem zapisu z dne 13. marca 1943, ki ga je nemara spodbudila ravno debata z Josipom Vidmarjem, tudi sicer enim glavnih Kocbekovih partizanskih tovarišev

in sogovornikov, razmišlja o prihodnji romaneskni prozi, ki bo nastala na podlagi izkušnje vojne (in revolucije). Kocbek poroča takole:

Govorimo znova o slovenskem romanu, ki mu bosta predvojna in vojna doba zbrali prav neizčrpno in veličastno gradivo. Slovenci bomo v teh nekaj letih doživeli več kakor prej v nekaj stoletjih. (Kocbek, 469)

Manjka samo še romanopisec, ki bo tej neizčrpni in veličastni snovi poiskal primerno romaneskno formo. Oboje je pogoj za nastanek tega, čemur Josip Vidmar dobri dve desetletji pozneje pravi »veliki tekst«. Navajam še zadnji stavek njegovega eseja, pod katerega bi se najbrž leta 1943 podpisal tudi Kocbek:

Delo, ki bo s svojo vsebino odprlo take poglede in razglede na vsa ta širna vnanja in notranja prostranstva, bo šele prava literarna podoba našega osvobodilnega boja in bo zablestelo blizu ideala, ki ga včasih označujemo s pojmom 'veliki tekst'. (Vidmar, 100)

A težava je bila, da se Vidmar na Tolstoja kot merodajno literarno referenco in avtorja brez dvoma velikega teksta sklicuje v drugi polovici šestdesetih let 20. stoletja. To namreč tudi na Slovenskem ni bil več literarni čas, ki bi bil brez zavor še zmeraj naklonjen stari realistični estetiki, vsaj ne v literarnorazvojnem smislu, se pravi glede odpiranja novih perspektiv, modernizacije, inovativnosti in podobno. Navsezadnje sta leta 1968, to je hkrati z Vidmarjevo knjigo *Dnevnik*, izšla romana *Deček in smrt* (1968) Lojzeta Kovačiča in *Triptih Agate Schwarzkobler* (1968) Rudija Šeliga – prozna teksta, ki sta daleč od kakršnegakoli realizma. Še več: danes oba sodita v kánon moderne slovenske proze. Problem Vidmarjeve zahteve je potemtakem, da je literarni model, ki naj bi bil primeren za nastanek »velikega teksta« o partizanstvu in revoluciji, videl v realizmu 19. stoletja. Avtorji, ki bi hoteli slediti njegovemu načrtu, bi torej morali za literarno obdelavo druge svetovne vojne uporabiti neki star, z gledišča literarne modernosti bolj ali manj konvencionalen oziroma preživet model. Da je ideja o novodobnem *slovenskem Tolstoj* bila precej anahronistična, se da potrditi še s preprostim podatkom, da je že desetletje prej izšel roman Dominika Smoleta *Črni dnevi in beli dan* (1958), ki velja za enega prvih modernih slovenskih romanov, s svojo idejno sporočilnostjo pa je blizu predvsem tedaj aktualni filozofiji eksistencializma. Navsezadnje je Smole za moto svojega romana postavil Kafkov aforizem o (apriorni) človekovi krivdi, ob načelnem dvomu, ali sploh »kje je resničnost«, in ob spoznanju, »da ni trdne resnice«, pa pisatelj v ospredje postavlja tematiko tujstva, vrženosti v svet brez smisla in podobno. Tovrstne misli pri Smoletu izrekata predvsem učitelj risanja (nerealiziran umetnik) in pa »mali šepetalec«, oba figuri iz galerije

eksistencialističnih brezimnežev. Dvom o resničnosti in resnici, pa še negotovi junaki, ki, tavajoč po meglenem mestu, težko prepoznavajo tako sebe kot svet okrog sebe – vse to gotovo ne bi moglo biti produktivno izhodišče za nastanek tradicionalnega zgodovinskega romana, ki želi izreči totaliteto svojega junaškega sveta.

A že eno leto pred Smoletovim romanom je izšel Simčičev *Človek na obeh straneh stene*. Njegov junak je prav tako brezimnež, in primerjava obeh romanov, Smoletovega in Simčičevega, bi bila gotovo hvaležna tema za raziskovalca zgodovine modernega slovenskega romana. Kratka poanta glede obeh romanov je vsekakor ta, da njuni poetiki nikakor ne bi mogli biti podlaga »velikemu tekstu«, za kakršnega se je zavzemal Josip Vidmar.

Ostaja pa vprašanje, kaj je imel v mislih Zorko Simčič, ko se je desetletje po izidu svojega romana *Človek na obeh straneh stene* – skorajda v istem času kot Josip Vidmar – spraševal o možnosti za nastanek »velikega teksta«. Simčič se je o tem spraševal v Buenos Airesu, Vidmar v Ljubljani. Vprašanje je bilo zastavljeno podobno, a razlika še zdaleč ni bila samo geografska ali biografska, ampak je merila na to, kakšna bi lahko bila ali kakšna bi morala biti resnica o letih 1941–1945. Simčič v zvezi s to resnico uporablja besedo tragedija oziroma tragičnost, a takoj pripominja, da je vojno-revolucionarno dogajanje še preblizu, emocionalno in izkušensko premočno, da bi postalo običajna snov, na voljo temu ali onemu piscu. Vidmar, na drugi strani, pa meri predvsem na pisatelja, ki bi imel dovolj volje in moči za celovito upodobitev epohalnega preobrata, ki naj bi ga prineslo partizansko-revolucionarno gibanje.

Takih literarnih »monumentov« je slovenska literatura v povojnih desetletjih sicer ustvarila kar nekaj, a vprašanje je, ali jih danes še kdo bere. Med avtorji »partizanskih epopej« izstopajo zlasti Miško Kranjec, Tone Svetina in Vladimir Kavčič. Svoje zelo ambiciozno zastavljene tekste so začeli pisati v šestdesetih letih, vsi pa so bili tako obsežni, da so moral iziti v več delih. *Za svetlimi obzorji* (1960–1963) Miška Kranjca v dveh delih, Svetinova *Ukana* (1965–1987) kar v petih, *Žrtve* (1968–1970) Vladimirja Kavčiča pa v treh delih. Da gre resnično za izjemno obsežna besedila, je razvidno že iz preprostega podatka, da nobeno ni krajše od dva tisoč strani. Pisana so z gledišča vsevednega tretjeosebnega pripovedovalca, v njih nastopa kopica likov, tako izmišljenih kot resničnih zgodovinskih osebnosti, predvsem pa je, kot ugotavlja Marjan Dolgan, ki se je na Slovenskem največ ukvarjal s problematiko »velikega teksta«, zanje značilna »ideološka identifikacija sedanosti s preteklostjo« (Dolgan, 282). Prelom v upodabljanju tematike druge svetovne vojne v slovenskem romanu se sicer zgodi v sedemdesetih letih 20. stoletja, kjer ima odločilno mesto *Menuet za kitaro* (1975) Vitomila Zupana, ki je vojni prozi odprl nove možnosti, in sicer tako na vsebinski kot formalni ravni. Zupanu so potem sledili številni drugi pisci, obravnava omenjene tematike pa je

enega vrhuncev – nekoliko presenetljivo – dosegla šele po letu 2010 (gl. Kos, 151–177). Vidmar in Simčič sta glede nujnosti časovne distance od zgodovinskega dogajanja očitno imela prav.

Ob tem je treba opozoriti, da literarnoestetsko nekoliko bolj posrečene tekste, nastale iz podobnih pisateljskih izhodišč kot tisti v šestdesetih letih in v luči Vidmarjeve zahteve po »velikem tekstu«, ponovno srečamo čez nekaj desetletij. To velja na primer za *Veliki voz* (1992) Miloša Mikelna, ki je ambiciozno zastavljena družinska kronika in hkrati zgodovinska freska. Roman je izpisan po večini dokumentaristično in s kopico protagonistov, tako realnih kot izmišljenih, središčno dogajanje pa je povezano z drugo svetovno vojno. Nekaj podobnega velja za četrto stoletja poznejši roman Vinka Möderdorferja *Druga preteklost* (2017), ki ga lahko razumemo kot novodobni poskus »velikega teksta« na temo druge svetovne vojne. S pripombo, da avtor model tradicionalnega zgodovinskega romana modernizira z nekaterimi »metafikcijskimi« in avtorefleksivnimi vložki – zlasti ko gre za pisateljske dileme glede razmerja med zgodovino in pripovedjo, faktičnim in fikcijskim svetom.

Ideja »velikega teksta«, le da – kar zadeva idejna izhodišča in vrednostni okvir – na drugem, nasprotnem bregu, pa je vznemirjala tudi nekatere slovenske pisatelje v emigraciji, ko so se lotevali tematike druge svetovne vojne in, ne nazadnje, revolucije oziroma protirevolucije. Ob tem je treba upoštevati zunaj-literarno dejstvo, da so bili produkcijski pogoji za nastanek in natis obsežnejših pripovednih besedil v zdamskem okolju precej težki. Znotraj tega okvira je treba opozoriti zlasti na trilogijo Karla Mauserja *Ljudje pod bičem* (1963–1966) in pa na pozno delo Franka Bükviča *Vojna in revolucija* (1983). Mauser je svoje pisateljsko poslanstvo videl predvsem v ustvarjanju literature za najširše bralstvo, omenjena trilogija pa je njegovo brez dvoma najbolj ambiciozno besedilo (prim. Kos, 130–134). Tako kot Mauserjevi *Ljudje pod bičem* je tudi Bükvičev obsežni »roman v štirih delih«, kot je knjiga podnaslovljena, prvič izšel v Argentini. Oba romana sta, kot rečeno, napisana s precej drugačne idejne perspektive kot tisti izpod peres Kranjca, Svetine ali Kavčiča, pa tudi poznejša Mikeln in Möderdorferja. A vse po vrsti družijo ambicija po »velikem tekstu«, se pravi po romanu, ki bi prek upodobitve kopice protagonistov, tako resničnih zgodovinskih osebnosti kot literarno izmišljenih likov, povedal bolj ali manj celovito resnico o letih vojne in revolucije, pa tudi o obdobju tik pred vojno in takoj po njej.

Na tem mestu se ne morem spuščati v podrobnejšo analizo teh besedil, njihovih posebnosti, dosežkov in pomanjkljivosti. Nanje opozarjam predvsem zato, da bi v tem kontekstu čim jasneje opozoril na izstopajoče poteze romanopisja Zorka Simčiča. Njegovo pisanje seveda ne sodi pod rubriko »vojni« ali – še toliko manj – »partizanski roman«, je pa vojno-revolucionarno dogajanje na slovenskih tleh pri Simčiču nemalokrat tisti prvotni dogodek, velika predzgodba, zaradi katere

so življenjske zgodbe njegovih junakov, pomaknjene v povojni čas in na drugo stran oceana, take, kakršne pač so.

Moje nadaljnje razpravljanje bo po večini sledilo argumentacijskemu loku in poudarkom, kot sem jih podrobneje razgrnil v knjigi *Leta nevarnega življenja. Pet fragmentov o slovenski literaturi in drugi svetovni vojni* (2019) – v poglavju, namenjenem Zorku Simčiču.

2.

Zgodba, ki jo pripoveduje Človek na obeh straneh stene, ne govori o človeku v vojni, ampak o *vojni v človeku*. Kolikor roman – njegov glavni dogajalni čas so zgodnja petdeseta leta 20. stoletja – fragmentarno govori o letih 1941–1945, o njih govori samo kot o enem izmed poglavij iz biografije svojega junaka. Sicer zanj konstitutivnem, a vojno-revolucijska leta so bolj ozadje, na katerem se dogaja intimna – eksistencialna – drama. Enako velja za povojno, to je begunsko obdobje: Simčičeva ambicija prav gotovo ni realistična freska življenja v emigraciji, odpoveduje se epskim dimenzijam, bralec *ve* in *vidi* toliko, kolikor *ve* in *vidi* glavni junak romana. V središču pisateljeve pozornosti je pravzaprav genealogija razdvojenosti njegovega junaka, njegovih iskanj, izgubljenosti in omahovanj. Tudi ko se mora odločiti med žensko, s katero je poročen, in žensko, v katero je zaljubljen (ta je iz ideološko nasprotnega tabora). Ali, z drugimi besedami, med svobodnim erosom na eni strani in (zakonsko) zvestobo na drugi. Zgodba tega trikotnika, posredovana skozi oči brezimnega protagonista, je pravzaprav središče pripovedi, pa tudi moralnih dilem, ki stojijo pred človekom na obeh straneh stene – *ve*, da se mora odločiti, a hkrati mu ni prihranjena vnaprejšnja vednost, da nobena izbira ne bo popolnoma »pravilna« in brez sence dvoma. Od tod njegove težave z realnostjo, pasivnost in prelaganje odločitev, nenehno zažiranje vase, razklanost, nemir, občutki tesnobe, samoprezira, razločenosti od drugih, ne nazadnje od sebe. Ne le *drugi*, tudi *jaz* je lahko pekel, če dopolnim znano Sartrovo sentenco.

Ob taki solipsistični drži – »Sploh me vsak dan manj zanima vse, kar je izven mene. Zato tudi nočem, da se drugi zanimajo zame« – *Človek na obeh straneh stene* pripoveduje tudi zgodbo posameznika, ki si želi priti na jasno glede samega sebe, o svojem kaj, kako in kam. Želi si katarzo, a je ne more doseči. Čeprav konec romana s svojo odprtostjo – človek brez imena in doma se spet odpravlja na pot – možnosti take katarze in s tem svobodnejšega življenja ne izključuje. A vse skupaj je – kot možnost in ne kot nekaj gotovega – postavljeno v prihodnost osebne zgodovine in njene odprtosti. Ob tem je jasno, da *tujstvo* kot poudarjena tema Simčičevega romana ni samo nekakšna geografska kategorija. Tujstvo njegovega človeka ni le posledica tega, da je prisiljen živeti v *tujini*. Tujec je bil že *doma* – v tujini pač toliko bolj:

In potem je prišlo tisto najstrašnejše: med pogovorom, morda ponoči na cesti ali sredi zatohle vročine pri delu v tovarni, je človek zaslutil, da se kljub isti krvi oddaljuje vsak dan od tistih, zaradi katerih mu je bil pečat dan na telo, in da se kljub drugačni krvi počasi približuje tujcem, čeprav je vedel, da bo tudi med njimi večni tujec. Tujini dve, domovine pa nobene ...' (Človek na obeh straneh stene, 36–37)

Navedene besede, izrečene v enem izmed notranjih monologov »človeka na obeh straneh stene«, so dovolj eksplicitne. Enako velja za Simčičevo citatno parafrazo sklepnih verzov pesmi Franza Grillparzerja *V tujini* (*In der Fremde*), ki govorita o človeku, ki ima (samo) dve tujini in nobene domovine (»O Mensch, der nur zwei Fremden / Und keine Heimat hat«). S sporočilnostjo Grillparzerjeve dvanajstvrstičnice je uglašena tudi slutnja Simčičevega človeka, ko, recimo, govori o svoji slutnji, »da nikjer v tujini ne bo popolnoma v tujini, kakor doma nikoli ni bil povsem doma«.

A tisto, kar pri Simčiču preseneča – v specifičnem slovensko-argentinskem eksilantskem okolju petdesetih let 20. stoletja toliko bolj –, je predvsem njegova izrazita *modernost*. Tako v primerjavi s tedanjimi pisateljskimi sodobniki v emigraciji, nič manj pa, in to še toliko bolj bije v oči, s slovenskimi avtorji v matični domovini. Drugo ime za to modernost je: odvezanost od tradicije, črno-bele ideologizacije, pa tudi od horizonta pričakovanja, ki ga je – nemalokrat kot nekakšen imperativ – do *svojih* avtorjev gojila slovenska emigrantska skupnost v Argentini in drugod po svetu.

Simčičev *moderni* roman si glede na letnico svojega nastanka in tedanje dogajanje v matični slovenski prozi zasluži toliko večjo pozornost. V ospredju *Človeka na obeh straneh stene* je navsezadnje posameznik, za katerega niti ni tako pomembno, da je Slovenec. Pripada namreč armadi beguncev, ki se je po končani vojni razlila po vsem svetu. Simčičev junak (bolje rečeno: *antijunak*) je, če ponovim, predvsem *tujec*, njegovo tujstvo je sploh temeljna eksistencialna dimenzija, ki jo izrisuje roman: »Pa sem si ostal tujec in danes ne vem, kje sem ...« S tem razločkom, da tujstvo v emigraciji ni več samo univerzalno eksistencialno občutje, ampak dobi otipljivo, zgodovinsko konkretno podlago.

Simčičev brezimnež svojega stališča do medvojnih dogodkov sicer ne zamolčuje niti se mu ne odpoveduje, jasno je, da je bil – toliko, kolikor je to bilo zanj, za takega, kakršen pač je, mogoče – na protirevolucionarni strani, vendar (drugače ne bi bil človek na obeh straneh stene) zgodovinsko dogajanje kot táko zanj v marsičem ostaja nekaj nejasnega in negotovega. Kot da o zgodovini in njenem poteku, nenazadnje (ne)smislu ni mogoče izreči enoznačne resnice. Ko se ozira na medvojne slovenske razmere, pripominja na primer tole:

Vsak misli, da ve, za kaj se bori ali kaj brani, pa se bo šele čez stoletja pokazalo, kaj je bilo v resnici. (118–119)

Tu ne gre za oznanilo splošnega relativizma, kot bi se lahko zdelo na prvi pogled, ampak bolj za opozorilo na nevarnost kakršnegakoli poenostavljanja. Ko se Simčičev človek recimo ozira nazaj v obdobje vojne in revolucije, priznava, da je bil tedaj »dostikrat prav obupan«. In nadaljuje:

kot ogenj in voda so si stali ljudje nasproti, toda vsem je bilo vse sila preprosto. Za rdeče ni bilo ne pogovora, ne dogodka, ne še takega zločina, da ga v hipu ne bi znali opravičiti. Ljudje niso več mislili – naposled tudi njegovi ne več, ko da bi se okužili pri rdečih – in to ga je bolelo. (94)

Protagonistu Simčičevega romana so on sam, svet in zgodovina predvsem velika neznanka. Bolj kot zgodovinsko resnico, resnico o državljanski vojni in revoluciji, zaradi katere je moral v begunstvo, išče resnico o samem sebi: pa naj bo to v gozdovih Južne Amerike, na ulicah Trsta ali pa Buenos Airesa. A njegovo begunstvo – in to je ena bistvenih dimenzij romana – ni samo beg pred zgodovino, ampak tudi pred samim sabo, pred odločitvami, ki bi jih moral sprejeti. Ne preostaja mu drugega, kot da vztraja v svoji razdvojenosti, ne da bi se, ko gre za njegove intimne odločitve, postavil na to ali ono stran stene – tokrat tiste, ki loči njegovo *staro* življenje od potencialno *novega*.

Ob tem ni težko pritegniti sodbi literarnih zgodovinarjev, da Simčičev človek spominja na tiste »junake«, kakršne poznamo iz velikih tekstov eksistencialistične literature, predvsem iz Camusevega *Tujca* (1942), nekaterih Sartrovih romanov ali pa iz poznejših tekstov avtorjev slovenske moderne proze, kot sta zlasti moderna klasika Dominik Smole z že omenjenim romanom *Črni dnevi in beli dan* ter Lojze Kovačič z *Resničnostjo* (1972) in s *Prišleki* (1984–1985). Tujstvo pri Kovačiču, recimo, ni samo zadeva njegove avtobiografije in številnih življenjskih preizkušenj, ampak tudi pisateljsko izhodišče, tako rekoč metodična distanca, s katere brez zavor popisuje vse, tudi tisto najintimnejše pri sebi in bližnjih, a nemalokrat tako, kot da bi opazovano za (samo)opazujočega bilo in ostalo nekaj – *tujega*. Če gremo globlje nazaj v slovensko literarno tradicijo, pa je bilo *tujstvo*, in sicer v najširšem pomenu besede, že eno izmed tematskih središč Cankarjevega pisateljskega opusa. To ni bila drža lepodušniške samozadostnosti, temveč izhodišče družbene kritičnosti, tistega, kar je mladi Cankar imenoval – v pozitivnem pomenu – *tendencioznost*.

Take drže Simčič ne pozna. V njegovem primeru je izvrženost iz domovine vélika prisposodba tujstva, te temeljne poteze eksistencialističnih junakov. *Človek*

na obeh straneh stene s svojo fabulo tujstvo kot tako nadgrajuje in radikalizira na drugi ravni. Ne v smeri (vsaj na prvi pogled) hladne camusevske *a-moralnosti*, ki absurdnost sveta »dokaže« in radikalizira na primer z nesmiselnim umorom neznanca na alžirski plaži, ampak tako, da na podlagi konkretne življenjske zgodbe pripoveduje zgodbo o brezdomovinskosti kot univerzalni usodi modernega človeka sploh. S tem da je njegovo begunstvo, kot to pač velja za vsako begunstvo, hkrati tudi iskanje. Gre za iskanje izgubljene domovine, tako geografske kot duhovne. Boj za prepoznanje domovine je obenem boj za samoprepoznanje, poskus, postaviti sebe in svoj svet na pravo mesto, se spraviti s svojo preteklostjo, urediti odnos do drugega in do sebe in nato sedanost zaživeti s polnimi pljuči – tisto vedno neznano narediti za kolikor toliko znano. A za begunsko eksistenco človeka na obeh straneh stene je to že v samem izhodišču naloga, ki je na meji mogočega.

Za Simčičev roman so sicer značilne številne modernistične strukturne poteze, zlasti tok zavesti in notranji monolog, ki nadomeščata tradicionalno pripoved, dialoge in fabulativno zaokroženost. Pisatelj prepleta različne časovne in geografske ravni, konec romana pa je odprt – glede na zasnovo teksta in psihologijo svojega junaka drugačen niti ne more biti. Simčičev človek se spet odpravlja na pot, v neznano, iz odprtega v odprto, preizkušat sebe in svoje odločitve. Kot da se ne more udomačiti ne na tej ne na oni strani stene, pa tudi ne v preveč *znanem* jeziku:

Še čuti, kako ga drži krč v hrbet, potem pa mu izčrpana kolena klecnejo. Prelomi se na pregraji in obvisi na njej. Kakor da bi hotel proč od te črne, vlažne ceste, po kateri je odšla ona, in kakor da bi hotel tja do srebrnih tračnic, ki ga bodo še to jutro čutile nad seboj vso dolgo pot na sever. Kakor da bi nujno moral nekemu, ki se po stezi počasi dviga do železniške proge, nekaj reči v neznanem jeziku. (141)

3.

Ta *odprtost* begunske in, v najsplošnejšem pomenu, človeške usode je svojevrstno nadaljevanje in poglobljeno refleksijo doživela čez nekaj dolgih desetletij v Simčičevem romanu *Poslednji deseti bratje*. Kot da bi z njim hotel odgovoriti na vprašanja in dileme, ki so problemsko jedro življenjske situacije, popisane v *Človeku na obeh straneh stene*.

Struktura *Poslednjih desetih bratov* je mozaična, glede dogajalnega časa in prostora polifona, s številnimi pripovednimi vložki in pasažami, ki na prvo – nepotrpežljivo – branje delujejo heterogeno: kot da bi avtor dajal prednost delu pred celoto, inovaciji pred konvencijo, diskontinuiteti pred kontinuiteto, različnim enotam različnih časov in različnih prostorov pred enotnostjo časa-prostora, kolektivu romanesknih oseb pred »tradicionalno« zgodbo posameznika, ki se, kot v starih romanih, linearno razvija od začetka pa do, kajpada, konca.

Simčičeva pripovedna arhitektonika v *Poslednjih desetih bratih* bi gotovo zahtevala podrobnejšo analizo, pa naj gre za zasnovu in sestavo romana, prepletanje in razpletanje različnih človeških usod, njihovo vstopanje v telo teksta in izstopanje iz njega, razmerje med dokumentarno resničnostjo in njeno literarno stilizacijo, uporabo različnih pripovednih prijemov in podobno. Na tem mestu naj zadošča opozorilo, da je avtor *koektiv* svojih junakov razselil po različnih celinah in krajih od, recimo, Čila, Rima, Pariza, Tokia, Sydneyja in Čikaga pa do Bruslja, Benetk, New Yorka, Montevidea, Toronta, Gorice, Celovca in še kam.

Skupni imenovalec Simčičevih enaindvajsetih *razseljenih* oseb je njihova zaznamovanost z usodo. To so ljudje različnih poklicev, starosti in življenjskih navad: cestar v Čilu, zgodovinar v Rimu, študentka v La Plati, misijonar v Tokiu, dirigent v Sydneyju, zemljepisec v Čikagu, rektor univerze v Montevideu, duhovnik v Torontu, inženir v Braziliji, delavec v Nemčiji in tako naprej. Povezuje jih njihova desetniška usoda, kakor jo sicer poznamo iz ljudskega izročila, a tako, da roman idejo desetništva po eni strani, če še enkrat uporabim to pojmovno dvojico, *konkretizira*, po drugi pa *univerzalizira*. Konkretizira tako, da so begunske, po večini na resničnih biografijah temelječe (in nato literarno preoblikovane) usode posledica zgodovinskega dogajanja na slovenskih tleh med drugo svetovno vojno oziroma po zmagi revolucije, ki je, med drugim, nekaj tisoč Slovencev pognala v begunstvo in jih nato obsodila na nove življenjske začetke v diaspori, zlasti v Argentini.⁴⁸ Ta je postala njihova najpomembnejša nadomestna domovina, začasno stalno bivališče in, razumljivo, eno izmed prizorišč *Poslednjih desetih bratov*. Univerzalnost *zgodbe* o desetih bratih oziroma o »sodobnem desetništvu« pa Simčič razvija in pogloblja predvsem na filozofsko-teološki ravni. Gre za eno bistvenih dimenzij romana: namreč za vprašanje o *smislu* življenja v begunstvu. Ali kot to, v odgovoru na sinovo vprašanje, zakaj so po vojni morali od doma, formulira eden izmed Simčičevih »poslednjih desetih bratov«, v novem begunskem življenju cestar v daljnem Čilu:

»Zakaj, o tem si naju z mamo večkrat slišal.« Potem ko za nekaj trenutkov umolkne: »A zdaj se vedno pogosteje vprašujem <za kaj?>« Zamišljeno bolj sebi kot fantiču: »A to bomo zvedeli pozneje ... in neke drugje ...« (*Poslednji deseti bratje*, 67)

Očetov odgovor na sinovo vprašanje ni apodiktična očetovska Resnica, ampak novo, poglobljeno vprašanje, samospraševanje, ki misterija zgodovine, njenega

⁴⁸ Simčič recimo opozarja, da je med pisanjem pred očmi ves čas imel »živ model«. Med drugim omenja izseljenskega duhovnika v Nemčiji Janeza Zdešarja, slovensko-argentinskega filozofa Milana Komarja, pesnika Vladimirja Kosa z Japonske, zdravnika Franca Žajdelo iz Francije, zemljepisca Jožeta Velikonjo iz Združenih držav in tako naprej. (gl. Pibernik – Simčič, 343)

zakaj in *za kaj*, ne poskuša razrešiti z geslom o njeni železni nujnosti, temveč z verujočim upanjem, da se bo smiselnost zgodovinskega sveta, s tem pa tudi totranskih individualnih življenjskih zgodb, razseljenih po različnih celinah, do konca razprla ob poslednji uri.

Vprašanje desetništva je rdeča nit romana, saj ga srečujemo, implicitno ali eksplicitno, skozi ves roman. Ne nazadnje tudi v, pogojno rečeno, povezovalni pripovedi, ki romanesknemu dogajanju odmerja ritem in ga z različnih strani osvetljuje, posamične zgodbe o »enaindvajsetih neznancih« pa osmišlja, intonira in povezuje v celoto. To je pripoved o slovenskem pisatelju beguncu, ki živi v Buenos Airesu, hodi v službo, v prostem času pa, piše se leto 1969, popravlja zadnjo različico svoje »povesti za mladino, zgodbe o desetnici Marjetici«, nastale po zgledu naslovne slovenske ljudske pesmi. Ob tem ni nepomembno, da je tudi njegova lastna zgodba desetniška: »Od doma je moral, to je bilo pač že od nekdaj napisano.« Kot da bi šlo za zgodbo novodobnega desetega brata, ki piše zgodbo o desetnici Marjetici. In paralelno z začetkom pisateljve begunske pripovedi, postavljenim v povojni Trst – o tem govorijo prvi stavki romana –, se začne odvijati tudi kopica drugih, tako *različnih*, a hkrati, v luči roman prežemajoče misli o desetništvu, *enakih*:

Prav tisti dan je tisoče 'njegovih' že begalo po svetu, po dotlej neznanih deželah ... med njimi trikrat sedem od usode zaznamovanih. Kdo bi vedel: ob srečanju s tujci, neznanci ... tem v blagoslov ali v nesrečo, sebi v odrešenje ali v obsodbo ... (10)

Na časovno vzporednost njihovih zgodb oziroma zgodbenih fragmentov, bolj ali manj enakomerno posejanih skozi roman, eksplicitno opozarjajo vsakokratni uvodni prizori. Recimo: »prav ob tisti uri«, »prav v tistem hipu«, »zdaj«, »v tem trenutku«, »prav istega dne in ob isti uri« – na tem ali onem kontinentu, v velemestu, sredi pampe ali kjerkoli že. Toda tretjeosebna pripovedna perspektiva, ki posamičnost teh usod motri, geografsko in časovno tako rekoč mikroskopsko opredeljuje, ni privilegij vsevednega pripovedovalca, ki svojim likom gleda za hrbet, v glavo in srce, ampak dramaturško pomagalo, ki omogoča, da se posamičnost teh glasov, njihova unikatnost, povezuje v kolektivno pripoved o desetništvu slovenskega 20. stoletja. Ne samo da se vprašanje desetništva odpira in vrača zmeraj znova, z vsako izmed zgodb – desetništvo je tudi središčna tema vložene povesti *Desetnica Marjetica*, v štirih kosih vključene v romaneskno besedilo. Ta »ljudska povest« – napisana je v preprostem in malce arhaičnem jeziku, zavzema pa približno četrtino knjige – je kontrast svetu *modernih* beguncev. Postavljena je namreč v predzgodovino Slovencev, govori o Prisojčanih, enem izmed »rodu Slovenov«. Izlet v staroslovansko oddaljenost devetega stoletja je

obenem čezgodovinski: desetništvo namreč razume kot »mit«, kot arhetipsko pripoved, ki sproti celi razpoke v zemljevidu človeškega sveta in ponovno, prek žrtve, vzpostavlja naravni red. Prestop iz poganske v krščansko intonirano razlago desetništva pa se pri Simčiču zgodi s tem, da desetništvo postane figura (sámo)žrtvovanja za svoje lastne grehe in, še bolj, za grehe drugih, tudi tistih popolnoma neznanih.

4.

Z drugimi besedami: zgodba desetnice Marjetice, kakor jo pripoveduje Simčičev roman, je sicer postavljena v poganski svet, a znotraj krščanskega horizonta. V četrtem – zadnjem – poglavju *Desetnice Marjetice* povest dobi še izrazito teološko dimenzijo, ki na novo osvetljuje tako »staroslovansko« kot tudi moderno slovensko desetništvo. Najbrž je Simčič eksplicitno teološko – krščansko – problematiko vnesel v zgodbo o »Praslovanki« Marjetici tudi zato, da misterija človeške usojenosti ne bi zaprl v kletko teološkega disputa, sosledja argumentov in logičnih izpeljav. Ob pomoči literarne stilizacije ali celo alegorizacije poskuša ta misterij artikulirati ravno v njegovi – nedoumljivosti.

Motiv desetništva, izgnanstva, potohodstva po svetu, na katerem nismo zares doma, se v romanu vrača zmeraj znova in v različnih oblikah oziroma »razlagah«. Tudi, ne nazadnje, v navezavi na Kristusa, ki je, z eno besedo, prevzel trpljenje drugih nase. Na tej ravni je mogoče govoriti o desetništvu kot posebnem, če uporabim Simčičev besednjak, »zadoščevanju za druge«. (Pomenljivo formulacijo »Jaz slutim, da ne zadoščujem samo zase ...« srečamo na primer že v Simčičevi najbolj znani, v čas vojne in revolucije postavljeni drami *Zgodaj dopolnjena mladost* iz leta 1967, se pravi iz obdobja pred *Poslednjimi desetimi brati*.) To ni formula onkraj dvoma, ampak predvsem – vsej negotovosti in nedoumljivosti navkljub – drža upanja in ljubezni ter iz nje izhajajoče življenjske prakse. In spet vprašanj brez dokončnih odgovorov. Eden izmed Simčičevih desetnikov, ki je na začetku vojne med letalskim bombardiranjem izgubil ženo in otroke, v begunstvu pa postane slovenski »gringo« v južnoameriški pustinji, se med molitvijo recimo sprašuje:

Gospod, žal mi je, da sem grešil ... toda ali sem v svojem življenju tako grešil, da se mi dogaja ta zadeva? Pa zdaj zahtevaš zadoščevanje take vrste! Kako je s tem? (555)

Enoznačnega odgovora na tako zastavljeno vprašanje ni in ga ne more biti. V skladu z naravnostjo in obzorjem romana oziroma večine življenjskih drž njegovih protagonistov bi bilo nemara treba takoj dodati: vsaj ne na tem svetu. Modalitete tega (sámo)spraševanja srečujemo skorajda pri vsaki izmed zgodb

poslednjih desetih bratov. Razpon njihovih desetniških leg sicer sega od upanja do obupa; od hvaležnosti za življenje, kakršnokoli že je, pa do nepredvidljivih ali celo absurdnih zasukov človeške komedije in tudi skrajne skepse ter samomorilskih občutij, porojenih iz spoznanja, da je lahko »misel, da smo morali od doma po ukazu neke Usode, nesmiselna«. To formulacijo srečamo na straneh, ko Pisatelj, avtor povesti o desetnici Marjetici, dialogizira s svojim prijateljem, imenovanim Upornik, prav tako slovenskim beguncem, sicer pa univerzitetnim profesorjem v Nemčiji. Pisatelj ga poimenuje Upornik zato, ker ta, med drugim, noče privoliti v mit o desetništvu, predvsem pa, individualist, noče biti vključen v emigrantsko čredo, kot temu pravi, samooklicanih »grešnih kozlov«. Radikalizacija individualizma na tej ravni vodi v cinizem ali celo, v zadnji – nihilistični – posledici, v pogubno maščevalno (teroristično) akcijo; o tem dovolj plastično priča Upornikova zgodba. A na drugi strani *upanje*, na katero stavi Pisatelj, spet ni pravljica za lahko noč, temveč nelahko potovanje skozi dolge noči begunstva. To so nemalokrat ure samogovorov, kriznih stanj in različnih preizkušenj, posledica katerih pa ni *izgubljena vera*. Ravno nasprotno: Pisatelj vsemu navkljub – ali ravno zato – ostaja kristjan. Drugo ime za Pisateljevo krščanstvo, za njegov *credo* (*quia absurdum?*), kakor ga zahteva in po svoje narekuje življenje v diaspori, je *teologija desetništva*.

Debata Pisatelja in Upornika kot dveh nasprotnih, hkrati pa komplementarnih obrazov begunstva se v romanu nadaljuje in zaostruje, tudi v formi vloženi Upornikovih pisem oziroma odlomkov iz njih, ki so »dokument«, pogojno rečeno, znotrajemigrantske polemike, in sicer o samem *smislu* begunske eksistence, tudi in zmeraj bolj v kontekstu misli »o zadoščevanju zase in za svoje«. Upornik, na primer, v desetništvu vidi nevarnost oziroma »skušnjavo nekega mesijanstva«, predvsem pa se mu ideja »zadoščevanja«, če še enkrat uporabim to Simčičevo besedo, zdi nezadostna. Namreč:

Odpustiti zločincem? Da: odpustiti. Še več: moliti zanje. Toda nikakor samo zadoščevati! Še posebej ko, če kdo, prav mi, kaznovani, lahko spoznavamo, da je res samo kazen brez zločina hujša od zločina brez kazni. (604)

Oba moža, kakor je razvidno iz njune pisemske korespondence, ki pomeni refleksivno zaostritev problematike romana in možnosti različnih desetniških leg, vztrajata pri svojem.

Kontrapunkt njenemu dopisovanju in polemičnemu disputiranju lahko odkrijemo v sočasni, zelo prizemljeni in konkretni usodi malega Jožeka oziroma Josecinha, ki jo roman prikazuje na način filmskega kadriranja – z nizom stopnjevanih prizorov, posejanih med druge desetniške zgodbe. Deček s svojo – prav

tako desetniško – družino živi v Braziliji, dokler njegovega življenja sredi otroške igre ne pretrga nesreča, malodane absurden pripetljaj, ob katerem ponovno oživi Simčičeva samospraševalska dvojica *zakaj in za kaj*, le da zdaj prenesena z eshatološke ravni na raven nedolžne, s težo zgodovinskega dogajanja in možnostmi različnih odločitev še ne obremenjene fantovske eksistence.

Korespondenca Upornika in Pisatelja, njunega soočanja s svojo lastno, to je individualno usodo na eni strani in, nič manj, s kolektivno medvojno in povojno usodo Slovencev, razseljenih po svetu, je pomembna tudi zato, ker se roman na teh straneh posredno dotika vprašanja sprave. Tu ne gre (več) za spravo desetnikov s svojo begunsko usodo, ampak za možnost sprave na Slovenskem sploh – predvsem sprave med, najsplošneje rečeno, revolucionarno in protirevolucionarno stranjo. Čeprav ta druga, desetnikom nasprotna stran, se pravi zmagovalci v domovini, v romanu nima svojega individualiziranega glasu, svoje besede. Če bi jo dobila, bi to pomenilo kamenček več v Simčičevem romanesknem mozaiku oziroma bi ga zaostriilo v smislu nasprotipostavljenosti krščanskega etosa in revolucionarne ideje. A to bi roman zasukalo v čisto drugo smer. Razmere v povojni Sloveniji sicer niso tema *Poslednjih desetih bratov*, srečamo le kakšen pomenljivo kritičen namig v tej smeri – tudi glede (ne)možnosti pravega etosa v socialistični Sloveniji, v razmerah partijske hegemonije, nadziranja in kaznovanja ter nadvse aktivnih ideoloških aparatov države, ki so obvladovanju preteklosti namenjali velik del svoje vsakokratne sedanjosti.

Ob tem je treba reči vsaj to, da Simčičev prikaz življenja v slovenski diaspori prek upodabljanja individualiziranih usod, podobnih in hkrati tako zelo različnih, ponuja več kot dovolj nastavkov za razumevanje pomembnega, a v širši, s takimi in drugačnimi predsodki obremenjeni javnosti vse premalo znanega dela slovenske polpreteklosti. Idejo desetništva na tej ravni je mogoče razumeti tudi kot konkretno spravno daritev, pa ne na oltar zgodovine ali domovine, temveč kot odrešitev, kakor je mogoča šele prek zastonske žrtve in njene ljubezni za nič, ki je ljubezen za vse. Formula te ljubezni je *zadoščevanje za druge*.

Glede na stanje aktualnih slovenskih stvari – Simčič v romanu z njimi neposredno ne korespondira, ponuja pa več kot dovolj uvidov v genealogijo *slovenskega problema* 20. stoletja in še čez – ni težko ugotoviti, da je sprava kot nekdaj tako rekoč kolektivni projekt nacije, zastavljen v drugi polovici osemdesetih let prejšnjega stoletja, s posebne zdomske perspektive pa že prej, vse bolj oddaljena, v kulturnobojniškem in dnevnapolitičnem prerivanju zaigrana, če ne celo izgubljena zadeva.

Morda bo prihodnost celo pokazala, da mora v prostor, kjer je sprava edinole mogoča – sprava med idejami ali celo ideologijami je pač že na samem izhodišču nemogoča naloga –, vsakdo vstopiti čisto sam, namesto drugih in spodbujen z empatičnim pogledom v usode drugih. Tistih, ki so se zares zgodile, nič manj

pa tistih, ki bi se lahko. In, navsezadnje, glede na to, da so zgodovini, prosto po J. L. Borgesu, vseč ponavljanja in ponovitve, tistih, ki se še bodo.

Tak privilegiran prostor *resničnih zgodb*, namenjen tistim, ki hočejo in zmorejo razumeti, je – v redkih srečnih primerih – (tudi) literarni prostor. In Simčičevi *Poslednji deseti bratje* ga odpirajo nastežaj, ne da bi ob tem kogarkoli poučevali, pribijali na križ ali silili v svoj prav. Mozaično zastavljen roman in polifonija njegovih glasov tako naravnost pravzaprav že vnaprej onemogočata, odrešitvenega etosa, ki je ena bistvenih dimenzij romana, pa po drugi strani niti najmanj ne relativizirata.

5.

Na koncu, a ne nazadnje: Pisatelja ob misli na to, da mora končno oddati povest o desetnici Marjetici v tisk, ves čas preganja še misel na drugo – prav tako *desetniško* – zgodbo: »o svojih bratih po svetu, zgodbo, kateri je ustvaril šele okvir. Dokler vsega tega ne konča, se mu ne sme nič zgoditi.« Zgodba o drugih desetih bratih, in krog je s tem nekako sklenjen, je tudi njegova lastna zgodba. »Kako si je oddahnil,« beremo na zadnjih, Pisatelju posvečenih straneh romana, »ko je odložil zadnji list in si pokimal: veliki dan ... šele danes je v sebi pripravil prostor, da začne pisati roman, roman, svojo zgodbo.«

A misel na začetek *nove* zgodbe, romana Pisateljevega življenja, je obenem že njegova predsmrtna misel: utrujen je, stiska ga v prsih. Kot da bi bila naloga, ki stoji pred njim, prevelika, v časovnozgodovinskem smislu pa preblizu, saj odpira živo rano osebnega spomina:

Tramvaj je zavil na avenijo. Zre skozi okno. Okoli srca ga nemirno stisne. Za hip se ustraši. Ne, ne! Pomiri se! Zamiži. »O Bog, saj ne gre zame ... čeprav seveda gre tudi zame ... Moja zgodba in zgodba mojih bratov – vse od dne, ko sem se naslonil na mokro steno ljubeljskega predora, nagnetenega z bežečimi, obupanimi ljudmi, pa do dne, ko bom zaslutil, da se bliža dan, ko bom tudi jaz obležal sredi mojega temnega gozda, sam.« (707)

Zgodba o Pisatelju, ki jo pripoveduje Simčič, je, kot rečeno, prav tako ena izmed zgodb o poslednjih desetih bratih – hkrati je to zgodba o *smislu slovenske pisateljske eksistence* v eksilu. Konča se s Pisateljevo smrtjo, rojak duhovnik, najbrž tudi sam eden izmed desetnikov, o umrlem poroča takole:

Kakor da si je oddahnil. Ko da je nečemu bilo zadoščeno. (715)

Kot da bi utrujeni Pisatelj moral umreti, potem ko je zgodbo o desetnici Marjetici končno pripeljal do konca. In kot da šele smrt Pisatelja, nekakšnega avtorjevega dvojnika, ki ne zmore več napisati svoje lastne zgodbe in zgodbe svojih desetih bratov, Zorku Simčiču omogoči po dolgih letih dokončati svoj veliki roman *Poslednji deseti bratje*. Še bolj spekulativno rečeno: eksilantski pisatelj v romanu mora umreti, da bi se avtor lahko iz dolgotrajnega begunstva vrnil v domovino in zaživel *novo staro življenje*. To ni čisto novo, saj se vrača tja, kjer je nekoč že bil. Staro pa tudi ne, saj se je vmes zgodilo preveč, da bi šlo, po nekajdesetletni vmesni postaji, samo za nadaljevanje nekoč pretrganega življenja.

S poslednjim prizorom se roman o poslednjih desetih bratih vrača na začetek. V njegovem koncu je njegov začetek, v začetku konec. Zadnji stavki parafrazirajo prve, prvi zadnje, začetna tržaška slika napoveduje buenosaireško, ta pa, po dolgem popotovanju, ponovi tržaško. *Poslednji deseti bratje* tako izrisujejo zunajčasno perspektivo, s tem se upirajo diktatu linearnega, samo človeškozgodovinskega časa. Kot da bi šlo za isti prizor, kot da bi se vmes zgodilo vse in nič in kot da bi se zemlja in nebo spravila: »diši po zemlji, tudi zdaj in tukaj je zadišalo po večnosti«.

To so zadnje besede romana. Kot da bi se zgodba o poslednjih desetih bratih lahko zares in dokončno dopolnila šele iz perspektive večnosti.

6.

Kljub tej odprtosti – natančneje: ravno zato – si Simčičev roman *Poslednji deseti bratje* zasluži, da o njem govorimo kot o »velikem tekstu«. Seveda onkraj voluntarističnih projekcij, kot jih med drugim povzemajo besede Josipa Vidmarja o *volji, moči in junaški blaznosti*. Simčičevo obzorje je drugačno: ne določa ga vera v človekovo stvariteljsko zgodovिनotvornost, ki se ji je med vojno ekstatično predajal na primer Edvard Kocbek in v imenu katere je dovoljeno vse, ampak zavedanje o tragičnosti kot ključni dimenziji slovenskih vojno-revolucionarnih let.

Konec vojne je enaindvajset *poslednjih desetih bratov* pognal daleč v svet. Kot da se je neko potovanje končalo in da se prava pot šele začneja.

Bibliografija:

I.

- Simčič, Z. (1991): *Človek na obeh straneh stene*. Ljubljana, Založništvo slovenske knjige.
Simčič, Z. (1993): *Odhojene stopinje*. Celje, Mohorjeva družba.
Simčič, Z. (2000): *Srečanja z Majcnom*. Ljubljana, Nova revija (Pričevanja).
Simčič, Z. (2011): *Zgodaj dopolnjena mladost*. Celje, Celjska Mohorjeva družba.
Simčič, Z. (2012): *Poslednji deseti bratje*. Ljubljana: Študentska založba (Knjižna zbirka Beletrina).

II.

- Dolgan, M. (1988): Vprašanje slovenske epopeje ali »velikega teksta«. V: Bernik, F., Dolgan, M. (1988): *Slovenska vojna proza: 1941–1980*. Ljubljana, Slovenska matica, 255–280.
Kocbek, E. (1996): *Zbrano delo 6* (Besedilo pripravil in opombe napisal Andrej Inkret). Ljubljana, DZS (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev).
Kos, M. (2019): *Leta nevarnega življenja. Pet fragmentov o slovenski literaturi in drugi svetovni vojni*. Ljubljana, Slovenska matica.
Pibernik, F. – Simčič, Z. (2018): *Dohojene stopinje. Pogovori in dokumenti 2000–2018*. Ljubljana, Beletrina.
Vidmar, J. (1968): *Dnevniki*. Ljubljana, Mladinska knjiga.

Funkcija folklornih motivov v Simčičevem romanu »Poslednji deseti bratje«

Marija Stanonik

Slovenska akademija znanosti in umetnosti, II. razred
za filološke in literarne vede, Novi trg 3, SI 100 Ljubljana

Povzetek

Kar sta po pripovedni širini Tolstojev roman *Vojna in mir* ali po svoji globini Dostojevskega *Bratje Karamazovi* za rusko literaturo, so za slovensko literaturo v obojem *Poslednji deseti bratje* (2012). Ta véliki tekst slovenske literature ni roman zgolj o slovenski emigraciji, ampak o treh Slovenijah, Slovencih v matici, v štirih sosednjih državah in v eksilu po Evropi in po vsem svetu. S premišljeno kompozicijo se v njem prepleta enainvajset zgodb (3 × 7), kar morda meri na 21. stoletje. Njihova duhovna podstat je zadoščevanje – ne maščevanje!

Simčič je mojster v menjavanju časovnih perspektiv, podajanju sočasnosti dogajanja ali vstopanju vanj *in medias res*, čemur je bralec priča v glavnem besedilu.

Razprava želi predstaviti funkcijo folklornih motivov v omenjenem Simčičevem romanu. Simčič je vanj tako rekoč skrtil roman *Desetnica Marjetica*.

Analiza je pokazala, koliko je zvest baladni strukturi folklorne pesmi *Desetnica* in da se od nje daleč razlikuje z motivom večnega popotnika Ahasverja. *Desetnica* se z bratom po usodi sprašuje, kakšen je višji namen in pomen njunega tavanja. Iskanje odgovora na smisel življenja je v središču obeh romanov. Sodobni intelektuallec utemeljuje svoje stalno prestavljanje z zakonitostmi v naravi, medtem ko desetnica in deseti brat izpolnjujeta poslanstvo, ki je zanju in za vse, ki ju spremljajo, skrivnost. Tudi Simčičevi begunci in izgnanci, ki želijo ostati zvesti svojim koreninam, dojemajo svojo življenjsko pot kot skrivnost, čeprav se strinjajo, da so »del žrtvovane generacije«.

Ključne besede: Zorko Simčič, druga svetovna vojna, begunci, emigracija, roman, slovstvena folklor, desetnica, deseti brat, smisel življenja, zadoščevanje.

Summary

The Function of Folklore Motifs in Simčič's novel The Last Tenth Brothers

The novel *Poslednji deseti bratje* (2012) is to Slovenian literature as, to Russian literature Tolstoy's *War and Peace* in narrative scope or, in profundity, Dostoyevsky's *The Brothers Karamazov* combined. This grand text of Slovenian literature is not only a novel about Slovenian emigration, but also about three Slovenias, Slovenians in their native land, four neighbouring countries, and in exile throughout the whole world. Intricately composed, it is a narrative of twenty one stories (3 × 7) interlaced, perhaps alluding to the 21st century. Their spiritual essence is satisfaction for others – rather than revenge.

Simčič is a master of alternating time perspectives, communicating concurrence of events or entering events in *medias res*, which the reader is witness to in the main text.

This text explores the function of folklore motifs in the above-stated Simčič's novel. As it were, Simčič concealed the novel *Desetnica Marjetica* into it.

Analysis has shown how faithful Simčič was to the ballad structure of the folk poem *Desetnica (The Tenth Sister)*, and how completely he deviated from it with the motif of the eternally wandering Ahasver. *Desetnica* and her brother by fate search for the higher purpose and meaning of their wandering. Attempts at finding the meaning of life are central to both novels. Modern intellectuals base their constant relocating on the laws of nature while the tenth sister and the tenth brother are fulfilling a quest, which is, to them both and to everyone following their story, a mystery. Likewise, Simčič's refugees and immigrants who wish to remain true to their roots, regard their life story as a mysterious, even though they agree that they are »a part of the sacrificed generation«.

Key words: Zorko Simčič, World War II, refugees, emigration, novel, literary folklore, The Tenth Sister, The Tenth Brother, the meaning of life, satisfaction for others.

Uvod

Kar sta po pripovedni širini Tolstojev roman *Vojna in mir* ali po svoji globini Dostojevskega *Bratje Karamazovi* za rusko literaturo, so za slovensko literaturo v obojem *Poslednji deseti bratje* (2012). Roman je zorel kar nekaj desetletij, saj avtor piše o njegovem nastajanju v dopisovanju s še danes premalo opaženim pesnikom in pisateljem Stankom Majcnom že okrog leta 1965:

»No, in zdaj – sredi vrste težških del, ki jih vsaka skupnost naklada – sem pri pisanju neke čudne zadeve, ki ni ne drama, pa tudi poslanica ne. Gre za motiv desetih bratov, desetnic, zaznamovancev, ki so poslani v svet, da se zanj in pa za onega, iz katerega so prišli, žrtvujejo do smrti ...«⁴⁹

Iz enega zadnjih pisem (Vedbaek, 9. sept. [19]70) omenjenemu mariborskemu samotarju se vidi, da je pisatelj že zelo napredoval pri svojem delu:

»Sicer sem pa v glavnem ‘domá’, kjer berem in pišem (oziroma zdaj prepisujem svoje Desete brate (nekak kolektivni roman o enem delu emigracije v svetu, ki pa je pisan oziroma bolje rečeno ‘zgrajen’ bolj nenavadno) ...« (Simčič 2000, 117)

Ta véliki tekst slovenske literature ni zgolj roman o slovenski emigraciji, ampak o treh Slovenijah, Slovencih v matici, v štirih sosednjih državah in v eksilu po Evropi in po vsem svetu. S skrbno premišljeno kompozicijo se v njem prepleta enaindvajset zgodb (3×7^{50}), kar morda meri na 21. stoletje. Njihova duhovna podstat je zadoščevanje – ne maščevanje! Pozornost zbujejo trije p-: pamet, pogum, previdnost.

Med mnogimi možnostmi za poglobljeno razpravo o omenjenem Simčičevem romanu sledi poskus, predstaviti funkcijo folklornih motivov v njem.

Avtor besedo »folklor« uporabi dvakrat: prvič ironično in v razširjenem, prvotnem, angleškem pomenu (znanje, védenje, vednost), saj z njo poimenuje družabno igro: »Ura je že pozna, toda najbolj vztrajni ‘ljubitelji slovenske folklor« na krovu še vedno tarokirajo.« (Simčič 2012, 175) V drugem primeru je pred bralcem prizor, ko »papá ta malo [= nekajmesečno punčko] vedno dvigne v naročje in zapoje: ‘Marička z Jesenic doma, ježešna ... ‘nakar mama odkimava, papá pa pravi: ‘Folklor, esencialni del kulture ...’ Kdo ve, ali mama razume te besede?« (Simčič 2012, 483)

Navedena profesorjeva opredelitev »folklor« je za Slovenca, ki se ima za kulturno vzvišenega, a mu je malo mar za njegovo bit, tako rekoč nezaslišana, saj besedo uporablja le slabšalno, če že ne kot psovko.⁵¹ Pisatelj pa, ki je v tujih

⁴⁹ V opombi pod črto avtor dodaja: Gre za še neobjavljen neke vrste »kolektivističen roman« o ljudeh, ki so se po zmagi komunizma morali umakniti v begunstvo. Izgnanstvo kot sodobno desetništvo. (Simčič 2000, 65)

⁵⁰ Številki tri in sedem sta po starodavnem verovanju sveti števili.

⁵¹ O procesu sprejemanja besede in njeno terminologizacijo v znanstvene namene prim. Stanonik, M. (2001): *Teoretični oris slovstvene folklor«*. Ljubljana, Založba ZRC, 31–114.

okoljih leta in leta trepetal za vsako vlakno narodove biti, se zaveda njegovih korenin. Te res niso ugledne, skrite pod zemljo so umazane, zveržene na vse strani, toda le iz njih prihajajo sokovi po steblih in listih do popkov in cvetov, ki jih vsi občudujejo. Ti cvetovi, preneseno na literarna tla, so odlični, uspešni izdelki besedne umetnosti; toda njene korenine v skrajnostih segajo v folkloro, slovstveno folkloro, z začetki v agrafični civilizaciji.

Zorko Simčič je v roman *Poslednji deseti bratje* s sodobno snovjo umestil podroman *Desetnica Marjetica*⁵² in z zgodbo iz davnine dopolnil moški pol desetništva tako po spolu kot časovno. Da gre za roman v romanu s samostojno kompozicijo, se vidi tudi iz drugačne grafične oblike besedila, v katerem dogajanje poteka prav na robu dveh civilizacij.⁵³

Gre za razmerje med agrafično in grafično kulturo, ki je popolnoma spremenila svet.⁵⁴

1. Soočenje dveh kultur

Desetnica Marjetica je popolnoma ravnodušna do majcenih znakov⁵⁵ na tankih kožnatih zvitkih, s katerimi želi njen sogovornik napraviti vtis nanjo: »Tisti, ki znajo brati ta znamenja, te črke, postanejo lahko bolj modri, več vedo, zvedo celo, kaj se je godilo ali kar se godi drugod po svetu.« Prostodušno zavrne ponudbo, da bi se naučila brati, saj da zato ljudje »niso bolj srečni«. Izkušnja jo uči, da od drugih tudi bolj pametni niti bolj modri niso. Naletela je na ljudi, »ki so znali brati, bili tudi učeni, a so neuke prezirali«, kot da je težko biti hkrati »učen in dober«. (Simčič 2012, 314) Še huje: znanje na zvitkih daje njihovemu lastniku lažen občutek, »da je že posestnik resnice« in ga zapelje v oholost, medtem ko narava – »drevesa in kamni« – človeka »vedno znova presenetijo, kdaj napolnijo tudi z dvomom?« (Simčič 2012, 320)

Pri srečanju z zakonskim parom iz Večnega mesta (Rim) desetnica preprosto presliši, da se mož »ukvarja s pisanimi znaki in z nečim, čemur pravijo pergamenti« in zaradi nekkih starih zapiskov namerava skozi njene kraje na vzhod, do Velikega jezera, ki ga njuna začasna spremljevalka konkretizira iz lastne fizične izkušnje:

⁵² S štirimi poglavji (50–59, 135–173, 270–364, 667–701), ki skupaj nanesejo 172 strani, kar je od celotnega romana (719 strani) okroglo četrtnina besedila, natančno 23,95%.

⁵³ Medtem ko je bil izumitelj Teuth vzhičen nad grafičnimi znaki, ker da so »zdravila za spomin in za modrost«, egiptovski kralj Thamuz pa je prizadet: »Pisava bo prinesla pozabo« – »in ali ne tudi manj modrosti! Odkar so črke in pisava, več beremo in pišemo; toda modrost raste iz molka, se goji v tihoti in v glavnem le z govorjeno besedo presaja v srce enega, dveh, morda treh ljudi.« (Simčič 2012, 608)

⁵⁴ V podobnem procesu smo danes, ko grafično kulturo izriva digitalizacija, s katero se oblikujejo nov človekov miselni ustroj in nova družbena razmerja.

⁵⁵ V smislu črk.

»Blatno jezero.« (Simčič 2012, 681, 682, 695)⁵⁶ Za tisto, česar ni sama doživela, ji je malo mar, npr. zemljevid na zvitku iz tenkega usnja, na katerem rdeče in modre črte kažejo smer do velike utrdbe ob Široki reki (Donava) Vindobona.⁵⁷ »Nje ta cesta ni poklicala [...] njen svet je drug svet.« (Simčič 2012, 694)

Med pripadniki dveh kultur na različni stopnji obstaja popolna odtujenost. Pričakovala je, da bo človeku, ki ji je polaskal, da je »lepa«, in h kateremu jo je nezadržno vleklo, lahko kaj povedala o sebi, zato ga je vprašala, ali kaj ve »o desetih bratih in desetnicah«, pa jo je pomilovalno zavrnil, da ga duhovna kultura »pastirskih ljudstev« ne zanima. (Simčič 2012, 305) »Odkar je zapustila rodni dom, je bila ta noč zanjo najdaljša.« (Simčič 2012, 327–328)

Romanca z »gospodom« bajuvarskega rodu (Simčič 2012, 302) se je končala s pogovorom o ponosu in časti. (Simčič 2012, 306) Pri svojem stališču je imela pred očmi očeta Gorazda, ki ji je v pogovoru z Obrom, ki se je prišel pogajat s Slovanom za premirje in ga je pri tem užalil, naročil, naj mu prinese njegov meč. Na njem je pisalo: »Čast dajem, čast zahtevam.« (Simčič 2012, 307) Nato se je obrnil k njej: »Zapomni si. In nikoli ne pozabi, kjerkoli že boš. Meni je to povedal moj oče in njemu njegov oče, moj ded. Dokler nisi izgubil časti, nisi izgubil ničesar.« (Simčič 2012, 309)

2. Institucija desetništva

Najbolj vsestransko se je poglobil v desetništvo Dušan Ludvik. (79–90)

Institucija desetništva je že zelo stara in temelji na starodavni veri, da »vse deseto« od tega, kar človek pridelal, priredi ali upleni, kakor tudi deseti mladič – pripada bogovom (bogu). Obstaja domneva, da je moral biti prvotno deseti otrok istega spola (desetnik, desetnica) obredno žrtvovan bogovom (bogu). (Ludvik 1960, 79–90; Merhar 1961, 160; SLP 1970, 300) Na višji kulturni stopnji so grozljivi ukrep omilili z izgnanstvom in po uveljavitvi krščanstva z oddajo desetega otroka Cerkvi. (Merhar 1961, 160; SLP 1970, 300)⁵⁸

3. Institucija desetine

Sveto pismo z odlomkom o darovanju Izaka (1 Mz 22, 1-19) izrecno ohranja spomin na to, kako Jahve odkloni žrtvovanje prvorojenca za žgalno daritev, pa

⁵⁶ Omemba tega jezera je simpatičen namig na misijo svetih bratov Cirila in Metoda. V bralcu (prim. Stanonik, M.: *Ciril in Metod v slovenski književnosti in narodovem spominu*) se dvigne napetost, da bo vsak čas kakšna beseda o njiju, toda ne, zanju je še nekaj stoletij prežgodaj, saj slovanskim prednikom še delajo zgago Obri.

⁵⁷ Tj. današnji Dunaj (Wien).

⁵⁸ Na to deloma še kaže starejša štajerska varianta, kjer desetnica – sicer brez navedbe vzroka – umre (Štrekelj 1895–1898), deloma pa tudi kranjska iz Zgornje Sorice (SLP 1970, 298) z »belo ženo« in »štimo iz nebes: »Oh le naprej, nazaj nkol več.« (Merhar 1961, 160)

tudi, da so se svetopisemski Izraelci pod vplivom sosednjih narodov k temu še kar vračali (Ezk 20, 26–31), nikjer pa ni omenjeno desetništvo, morda prav zaradi izpričanega darovanja prvorojencev.

Da pa je bilo število deset izjemno, sveto, število, priča deset Božjih zapovedi (2 Mz, 1–17), »deset besed«, ki jih je Jahve napisal »na dve kamniti plošči.« (5 Mz 4, 13)⁵⁹

Pozna pa desetino v dobrem pomenu pri živalih in poljedelskih pridelkih. Stara zaveza omenja celó desetinko (3 Mz 6, 13), desetino pa temeljiteje v tretji Mojzesovi knjigi na koncu Dodatka (3 Mz 27, 30–33): »Vse desetine dežele, od pridelkov zemlje in od drevesnih sadov, so GOSPODOVE; posvečene so GOSPODU. [...] Kar zadeva kakršno koli desetino od goveda in drobnice, naj bo vsaka deseta žival od vseh, ki gredo skozi pod pastirjevo palico, nekaj svetega za GOSPODA. Naj se ne preiskuje, ali je dobro ali slabo, tudi naj se ne zamenjuje; če se vseeno zamenja, naj bo to in tisto, kar zamenja, nekaj svetega: ni ga dovoljeno odkupiti.« (3 Mz 27,30–33)

Iz četrte Mojzesove knjige je razvidno, da je namesto dediščine v naravi desetina namenjena Levijevim sinovom kot povračilo za njihovo duhovniško službo. Toda tudi oni so dolžni od dobljene desetine dati GOSPODU v čast desetino s posebnim duhovniškim obredom »darom vzdigovanja«. (Prim. 4 Mz 18, 21–32.)

Desetino od živali je zaznati pri Jeremiji (Jer 33, 13), Kroniška knjiga pa jo omenja neposredno: »Tudi Izraelci in Judovci, ki so prebivali v Judovih mestih, so dajali desetino goveda in drobnice ter desetino posvečenih reči, ki so bile posvečene GOSPODU, njihovemu Bogu.« (2 Krn 31, 6) Na Ezekijev ukaz so »Izraelovi sinovi prinašali obilo prvin žita, vina, olja, medu in vseh poljskih pridelkov; prinašali so desetino vsega v obilju. (2 Krn 31, 5)⁶⁰

Nova zaveza (Rozman 1997, 79) omenja desetino na več mestih (Mt 13, 23; Lk 18, 12; Heb 7, 2.4.5.6.9). Tak način obračunavanja dajatev v cerkvenem okolju z namenom, pomagati revežem in bolnim, se je laiziral in prek fevdalizma ohranil na slovenskih tleh vse do zemljiške odveze leta 1848. (Blaznik et al. 1980, 251–252)

4. Primerjalni oris Desetnice Marjetice v pesmi in romanu

Karel Štrekelj (1895–1898, 352–359) je Desetnico uvrstil med pripovedne pesmi in navedel šest njenih različic. Pri dveh (Š, 310, 311) zapisovalec ni znan, eno (Š, 312) je v dveh redakcijah zapisal Matevž Ravnikar-Požencan in eno (Š, 313) Matija Valjavec, dve (Š, 314, 315) pa Oroslav Caf. Uredniški odbor pri *Slovenskih*

⁵⁹ Od tod beseda »dekalog«. (SP 1997, 126) Dekadni sistem pozna matematika in je prevladal v naši civilizaciji.

⁶⁰ Toda o njej ni nič komentarjev, razen tega, da je najprej veljala le za davek kralju, šele pozneje se oddaja duhovnikom. (Cazalles 1979, 96)

ljudskih pesmih (1970) je pripovedne pesmi podrobneje razčlenil in Desetnico uvrstil v razdelek bajeslovnih in pravljličnih pesmi. (SLP 1970, 291–300) Poleg navedenih so v novo zbirko uvrščene še ena iz Štrekljeve zapuščine (SLP 1970, 296) in tri, ki jih je odkril Glasbenonarodopisni inštitut. (SLP 1970, 296–299) Tako je doslej znanih skupaj deset različic pesmi Desetnica.

Boris Merhar je v zbirki *Slovenske ljudske pesmi* (1961, 5–7) na častno prvo mesto postavil različico neznanega zapisovalca s Prešernovimi popravki. (Merhar 1961, 159) Balada ima 75 vrstic, ki so v zapisu razporejene, okroglo rečeno, v devet osemvrstičnih kitic, ki sta ji v poanti dodani še dve. V njej govorijo le tri osebe, toda tudi troje dreves, kar pomeni, da balada izhaja iz obdobja animizma, ko so ljudje verovali, da imajo vse stvari v naravi dušo. (Chevalier-Gheerbrant 1995, 122–126) »Mlad gospod« nastopi le na začetku, ko prosi Boga za »enga sinka«. A žena mu tudi pri desetem porodu povije hčerko, Marjetico. Mati se je zmeraj jokala, kadar ji je dajala kruha, hči pa njo in sebe tolaži, da jo bo morda zamenjala »káka druga«. Le sedem let je bila stara, ko »ptičica prinese »zlat pèrstan« in naroči, naj se dene v testo »popotnice«. Pečena naj se razreže na deset koscev in katera od sester ga bo dobila, »bo môgla v desetino it'!« Marjetica zadene nanj že ob prvem ugrizu. Brez obotavljanja se že poslovil od matere, devetih sestric in »belega gradu« in želi prenočiti pod drevesom. Toda prvo in drugo drevo jo posvarita, naj se raje umakne od njiju, kajti: »Nocój bo strašno tréskalo«; »Nocój hudó bo tréskalo« in prvič bo treščilo v prvo in drugič v drugo drevo. Tretje pa jo povabi, naj pod njim prespi. Čez sedem let pride nazaj na nekdanji dom in prosi za prenočišče. Ko jo »žlahtná gospá« zavrne, jo skuša omečiti s pravim imenom: »Prenočíte me, máti moja!«, da bi bila tudi ona navzoča na svatbi njene devete hčere. Ko mati ostane trdna, se dá prepoznati.

»Nazáj, nazáj, Marjética!«

»Jez ne grem nikdar več nazáj!«

»Máti na tlà páde, omedli.

Pri ti priči dúšo spustí.« (Štrekelj 1895–1898, 355)

Po imenu desetnice sodeč, se zdi, da je Zorka Simčiča najbolj nagovorila ta varianta. Vendar primerjava njegovega besedila s pesmijo pokaže, da je od nje prevzel zelo malo: le ime. Materina žalost nad desetničino usodo iz pesmi je v romanu razširjena bolj na njenega očeta. V pesmi prstan prinese ptička, v romanu pa ljudje s posebnimi lastnostmi (»sveti mož«, »vrač«) in soseska sploh terjajo izpolnitev starodavnih pravil. Morda je motiv animistične vere v pesmi vplival na posebno motiviko dreves pri Simčiču. V pesmi pride desetnica na rojstni grad že pri sedmih letih. Število sedem je sveto in tu lahko simbolično. Po drugi strani je za tisti davni čas lahko realno, saj so takrat ljudje umirali veliko bolj zgodaj kot pozneje, sploh pa danes. Simčič ji dá živeti doma enkrat dlje, do štirinajstega oz. petnajstega leta, to je obdobje, ko deklica dozori v žensko. Tako je glede na

dogajalni čas Simčič dal desetnici živeti zelo dolgo. Pri njem pride v grad svojega otroštva stara 50 let in je ne le priletna, umirajoča mati res ne prepozna več, a ji po napovedi iz druge pesemske različice zatisne oči.⁶¹ V pesmi je ne prepoznajo, ker so v skrbeh – tudi mati! – za čisto druge reči ob poroki devete hčere. V romanu pa je za vsemi sestrami toliko let in še pretresljive okoliščine, da ni tako nenavadno, da je ne prepoznajo.

5. Institucija desetega brata

»Na nekdanjo številnost otrok spominja v ljudski zavesti ohranjena usodnost desetega otroka (*deseti brat*), ki je danes ohranjena zgolj kot folklorni motiv.« (Stramljič Breznik 2007, 264)

Najbolj znan slovenski »deseti brat« je Martinek Spak,⁶² za katerega se pa pozneje izkaže, da v resnici sploh ni bil deseti brat, ampak si je ta status privzel iz življenjske stiske. (Jurčič 1962, 149) Ta mestoma obešenjaška zgodba morda botruje vtisu, da so bile usode desetnikov manj tragične od usod njihovih dekliških vrstnic.⁶³ Zorko Simčič ne sledi takemu zgledu. O tem priča njegov roman o slovenskih beguncih po drugi svetovni vojni *Poslednji deseti bratje* kakor tudi motiv desetega brata v njegovem vložnem romanu *Desetnica Marjetica*.

Najmlajši otrok, deveti sin, Vid, v Mišigojevi družini je bil nenavadno zgovoren, potem pa, kot da bi res videl dlje, zatrjeval, da se bo za njim rodil še en bratec, ki bo moral, tako kot grajska Marjetica, s popotno palico oditi v svet. Njegovega očeta je preteča napoved tako presunila, da je malega udaril po ustih. Odtlej fant vse do smrti ni več odprl ust. (Simčič 2012, 55)

Tisto leto se je deseti brat ognil odraslih, dekletom ni bil pripravljen prerokovati, le otrokom se je pridružil. Poseben vtis je naredil na Marjetico. Odšel je, preden se je želela posloviti od njega. Tedaj jo je spreletelo: »Prišel me je pozdravit ... povabit.« (Simčič 2012, 165) Potrta se je vrnila v gradič. Sestre so bile razposajene; dokler ni ona vseh poparila z vzdihom: »Kdo bi vedel, kje hodi deseti brat zdaj ...« [...] »Še ena polna luna in ji bo petnajst pomladi ... tistih petnajst pomladi,« (Simčič 2012, 167) vzdrhti njen oče.

Neprestana hoja in stalna odvisnost od narave in ljudi za preživetje sta desetnico utrdili, vendar jo je njena usoda kdaj pahnila v veliko otožnost. Kot npr. takrat, ko je skoraj trčila v obešenca. Šele ko mu je izkopal jamo, si je zase pripravila

⁶¹ Motiv, da bo ona stala pri njej ob smrti, njene pa ne bodo videli, je vzet iz variante Štrekelj 1895–1898, 359, št. 314).

⁶² Josip Jurčič, *Deseti brat* (1866–1867), prvi slovenski roman.

⁶³ Manj žalostna je bila po našem ljudskem izročilu usoda desetnika – desetega brata, ki naj bi bil »s čudovitimi lastnostmi in zmožnostmi obdarovan, po božji namembi preganjan, od hiše do hiše po širokem svetu hodil, za srečo povedoval, zaklade pokazoval, pesmi pel in pravljice pravil kakor nihče drug. Ljudje so ga častili, radi videli in mu dali živeti in spat.« (SLP 1970, 300)

ležišče. Prigovarjala si je, da sta desetnik in desetnica popolnoma prosta, nista ne za pastirja ali kmeta, vojaka ali potujoča pevca, »oba vesta, da je vse minljivo, torej ničev« (Simčič 2012, 283), a se jima posreči ohraniti dovolj moči, da si nikdar ne poiščeta smrti. Občutek odvečnosti ju loči od ljudi, ki se imajo za pomembne.

Prav vsako jesen jo je vleklo proti domu, vendar se je zmeraj premagala. »Še ni čas ...« (Simčič 2012, 289) Nekega dne je vznemirjena sledila moškimi stopinjami najprej na pesku, nato na travniku, nato so se sledovi izgubili v gozd. Nato ga je odkrila.

Deseti brat!

Ležal je v listju. Ne more jesti, niti za vodo mu več ni.

»Vrnil sem se ...' [na rodni dom], ji je pri priči zaupal. 'Nihče me ni spoznal, niti mati ne ...'«

Kot da jo je pričakoval. »Sredi te valovite tuje dežele sta se srečala, dva iz različnih rodov, pa vendar oba s panonske ravnice.« (Simčič 2012, 290) Obšla jo je slutnja:

»Prej ali slej se bo zgodilo, toda ali je že zdaj tisti čas, ko ti je usojeno: nekoč srečati umirajočega desetnika ali desetnico, in kakor se je, kar svet pomni, godilo, od njega zvedeti za dan svoje smrti.« (Simčič 2012, 290) Zbala se je, da bi umrl prej, preden ji odkrije skrivnost.

Povedal ji je, toda ona bi rada še več, globlje: »Rečeno mi je bilo, da dokler ne bom vedela, kaj je smrt, tudi ne bom vedela, kaj je v resnici življenje.« (Simčič 2021, 291) Hoče ostati pri njem, da ne bo sam.

On pa, češ da je še mlada, jo pouči: »Te samote nihče ne prežene ...« (Simčič 2012, 291) Odganjal jo je stran in se mu je res umaknila izpred oči. Tako je bila priča njegovemu drhtenju pred Svetovitom. Vsaj pred smrtjo je želel izvedeti, ali je »vse to beganje« imelo kakšen smisel. [...] ali so vse te moje poti bile zaman in bi bilo [...] vseeno, četudi se nikoli ne bi rodil ...« (Simčič 2012, 292) Ko se je umiril, se mu je približala in celo noč ostala pri njem.

Zjutraj sta nadaljevala pogovor.

»Torej ... torej si res prava desetnica! [...] Torej sem le bil ves čas človek zate ...« (Simčič 2012, 293) »Življenje. Zakaj in za kaj?« ji skuša razložiti tri stopnje desetništva.

– Najprej hodi desetnik okoli, ker so ga njegovi v to po božji zapovedi poslali. Toliko novega pred njim, toliko novega v njem, »da ne pomisli, zakaj bega«.

– Ko prvo obdobje preide, se ustavi, premišljuje prehojeno pot, ga prvič obide, »da bi si pretrgal nit življenja«. »Glej, da se v takem hipu ne zasmiliš sama sebi. Če bi se, ne bi zaradi tega nič manj trpela, drugim pa bi bila samo v nadlego. Ne rešiš se, razen če pozabiš nase.« (Simčič 2012, 294) Razlika med desetnikom in postopačem je, da desetnika boljijo krivice vseh ljudi, da pa misli predvsem na svoj rod.

»Če zve, da je tam daleč pri njih suša, da so polja mrtva, da živina kleca od šibkosti, se obrne k oblakom, ki plovejo nad njim in jih roti: 'Dajte, odplujte do mojih!' In če stoji sredi v boju pobitih, si, še preden jih začne pokopavati, ob misli na svoje govori: 'Tako boste končali tudi vi, če boste sebe postavili namesto Svetovita, in gorje njemu, ki je prvi dvignil meč.'« (Simčič 2012, 294)

– Šele potem boš čista desetnica, samo desetnica, ko ne boš več pogrešala svojega doma. Ko te bo tudi ob slovesu iz tujega kraja in tujih ljudi zbolelo pri srcu.

»Kamorkoli boš šla, za kakršno pot že se boš odločila, boš pozneje spoznala, da je tista odločitev bila pravilna, da je bilo prav, da si šla prav tja. [...] Tako se je godilo vsem desetnikom nekoč, tako se je godilo meni, tako se bo tebi. Doživela boš marsikaj hudega, a čas ti bo pokazal, da ti je celo hudo bilo pozneje v dobro. Ne morejo vsi ljudje tega spoznati.« Umolčne in šele čez čas doda: 'To je vse. [...] Jaz zdaj že vem, za kaj sem živel in zakaj.'« (Simčič 2012, 295)

Ona pa hoče še več: »Povej, kdaj in kje bom jaz te besede govorila in komu?« (Simčič 2012, 295) Ni ji mogel ustreči. V njem ni bilo več življenja.

Nekoč zaide na območje, kjer je razsajala kuga. Pomaga zapuščenemu starcu, dokler ga ne pokoplje. Potem pa spet naprej. Še pred zimo bi rada dosegla vrh, od koder bi zagledala vzpetino z očetovim gradičem. »'Začuti mokroto pod vekami. Marjetica, ne! Pazi se! Ne se zasmiliti sama sebi,' ji je dejal umirajoči deseti brat.« (Simčič 2012, 340)

6. Desetnica Marjetica v romanu

Vloženi roman *Desetnica Marjetica* je povezan z glavnim romanom po Kofetarjevi zaslugi. Njegov ded po očetovi strani iz Prekmurja je med prvo svetovno vojno doživel revolucijo Béla Kuna in ker se je podobno napovedovala tudi po drugi svetovni vojni, njegov sin pusti vse in odide v svet z materjo, ženo in šestletnim sinom. Ko se ustalijo v Argentini, je dečku enajst let. Nekoč prestreže očetov pogovor s sosedom, ki mu pripoveduje, da je bilo pri njih devet otrok, a on se potika/bega po svetu kot deseti brat.

Babica pripoveduje vnuku zgodbe in pesmi o desetnicah in desetnikih. Deček ne razume, zakaj je najmlajši otrok tako kaznovan, da mora od doma, saj so starejši najbrž storili veliko več hudega. Babica ga skuša pomiriti; zagotavlja mu, da niso bili kaznovani, temveč žrtvovani. »Kakor še toliko drugega ... tudi to je skrivnost.« (Simčič 2012, 384–385)

Pripoved o desetnici Marjetici štirikrat pretrga glavno besedilo *Poslednji deseti bratje*. Prvo poglavje (Simčič 2012, 50–59) prostorsko umesti zgodbo, ustvari turobno razpoloženje v soheski, ki je bila zaradi strahu pred Obri prekršila staro pravilo o gostoljubnosti. Nenavadne nesreče, ki se zgrinjajo nadnjo, se zlovesče zgostijo v noči, ko Marjetica, najmlajša, deseta hči graščaka Gorazda, v skladu s starodavnim zakonom zapusti družino in gradič:

»Po naselju je vse tiho. Potem se pri kolibi ob Bolnih smrekah napnejo usnjeni jermeni, loputa se dvigne in izpod nje prileze napol sklonjeno lasato dekletce. Zravna se, pogled ji steče po vrhovih smrek, ko pa pride do gradiča vrh hriba, se nenadoma ustavi. Kakor prestrašena v hitrici dvigne loputo in se umakne nazaj v kolibo. [...] In potem se nenadoma oglasi. [...] En sam dolg ženski krik je bil. Da je zledenelo po žilah. [...] Pa ni bil samo krik, sledil mu je komaj slišen in vendar jasno slišen zadržan tulež [...]

Potem je tišina še hujša, in vendar je v zraku nenadoma kakor po strelah, ki razčistijo težek zrak.

In če jih je večer prej objela groza, kakršne nikoli ni konec, jih je že naslednji dan, ko se je proti poldnevu z gradiča le prikazal voj Gorazd, zajela samo vdana misel: 'Tako je pač! Ker mora tako biti. Odslej imata z Bogarko samo še devet hčera.'« (Simčič 2012, 51, 52, 53)

Zgodba se začne in medias res, zato je v njenem nadaljevanju veliko retrospektivnih odlomkov in scen; vse od spominov Marjetičine matere Bogarke, kako sta se z njenim očetom Gorazdom prvič srečala »tam daleč v panonski nižini«. (Simčič 2012, 142–143) Še na smrtni postelji je obnovila doživetje, ko jo je bil ugrabil: »Mati se nenadoma dvigne, začne se zibati naprej in nazaj, naprej in nazaj [...] ona zdaj jezdi, jezdi ... drvi z njim, ki jo je ugrabil – pa se zruši na ležišče.« (Simčič 2012, 690)

Imela ga je rada. Bolj kot besede so o ljubeznivosti med njima zadnja leta govorile kretnje in pogledi.

Ob devetih krepkih deklicah: Kobilica, Sončika, Travica, Cvetka + Srnica, Zarja, Lunica, Belica + Črnica, Marjetica (Simčič 2012, 146–147) je bil zaskrbljen za prihodnost lastne družine. Še posebej, ko mu je Sveti mož dejal: »Naj ti bo zarod krepak, a če se ti tudi naslednji otrok rodi kot dekletce – naj mu bo Deatčma⁶⁴ milostljiva!« (Simčič 2012, 148) Ženi je prikrival svojo stisko, a ni prezrla, ko se je naslanjal na »Jelšo mrtvih« in strmel proti staremu gabru, od koder pot vodi v svet – tudi desetnico. (Simčič 2012, 142) Dekleta so spretna tudi za fantovske veščine, »pa vendar ... na svetu so stvari, ki so za moške, in so stvari, ki so za ženske«. (Simčič 2012, 149) Že ko mu je rasla šele deveta hčerka, je Gorazd sklenil, da se odide posvetovat s svetim možem iz Rujana.⁶⁵ (Simčič 2012, 59) Spomladi in poleti delo na polju, jeseni pospravljanje pridelkov in pogosti boji proti Obrom, ki so prihajali plenit živež, so bili vzrok, da je pot na sever nekajkrat preložil.

⁶⁴ Deatčma. Razen na slovenskem ozemlju se motiv desetništva pojavlja v irskih pravljicah. Izročanje enega od dvanajstih mladičev oz. otrok Deachmi > »Decimi«, bodisi, da ga stari oz. starši zapode stran oz. pošljejo v pregnanstvo ali pa tudi usmrtijo. (Prim. Ludvik 1960, 81, 82, 83, 84, 86.)

⁶⁵ Beseda zbuja asociacijo na največje argentinsko svetišče Lujan ne tako daleč od Buenos Airesa.

»In potem se mu je rodila – deseta hčerka. ... Objel je Bogarko. Krepko objel, ker je vedel, da bo jokala.« (Simčič 2012: 150) Toda žena pozneje ne spregleda, kako iz gornje line nepremično strmi »proti gabru, pri katerem se začenja pot v svet«. (Simčič 2012, 158)

Drugo poglavje Desetnice Marjetice (Simčič 2012, 134–173) je posvečeno desetničnemu odraščanju in njenemu tihemu vedenju in spoznanju njunih staršev, da ji preti pot od doma.

»Svetovitu hvala, odkar so dekletca shodila, so zdrava, nobene ni Morana vzela, kakor se je zgodilo v skoraj vseh družinah v srenji. In ti otroci so veseli, samo bogovi vedo, po kom so se vrgli, ko je vendar oče resen in mati otožna. Morda zato, ker so vsi ti otroci otroci ljubezni ...« (Simčič 2012, 158)

Očetovi pogledi na Marjetico postajajo vsako leto resnejši. 'Kako ustaviti čas ...' je bilo vedno pogosteje brati na njegovem čelu. Obzirno jo pripravlja na samostojnost. Starejše sestre ji zavidajo, ko jo že od osmega leta jemlje s seboj na ježo. »Bogarka molči, ona vse razume.« (Simčič 2012, 161). Najstarejši dve sta že zaljubljeni. Vse obhaja čuden nemir. Marjetica je mirna in edina vedno uboga.

Na poti v Panonijo jo uči, kdaj in kje bo pognal konja v galop, kje izbiral kraj za prenočevanje, kje prebredel reko, kako govoril z znanimi, kako z neznanimi ljudmi, in stalno opazuje pri delu in zakaj je kaj storil tako in ne drugače.

Ugledata tudi staro cesto do Vindobone na severu. (Simčič 2012, 161) Po vrnitvi malo pred jesenjo se zdi Marjetica spremenjena. Sestre ji očitajo molčečnost. Če bi jim povedala, o čem premišljuje, je ne bi razumele.

»Potem pa se je zgodilo – Marjetici je bilo štirinajst pomladi.« (Simčič 2012, 136)

V pogovoru srenjskih mož je dobil besedo vrač. Njegova »naloga je bila žrtvovati Svarogu, zaklinjati Bese, odganjati zlo, kakor je v navade bilo vpeljana kdo ve od kdaj«. (Simčič 2012: 141)

»Ali ni čudno – da svetega moža že sedmo leto ni k nam.« In po dolgem molku zarezal: »Kako je z ... desetnico? [...]

Pravzaprav so vsi, da, prav vsi ti ljudje okoli njega čakali na ta dan, na to uro, na to vprašanje ... [...] Boginja ne bo udarila samo tebe, ti veš to, udarila bo nas vse.«

Gorazd je še vedno molčal. Potem se je obrnil, in ko mu je plamen v tem trenutku osvetljeval hrbet, je bil videti še širših pleč, še večji ... in vendar v hipu zrušen.

»Vem ... in vse se bo zgodilo tako, kakor se mora.« (Simčič 2012, 140, 141, 142)

Strt od udarca se je odpravil kot proti domu, v resnici pa k Jelši mrtvih in se zastrmel proti staremu gabru, od koder vodi pot v svet ... (Simčič 2012, 142)

Nekaj prej se je pojavil deseti brat. Postregli so mu kot ponavadi. Toda letos dekletom ni hotel prerokovati. Otrokom je pripovedoval pravljice, toda odšel je, ne da bi ga Marjetica mogla pozdraviti. Na domačem pragu jo je sredi stopnic

čakala v krog zvita velika črna kača! Groza jo je spreletela. [...] Stekla je nazaj v mrak doline in kakor da bi ji kdo nevidni ukazoval, se je bližala robu gozda, gabru ... tja, kjer se začanja tista pot ... Prišel me je pozdravit ... povabit ...» (Simčič 2012, 165)

»Še ena polna luna in ji bo petnajst pomladi ... tistih petnajst pomladi ... « (Simčič 2012, 167) Naslednje jutro jo je oče povabi na lov. Sredi pogovora nenadoma komaj slišno zašepeta: 'Morda pa pojde katera druga ...'⁶⁶ In potem mu pove, kako je v sanjah hodila in hodila in ves čas je voda brizgala izpod njenih podplato. Gorazd odreveni. In je cel dan molčal. (Simčič 2012, 168) Zdaj ni bilo več odlašati. Kakor je Marjetica doumela kot znamenje obisk desetega brata in v krog zvito kačo na domačih stopnicah, sta bila za zakonski par znamenje, predvsem Gorazda kot gospodarja vrač in nenavadno obnašanje Svetega moža, ki prezre, ko mu Gorazd ponudi kruha in soli. Bogarko zalijejo solze: »Ko boš pa morala iti v desetino«, ni več izmikanja. Marjetica, ki je prizoru priča, jo tolaži: »*Tiho, tiho, mati moja*« [...] ... *morda pa pojde katera druga ...*« (Simčič 2012, 169) Prav o tem se je Gorazd želel pogovoriti s Svetim možem. Zato ga je vsa ta leta čakal. Dekleta stojijo v polkrogu in ko jim oče zrasede pred očmi, stopi predenj Kobilica: »Ne vem, kako je bilo in kako je drugod. Pri nas ne bomo na zahtevo nikogar ubijali, ne koga še otroka pošiljali Morani v naročje. Tudi ko bi vidva to hotela, tudi če bo to zahteval on ...« Z glavo namigne proti gabru. (Simčič 2012, 171) Marjetica, stisnjena k drvarnici, sname z vrat culico in pripravljeno, porezljano popotno palico. Gorazda strese: »A, od tam zadnje čase tolikokrat porezani Marjetičini prsti.«

Bogarka iz krušne peči položi na mizo rumen kolač.

»Na deset koncev jo razreži,« pravi, a tega ne govori ona, to je iz obreda, iz davne preteklosti, obrazec, ki ga govori sami sebi. »Kateri bo prstan prišel, tista bo morala v desetino iti. Začne rezati, kos za kosom, stiska ustnice, okrog ust ji drgeta, ko da reže lastno srce.

Druga za drugo prihajajo k mizi, ena drhteča roka za drugo sega po kosu pogače. Zadnja se približa Marjetica. Že stegne roko, obstane, pogleda eno sestro za drugo, pa spet dišečo rumenino pred seboj. S kazalcem nariše na kos pogače krog, a se je ne dotakne. Bleda je kot smrt.

'Jaz ne bom jedla, ne pila več ...'⁶⁷ pravi komaj slišno.

Prime palico, stopi v kot, kjer leži culica in kakor da bi se bala, da jo bo kdo hotel objeti v slovo, se tesno ob steni umika proti pragu. S palico porine vrata na stežaj, pogleda v dolino proti gabru, potem pa se obrne k materi '... pod vašo streho ne bom spala več ...'

⁶⁶ Ta vrstica je vzeta iz druge variante. (Prim. Štrekelj 1895–1898, 354, št. 311.)

⁶⁷ (Kot Jezus pri zadnji večerji!)

Gorazd začuti ženino mrliško ledeno roko, stisne jo, ko da hoče prelitati vanjo vso toploto. Marjetica je prestopila prag.

‘... tudi ne boste videli moje smrti, jaz pa pri vaši stala bom ...’ (Simčič 2012, 172) To je obredno dejanje Desetnice.

Kakor da je minila večnost. In ker je zdaj že noč, je kakor da je še vse več kot samo en dan minil. Še vedno stojijo okrog mize, potem pa se dekleta kakor na klic gnetejo okoli matere, kakor da bi se bale hude ure. [...]

Konec. Vsega je konec, vse je minilo, udje postanejo spet ohlapni – tedaj pa je zaslišati od gabra krik, da zareže v srce in zazebe jih, ko da so se v hipu klaftre snega poveznile nanje. (Simčič 2012, 172–173) »‘Odšla je,’ reče na tihem kovačeva žena s solzami v očeh.

‘Čeprav je bila grajska ...’ pravi kovač zariplo. (Simčič 2012, 53)

To je vrh drame.

Tretje poglavje (Simčič 2012, 270–364) je namenjeno njenemu desetništvu.

Že skoraj pozabljeni so prvi meseci, ko si je iz muževne leske⁶⁸ naredila prvo piščalko, iz borovega lubja izdolbla ladjico in je med domačimi in še pogosteje med tujimi ljudmi videvala berače. Njej pa ne na domačih tleh in ne v tujih krajih nikoli ni zmanjkalo kruha. (Simčič 2012, 273) Že dolgo se več ne zgubi v gozdu. Tudi ponoči se da otipati, »na kateri strani drevesa raste mah«, in presoditi, »odkod se bo prikazalo sonce. Spozna se na vreme, spočetka se je pri nabiranju gob držala očetovih svaril, danes pa ji »voh že od daleč pove, ali so užitne ali strupene«. (Simčič 2012:270) Že kot otrok je razločevala ptice po njih petju ali čivkanju, zdaj razloči različna krakanja krokarjev. (Simčič 2012, 271) Po sedmih letih se je domislila tistega slovesa:

»Sedem bujnih pomladi in sedem žalostnih jeseni je minilo, odkar se je vrh hriba zadnjič ozrla na svoj dom, ko je vrh klanca zadnjič pobožala gaber, ga objela, kakor da ga tolaži, v resnici pa prav v tistem trenutku začutila čudno moč v sebi, in vendar ... ko je padla tista noč, se je zjokala.

Zjokala se je takrat in nato dolgo več ne.« (Simčič 2012, 360–361) Vse dokler je po dolgotrajnem tavanju, ko ni nikogar srečala in jo je med bliskom in gromom napadel najbrž pobegli vojak.

»Zabliskalo se je, bolj čutila kot videla je, kako je strela udarila v gaber, kako se je debela veja nad njo hreščeče prelomila, zgrmela proti tlom in kako je vojak nad njo nenadoma obmiroval. Pa tudi ko je videla moževo preklano glavo, ni zajokala. Odvlekla se je na drugo stran gabra, si čistila kri z dlani in šele tedaj so ji solze udarile v oči.

⁶⁸ Po mladostnih izkušnjah nekdanjih fantičev se piščalke lahko delajo tudi iz muževnega lubja leske in ne le vrbe.

Nenadoma pa je udarilo vanjo: Zakaj je pravzaprav morala v svet? Ali so jo žrtvovali, ker so pač stara pisma tako zahtevala, kot odkupnino neznani boginji? Ali pa je bila zaznamovana, da odplačuje boginji za prestopke – toda če gre za to, za prestopke koga? Njenih doma ... ali neznancev po svetu?« (Simčič 2012, 360–361)

Drugače šteje svoje obletnice kakor drugi:

»Kolikor pomladi je preživela pod domačo streho, toliko jih je prebila tavajoč po svetu.« (Simčič 2012, 270) Pred kočo ji gospodar odkaže ležišče na seniku, v skrbeh, da bi mu ga ne zažgala, zato jo vpraša, »ali ne nosi v culici kresilnega kamna«.

»Pa ne, da si desetnica?«

Vrneta se z gospodinjo, ki prinaša skodelico mleka in kos rumene pogače. Doma se je ob slovesu ni dotaknila. Hvaležno jo sprejme, »še posebej, ker po njenih oblekah ni videti, da bi se tu jedlo pogačo vsak dan ...« (Simčič 2012, 270) Spominja se samotnega pastirja, ki jo je na planini vabil, naj ostane z njim, pevca črnih kodrastih las daleč na jugu (Simčič 2012, 284–285), s katerim nista mogla odvrniti oči eden od drugega, drugega, strumnega vojaka, ki jo je še zadnji hip rešil izpred trume drvečih konj. (Simčič 2012, 272, 273) S spomini se vrača v čas, ko je prestopila domači prag in se ustavila pod gabrom, svetim drevesom, prvič nedaleč od doma zaprosila za prenočišče in so se je ustrašili: »'Desetnica sem,' je dejala tiho.« (Simčič 2012: 271) Kolikokrat je morala to ponoviti. Od prvega strahu in izgubljenosti je sčasoma pridobivala samozavest. Doživela je prvi vihar, ki je lomil veje in prvič zjutraj kar pod milim nebom odprla oči. Lisice, srne in volkovi so se ji približevali, a nikoli nič zlega storili. Že oče jo je večkrat podučil: »Ne boj se živali! A tudi sicer, vedi, tebi nihče nikoli ne bo skrivil lasu!« (Simčič 2012, 272) Prvi pogum jo je okrepil, »ko je videla, kako se ji je medved nenadoma začel umikati«. (Simčič 2012, 274) Ni se zdrznila, ko je iz ličinke komaj izvitega majskega hrošča že pogoltnil krokar. Odleglo ji je, ko je ugotovila, da se je ob luninem soju prestrašila svoje lastne sence.

»Okoli nje se je vse spreminjalo in vendar ostajalo enako. Vedno navzoča misel na domače ognjišče in domače. Ne more jim pomagati, ali Svetovita lahko prosi zanje.« (Simčič 2012: 274) Odkrivala je svoj notranji svet in si pridobivala nauke na lastnih izkušnjah. Radi so jo sprejemali, a se je vendar tudi nekako bali. Prevevala jo je otožnost ob spoznanju, da človek ni sam sebi podoben, če »nisi pripravljen prevzeti nase težav tudi drugih«, spraševala se je o svojem poslanstvu: kljub temu da lahko gre, kamor hoče ... ni svobodna ... »Za kaj in zakaj, čemu« sploh živi. »Včasih se ji je res zazdelo, da je komu bila v pomoč, čeprav mu ni pomagala z ničimer. Pa ne, da je kdaj komu olajšala dan samo s tem, ker ga je poslušala?« (Simčič 2012, 275), tuhtala o bogu v okviru svojega mitičnega obzorja: Dažbog, Svetovit, Morana. (Simčič 2012, 276) »Drevesa in kamni so ji govorili. Zdelo se ji je, da kdaj šepetaje, kdaj glasno ... da si le imel ušesa odprta« (Simčič

2012, 276), kar sodi še v predmitološko obdobje, v animizem. Včasih, ko se je prebudila sredi noči, »je imela celo občutek, da so ji bogovi blizu, bliže kot drugim ljudem, drugič jo je obšel dvom, v čigavih rokah je igrača.« (Simčič 2012, 362) Dobila je celo prvo lekcijo o krščanstvu, najprej v hiši moža in žene, ki jima je pomagala na polju. Nadaljevala se je na gradu, o čigar samotnem lastniku se je širil glas, da je ubil ženo. Sam si o tem ni bil na jasnem.⁶⁹ (Simčič 2012, 305) »Da si jo ubil, ne bi verjela. A da si jo pustil umreti ... morda.« (Simčič 2012, 325)

Kot desetnica ni nikjer doma, zato jo mami njegov izziv, »da bi se spremenila ... iz dekleta v ženo« in imela družino. Zavrne ga, prav tako tudi možnost, da bi postala kristjanka: »Jaz sem v miru s seboj in z drugimi taka, kakršna sem.« Ugotovila je, da »sodijo enako kakor njeni, kaj je dobro in kaj zlo in česa se ne sme storiti, da bogov ne užalijo, da – kakor kristjani rečejo – ‘ne grešijo’, toda ... Ne bi mogla reči, da so bili boljši ali pametnejši od mojih ljudi«. [...]

Jaz sem se pa le spreobrnil, pokristjanil.

In zdaj, ko si kristjan, manj grešiš? je hotela vedeti Marjetica.

»To ne,« je dejal. »Toda teže.« (Simčič 2012: 313)

[...]

Ponoči odide iz gradu. »Najprej trudni, žalostni koraki, dan potem še vedno otožni, pa vendar mirni koraki, in potem počasi dnevi, ko se oči že začenjajo vedno pogosteje upirati naprej. Je pač tako: dljè od oči, dljè od srca ... In pride dan, ko te niti drhteče mehke veje vrbe žalujke ne spomnijo več na Dolgolasca.« (Simčič 2012, 328)

Zdaj je že tako dolgo od dóma, da si je poleg naukov od staršev sama izmodrovala nekaj tehtnih spoznanj, ki jih ji je seveda posredoval avtor.

– Če zamenjamo njen slovanski mitološki sistem s krščanskim Bogom in desetnico s povojnimi begunci (Simčič 2012, 341–342), postane problematika zelo sodobna.

– Njeno drugo spoznanje je posvečeno umetnosti. Izdelovalec lutenj čuti, da je prevzeta nad njegovimi sposobnostmi in pripovedovanjem o vrstah lesa (hruška, javor, smreka, dren, gaber, jelša, bor), ki so potrebne zanje. Namigne ji, da bi ostala pri njem in bi tako lahko pred smrtjo naredil »lutnjo, kakršne na svetu še ni bilo. [...] ‘Brez žene si kakor lutnja brez strune,’ je vdano dodal.« (Simčič 2012, 346) Ona pa ne sme nikjer obstati. Tudi zaradi umetnosti ne!

⁶⁹ Mislila je, da bo planil, a se ni zganil.

»Če zagledaš nekoga, ki se utaplja, [...] te najprej zagrabi strah, ne veš, kaj storiti, ko pa vidiš, da je utonil, te ob vsej grozi, da, ob vsej grozi objame nenadno veselje: ti si še živ. Šele pozneje razmišljaš: pravzaprav so to bili v vsem tvojem življenju edini občutki božanstva – v trenutku si bil nekdo, ki lahko nekaj prikliče nazaj v življenje ali pa dopusti, da izgine. [...] Umik, komaj nekaj trenutkov trajajoči umik na breg, klici na pomoč, je lahko izgovor, da si hotel pomagati, kaj pa če ni bila podzavestna skušnjava, da raje poskrbiš zase.« (Simčič 2012, 326)

– Zato je modri oče odsvetoval sinu, da bi jo snubil: »Kadar srečaš dekle, ki ji je po božji namembi usoda širni svet, pusti jo! Ne bi bila dobra ne tebi ne tvojim otrokom, če bi jo vzel za ženo, še manj, če bi jo prisilil.« (Simčič 2012, 346) Ona je ostala zvesta sama sebi: »Človek pač lahko da samo to, kar ima, in tudi odpove se lahko samo temu, kar ima. [...] In vidiš ... jaz svobode nimam.« (Simčič 2012, 346) – želod, ki mora, če hoče postati hrast, nujno ostati želod⁷⁰ [...], tudi človek mora postati to, kar pravzaprav že je.

Če nimaš popolne svobode, ne izgublaj časa, ne greni si srca ... še več, boj se ljudi, ki pravijo, da hočejo ustvariti povsem svobodnega človeka. (Simčič 2012, 347) Pomembna je zvestoba lastni identiteti.

– S tem se ohranja dostojanstvo. Ob navzočnosti cirkusanta, ki druge spravlja v smeh, ona pa je na njegovem obrazu odkrila veliko žalost, je odkrila, da bi se lahko ponorčevala iz marsikoga, »tudi iz takih, ki se imajo za modre, edino iz desetih bratov in desetnic ne«. »Od kod občutek, da bi umazala nekaj svetega, da bi se umazala?« (Simčič 2012, 349–350)

– »Brez usmiljenja ni življenja.« (Simčič 2012, 351, 353) »Toda usmiljenje naj se rodi v nas samo takrat, kadar ga čutimo do človeka, ki ni kriv za zlo, zaradi katerega bi se ti moral smiliti. Izkušnje na poti so jo poučile, da je zanj potrebna razsodnost.« »Usmiljenje brez pravičnosti prinaša razkroj, smrt, pravičnost brez usmiljenja pa krutost.« (Simčič 2012, 354) – Spoznanja so zakladi, ki jih ne odkrivajo le desetniki, ki hodijo po svetu. Najzanesljivejše je spoznanje o minevanju. »Vse samo umira.« (Simčič 2012, 355) Pomembno je spoznanje, da se je treba ogibati slabosti, ker se jih človek naleze, sam ne ve, kdaj. Kako to, da ljudje nočejo sprejeti za ljudi primerjave z jabolki, da se zdrava jabolka navzamejo gnilobe enega samega, medtem ko se gnila jabolka nikoli ne pozdravijo od nobenega zdravega jabolka sredi njih. (Simčič 2012, 355–356) – Ob opazovanju dveh mladeničev, ki sta se zaplezala v gori, Marjetica doume prednost tveganja, o čemer je poslušala Svetega moža še v očetovi bližini:

»/K/o si v smrtni nevarnosti, je treba življenje ljubiti z vso močjo, hkrati pa ga ne ljubiti, ampak biti pripravljen ga izgubiti. [...] Čaka te smrt. Moraš ljubiti svoje življenje in torej ne čakati – gre za hip, a ta hip nam Svetovit vedno podari, če imaš življenje rad, ne boš čakal, da zgrmiš v prepad, istočasno pa življenja ne smeš imeti rad, moraš ga prezirati in ga torej tvegati – zagnal se boš v ledene valove, se skušal prebiti na breg.« (Simčič 2012, 359–360)

Najbrž je oče mislil prav nanjo, ko se mu je ob teh besedah razvedril obraz, »kot da se mu je nenadoma odkrila največja skrivnost«. (Simčič 2012, 360)

⁷⁰ To primerjavo je ohranil v spominu eden njegovih slušateljev na slovenskem visokošolskem tečaju v Argentini leta 1987 (Rode 2021: neostraničeno).

Prestala je prvo bolezen. Po nekaj dneh vročice si je dejala: »Nočem umreti.« (Simčič 2012, 277) Zakopala je obešenca vsaj toliko globoko, da živali ne bi mogle do njega.

Srečevanja z dobrimi in kdaj hudobnimi ljudmi so ji izbrusila merila za ene in druge. Ganjena je doživela srečo mlade družinice: mladi mož in mlada žena z otročkom v naročju. Zaželela si je »ne ustnic, samo tople krepke moške dlani [...] samo pogleda, ki bi povedal, da jo ima rad, pa ne zato, ker je desetnica.« (Simčič 2012, 282)

»Svetovit, jaz vendar nisem samo desetnica. Kaj sem jaz, jaz, Marjetica, jaz zgolj kot jaz? Kaj sem? [...] Saj ne morem biti samo bitje, zaradi katerega se ljudje pri srečanju z njim blagrujejo, da jim ni treba vse življenje bloditi po svetu, niti ne samo bitje, ki je bilo izbrano, žrtvovano zato, da zlo ne bi pretilo njenemu rodu ... Jaz moram biti še nekaj drugega! In torej povej: kaj sem jaz zgolj kot jaz, ker ... glej ... samo tako bom v resnici vedela ... zakaj živim ...'« (Simčič 2012, 362–363)

Drugim so bile njene besede marsikdaj v tolažbo, »odgovora na svoj dvom pa ni našla. [...] Morda pa se desetniki rešijo vseh dvomov, šele tik preden se nadjne skloni Morana?« (Simčič 2012, 363).

Tedaj jo prešine spomin na Svetega moža z otoka na severu:

»Raci se je porodilo deset mladičev in noben ni ostal boginji, da nanj prenese krivdo sveta. Zlo bi pretilo raci in njenemu zarodu, ko ne bi enega žrtvovala boginji. Deseta ali deseti naj gre vedno od doma.

Torej – žrtvovana, toda ... ali res zato, da je boginji zadoščeno za kršitev božjih zakonov v preteklosti, ali na račun, da se ne bi maščevala v prihodnje. 'Zlo bi pretilo raci in njenemu zarodu ...'« (Simčič 2012, 363)⁷¹

Vse to se je godilo tisto noč, ko je na otoku Rujanu »voj«, vladar, poglavar, predstavnik Gorazd, že sam starec, klečal ob umirajočem Svetem možu ... in ko je ona tretjič, odkar je šla na pot, zajokala.

Potem nikoli več.

Niti takrat ne, čez leta – sama sebi se je čudila –, ko je kot neznanka stopila v gradiču v izbo, sredi katere je umirala mati. V grlu jo je stiskalo in telo ji je drhtelo, a solz ni bilo. (Simčič 2012, 363–364)

Četrto poglavje (Simčič 2012, 667–701) je v znamenju refleksije, upadanja napetosti, poslavljanja, smrti glavnih oseb v romanu *Desetnica Marjetica*. Gorazd pri umirajočem Svetem možu pričakuje odgovor na vprašanje. On ni preстал cel mesec ježe v nevarnih okoliščinah zaradi divjih živali in prečkanja deročih rek z

⁷¹ Iz tega odlomka se vidi, da se je pisatelj dobro pripravil na pisanje romana o desetnici, saj pozna tudi Ludvikovo razpravo (1960, 79–90).

juga zato, »da bi se vrnil domov brez odgovora«. Brez odgovora, zakaj je morala Marjetica oditi!

Odgovor želi ne samo zaradi nje in vseh njej podobnih, ampak za tiste, »ki jim bo to usojeno tudi v letih, ko od njiju ne bo več niti prahu. Pripovedovalec pa želi odgovor tudi zaradi svoje življenjske poti in številnih enakih njemu podobnih. Zadnji pogovor Gorazda s Svetim možem se dotika ontoloških in teoloških tem:

»Toda ti, ti razumeš?« vprašuje Gorazd strastno.

»Tudi jaz ne,« šepče Sveti mož in šele čez čas doda: »Zdaj še ne ... a sem miren, ker sem že zdavnaj pristal na skrivnost.« (Simčič 2012, 667) [...]

»Skrivnost. Treba je pristati na to, da ne smemo vsega videti, vsega vedeti, a prav zaradi tega lahko potem vidimo, razumemo vse ostalo. Ko se v to vdaš, se vse ostalo lahko odkrije. Povej to Bogarki. Dostikrat mislim nanjo, kakor dostikrat mislim na matere vseh desetnikov. Povej ji, ker bolj trpi kot ti. Moški mislimo samo z glavo in tako nam je globlja bolečina dostikrat neznana.« (Simčič 2012, 670–671)

V tem odlomku se avtor pokloni materi iz najbolj svetih ust. Medtem ko je v baladah poleg desetnice druga tragična oseba njena mati, ima v tem romanu prednost njen oče Gorazd. Ta se po smrti Svetega moža domisli, da sta se prvič srečala ravno v trenutku, ko ga je vznemirjalo vprašanje začetka sveta in obstoja bogov. »Ali res obstaja Svetovit?« (Simčič 2012, 672) In zadnje besede Svetega moža so prežete z vero v posmrtno življenje in enega edinega boga:

»Ne govori tega drugim ... niso vsi ustvarjeni, da lahko vedo več, kakor morejo nositi. Jaz odhajam, a ne morem se znebiti slutnje, da bom tam poleg večnega miru našel ... da se mi bo tam do konca odkrilo ...« zapiči pogled v Gorazda, »ali ni za Svetovitom ... za Svarogom, bogom sonca, pa za Stribogom, bogom vetrov, in celo za Živo, boginjo plodnosti in življenja, ter Morano, boginjo smrti in zime ... nekdo drugi ... da je za vsemi našimi bogovi pravzaprav en sam bog ... en sam in edini ...«

Zagleda se predse, vdihne, pa se zruši na ležišče. Oči so mu še vedno odprte, a te oči že ne vidijo ničesar več. (Simčič 2012, 672–673)

Marjetica je za to zgodbo izvedela daleč od doma dolgo po očetovi smrti. »Zakaj neki so ljudje mislili, da ve več kot oni, nekateri celo, da zna prerokovati, da ve za skrite zaklade ... Kaj vse je zvedela, kaj vse pa so jo tudi izpraševali! Koliko vprašanj ... koliko še posebej otroških vprašanj!« (Simčič 2012, 673, 674)

»Pa ne ... da se je dopolnil čas ...?« (Simčič 2012, 677) Ptice, škranček, vrabček, lastovka, so se ji večkrat približale, ji celo sedle na roko. Zdaj pa tik nad njo prhuta črna ptica z belim krogom na prsih. Ali ni taka ptica sploh njen prvi spomin iz otroških let? Videla jo je vrhu stolpa na domačem gradiču? »Črna ptica z belim krogom ...« Desetnico je spreletelo. Čim prej mora k materi.

Od nekajdnevnega deževja jo vso premočeno napade mrzlica. Zgrudi se na pragu hiše, kjer je hotela prositi za prenočišče. V vročici blodi, radi bi jo zadržali še nekaj dni, da bi si opomogla, toda nemirna hiti naprej. Pri tem pa jo kar naprej spremlja vprašanje o njenem statusu.

»Zakaj je njej tolikokrat lepše kot drugim in vendar, čuti, da se jim smili, da jo imajo za žrtev. Za nas se žrtvuje,‘ je že prvo leto po naključju večkrat slišala.

Kako je dejal starec: kdor se odloča med dvema možnostma, se mora vedno nečemu odpovedati, nekaj žrtvovati. In da to boli. Toda ona se pri svojih petnajstih pomladih ni odločala, o njej so odločali drugi – morala je zapustiti dom, morala je po svetu. Če pa se ni odločala, tudi ničesar ni žrtvovala ...« (Simčič 2012, 680)

Pot jo vodi naprej: »Tam za onimi gorami se začenjajo polja njenega rodu, tam za večno počiva oče Gorazd, tam nekje čaka mati ...« (Simčič 2012, 683)

V domačem kraju je ne prepoznajo. Sogovornik iz mladih let jo prijazno napoti k sosednji koči. In tako naprej. Nazadnje ji Rogič,⁷² najstarejši Rogov, svetuje, naj gre v gradič. Ko ve za bližnjico do njega, se začudijo, ker ne pomislijo na odsotno vrstnico iz otroških let.

Na nekdanjem dvorišču mimo nje v črno oblečene žene, kakor da ne vidijo. Na hodniku gredo mimo nje Cvetka in Srnica, dvojčici Belica in Črnica, z Zariko se celo srečata z očmi, v materini sobi se ustavi za Travico, na drugi strani ležišča sta Vodica in Ribica. Kobilica ima »obraz kakor da izrezan iz matere, takšna je bila mati Bogarka na dan, ko je ona morala na pot«. (Simčič 2012, 689)

Med njimi ona, kot da je ni. Stopi bližje k materi, a njen pogled vanjo je izgubljen. Išče nekoga drugega.

»Kako je že bilo rečeno?

»‘... ne bom pod vašo streho spala več ...’ (Simčič 2012, 690)⁷³

Marjetici drhtijo ustnice, a solz ni na oči.

Marjetici zastaja srce.

‘... tudi ne boste videli moje smrti, jaz pa pri vaši stala bom ...’ (Simčič 2012, 690)⁷⁴

Žene okrog ležišča začudeno gledajo, ne razumejo, kako da gre tujka s palcema rahlo preko Bogarkinih vek, ji zapre oči.« (Simčič 2012, 690) Kot tujka odide iz domačega gradu. Šele ob zadnji koči pred gozdom jo prepozna 100-letna starika. Nabergojka? [...] »Ti si ... Po hoji bi te spoznala ... Hodiš ko Bogarka ...« (Simčič 2012, 691) Na domačih tleh noč prebije na prostem. Razide se z dvema Románoma, ki nameravata naprej, ona pa po veliki jasi ob reki prepozna, da je

⁷² Ali je naključje, da gre za ime kot v enem od Hudalesovih romanov o Cirilu in Metodu.

⁷³ Prim. Štrekelj 1895–1898, 359, št. 314, vrstica 31.

⁷⁴ Prim. Štrekelj 1895–1898: 359, št. 314, vrstica 32–33.

za gozdom velika panonska naselbina in tam se želi srečati s starim Panoncem. (Simčič 2012, 695) Pravili so, da je star 99 let.

»Marjetica sem, Bogarkina najmlajša,« [...] Ded ... ded, ne veste, kako sem vesela, je planilo iz nje. On pa jo je samo motril, oči so potovale po njenem obrazu, naposled je pokimal. »Če sem odkritosrčna,« je zažuborelo iz nje, »nisem vedela, ali ste še živi.« [...] »In zakaj ne bi bil?«

Sama?

Ona pokima.

»Ti si, a ne, deseta?«

Marjetica pokima.

Da je slišal. Molči. Pa se nagne k njej. »Kako je z Bogarko?«

Marjetica nekaj časa molči. »Umrta je.« Potem doda: »Najbrž se še niso posušile rože, ki so jih moje sestre položile na gomilo.«

»Umrta.« [...] Je že tako, Ugrabljen ne živijo dolgo.

»Toda, ded! Saj je doživela skoraj osemdeset pomladi!« (Simčič 2012, 697)

Sprašuje jo po njenih domačih in ona mu pripoveduje, česar se spomni o sestricah iz otroških let, največ o Kobilici.

»Nenadoma utihne« [...] in zapre oči: pred njimi je umirajoči Deseti brat. (Simčič 2012, 698)

Starca preseneti njena sunkovitost, zakaj se ji naenkrat tako mudi.

»Ne proti severu! Gozdovi, ki jim ni konca. Ne na sever!« (Simčič 2012, 699)

Od daleč mu želi pomahati, a ga ni več na pragu. Stopa. Proti severu.

Zavije v gozd. Hodi in hodi, da se znoči. Mora si odpočiti. Spet je pred njo umirajoči Deseti brat. ... Še zdaj sliši njegov glas, njegovo rotenje. »Zakaj vse to beganje, Svetovit, povej!« (Simčič 2012, 700). Nadnjo se začenjajo zgrinjati »temna drevesa«. (Simčič 2012, 701)

Simbolika drevesa (Chevalier-Gheerbrant 1995, 117–121) je pri Slovencih zelo močna, prim. splošno sprejeto slovensko lipo, hrast (Prešeren 1962, 86–87), oljko (Gregorčič 1964, 53–56), bor (Kosovel 2013, 27). Kot je razbrati že iz dosedanje analize, Zorko Simčič podeljuje poseben pomen gabru. Najprej je usodno znamenje, mesto za odhod v svet, zato se vanj strahoma ozira Gorazd, Marjetičin oče, ki v romanu najgloblje doživlja njen izgon od doma, ki je kakor izgon iz raja, iz zavetja, varnosti domače hiše. Desetnica Marjetica se že ob omembi imena zdrzne: »Njen gaber ...« (Simčič 2012, 345) Marjetici vzvratno ob hitenju k umirajoči materi gaber vzbuja hrepenenje po domačnosti:

– »Tam ... tam nekje je gaber, njen gaber, ki ga je pobožala tisto jutro ...« (Simčič 2012, 684) Doživlja ga kot sveto drevo, ki ji je bil spomin nanj vedno v oporo:

– »Tu nekje se je tistega jutra, da, jutro je bilo ... ustavila pod mladim gabrom, svetim drevesom – ali se ni ta sklonil, upognil vejo, da se je dotaknil, povabil, naj se ob slovesu nasloni nanj, kakor da ji hoče za vedno biti v oporo?«

– »Mladi gaber ... Toda zdaj stoji pred njo čokat, malce se že upogibajoč starec, iz skrotovičenega debla jo gleda sto oči, brez besed jo opazujejo. Poboža ga, se ozre na tla ...«

– »Že hoče stopiti naprej, pa se zamisli, sname culo z ramen in jo obesi na vejo gabra, na deblo pa prisloni popotno palico.« (Simčič 2012, 686) – »Če bi ... če bi bil blizu kakšen gaber, ja, gaber ... on, on bi se sklonil nadnjo, on edini jo dobrohotno ogrnil.« (Simčič 2012, 701) – »Če ji je gaber, dobri gaber hotel dati zatočišče, če ji je hotel biti v oporo, ko se je trudna nanj naslonila, je najprej on sam moral imeti v sebi trdnost.« (Simčič 2012, 346).

Od kod Simčiču zamisel, da je ravno gabru podelil tak simboličen pomen? V botaničnem opisu (Brus 2012, 162–167) ni nič takega, kar bi mu dajalo prednost pred drugimi drevesi v ta namen. Zunanji povod za odločitev zanj bi bil lahko Jezerškov gaber iz Stare Oselice. Njegovo deblo ni gladko, temveč rebrasto, kot da gre za prepletanje kit v deblu. »Ali gre za genetsko spremembo ali samo igro narave, bo moral povedati kdo drug.« (Miklavčič 2007, 93–94) Če gre zanj, bi bila simbolika lahko zelo močna, saj gre za izjemo znotraj drevesne vrste, kakor je Marjetica izjema v svojem rodu.

Še zadnje razočaranje! »Drevesa so zdaj nenadoma brez srca, oh, ta drevesa, vedno njeni prijatelji ... zdaj pa taka tuja, oddaljena, poskušajo samo še glas nekoga, nečesa, drugega, tistega, kar je njej ukazalo, da mora na pot ... stojijo ob njej brez srca, ne premaknejo se ...

Sicer pa ... zakaj naj bi se jim smilil človek? Čeprav človek, ki umira ...« (Simčič 2012, 701)

Čeprav je nekoč v primerjavi z mogočnim morjem⁷⁵ dala prednost drevesu tako zelo, da se je poistovetila z njim: »Jaz sem drevo.« (Simčič 2012, 332) Romaneskní pisatelj si oddahne, ko naredi zadnjo piko v dokončanem romanu *Desetnica Marjetica* in z njegovo snovjo elegantno prestopi v véliki roman o slovenskem eksodusu, v katerem tudi ženskam ni bilo prizaneseno. Ganjeno prebira pesem desetnice iz njegove generacije, ki se ji dom vedno bolj odmika: [...]

Že davno si palico grčavko
zamenjala za limuzino
in culo s popotnico
(košček črnega kruha ti mati je dala)
za pogačo in vino.

⁷⁵ »Morje! Kaj večjega, kaj silnejšega! Kaj groznejšega in vendar lepšega.« (Simčič 2012, 332).

Vendar je sredi vsega tega
v prsih včasih tako prazno:
bojiš se, da z naglico blazno
utihne tudi trkanje na stene srca:
»Vrneš se, desetnica?« (Simčič 2012, 702–703)

7. Druga folklorna motivika v romanu *Poslednji deseti bratje*

Ta razdelek predstavlja folklorno motiviko v celotnem obravnavanem Simčičevem besedilu po standardni klasifikaciji, kar pomeni, da pridejo najprej na vrsto folklorni obrazci, nato pesmi in nato na koncu folklorne pripovedi, le da bo tokrat pozornost posvečena vsem trem sestavinam folklornega dogodka. Najprej pa nekaj opazk o jeziku.

a) Jezik

Na splošno je jezik v Simčičevem romanu knjižni, tudi že z zelo sodobnim besediščem: »A je res tako, da se mora vedno tik pred predstavo kaj zalomiti?«; »Ah, daj ga no lomiti!« (Simčič 2012, 565), sem in tja pa ga začini s kakšno narečno besedo ali žanrsko zvrstjo jezika, kar okrepi njegovo živost.

Topos

Trdno oklepajočo kompozicijo slovenskih narečij ustvarja odlomek, v katerem sta na enem mestu omenjena, sicer v madžarskem črkopisu, prekmursko naslovljena *Kalendár za vogrszke Szlovence 'vu Ameriki za návadno leto 1922* in molitvenik *vu starom szlovenszkom jeziki na hasek szlovenskoga národa* in hkrati po zgledu primorskega slavčka Simona Gregorčiča napisana pesem, pod katero je podpisan Goriški, najbrž kak primorski emigrant:

S popotniško palico v roki, / za srečo jaz romam lepó / po morju, po zemlji široki, / a mislim le nate srčnó. // Nikomur jaz nisem pri srcu, / pri srcu ni meni niktó, / jaz tebe samo, domovina, / do smrti bom ljubilo zvestó.

Pod njo z rdečo podčrtan podpis. (Simčič 2012, 649) Obe omenjeni slovenski deželi/pokrajini zaznamuje prekmurska »Okroglina« (Simčič 2012, 341) in na drugi značilna primorska členica: »'Ma ne, ma ne, gospa,' bi ji najraje rekel. ... « (Simčič 2012, 566) Štajerski vnukec (ne vnuček!) (Simčič 2012, 385), gorenjski »poba« (Simčič 2012, 55), tolminski »hudik« [= hudič] (Simčič 2012, 173) zastopajo njihove pokrajine. Rovtarskemu narečju se avtor pokloni s poljansko ljubkovalnico za dekle: »oh, ti moja živalca« (Simčič 2012, 314), ki jo je v knjižni jezik vpeljal Ivan Tavčar. Dolenjščina je fonetično zastopana v dirigentovem prizadevanju, ki je porabil skoraj celo leto samo zato, da so njegovi pevci iz različnih slovenskih narečnih območij prav izpeli najlepšo besedo: 'lubejzn' pa 'ljubêzen' in 'ljubezen'. (Simčič 2012, 111) Pogovorno zvrst zastopa starčeva ugotovitev: »Oči so mi brljave.« (Simčič 2012, 679)

Iz okolja, kjer je roman nastajal, torej španske so besede npr. barbudo, cafetero, conventillo, »gringo«, linyera (Simčič 2012, 104, 125, 384, 387, 398, 416, 543) in še marsikatera druga. Pojavljajo se latinščina (Simčič 2012, 110, 489), angleščina (Simčič 2012, 174, 181), francoščina (Simčič 2012, 94, 95), nemščina (Simčič 2012, 104, 105), za priseljence na južno poloblo portugalščina in vznemirljivo iskanje korenov za neznane jezike prvotnih prebivalcev današnje Brazilije (Simčič 2012, 572–573). Vse to daje romanu svetovljansko razsežnost, brez spakljivosti, ker so samo signal, na katerem jezikovnem območju se trenutno roman odvija.

Kronos

Na diahroni osi je najprej treba omeniti slovanski mitološki sistem:

Dažbog – vir vsega življenja Svetovit – njegov sin, bog svetlobe ? (Simčič 2012, 670), Svarog – bog sonca, Perun – bog groma (Simčič 2012, 154), Stribog – bog vetra, Živa, boginja plodnosti in življenja, Morana – boginja smrti (Simčič 2012, 672), mimogrede omenjena Torkla (Simčič 2012, 162) in večkrat ponovljeni »besi« (prim. Simčič 2012, 154) sodijo med negativne mitične like. Najbrž mednje sodijo tudi vedomci. (Simčič 2012, 139) Po dožemanju ljudi sodita na mejo mitičnosti pravzaprav tudi desetnica in deseti brat.

Po drugi strani sodita na najnižjo stopnjo na družbeni lestvici. Zato v skladu z izročilom obvladata tudi stara znanja. Marjetica je v gozdu kot spremenjena. »Z nožem odreže steblo debele praproti, v prerezu se pokaže orel, ki se je rodil z dvema glavama.« (Simčič 2012, 693)

Njihovo nadaljevanje ali pa nasprotovanje so biblični motivi (Simčič 2012, 629, 646 ipd.) s krščanstvom, ki je v izhodišču romana.

Ideološko slovensko razdeljenost označujejo »rdeča oblast«, »revolucija«, »svoboda tovarišev« na eni strani (Simčič 2012, 384) in na drugi strani »emigrant«, »eden od belih« (Simčič 2012, 639).

Najvišjo intelektualno stopnjo zastopajo številne refleksije, v domačem okolju pa gosposki »papá, papana« (gen.), (Simčič 2012, 484), kar je del otroške govore. Vanjo uvrščamo tudi pomanjševalnice: »kadarkoli kdo od nas naredi kaj napačnega, greši, kakor rečemo, razžali Bogca,⁷⁶ in napačno slišane besede, ki odrasle zabavajo: »Mars« (= Marks), »Kegł« (= Hegel). (Simčič 2021, 486) Folklorni nadih imajo »kamrica«, »zapršene skrinje na podstrešju« (Simčič 2012, 176, 571), v prtljagi »bela čipkasta bluza« (Simčič 2012, 494) ali »čipke okrog vratu« (Simčič 2012, 584), nepreklicno izgubljeno preteklost od doma pa naslovi iger iz domačih dvoran: Mlinar in njegova hči, Pri belem konjičku ... (Simčič 2012, 563) Današnji čas označujejo »komodnost [...] Na koncu norčevanje iz vsega,

⁷⁶ ... , samo da v tem našem primeru nastane škoda, ki jo tako ali drugače potem vsi odplačujemo« (Simčič 2012, 487), »odplačujemo tudi pozneje, kdaj celo čez rodove.« (Simčič 2012, 485)

cinizem.« (Simčič 2012, 567) Dejstvo asimilacije in odpadanja od narodnega telesa ter vključevanje v družbeno večino tragikomično ilustrira anekdota o nekom, ki je že pred leti nehal biti »popotnik«, tj. »deseti brat«, se že utopil, spremenil celo priimek, pa ga je ponoči sredi množice na aveniji nenadoma stresel svetlobni napis MARIBOR. V resnici je bila samo reklama za cigarete MARLBORO. (Simčič 2012, 645)

b) Folklorni obrazci

Najprej romaneskna razlaga metafore desetega brata:

Kofetarja v zaporu privedejo pred komisarja z ovadbo, da je član »bratovščine desetih«.

»Komisar zavpije, da se kofetar kar strese:

»Od kakšne bratovščine si?« (Simčič 2012, 442) [...] »Kaj je z bratovščino desetih? Kdo stoji za njo?« (Simčič 2012, 443)

Kofetar ostrmi: »Bratovščina desetih?« Nato pa se mu posveti. Komisar mu potrdi, kdo mu je njegovo pripovedovanje prenesel na ušesa. Na njegovo zahtevo mu začne obnavljati vse, kar je slišal od babice o desetnikih in desetnicah, tudi tisto o žrtvenem kozliču, o svojem očetu in zadoščevanju za druge. Pove mu, da je požiral knjige, ki so jih pošiljali stricu iz domovine ali mu jih prinašali cele kovčke. (Simčič 2012, 443) Toda komisarja predvsem zanima »zadeva o desetih bratih«. Še enkrat mu pojasnjuje, da gre iz roda v rod: babica, ded, oče ...

»Stara zgodba in iz starih zgodb se ni norčevati.«

Komisar se nagne globoko nazaj.

»In vi se imate za desetega brata?«

Kofetar skloni glavo. [...]

»Tega nikoli nisem rekel. Saj ... saj sem sin edinec.« Potem pa, ko da se je zbal, da je s tem nekoga zatajil, doda. »Se pa čutim, kot da sem. Da sem enega od njih nadomestil.« [...]

»Vas je mnogo?«

Kofetar je spet potegnen v vrtinec. »Da,« pravi.

»Koliko?«

»Nihče ne ve. Ne poznamo se med seboj.

Komisar po kratkem molku. »Ste kristjan?« (Simčič 2012, 444).

Kofetar molči.

Komisar nasloni komolce na mizo, čaka. »Pomeni ... pomeni, da ste kristjan,« reče čez čas.

»Nisem molčal, ker ne bi bil kristjan, ampak reči samo 'da' ali 'ne', ne pove nič.

Komisar za hip stisne oči, pa pritrjujoče pokima. Potem pa nadaljuje: »Deseti bratje. Romate po svetu, ste ... ste, recimo, ne nujno družbeno zapostavljeni, pa vendar, kakor ste prej dejali, nekako poklicani, da 'zadoščate' za druge? Po vašem

torej nekako od usode izbrani, kar pomeni, da je na koncu koncev od vas odvisno, kdaj in do kakšne mere bo prestopkom in krivdi zadoščeno in bo svet odrešen. Pravzaprav je od vas odvisna usoda, dokončna usoda ne samo vas, ampak tudi drugih – «

»Ne, ne,« odkimava resno, potem se nasmehne kakor otrok. »Morda – «

»Morda kaj? Povejte, povejte, ni zapisnikarja in tudi jaz si ne zapisujem nič.« Umolkne in nato šele čez čas: »Ali se ne zavedate, da se postavljate na mesto, ki pripada Bogu? Ali se recimo prav vi osebno nikdar o tem ne sprašujete?«

Kofetar molči. Šele čez čas reče: »Nikdar?« pa hitro doda: »Vedno. Toda drugače.« Naj se možu odpre ali ne? Potem se odloči: »Nasprotno. Če bi bilo tako, bi imeli vtis, da smo pomembni, močni, mi pa smo ravno najbolj šibki in kdaj prestrašeni, ker ne vemo, ali nismo mislili, da zadoščamo za druge, v resnici pa smo morda delovali iz napuha.«

Komisar ga dolgo časa motri. [...] (Simčič 2012, 445)⁷⁷

Reki

Pedagoško nastrojen je odlomek o sinu, ki se mora odločiti za poroko, ker ima rad dve dekleti. Njegov oče se namuza: »Če bi ena bila bogata in lepa, druga pa revna in grda, se ne bi bilo kaj odločati, a ne? Ker pa je lepa revna, bogata pa grda, se je treba nečemu odpovedati.

– Ti, ti moji, pa bi radi volka sitega in kozo celo, razumi ti danes mlade, včasih ni bilo tako.« (Simčič 2012: 679) Ta komentar je popolnoma sodoben, čeprav je zamišljen za čas pred krepko dvema tisočletjema.

– »(N)a Juda, cigana in Slovenca naletiš, pa pojdi kamorkoli po svetu.« (Simčič 2012, 642)

Tudi to reklo ima anekdotični kontekst, medtem ko so naslednji zgolj del jezikovnega sobesedila.

– »(Mu) pač manjka eno kolesce v glavi, so pravili.« (Simčič 2012, 55) – »(N)e vedo, da si sami režejo vejo.« (Simčič 2012, 488) – »(K)adar je hud, takrat ni dobro z njim češenj zobati.« (Simčič 2012, 488) – »Pa mu je bilo, hvala Bogu, prihranjeno ...« (Simčič 2012, 568)

Pregovori

So sporočilno polni in ne zgolj mašilo:⁷⁸

– »Dober nasvet je zlata vreden.« (Simčič 2012, 406) – »(Z)arečenega kruha [se] največ poje ...« (Simčič 2012, 433) – »(D)ljè od oči, dljè od srca ...« (Simčič 2012, 328)

⁷⁷ Pogovor med komisarjem in kofetarjem tehtno zavije na globoko teološko področje, a za tukajšnji namen to pomeni zastranitev.

⁷⁸ Morda sem katerega zgrešila. Podobno velja za druge folklorne obrazce.

– »(P)razna vreča [žakelj] ne stoji pokonci.« (Simčič 2012, 682)

Značilno je, da sta obe primerjalni rekli povezani z denarjem.

– »(K)ot krajcar krajcarju sta si podobna.« (Simčič 2012, 174) – »Oh, kako ga poznajo! ‘Ku star gnar,’ pravi nekdanji organist iz Šmarja.« (Simčič 2012, 111)

Kletvice in psovke

so bolj za dokaz domačnosti in sproščenosti izražanja kot zaresne zlobe:

– »O, pri vseh besih, o, pri vseh strelah Perunovih.« (Simčič 2012, 154) – »Umolkne. Ja, je hudič, si reče.« (Simčič 2012, 111)

– »Ja, bo že res, kakor je oče vedel: Kadar ima hudič mlade, jih ima vedno po več.« (Simčič 2012, 406)

– »(N)imaš pisala pri roki, še svinčnika ne, ko da je sam hudik sedel nanj.« (Simčič 2012, 173)»... (M)adonca, a so neumni, ne, ne!« (Simčič 2012, 484–485)

»... Adam, o ta butec.« (Simčič 2012, 370, 371, 372)

Uganka

– »Janezek ne sprašuje neumnosti, kakor tisto: ‘Kaj je to? Vržem gor je belo, pade dol je rumeno’.« (Simčič 2012, 484)

– ‘Povej nekaj globokega! Potem pa drugi reče: ‘Vodnjak’ in se vsi smejejo.« (Simčič 2012, 485)

Je to še uganka, ali je zgolj besedna igra ali že šala?

c) Folklorne pesmi

Lepotec z dolgimi črnimi kodri je očaral desetnico Marjetico. Pel je o lepi mladi gospe, ki ji je njen ljubi daleč onstran devetih gora padel v boju. Zadnje besede so bile: »Leonora, prihajam mrtev, toda prihajam k tebi!«, (Simčič 2012: 285) Prizor je vreden pozornosti zaradi morebitne koincidence s slovensko pesmijo Mrtvec pride po svojo ljubico, katere ozadje je znana Lenora. Vprašanje je, ali se tu Simčič zgleduje po kakšni drugi evropski (morda španski različici) ali je v slovenski književnosti znano varianto svobodno predelal in dvignil v višji družbeni razred.

Podobno vprašanje o medbesedilnosti se poraja ob pesmi »o graščaku, ki je ponoči preoblečen v hlapca, hodil v vas k rdečelični lepi dekli, ni pa vedel, da medtem hodi mlad postaven hlapčič k njegovi gospe ... Oh, to je bilo smeha!« (Simčič 2012, 286) Pesmi o domu, dekletu in vinu so zaznamovale pesmi naših ljudi po svetu. Odtrganim od slovenske valovite pokrajine je v širjavah Avstralije skušal pevovodja obuditi v pevcih z njo povezana čustva. »Zadnjič so peli, se spraševali: Polje, kdo bo tebe ljubil, ko bom jaz na vojsko šel? (Simčič 2012, 113) Iz prve svetovne vojne so se mnogi le vrnili, resda kdo tudi samo z eno roko ali nogo. Kaj pa oni? Pa zakaj obup, fantje? [...] In zakaj ne bi bilo mogoče, da se nekoč vrnemo!« (Simčič 2012, 114)

»Tokrat jih je skušal oživitvi z nekdanjo romantiko: »‘Pod klančkom sva se srečala, prav milo se pogledala ... solzne so b’le naj’ne oči, vse to ljubezen st’ri... Štiri vrstice, kratke vrstice, v njih pa hrepenenje, upanje, bojazen, da, tudi bojazen...’ [...] To je kot najboljši Prešeren. ‘Najkrajši slovenski ljubezenski roman.’« (Simčič 2012, 112, 113)

Pevci čutijo, da je pevovodja zadovoljen, čeprav ne zveni tako, kot je v tabo-rišču v Senigallii ali v Bagnoliu (v Italiji), kjer niso imeli kaj početi in so imeli vaje vsak dan (Simčič 2012, 111) in so še upali, da se bodo vrnili v domovino.

Vesela pesem vedri srce, žalostna ga izboljšuje [...] pesem nas odrešuje (Simčič 2012: 113), kakor je zapisal Anton M. Slomšek: »Use nashe petie ima zhivlenie lepshati, pozhlahtniti use nashe djanje ino nehanje.« (Simčič 2012, 114) Niso se naveličali zaupati vanj.

Stari Carles Taylor, njihov prijatelj, že odkar gostujejo v Mednarodni pisarni za begunce, za steno njihove ‘klubske sobe’ pritajeno prisluhne tuji pesmi, ki se komaj slišno oglasi »izpod nekega klančka ... « (Simčič 2012, 119) Nekega večera so v argentinskem zaporu vprašali Kofetarja, ali zna zapeti kakšno pesem v jeziku njegovega očeta. Izvijal se je, da je ne bodo razumeli! A so vseeno vztrajali. Povedal jim je vsebino in zapel Gor čez izaro ... , kjer ga je, otroka, mamica zibala in so mu tekla otroška leta, »zdaj pa je daleč, ni več ne doma ne mame ...« Ko je utihnil, nihče ni zinil. Eden si je začel brisati nos, drugi si je položil glavo med dlani, tretji je pri oknu gledal v temo, četrti se mu je približal: »Hvala ti, hvala ti!« (Simčič 2012, 437) Prizor v kvartu La Boca, ko skupina opitih Ircev poje angleško pesem »‘O, show me the way to go home...’«, mimoidočemu slovenskemu beguncu oživi spomin na Ruperta z Goriškega, ki je »‘sedemkrat šel čez morje, zadolžene očetove hiše pa le ni mogel odkupiti’«. (Simčič 2012, 173)

Kadar se ga je lotila otožnost ob spominih na Gorico in Brda, je hitro poprijel »tisto iz Slovenske Benečije: ‘Vince rumeno, čisto in sladko, dol teče gladko, pijmo ga le ...’« (Simčič 2012, 176) in nato zgoraj omenjeno angleško.

č) Folklorne pripovedi

»O, ... moji mali navežejo koruzno zrno na vrvico in ko jo kura pogoltne, jo potegnejo k sebi, pa imajo. Kaj ko bi poslali Obrom vrvico z navezano peso!« (Simčič 2012, 154) To je otročji, posmehljiv odgovor, s katerim se junači eden slovanskih starešin grožnji njihovih smrtnih sovražnikov.

Tu bi bilo težko razločevati vse tri ravnine folklornega dogodka, zato so hkrati in sproti predstavljene vse tri: tekst, tekstura in kontekst.

Marjetica pa na pričakovanja poslušalcev, da jim bo zaupala skrivnost o skritem zakladu, da jim ne bi bilo treba garati po poljih, razočara. Do njega se dokoplje, če se pšenica pravočasno poseje in prosiš Svetovita za sonce in dež. Zamislijo se šele, ko jim pove zgodbo o človeku, ki ga je Svetovit uslišal, naj se mu vse,

česar se bo dotaknil, spremeni v zlato. Mož se je dotaknil lesene palice – v hipu se je spremenila v zlato. Vzel je kamen – postal je kepa zlata. Vzel je kos kruha in ... »Sredi kupa zlata je umrl od lakote.« (Simčič 2012, 338) To je folklorizirana zgodba o kralju Midasu iz grške mitologije.⁷⁹

Drugače so njeni poslušalci pravljic predvsem otroci. Ko so ti zadremali, so jo starejši dostikrat prosili, naj jim pripoveduje o tujih krajih in o navadah drugih ljudstev. (Simčič 2012, 342)

Oh, v vsaki vasici, v vsakem še tako zakotnem naselju, povsod so otroci. In vsi radi poslušajo pravljice. Včasih jim dremež že trdo seda na veke, oni pa bi vendarle radi slišali še kakšno novo. Če se pa ne spomni nobene nove, pa naj jim vsaj pove še enkrat tisto o fižolčku, ki je zrasel do neba, pa čeprav jo že znajo na pamet, a bi jo radi slišali 'še enkrat in še enkrat'. (Simčič 2012, 339)

Kopica otrok, s katerimi se srečuje desetnica Marjetica, je gotovo realno dejstvo, pa tudi izraz pisateljeve naklonjenosti do desetnic. Posebno rad ima dvojčice, ki imata praviloma komplementarni imeni. Mrakica npr. je introvertirana, Nebesce ekstrovertirana. (Simčič 2012, 674–675) Otroci v gradišču so si po pripovedovanju za zmeraj zapomnili »Rdeče brade. Mali bi ga poslušali noč in dan«. (Simčič 2012, 139) Najbolj priljubljena je bila zgodba o možu, ki je vsako pomlad zasadil zajce, pa nikoli nobenega pridelal. Radi so imeli tudi tisto o kači, ki se je spremenila v lepo deklico z belo kožo. Koliko pripovedovanja! Še posebej v jesenskih večerih, ko mož vsako jesen ni bilo doma in so dneve in noči pri soteski oprezali za Obri. (Simčič 2012, 139) Ribičevi najmlajši so še leta pozneje pripovedovali, da je bila najlepša od njihovih zim v življenju, ko je Črno lice pripovedoval napete zgodbe 'z drugega konca sveta'. (Simčič 2012, 156) Tu si lahko zamislimo, da gre za komaj prikrito literarizirano situacijo naših begunskih družin, ki so otrokom, rojenim že v emigraciji, pripovedovali spomine ali lastne zgodbe iz domačih krajev (Simčič 2012, 679) Otroci na palubi ladje, ki pluje iz Evrope na drug konec sveta, so hvaležni vsem, ki so jim mar. Zato imajo radi »babico«, gospo z belimi lasmi, ki jim zna vedno kaj povedati, kaj bodisi vedrega ali resnega«. (Simčič 2012, 494) V šoli imajo radi *gringa*, ki jim pripoveduje smešne ali žalostne zgodbe. Iz njih vsaj zvedo, da niso sami in svetu in da ni vseeno, kako živiš. (Simčič 2012, 543) Otroci se aktivno odzivajo na pripovedovanje odraslih. Tudi če gre za resne reči. Džiniju na jugu med gorami pa tudi doli ob bariloškem jezeru manjkajo kače. Rad bi jo pobil. Zato, ker je kača zapeljala Evo in sta zato morala iz raja. (Simčič 2012, 371, 372) Po zgodbi o Martinu Krpanu Boštjanček vpraša mamo, zakaj je moral Slovenec rešiti Dunaj pred Brdavsom, če Nemci niso marali Slovencev. (Simčič

⁷⁹ Midas je bil frigijski kralj, ki je želel, da se vse, česar se dotakne, spremeni v zlato. To se je zgodilo tudi s hrano in pijačo, zato mu je grozila smrt od lakote. Nesrečne usode ga je rešil Dioniz. (Bellinger 1997, 296)

2011, 102–103) »Kako otroku dopovedati, da je treba pomagati tudi tistim, ki ti niso vedno pri srcu.« (Simčič 2012, 205) Zelo dobrodošlo je pripovedovanje med zaporniki, saj jim zgodbeno imaginacija omogoča prestopati stvarne meje.⁸⁰

Eden od otrok v družini prosi za zgodbo in stric se vda: »Nekoč je živel grof, ki je imel na trebuhu knof. Trebušček pa je počil in knof mu je odskočil in padel je v lonec in je povesti konec.« Starejša se režita, najmlajši je razočaran: »To si nam že lani povedal. [...] Eno tako zgodbo, Stric, v kateri se bojujejo, pa so mrtvi in takó.« (Simčič 2012, 373) Okrog štirideset let pozneje so isti trije, zdaj odrasli obujali spomine na prav taki masivni klopi, kakršna je bila nekoč: Stric jim je pripovedoval zgodbe o hlapčiču in hudobnem graščaku, o fantiču, ki je po nesreči s črnolom polil mamino belo poročno obleko, se ustrašil šibe, pobegnil, noč prespal v gozdu, splezal do zapuščenega kondorjevega gnezda. Njegova mama in ata sta ga obupano iskala, a nekega jutra je velik kondor prinesel fantiča živega in zdravega spustil skozi dimnik, da ga starša vsega črnega od saj sprva sploh nista prepoznala.

Na zgodbo o vilah, o tronadorskih vilah so zaman čakali. »Vile živijo samo na Triglavu ...« (Simčič 2012, 377) Pred dnevi je Kofetar povedal eno zgodbo in zdaj mu ne dajo miru. Medtem ko pletejo, jim pripoveduje o daljnih deželah, o katerih je bral, o čudnih ljudeh in dogodkih. Napeto ga poslušajo in še pred spanjem bi hoteli, da jim še kaj pove. Govori o starih drevesih, tako mogočnih, da so skoznje naredili predor za avtomobile, o jezeru, v katerem baje še danes živi zmaj, v Švici je, in ker reče Švica in jo po imenu poznajo, čeprav najbrž ne vedo točno, kje je, je tisto o zmaju resnično, da bolj ne more biti; potem o ljudeh, ki hodijo po žarečem oglju in si podplatov ne ožgejo; pa o družinah, v katerih se rodi deset sinov in mora najmlajši od doma v svet, tu mu glas postaja tišji, pa hodi po svetu ... tako ... sam ... Zapre oči, za hip premolkne, oni se spogledajo, drug drugemu vprašujoče namigujejo nanj ... kaj je zdaj nenadoma z njim. (Simčič 2012, 435) Zgodbe se prenašajo iz časopisov med ljudi in nazaj: že kot šolar je slišal zgodbo, na katero je zdaj naletel v *News Weekliju*: Nekega moža so na praznovanju zlate poroke vprašali, ali mu je v preteklih letih kdaj prišlo na misel, da bi se ločil od žene. »Ločil,« je vzkipeł. »Da bi jo ubil, to ja, ampak da bi se ločil? Nak!« (Simčič 2012, 566) Vindobona, Blatno jezero, Laba.

⁸⁰ Prim. Kozak, J. (1947, 1952): *Lesena žlica*. Ljubljana, Državna založba Slovenije.

Sklep

Zorko Simčič je v roman *Poslednji deseti bratje* tako rekoč skrnil roman *Desetnica Marjetica*.

Neučakani bralec ga – nič hudega sluteč – zlahka prezre ali iz obzirnosti preleti,⁸¹ kakor ljudje, ki s šumeče ulice zlepa ne vstopijo v muzej, galerijo, katedralo. ... Malo ljudi obišče omenjene posvečene prostore, še manj se jih v njih res ustavi, vsaj odpočije, se zamisli ali doživi njihovo vsebino.

Zgodba vložena romana je tako samostojna, da bi čisto lahko izšel posebej in mogoče se bo kdaj pokazala taka priložnost.

1. Analiza je pokazala, koliko je zvest baladni strukturi pesmi *Desetnica* in da se od nje daleč razlikuje z motivom večnega popotnika Ahasverja.⁸²
2. Vse do konca se z *Desetim bratom*, z bratom po usodi, sprašujeta, kakšen je višji namen in pomen njunega tavanja. Iskanje odgovora na smisel življenja je v skritem središču obeh romanov: »Pravijo, da je človeku šele tik pred smrtjo dano videti, zakaj in čemu ga je Bog poslal na svet.« (Simčič 2012, 648–649)
3. Sodobni intelektualec utemeljuje svoje stalno prestavljanje z zakonitostmi v naravi: »Vesolje se premika, Sonce in Zemlja se gibljeta – kako naj bi torej bilo drugače s človekom, še posebej s tistimi, katerim je bilo usojeno, da hodijo po svetu (Simčič 2012, 268), medtem ko desetnica in deseti brat izpolnjujeta neko mitu zavezano poslanstvo, ki je zanju sicer skrivnost.
4. Kot skrivnost⁸³ dojemajo svojo življenjsko pot tisti Simčičevi begunci in izgnanci, ki želijo ostati zvesti svojim koreninam.⁸⁴ To ni tako lahko. Mar-sikdo se je izgubil: Eden v majhen rdeč avtomobil, potem v vedno večjega in črnega, drugi h kupčku denarja, tretji, misleč, da rešuje človeštvo, četrti se za ceno udobja prepusti starejši dami. (Simčič 2012, 644) [Itn.]

⁸¹ Pišem iz lastne izkušnje, ker ga prvič, ko sem ga brala po razločenih poglavjih, kakor tečejo strani, nisem prav dojela. Šele zdaj, ko sem ga prebrala v enem kosu, sem dojela njegovo veličino in pomen. Dobro bi ga bilo izdati samostojno.

⁸² 1. Prvotno biblijsko ime za perzijskega kralja Kserksa. 2. »večni Jud«, večni popotnik, po legendi čevljar, ki je odgnal Kristusa, ki se je hotel spočiti med potjo na Golgoto pred njegovo hišo. Za kazen mora do sodnega dne bloditi po svetu; metaforično: ahasver, brezdomec, blodeč po svetu; nestalnež, nemirni duh. (Verbinc 1968, 33)

⁸³ »In kako je po vašem z božjo voljo, kako s človekovo svobodno voljo, o kateri so nas učili?« Kofetar: »Skrivnost.«

Komisar: »Oho! Tako se pa ne gremo! Skrivnost? S tem se človek umakne iz pogovora, to je navaden pobeg.«

»Če ne pristanete na to, da obstajajo tudi skrivnosti, potem vam sploh nič ne bo moglo biti razumljivo,« reče Kofetar nenadoma z zaskrbljenim glasom. (Simčič 2012, 455)

⁸⁴ Težko je reči, domovini, če jim ta ni dovolila vstopiti vanjo.

Nekateri se strinjajo, da so »del žrtvovane generacije«, da pa bi še zadoščevali, »zato, da obvarujejo sebe in narod« (Simčič 2012, 133), se jim zdi preveč, sploh za tiste, zaradi katerih so izgubili dom.

5. Tistim, ki davne mite jemljejo resno, se posmehujejo: »Pazi se torej, pusti mit o desetništvu pri miru!« (Simčič 2012, 379–380) Še več, nasprotujejo jim in upirajo se jim. (Simčič 2012, 379–380, 603)
6. Simčič je mojster v menjavanju časovnih perspektiv, podajanju sočasnosti dogajanja ali vstopanju vanj in *medias res*, čemur je bralec priča v glavnem besedilu.
7. Pisava omogoča menjavo časovnih perspektiv. V tem trenutku sem tu, že naslednji hip v davni preteklosti. Številni se le z umikom »v knjige večne modrosti in starih večnih vrednot« obdržijo pri življenju. Mnogi pa prav zaradi neprimernega beriva zapadejo v suženjstvo, ki se ga sčasoma niti več ne zavedajo. Toda, kako bi sporočil prijatelju v domovino to, kar mu zdaj prihaja izpod peresa? (Simčič 2012, 608) Dvoumnost grafične civilizacije je torej na dlani.
8. V Desetnici se pokloni Panoniji kot nesojeni zibelki slovenstva in Stanku (Majcnu), vmes Narteju Velikonji (Simčič 2012, 620), pesniku filozofu Vladimirju Kosu (Simčič 2012, 614), avtorjevi sodobniki pa bi v njem prepoznali še veliko drugih.
9. Bridka je avtokritičnost koroške Slovenke o razmerju matične Slovenije do njih. S tem ko so, »zavedeni od obljub«, njihovi predniki na plebiscitu glasovali za Avstrijo, so »nekako zatajili rojake na sončni strani Karavank, dandanes pa se njihovi novi rodovi onstran njih brezbrizni do njih. (Simčič 2012, 601) Vtis o maščevanju je najbrž pretiran, res pa je, da največ zaleže vsakdanje odločanje za slovenstvo njih samih.
10. Nasproti malodušnosti koroških Slovencev je na Tržaškem sicer navzoča mesijanska ideja o »vesoljnem občestvu narodov«, a na prvem mestu je »naš duh v svojstveni slovenski obliki«. (Simčič 2012, 593)
11. Najhuje je, da se na Vzhodu večina ljudi svobode boji, na Zahodu pa jo večina mladih istoveti z anarhijo. (Simčič 2012, 627)
12. »Če bi slovenski človek res hotel imeti svobodo, bi jo imel. [...] Najslabše za narod je, če se samoponižuje.« (Simčič 2012, 640, 599)
13. V romanu pomembno domoljubje se med drugim ganljivo naslanja na prekmurski *Kalendar za vogrške Szlovence, vu Ameriki [...]*, molitvenik »vu starom szlovenszkom jeziki na hasek szlovenskoga národa in pesem primorskega emigranta ter dva posušena, zdaj že porumenela cvetova in v usnjeni vrečici prgišče prsti z domačih tal. (Simčič 2012, 649)

Ali je to samo na Slovenskem znana oblika slovesa z domače zemlje ali spomina nanjo?⁸⁵

- 14.** Avtor veliko dá na čast in ponos. Prav v začetku slovanskih rodov je o tem oster dialog s poslancem, ki mu prinaša predlog obrskega vladarja. Slovenski rodovi bi delali, Obri bi jih pa ščitili. Gorazd jih trdo prime: »Ali smo Sloveni kdaj služili drugim, še manj koga potrebovali, da nas ščiti? Če bo pa kdaj rečeno, da so tu dnevi, ko smo postali strahopetni, pomeni, da bomo izginili.« (Simčič 2012, 153)

⁸⁵ Tudi jaz sem poslala prgišče zemlje in vejico iz žirovskega gozda žirovskemu rojaku v Avstralijo, ko je sporočil, da je smrtno bolan. Tudi pri naših izgnancih, ki so med drugo svetovno vojno morali v Nemčijo, so znani taki primeri.

Viri in literatura

- Bellinger, Gerhard J. (1997): *Leksikon mitologije*. Ljubljana, DZS.
- Cazalles, H. (et al., 1979): *Uvod v Sveto pismo stare zaveze*. Celje, Mohorjeva družba.
- Chevalier, J., Gheerbrant, A. (1995): *Slovar simbolov* (prev. Stane Ivanc). Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Gregorčič, S. (1964): *Izbrane pesmi* (Kondor). Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Jurčič, J. (1962): *Deseti brat* (Kondor 37). Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Kosovel, S. (2013): *Zbrane pesmi* (Beletrina). Ljubljana, Študentska založba.
- Ludvik, D. (1960): Izvor desetništva. V: *Slovenski etnograf XIII* (1960), 79–90.
- Merhar, B. (1961): *Slovenske ljudske pesmi* (Kondor 45). Ljubljana, Mladinska knjiga (5–7, 159–160).
- Pajek, J. (1884): Črtice iz duševnega žitka štajerskih Slovencev, Ljubljana, Matica Slovenska.
- Prešeren, F. (1962): *Pesnitve in pisma* (Kondor), Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Rode, T. (2021): Zgled polnega življenja, ustvarjanja in razdajanja. Spomini, misli, želje in čestitke akademiku, pisatelju, katoličanu, prijatelju jubilanu Zorku Simčiču. V: *Družina* 70, št. 47, 21 (novembra 2021, ni ostraničeno).
- Rozman, F. (1997): *Konkordanca Nove zaveze*. Ljubljana, DZS.
- Simčič, Z. (2000): *Srečanja z Majcnom*. Buenos Aires-Maribor 1961–1970 (Pričevanja); Ljubljana, Nova revija.
- Simčič, Z. (2012): *Poslednji deseti bratje* (Beletrina). Ljubljana, Študentska založba.
- Stramljič Breznik, I. (2007): Družina v slovenskih pregovorih in frazemih. V: Kržišnik, E., Eismann, W. (2007): *Frazeologija v jezikoslovju in drugih vedah*. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko.
- Štrekelj, K. (1885–1898): *Slovenske narodne pesmi I*. Ljubljana, Slovenska matica.
- Verbinc, F. (1968): *Slovar tujk*. Ljubljana, Cankarjeva založba.

Za spuščnim zastorom O (ne)uprizorjeni dramatiki Zorka Simčiča

Brane Senegačnik

Slovenska akademija znanosti in umetnosti, V. razred
za umetnosti, Novi trg 3, SI 100 Ljubljana

Povzetek

Nekateri najvidnejši literarni zgodovinarji postavljajo drami *Zgodaj dopolnjena mladost* in *Tako dolgi mesec avgust* Zorka Simčiča na sam vrh sodobne slovenske dramatike, čeprav sploh nista doživeli uprizoritve v profesionalnem gledališču. To je paradoks, ki odpira na eni strani zahtevna vprašanja o kulturni in politični realnosti slovenske družbe, na drugi pa vprašanja o smislu gledališča in o razmerju med dramskim besedilom in uprizoritvijo. Politični razlogi za to, da se Simčičeva dramatika ni uprizarjala, so v njeni tematiki (tabuizirani zločini komunistične revolucije); kulturni pa v vse bolj dominantni ideologiji postdramskega gledališča, ki poudarja avtonomnost predstave in ignorira relevantnost literarne kvalitete dramskega besedila. To je v nasprotju s Simčičevim klasičnim vztrajanjem pri konceptu dramskega gledališča in pri razumevanju predstave kot uprizoritve. Refleksija nekaterih postavk sodobnega (družbenokritičnega) gledališča odkriva njihov aksiomatični značaj in utemeljenost v postulirani in (ontološko) poenostavljeni resničnosti. Eno je reducirati predstavo na pomen dramskega besedila, drugo pa videti v slednjem navdih, ob katerem lahko nastane predstava kot pravi gledališki dogodek z vsemi svojimi avtonomnimi komponentami. Simčičeva dramatika ostaja za zdaj neizkoriščen vir takšnega navdiha.

Ključne besede: Zorko Simčič, drama, *Zgodaj dopolnjena mladost*, *Tako dolgi mesec avgust*, zgodovina, ideologija, sodobno gledališče, postdramsko gledališče.

Summary

Behind the Lowered Curtain. About the (Un)staged Dramatic Texts of Zorko Simčič

Some of the most prominent literary historians place Zorko Simčič's plays *Early Completed Youth* and *Such a Long Month of August* at the very top of contemporary Slovenian drama, even though they have never even been performed in a professional theatre. This is a paradox that raises, on the one hand, challenging questions about the cultural and political reality of Slovenian society and, on the other, questions about the meaning of theatre and the relationship between the dramatic text and performance. The political reasons for not staging Simčič's drama lie in its subject matter (the taboo crimes of the communist revolution); the cultural ones in the increasingly dominant ideology of post-dramatic theatre, which emphasises the autonomy of performance and ignores the relevance of the literary quality of the dramatic text. This is in contrast to Simčič's classical insistence on the concept of dramatic theatre and on the understanding of performance as performance. A reflection on some of the assumptions of contemporary (socially critical) theatre reveals their axiomatic character and their grounding in a postulated and (ontologically) simplified reality. It is one thing to reduce a performance to the meaning of a dramatic text, but another to see the latter as a possible source of inspiration for the creation of a performance as a true theatrical event with all its autonomous components. Simčič's drama remains, for the time being, an untapped source of such inspiration.

Key words: Zorko Simčič, drama, *Early Completed Youth*, *Such a Long Month of August*, history, ideology, contemporary theatre, post-dramatic theatre.

Življenje, gledališče in tabu resničnosti

»Il teatro e la vita non son la stessa cosa!« zapoje glavni lik v Leoncavallovi operi *Glumači*, gledališčnik Canio: »Gledališče ni življenje!«⁸⁶ Zgodi pa se seveda čisto drugače: v predstavi znotraj te predstave se odzrcali njegova resnična zgodba, njegovo življenje na kar najbolj mogoč usoden način. »O Menander in življenje kdo od vaju je posnemal koga?« se glasi znamenita krilatica učenjaka Aristofana iz Bizanca o umetnosti najpomembnejšega grškega helenističnega komediografa. Kakšno je razmerje med resničnim življenjem in gledališčem, je starodavno, kompleksno in nerešeno, morda tudi nerešljivo vprašanje. Morda tudi najpomembnejše vprašanje gledališča in umetnosti nasploh, čeprav je danes le redko jasno zastavljeno v vsej svoji kompleksnosti in radikalnosti. Za dramatiko Zorka Simčiča je vsekakor pomembno v dveh ozirih: koliko se v njeni usodi zrcali realno življenje gledališča in življenje družbe.

S Simčičevo dramatiko mislim zlasti na dve njegovi najpomembnejši deli, na *Zgodaj dopolnjena mladost* in na *Tako dolgi mesec avgust*. Deli, ki ju za slovensko (profesionalno) gledališče tako rekoč ni, ki sta ostali literarni drami, ki sta ostali knjigi in bili tudi večkrat ponatisnjeni – in to kljub siceršnjim priznanjem, ki jih je bilo avtor deležen. To ima opraviti z dvema ideologijama, ki morda nista čisto nepovezani: politično in umetniško.

Knjige imajo svojo usodo, pravi znani latinski pregovor. Te besede niso prazna domislica, kot vemo, ampak jedrat povzetek zgodb o pogosto nenavadnih poteh literarnih besedil skozi zgodovino. Knjige imajo svojo usodo, ta pa drži zrcalo času. Če čas pušča na straneh knjig svoje prstne odtise, se v njihovi usodi skozi leta zarisuje njegova podoba. Kaj je (bil) kak čas, lahko vidimo tudi po tem, kako se je kaki knjigi v njem godilo. Posebej razločno ogledalo je usoda dramskih besedil, ki med platnicami nenehno čakajo na vstajenje v odrsko življenje. Kako nepredvidljiva, presenetljiva, osupljiva je torej šele usoda teh del, pri katerih je besedilo samo nastavek, temelj, na katerem lahko režiser, igralci in drugi poustvarjalci šele do konca zgradijo tako ali drugače oblikovano umetniško stavbo! Najgrenkejše, kar se dramskemu besedilu lahko zgodi, je morda to, da se ne preobrazi v predstavo, da ne zaživi v minljivem telesu uprizoritve. Še prav posebej, če osvetljuje veliki dogodek, prelomno izkušnjo časa, samo pa vanj ne more seči: tedaj je skorajda kot krik v sanjah, ki ga človek niti sam ne sliši. Zgodba drame Zorka Simčiča *Zgodaj dopolnjena mladost* ni zelo daleč od tega.⁸⁷

⁸⁶ Obsežni deli tega besedila so zajeti iz mojih spremnih besed: »Meditacija o prizorišču našega življenja« [v: Simčič, Z. (2011): *Zgodaj dopolnjena mladost*. Celje, Celjska Mohorjeva družba, 112–121] in »Zagrnjeno ogledalo« [v: Simčič, Z. (2016): *Tako dolgi mesec avgust*. Celje, Celjska Mohorjeva družba, 139–152].

⁸⁷ Drama *Zgodaj dopolnjena mladost* je bila premierno in obenem edinkrat uprizorjena v Slovenskem gledališču v Torontu 5. aprila 1970 v režiji Vilka Čekute.

Če je drama ogledalo življenja, je neuprizorjena drama zagrnjeno ogledalo. Obe drami Zorka Simčiča odločno stopata v območje prepovedanega usodnega spomina: neposredno ali figurativno razkrivata tabuje, družinske ali družbene, vselej zapečatene z nekrivo človeško krvjo in strupenim molkom, od katerega živita navidezno normalna skupnost in njena morala. Za Slovence ima to poseben pomen: podobno kot Poljaki imamo svoj Katyn, a nimamo svojega filma *Katyń*; ideološko motivirani množični pomori na slovenskih tleh, ki so fizično in kulturno odločilno preoblikovali družbo, niso bili deležni takšne kritične umetniške refleksije, kot jo predstavlja Wajdov film. Natančneje povedano: umetniška dela, v katerih odsevajo, so redka, tista, ki obstajajo, pa so v družbeno-kulturnih okvirih vešče zastrita. Simčičeva dramatika, ki dosedaj na slovenskih tleh v profesionalnih gledališčih še ni bila uprizorjena, nam tako na prav poseben način, kot zagrnjeno ogledalo, pripoveduje zgodbo o našem času. Kakorkoli tehtna vprašanja odpira, ta niso postala resnično pomembna tema dominantnih tokov in institucij sodobne kulture, pa četudi so povezana – kot že rečeno – s ključnimi zgodovinskimi dogodki. Ta »biti in hkrati ne biti« je prav poseben način javnega obstoja, ki ga je »naš čas« izoblikoval za tako ali drugače neprimerne, a vendarle neizogibne kulturne osebnosti. Povsem neviden pa je Simčič za sodobno gledališče. To je pomenljivo: najprej zato, ker je gledališče zelo izpostavljena in s celotnim (vidnim in nevidnim) sistemom kulture močno podprta oblika umetnosti; in potem zato, ker deluje še zlasti v zadnjih letih izredno družbenokritično angažirano, pogosto pa se sprevrča v pravcato orožje družbenega boja. Z zelo predvidljivimi, včasih anahronističnimi cilji; tem bolj zgovorno je torej, kako se to odrsko spreminjanje družbene zavesti na daleč izogiba travmatičnemu žarišču sodobne slovenske zgodovine in deluje v vsej svoji progresivni naravnosti pravzaprav konservativno, neredko že kar reakcionarno.

Noben avtor ne živi izven zgodovine, duhovne, kulturne, družbene, kakorkoli že ji rečemo; a noben tudi ni samo in izključno proizvod značilnih razmer neke dobe (celo čisto modni literarni pojavi niso povsem brez sledi avtorjeve – neuresničene – individualnosti), čeprav je na obzorju strogo sociološko orientirane literarne kritike morda videti tako. Prav zaradi tega individualnega presežka se lahko odmika od svojega časa, ga prepozna in zrcali na ozadju širše zgodovine, ki se izteka v transcendentno obzorje; postavlja pod vprašaj ustaljene kulturne in etične norme in dreza v polje javno zamolčanega. Kadar je predmet tega molka travmatičen, še posebej kadar je to zločin zelo velikih, tako rekoč nacionalnih razsežnosti, zločin, na katerem je bila ali še vedno je neka družba tako ali drugače utemeljena, tedaj zahteva ohranjanje individualnosti od avtorja zelo veliko mero drugačnosti in velik pogum. In tedaj, razumljivo, so zapovedi molka obsežnejše in strožje: njihov predmet postanejo tudi ta individualnost in njena dela. Tu je poglobitni razlog za »nevidnost« Simčičeve dramatike v našem času. Čeprav so

o njej pohvalno, neredko v superlativih pisali tudi najboljši poznavalci zgodovine slovenske dramatike.⁸⁸

To je torej politični vidik ali izvor Simčičeve gledališke nevidnosti. K drugemu se vrnem pozneje, ker je o njem smiselno govoriti šele, če si na kratko ogledamo, kakšni sta dramī, na kakšnem dramaturškem obzorju sta zgrajeni.

Zgodaj dopolnjena mladost – misterijska igra o zgodovini

V prvem delu drame *Zgodaj dopolnjene mladosti* partizani umorijo uglednega vaščana Gornika, ki bi lahko zaradi svojega vpliva škodoval »njihovi stvari« (interesom revolucije); umor nameravajo prikazati kot nesrečo, vendar mu je bila nepričakovano priča Gornikova hči Snežna; za njeno likvidacijo partizanski poveljnik Gad določi Matjaža, ki je Snežnin srčni izbranec.

V drugem delu Snežna po smrti čaka na Matjaža, saj brez njega ne more vstopiti v nebesa, ker se je tik pred smrtjo odločila, da tja ne pojde sama. S Poslancem (angelom), ki jo spremlja, se spustita na zemljo: tu Matjaž straži mejo, preganja ga storjeni zločin, a Snežna, ki vse vidi, mu ne more pomagati, ker ne more posegati v zemeljsko dogajanje: pomagali bi mu lahko le njeni živi sorodniki, se pravi tisti, ki so še na zemlji, če bi molili zanj. Potem se dogajanje preseli najprej v Severno Ameriko, kjer živita Snežnina mati in brat Stanko, kasneje pa v Južno Ameriko, kjer je njena sestra redovnica. Nobeden od sorodnikov v molitvah ne prosi za Matjaža. V tem trenutku izreče Snežna besede skrajnega ljubezenskega žrtvovanja: »Prosila bi Boga, naj me pogubi za vedno – samo da njega odreši!« Kmalu potem Stanko, ki se je prej odvrčal od zgodovine in slovenstva, ki je hotel »gledati samo naprej«, spozna najvišjo vrednost zvestobe (»zvestoba je oklep, ki teži, a opira«), pomoli za mir vseh in pri tem omeni tudi Matjaža.⁸⁹ Ta na zemeljskem prizorišču drame prizna očetu svoj zločin in namerava pobegniti čez mejo, vendar ga poveljnik ustrelj v hrbet. Matjaž in Snežna se srečata, a na koncu tega dela drame ostane Snežna sama, v »zadnjih hipih jasnosti v agoniji« začuti, da je sama nič in njena zadnja beseda je klic (krik?): »Matjaž!«, ki odmeva v veselju.

Tretji del, ki je čisto kratek, ponovno prikaže Snežnino smrt: zdaj Snežna tolaži Matjaža, da ga bo čakala, da »samo gre naprej ...« V kmečki hiši Gada obletava strah, občutek prividov (toda ali je v tej dramī mogoče reči, kaj je privid in kaj resničnost?), Poslančev zemeljski dvojnik, Cerkovnik, prihaja zvonit, »zbuditi

⁸⁸ Npr. Kermauner, T. (1992): *Slovenski čudež v Argentini*: trilogija, knj. 2 (*Krščanska tragedija*). Buenos Aires, Slovenska katoliška akcija; Poniž, D. (2001): *Drami o breznih zgodovine*. V: Simčič, Z. (2001): *Prepad kliče prepad*. Ljubljana, Družina, 233–253; Glušič, H. (2002); v: *Delo, Književni listi* (21. Januarja 2002), 12.

⁸⁹ Tudi to, da prav posameznik, ki se sprva najbolj odvrča od zgodovine, kot izgubljeni sin razveže vozal moreče preteklosti, je značilno za večplastnost Simčičevih likov in, lahko bi rekli, za njegov svetopisemski realizem.

žive in ne zbuditi mrtvih te noči«. Njegova misel: »Sneg zakrije vse, ko pa pride pomlad, se nam odkrije marsikaj ...« se izgubi v jutranjem zvonjenju.

Prav zadnji del, po obsegu droben »dodatek«, bistveno oteži razumevanje dramaturške logike in, kar je pomembneje, tudi ontologije in etike sveta *Zgodaj dopolnjene mladosti*.⁹⁰ Zaradi njega dogodki v drami ne potekajo časovno linearno: ob koncu smo spet na začetku. Zakaj? Zakaj se potem, ko smo stopili v času naprej, z »onstranske perspektive« spoznali, kje je rešitev, in videli, da se je uresničila, zopet vrnemo v usodni temni trenutek empirične zgodovine? Zgolj zato, da bi ga po spoznanju srečnega izteka v *flashbacku* še enkrat uzrli, tokrat drugače, osvetljenega z uvidom v prihodnost? Da bi se rane realnosti tako za nazaj pošile? Da bi nas Cerkovnikove besede o odkrivajoči pomladi, tako podobne besedam tebanskih starešin v *Kralju Ojdipu* o vsevidnem času, pretresle z občutjem neizprosne pravičnosti Usode?⁹¹ Nič v drami ne govori za to, kakor tudi očitno ne gre zgolj za estetsko simetrijo, za to, da bi Snežnino onstransko agonijo ob izgubi dragega zdaj uzrli preslikano na zgodovinsko platno, z obrnjenima vlogama. Resničnost je vprašljiva ...

Ta vprašljivost resničnosti pa je seveda še bistveno poglobljena z onstranskim dogajanjem. Tega nikakor ni mogoče imeti preprosto za irealnost, ki zgolj »omogoča razumeti različne topose drame« in »dopolnjuje človekovo prizorišče, da lahko prehodi pot od blata do nebes«. ⁹² Snežna je mrtva, spremlja jo angel, kar bi moralo biti znamenje njene odrešenosti. A ni v nebesih, ni tam, kjer bo, kot pravijo pisatelji svetih spisov, Bog otrl vsako solzo z oči, kjer bo vse staro prešlo, ker bo On vse ustvaril na novo. Še zmeraj je tu, tako zelo in globoko tu, čeprav ne more ničesar storiti, samo vse vidi in zaradi tega – neznosno trpi. Kakšna nebesa naj bi to bila?! Kakšna vizija eshatološke prihodnosti?! Simčič je v tem pogledu podobno teološko ustvarjal, kot so bili grški mitopoeti, tragiški pesniki, preustvarjalci in izdelovalci svetih zgodb, pa čeprav gre bržčas za nezavedno vzporednico, ki je zarisana v povsem drugačnem, monoteističnem duhovnem obzorju. »Kje je Babilon?« vpraša Snežna Poslanca. Kje je prostor človekovega izgnanstva? In Poslanec ji odgovori: »Povsod je Babilon.« »Kje pa je onstranstvo?« bi se lahko vprašali mi, in če bi dobili odgovor, da je že tu, povsod, kjer smo (ne pozabimo: dogajanje *Zgodaj dopolnjene mladosti* se razteza od Slove-

⁹⁰ Mimogrede, večdelnost drame in spreminjanje dramskega prizorišča niso izumi moderne dramatik, ampak jih najdemo že prav na začetku gledališke zgodovine: v motivno enotni Ajshilovi trilogiji *Oresteja* se vsak del dogaja v drugem času in prostoru, v zadnjem, *Evmenidah*, se prizorišče kar dvakrat spremeni (iz Delfov se dogajanje preseli najprej na atensko Akropolo in potem še na Areopag). Tudi nekatere Sofoklove tragedije imajo izrazito dvojno strukturo (t. i. strukturo diptiha), včasih se spremeni tudi kraj dramskega dejanja (npr. v *Ajantu*).

⁹¹ Sofokles, *Kralj Ojdip*, 1214.

⁹² Poniž 2001, 244.

nije do urbanega severnoameriškega okolja in samostana na robu južnoameriške pampe in se izteka v vsemirje), bi bil ta izvor novih in novih, neskončno težjih, morda celo neznosnih vprašanj. Kako naj bo prostor blaženosti tu, kjer se ljudje, kakor mojstrsko izrisani Gad, vdajamo skušnjavi strašnega seganja v lastno dno, ki je v resnici kljubovalno samopostavljanje, preoblikovanje sveta, neusmiljeno razpolaganje s srci drugih? Kjer ljudje nočemo misliti in delamo, kar je pač treba, pa čeprav likvidiramo, kakor pragmatični oportunist Drugi? Kjer izpovedujejo vero grešne ustnice tistih, ki v lepodušniški skrbi za javno moralo zapirajo vrata noseči ženski v smrtni stiski – kot Snežnina in Stankova mati? Sploh pa: kakšno onstranstvo, kakšno odrešenost vidimo v drami, če pa je sreča najbolj nedolžnega bitja⁹³ povsem odvisna od vere in ravnanja ljudi znotraj meja zgodovine; če so angeli hladno odmaknjeni in če se trenutek stika z najdražjim, ki ji pomeni vse, sprevrže v najgloblje agonično spoznanje lastne ničnosti? Ali ne zvenijo ti toni še bolj blasfemično, kot se je zdelo kateremukoli od dosedanjih interpretov?

Tvegam: morda pa je dramatik kljub vsemu hotel do konca poudariti nenadomestljivo dragocenost našega »realnega«, zgodovinskega življenja. Morebitni odgovor, da je onstranstvo tu, bi pomenil, da za nas, ljudi, ki živimo znotraj zgodovine, onstranstvo obstaja le po naši veri in ljubezni, samo toliko, kolikor ga izmolimo in uresničujemo z življenjem za drugega. Z življenjem, ki je zahvala, da sem, da si, da smo, in prošnja, da bi ne nehali biti. To seveda ne pomeni, da je onstranstvo plod človekove moči ali celo kreativna, poživljajoča iluzija, ravno nasprotno: lahko ga samo odkrivamo, ko zadevamo ob najresničnejše – ob svojo zadnjo, neprestopno mejo in se v resnici zavemo, kaj smo: nič, kot dahne Snežna na koncu drugega dela. A le v luči nerazpoložljive milosti. A le, če se tedaj ne odvrnemo od resnice lastne prigradnosti in prigradnosti sveta h kljubovalni iluziji o svoji samopostavljajoči se moči. A le, če obenem tudi ne zavrzemo, kar nam je bilo darovano s tem, da smo bili poklicani v svet. Nebeški Jeruzalem ne stoji izven nas, da bi ga mogli prerisati v svojo družbeno realnost ali se vanj umakniti, kadar postane tu neznosno. Uzreti ga, pomeni izkusiti, da je prizorišče našega življenja nepredstavljivo večje od tistega, ki ga predstavljajo fizikalna, družbena, pa tudi psihična resničnost. Je uzrtje Neizmernega, ki navdihuje za nikoli končano iskanje mere človeškega življenja vse do hipa, ko se bo vse prevesilo v Eshaton. Besede vere in velike umetnosti vsake na svoj način govorijo o tem prizorišču. Toda ne ene ne druge ga ne morejo razpreti same, brez nas. Brez nas in naše lastne predanosti v najglobljem smislu.

⁹³ Snežnina odločitev, da ne more sama, brez Matjaža, v nebesa, je izraz ganljive čistosti njene erotične ljubezni, ki je preprosto ne zmore razločiti od vdanosti Bogu, ker sta v njej zraščeni. Res pa je, da niti ona ni brez potez človeške nepopolnosti, kot je dobro opazil Kermauner (1992, 129): to krepi okus resničnosti celotne drame, po drugi strani pa z ozirom na njeno odmaknjenost v »onstranstvo« delo resničnost zapleteno v zgoraj opisanem smislu.

Tako dolgi mesec avgust – moderna tragedija?

Tako dolgi mesec avgust se dogaja daleč od Slovenije, ne le geografsko, temveč v okolju, ki je kulturno in zgodovinsko komaj kaj povezano s slovensko družbo: na posestvu ob močvirnatih ravnini na severu Argentine. V eni in drugi drami so v središču posamezniki, vendar v *Prezgodaj dopolnjeni mladosti* njihove usode povsem očitno premetava revolucionarni vihar; življenje likov *Tako dolgega meseca avgusta* pa se zdi prej ujeto v okvir razširjene družine, v nekem zelo svojskem obrobnem svetu, kjer družbeno dogajanje vtiskuje svoje sledove, vendar ga bistveno ne spreminja. Bolj kot zaradi drobnih fragmentov: »pošpanjenih slovenskih prisposodob, rekov in omembe Gradnikovega soneta«⁹⁴ je po avtorjevih besedah ta drama slovenska zato, ker zarezuje v živo slovensko preteklost z univerzalnim tragičnim spoznanjem, »da, kadar kdo vrta samo ideje, so edino resnično, kar pusti za seboj, mrliči«. Zelo splošna, od otipljive družbene resničnosti oddaljena kritična misel, a zato tem bolj natančno uperjena v bistvo vsakovrstne revolucionarne miselnosti in njenih jalovih projektov.

Seveda pa *Tako dolgi mesec avgust* nikakor ni samo kritika revolucionarnega idealizma; in sploh ni nikakršna v literarne oblike oblečena družbenokritična teorija, ampak je v prvi vrsti polnokrvna drama. Če je, kot pravi Simčič sam, tendenčna, če torej daje o svetu neko vrednotno sodbo, jo daje šele kot umetnina, ki ne govori jezika teorije ali ideologije, ampak čisto svoj, neponovljiv jezik: o najsplošnejših in najpomembnejših človeških stvareh govori skozi skrbno naslikani fragment sveta. *Tako dolgi mesec avgust* je družinska zgodba, ki poteka na navidez urejenem posestvu, z rahlimi otenki čehovljanske odmaknjenosti in letargije, v podtalju pa slutimo od vsega začetka zlovesče napetosti in potlačene travme: njihovo mučno počasno razkrivanje razgalja tudi ibsenovsko duhovno bedo in nenravnost družine v medsebojnih in družbenih razmerjih. Prizorišče s svojo mrakobno simboliko daje dramskemu dogajanju novo, transcendentno usodnostno razsežnost: močvirnata pokrajina v »tako dolgem mesecu avgustu«, ko po starodavnem indijanskem verovanju postane zemlja kraljestvo demonov in se po njej sprehaja smrt. Ali ne stojimo pred votlino mrkih sester, ki jo obiskuje Macbeth, žejen ugodnih prerokb in oblasti: votlina, kjer se sprevača lepo v grdo ...? Na vse like v drami pritiska nevidna preteklost in resnica se dolgo časa trga iz njene sence. Boleča ojdipovska analiza, ki pa je tu, kjer ni velikega Sofoklovega junaka, tako rekoč nihče noče ...

Veliki temi, grški, pragledališki temi drame sta sovražstvo in paradoks. To je »dvojno sovražstvo, ki daje drami napetost: sovražstvo Gorija, enega osrednjih likov, do matere in [v manjši meri] do očeta ter sovražstvo bivšega učitelja in delavca Kalija, ki je pobegnil iz zapora (kamor naj bi prišel zaradi don Pedra) in se hoče

⁹⁴ Simčič, Z.: Iz nekega pisma. V: isti, *Tako dolgi mesec avgust*, 189.

le-temu maščevati po pravilu oko za oko«. ⁹⁵ Tempo dogajanja se bistveno pospeši in doseže največjo hitrost v akcijskem prizoru pred sklepom drame, ko Kali da don Pedru na izbiro, da se reši pred njegovo kroglo, če prereže vrat lastnemu sinu Goriju. Don Pero izbere smrt, a Gori prestreže njemu namenjeno kroglo. Še prej pa spravi ob življenje lastno mater. Gorijev umor matere upravičeno vzbuja asociacijo na Orestov maščevalni umor matere Klitajmnestre. »Souffle tragique. Atrides,« je zapisal neznan član žirije na enega od izvodov drame, ki ga je Simčič poslal na natečaj v Buenos Airesu. Atridi: zgodba o prekletem Atrejevem rodu, o rodu prestopnikov in zločincev, Tantala in Pelopsa in njegovih potomcev, ki je en sam niz krvavih umorov med sorodniki. Je Gori Orest? Gori, morda najizrazitejši, čeprav zagotovo ne najbolj simpatičen lik drame, v svoji travmatični izgubljenosti hoče odkriti vesoljni red, ki bi ga rešil notranje izgubljenosti in ga potrdil. V resnici pa tak red snuje, si ga ustvarja v glavi, v svetu lastnih idej, projiciranih v kozmos. Te ideje obstajajo, ker sam tako hoče. Ajshilov Orest ima nekaj težav z izpolnitvijo težkega Apolonovega ukaza, naj ubije mater. Evripidova *Elektra* izzveni kot ostra kritika te božanske zahteve (ne le iz Orestovih človeških, temveč celo iz božanskih Kastorjevih ust). Gori, neantični človek, človek moderne dobe, pa si tako rekoč sam izdelava – sicer brezosebno – božanstvo, da bi lahko v njegovem imenu maščeval svoje zamere in upravičil svoje sovraštvo. Iz sterilnega sveta idej se skuša rešiti z akcijo, ki pa tudi ne prinaša pravega stika z zunanjo resničnostjo, ampak nasilje nad njo, ker izhaja iz njegovih idej. Njegov »čisti« svet je absolutiziran fragment celote, ki jo v pristnem odnosu človek samo spoštljivo raziskuje; izbor nekega dela po lastni volji, nasilno iztrganje in povzdignjenje le-tega v absolutum, pa je herezija, za katero v tej igri in v zgodovini res ostajajo samo trupla ...

Paradoks v tej drami je dobro opisal Taras Kermauner: »Absurdno paradokсно je, da Gori umre, ko odreši, don Pedro pa sploh ne ve, da je odreševal.« ⁹⁶ In vendar sta oba odrešila: oče (čeprav le za trenutek) ne preveč ljubega sina in sin mrzkega očeta. Sta to storila zavestno, sta se zares moralno odločila ali sta ravnala bolj instinktivno? Ne vemo; zdi se, da bolj drugo, da za njiju na svetu ni ne reda ne logike, življenje je absurd, vse, kar človeku preostane, je usmiljenje ... ki pa se zdi tudi samo absurdno: »Svet je ustvarjen tako, da vsak zase in sam drsi proti grobu. Pustil bom vse, šel ... odšel ... Kam, ne vem. A odšel.«

Ob liku Antka se zastavlja vprašanje, ali je človek zmožen odgovoriti na izkušnjo kozmičnega absurda. Antkov odgovor – to, da si sname talar in suspendira svojo duhovniško službo – je samo začasen, prehoden. Zakaj? Odgovor na to najneznosnejšo vseh ugank, s katero ni nikomur prizaneseno, ne more biti jasen

⁹⁵ Poniž, 250.

⁹⁶ Kermauner, T., Goljevšček, A. (1999): *Dramatika*. V: Žitnik, J., Glušič, H. (1999, ur.): *Slovenska izseljenska književnost 3: Južna Amerika*. Ljubljana, ZRC, Rokus, 172–316 in 235.

in enkrat, ne more biti drugačen kot notranja drža, vztrajanje tudi tedaj, ko na obzorju ni ničesar. V tem spominja na dva tisoč petsto let stare besede Evripidovega Herakla, ki je v navalu blaznosti pobil lastne otroke in ženo, potem pa se je zaradi vztrajnega prigovarjanja prijatelja Tezeja kljub obupu vendarle odločil, da ne bo storil samomora: »Vzdržati hočem! Živel bom in šel / bom v tvoje mesto!« (HF 1451/2) vzklikne in izbojuje največjo zmago, večjo od vseh svojih slovitih junaških del, zmago nad seboj. Tudi Antek hoče vzdržati in odide, saj »ne more biti drugje kot drugje in ... – sam.« »Lahko bi se iz obupa-nemoči rešil v zakon z dobro in močno žensko; od nje kot arhaičnega simbola bi dobil, kot mitski Antej, stik s samo Zemljo kot Stvarstvom. A se temu – umni varianti – odreče. Še huje: Bog je zanj skrit. S tem, da je Bog zanj skrit, je Antek – najhuje – kaznovan; sam to ve. Njegova mistično versko-moralna odločitev, ki temu spoznanju sledi, je odločitev v duhu Janeza od Križa: da bo živel sam, v praznoti, v kontemplaciji nič in skušal skoz praznino nič priti do Boga.«⁹⁷

V zapisu *Iz nekega pisma* avtor navaja, da so jo imeli za kritiko tako komunizma kot kapitalizma; za prikaz herezije kot pretiranega poudarjanja zgolj enega dela resnice, natančneje: brezobzirnega uveljavljanja lastne ideje naravnega reda; nekemu je bila drama o Goriju, Hamletu iz pampe, drugemu oblika slovenskega krutega teatra, za tretjega pa je razkrivala edino pot iz absurda – usmiljenje. Ob tem se mogoče zdi vprašanje, ali je *Tako dolgi mesec avgust* drama ali tragedija, le malo pomembno. Še zlasti, ker je tako rekoč uveljavljeno mnenje, da v (post)-modernem svetu tragedija ni več mogoča. Pa vendar: ali si lahko predstavljamo našo sodobno kulturo brez velikih del tragedije, ki nam, kot je zapisal Jovan Hristić, pomaga tešiti lakoto po trajnem in absolutnem in jo tako zelo iščemo pri begu iz klavstrofobične atmosfere lastne subjektivnosti?⁹⁸ Zakaj bi danes ne mogla nastati? Ali res ne bi mogla? Epska širina Simčičeve »argentinske« drame in razpršenost posameznih usod po tem, »našem«, vsakdanjem svetu ne usmerjata našega pogleda k tragičnemu obzorju. Toda nebo, gluho in nemo, pritiska na vse ljudi v njej. O tem govorijo, tudi ko molčijo. In tako sami postajajo temni vprašaji o tem, česar ni. Ali tega zares ni? Ali pa so njihova in naša življenja iskanja, ki se morajo dopolniti, da izkusimo in izvemo, kako je v resnici? Morda pa je prav to »moderna tragedija«?

Staro vprašanje za »sodobno gledališče«

Zdaj se lahko vrnemo k drugemu zagrinjalu pred Simčičevim dramskim ogleдалom časa, k tistemu, ki ga zagrinja gledališče. Ali drugače rečeno, vrnemo se

⁹⁷ Kermauner, T. (1997): *Dramatika slovenske politične emigracije* 1. Ljubljana, Slovenski gledališki muzej, 91.

⁹⁸ »Problem tragedije«, v: Stojanović, Z. (1984, ur.): *Teorija tragedije*. Beograd, Nolit, 431–446..

lahko k ideji o gledališču kot ogledalu življenja. Ta ideja ali njena različica, da je svet gledališki oder,⁹⁹ je starodavna in velja danes v glavnem za preživeto. To pa nikakor ne pomeni, da želi biti gledališče danes ločeno od življenja, kot nekakšna larpurlartistična ali teoretska vzporedna resničnost. Nasprotno: v vzdušju sociologizirane zavesti, če uporabim izvrsten izraz Paula Veyna,¹⁰⁰ kjer vse teme postajajo sociološke in celo politične, kaže prav izredno angažiranost. Seveda je nemogoče govoriti o sodobnem gledališču kot enotnem fenomenu, je pa mogoče v vsej njegovi raznolikosti, tako konceptualni kot performativno praktični, opaziti prevladujoče tokove, in sicer prevladujoče v tolikšni meri, da ustvarjajo vzdušje samoumevnosti, nekakšno neuradno ortodoksijo, niz nevprijetnih, tako rekoč nezavednih dogmatičnih prepričanj o resnici zgodovinskega trenutka in ustreznosti gledališke forme. Izraz »sodobno gledališče« torej tu označuje predvsem mentaliteto, ki sega onstran območja kritične refleksije, čeprav se obenem pojavlja prav kot radikalno kritična kulturna in družbena instanca in se pogosto predstavlja kot adekvatna zavest o zgodovinski realnosti in nujnosti. V tem torej vidim globoko, celo fundamentalno paradoksen pojav.

Ena najočitnejših potez te mentalitete – ki se nazorno kaže v delovanju velikega dela družbeno najbolj vidnih gledaliških institucij – je zavračanje podrejene vloge gledališča (predstave) tekstu, vloge, ki naj bi jo utemeljila in »fiksirala« aristotelaska predstava o gledališču kot obliki posnemanja (*mimesis*). V brechtovski tradiciji ukoreninjena notranja, strukturna emancipacija pa je predvsem oblika globlje, družbene emancipacije. Ta povezava sicer ni samoumevna in nujna – morda velja tu zaviti na odcep in napraviti zanimiv ovinek, po katerem pa bomo vendarle kmalu spet prišli na glavno cesto.

Francoska klasična filologinja Florence Dupont kritizira Brechta, da je postal »aristotelovec proti svoji volji«. Priznava mu sicer, da je s konceptom potujitve res zavrnil *mimesis*, razumljeno kot posnemanje igralcev oziroma kot nekritično vživljanje gledalcev v igralce, a mu očita, da je na drugi strani ohranil podvrženost gledališča besedilu: Aristotelov pojem *mythos* je namreč nadomestil s pojmom *fabula* (*Fabel*), ki je (ideološka) poučna razlaga zgodovinske družbe, in tako postavil gledališče povsem v službo tega (izvendramskega) besedila.¹⁰¹ Dupont na podoben način kritizira tudi razne teorije »semiologizacije« uprizoritve in gledališča (Anne Ubersfeld, Bernard Dort), ki uveljavljajo lingvistični model

⁹⁹ Najbolj znamenita različica te misli je bržčas Shakespearova, *Kakor vam drago*, 2. dej, 7. prizor, 139–140: *All the world's a stage, / And all the men and women merely players*. V zelo podobni obliki (σκηνη πᾶς ὁ βίος) pa jo najdemo že davno prej, pri grškem pesniku Paladasu iz 4. st. po Kr. (AP 10.72), a gre tudi pri njem zagotovo za verzifikacijo starejše misli.

¹⁰⁰ *When Our World became Christian 3 1 2–3 9 4*. Cambridge, Malden, Polity Press, 141.

¹⁰¹ Dupont, F. (2019): *Aristotel ali vampir zahodnega gledališča*. Ljubljana, Mestno gledališče ljubljansko, 159–173.

branja gledališča.¹⁰² Njeno nasprotovanje postdramskemu gledališču, ker je kot dekonstruirajoča kritika še vedno navezano na dramsko gledališče, temelji na aksiomatičnem prepričanju o fundamentalni ločenosti besedila in gledališča. A njena ideja o gledališču kot kolektivnem prazniku, kjer »bi bil dogodek pomen tega besedila«,¹⁰³ se zdi naivna: praznika, kakor tudi pravega kolektiva, namreč brez »mita« ni; praznični dogodki v preddramskem gledališču, kakršne vidi v uprizoritvah atiških tragedij, na katere se v svojih izvajanjih pogosto navezuje, so dejansko neločljivi od mita, kar pa seveda ne pomeni, da so zvedljivi nanj.¹⁰⁴ Če niti realnosti in učinkov poetičnega besedila ni mogoče zvesti na njegov pomen, to še tem manj velja za gledališko uprizoritev. Za opredelitev razmerja med dramskim besedilom in uprizoritvijo bi bila seveda potrebna natančnejša razlaga zgradbe in načina obstoja enega in drugega, kakor tudi temeljitejši ontološki razmislek o umetnosti. O grški tragediji pa je tudi težko zares relevantno govoriti brez upoštevanja religioznih razsežnosti rituala, kar pomeni, da shematična, ontološko ploska socioantropologija, ki jo slutimo v ozadju te obravnave gledališča, ne zadostuje in se zato »naravno« zateka k poenostavitvam, pretiravanjem in iluzijam, kakršna je možnost obnove kolektivnega praznika (ali je mogoč praznik, ki ne vključuje kolektiva?) v gledališču metagledališkega ludizma.

In tu se vračamo na glavno cesto. Kar družiti to kritiko z vodilnim družbenokritičnim tokom »sodobnega gledališča«, so prav poenostavitve in grobe generalizacije. Res pa je, da v slednjem močneje deluje imperializem molče predpostavljene samoumevnosti in inkluzivnosti brez privoljenja in argumentov: glavni argument relevantnosti je fakticiteta, zatečeno stanje: razširjenost družbenokritične gledališke prakse in sociologizirane zavesti. Pogosto se zdi, da smo se znašli v neprehodnem konceptualnem gozdu, ki si ga to gledališče samo ustvarja kot svoj idealni habitat.

Kritično »sodobno gledališče«, gledališče »na ravni našega časa«, kot ga med vrsticami pogosto imenujejo njegovi ideologi, torej raziskuje in razgalja družbeno realnost, vanjo posega (intervenira, kot radi pravijo), jo parodira, do nje vzpostavlja kritično distanco ... Skratka, spreminja naše predstave o njej, naš odnos do nje in končno tudi njo samo. Če ne prezremo očitnega dejstva, da so

¹⁰² Dupont, 156–158 in 174–181.

¹⁰³ Dupont, 179.

¹⁰⁴ Tudi metagledališki ludizem, »praznično«, ritualno, a obenem inventivno poigravanje z različnimi gledališkimi kodi (npr. v rimskih komediji), temelji v nečem zunaj same predstave, namreč v teh ustaljenih in vnaprej znanih kodih, ki so tako ali drugače fiksirani, saj je prav v tem njihovo bistvo (poleg tega pa jih – ko gre za historično oddaljena dela – lahko prepoznamo samo zato, ker na njihovo uporabo aludirajo *besedila* in jih razlagajo učeni komentarji). So torej neke vrste »besedilo«, na katero je vezana odrska improvizacija; »ludizem metagledališkosti« (Dupont, 246) ob vsej svoji sproščenosti, spontanosti in nedpredvidljivosti torej ne proizvaja absolutno avtonomnih dogodkov in vsaj strukturno ni povsem različen od ustvarjalne uprizoritve zapisanega dramskega besedila.

takšni nameni in ambicije nemalo navdihovali gledališče skozi vso zgodovino, tudi v zgodovinskem okrožju dramskega in celo preddramskega gledališča, nam to ne pove zares veliko o njegovi identiteti. Lahko bi ga pač razumeli kot novo, radikalizirano in posodobljeno različico izročila kritičnega teatra. A tu se šele zares zastavijo prava vprašanja: Kje pa stoji, ko izvaja vse te družbenokritične operacije, kako in v imenu česa to počne? To so seveda zapletena vprašanja, za katera pa velja, da jih je nekako nespodobno zastavljati. In »tu je kleč«, rečeno s Hamletom: prav to je namreč nadvse pomenljivo znamenje te gospodujoče mentalitete. Če se radikalna vprašanja že pojavijo, ponavadi ne dobimo prav zares reflektiranega odgovora, ampak slišimo predvsem gostobesedno formulirana gesla, v katerih odmeva takšna ali drugačna ideologija (ki se seveda – in to je ključno – ne predstavlja kot ideologija). Gledališče vsaj večinoma ni izrecno opredeljeno kot njen organ ali transmisija, temveč kot svobodna umetniška dejavnost, smisel te svobode pa se, paradokсно, praktično (in ultimativno) izraža prav v promoviranju takšnih ideologij. Gledališče torej živi po eni strani svobodno in ni prikovano na mimetične vzorce (in tudi ne na »realni« svet), po drugi strani pa hoče svoj pomen utemeljevati na družbeni angažiranosti in neredko avantgardnem brisanju meja med gledališčem in realnostjo, ali po starem povedano, med umetnostjo in življenjem. Gledališče tako obenem je in ni življenje; je njegova distancirana kritika in razširitev obenem, včasih se mu v vseh banalnosti približa do nerazločljivosti, včasih je do absurda konceptualizirano in reducirano. Postalo je neke vrste kiborg, »organski« kompleks prakse in teorije: proizvodjanje konceptov, bodisi v »pristni« teoretični bodisi v »implicitni« praktični obliki (v gledaliških in performerskih praksah), je tako intenzivno, da se je hipostaziralo in postalo nova, v nekem smislu absolutna realnost. S tem je na novo določena gledališkost: če je na eni strani konceptualnost sankcionirana kot nujni integralni del gledališkega dela, je na drugi strani slednje imunizirano proti »zunanji«, čisto teoretični kritiki, ki nima vstopa v »kiborgizirano« realnost. Absolutnost te gledališke realnosti pa je samo prividna, saj najpogosteje črpa resnično družbeno relevantnost iz svoje ideološke ali celo politične uporabnosti. Njena nedotakljivost jo namreč dela za posebej učinkovito orožje družbenega boja v rokah kritične teorije, neredko pa tudi za sredstvo diseminacije povsem prepoznavnih političnih idej. Kot da smo v dvojnem prostoru: za realnostjo, ki jo ideološko konstruirajo gospostva (kapitalske) moči in jo kritični diskurz sodobnega gledališča razkraja z razgaljanjem njene prave – nasilne in absurdne – narave, se razpira »nevidni« prostor, v katerem ima ta diskurz svoje oporišče. Njegova moč je v »nevidnosti«, pravzaprav v tabuiziranosti te povezave, ki pa je tudi funkcionalizirana: ali za javnost obstaja ali ne, je odvisno od konteksta in od »višje sile«, od družbenih in političnih okoliščin in interesov »realnega subjekta«, ki iz zunajgledališke pozicije upravlja kritični gledališki diskurz. Absolutizacija »gledališkega kiborga«

je torej lahko – ni nujno tako, a neredko je – zastor ideološkega in političnega absolutizma. Na to je merila v uvodnih vrsticah zapisana misel, da umetniška in politična ideologija morda nista čisto nepovezani.

Prehranjevanje z lastnim temeljem

S tem pa še nismo prispeli do konca začaranega konceptualnega gozda. Najvidnejša poteza (in vrednota) postdramskega gledališča je že omenjena osvobojenost predstave od besedila. Značilna za to usmeritev je prav ideja *osvobojenosti*, ki implicira podrejenost, ujetost, vklenjenost, in tako na neki način nepristnost predstave v dramskem gledališču. Za to naj bi bila kriva bistvena navezanost slednjega na besedilo kot normo. Svoboda postdramskega gledališča je torej v tem, da se razvija iz žive predstave, iz prakse, iz »samega sebe«. A ta svoboda prinaša paradoks: bolj ko to gledališče prisega na »živo« prakso, več teoretičnega utemeljevanja potrebuje in proizvaja. Prepričanje, da mora teorija prakso spremljati, beležiti, sistematično opisovati in na ta način pravzaprav »odkrivati« gledališče, njegov pravi življenjski prostor, mu pomagati pri orientaciji, je seveda trivialno smiselno. Toda sodobno priseganje na prakso je pripeljalo do še nevidene širitve pojma »gledališče«: Beuysova ideja o »širjenju pojma umetnosti« (»Erweiterung des Kunstbegriffs«) je morda doživela svoj največji triumf prav na področju gledališča in verjetno drži, da »brisanje meja, ki so tradicionalno uravnavale pojmovanje umetnosti, ni nikjer bolj otipljivo kot v gledališču«. ¹⁰⁵ Kot umetniško relevantno sedaj večinoma velja le tisto, ob čemer se vprašamo: »Ali je to še umetnost?« ¹⁰⁶ V tej situaciji nastaja zanimiva kooperacija, ki poteka v začaranem krogu: tovrstno, iz eksperimentalne prakse nastajajoče gledališče vitalno potrebuje teoretike, ki se bodo spraševali o mejah gledališča in utemeljevali njegovo relevantnost (ali vsaj relevantnost tovrstnega eksperimentiranja); tovrstni teoretiki pa potrebujejo teoretsko bolj ali manj amorfno (ali vsaj nedorečeno) delovanje, v katero bodo lahko vtisnili svoje koncepte, in njihovo relevantnost utemeljevali preprosto z obstojem prav takšnih performativnih praks, pa četudi bodo ti koncepti zgolj *ad hoc* popisi gledaliških akcij ali dogodkov v teoretičnem jeziku. Gledališče je torej postalo vprašanje o gledališču: iz spon teorije se je iztrgalo tako, da je samo postalo teorija, pa čeprav z elementi spontanega eksperimentiranja in v obliki amalgama teorije in prakse.

A to je samo eden od paradoksov njegovega položaja. V postavantgardnem duhu izbrisana meja med umetnostjo in življenjem je privedla do tega, da je načeloma celotno življenje z vsemi naravnimi, zgodovinskimi in metafizičnimi razsežji postalo prostor umetniškega eksperimentiranja: avtonomna umetnost, ki sveta ne »posnema«, ampak vanj posega, pa ne upošteva specifične logike področij sveta,

¹⁰⁵ Lehmann, H.-T. (2016): *Tragedy and Dramatic Theatre*. New York, Routledge, 12.

¹⁰⁶ Lehmann, 5.

ne priznava avtonomije njegovih govoric, temveč jih podreja logiki svojega suverenega statusa in svojih govoric. Rdikalna emancipacija od realnosti je realnosti odvzela pomen, avtonomija umetnosti se je sprevrgla v zanikanje avtonomije realnosti. Na neki način je v obzoru te umetnosti življenje postalo njen objekt, natančneje povedano, objekt in produkt teorije umetnosti (oziroma ideologij, ki dejansko oblikujejo to teorijo). Ko je na ta način umetnost preplavila ali vsrkala svet, je njena emancipacija izgubila smisel. Podobno pa tudi koncept širjenja meja pojmovanja umetnosti: ta koncept je namreč smiseln le, če obstajajo meje – ontološke, žanrske, družbene. Sodobna kritična umetnost za svoj obstoj potrebuje tradicijo, za svoj pomen pa njeno avro: konstituira se namreč samo v kritični in tudi destruktivni distanci do nje in svojo relevantnost zajema iz dosežkov zgodovinske umetnosti kot dedinja (zakonita ali nezakonita) njenega položaja. Triumf konceptualnosti in hevristične eksperimentalne prakse v sodobnem gledališču je bil, kot kaže, zaslepljujoč: v zanosu sta bili spregledani logika in podlaga lastnega obstoja. Zato tako opisano »sodobno gledališče« nemalo živi iz anahronističnih predpostavk in teoretičnih, umetno ustvarjenih družbenih in človeških situacij.

Koda

V območju takšne gledališke (in tudi splošne umetniške) ideologije je malo prostora za besedno izdelane drame. Drugače povedano: za drame, v katerih je besedilo močan identitetni temelj – in takšni sta obravnavani Simčičevi deli –, je tu neprijazen življenjski prostor. Izredna jezikovna izdelanost in »govoreče«, skoraj filmsko nazorne didaskalije res niso dobra popotnica za dramsko delo v svet postdramskega gledališča. A vendar sodita Simčičevi drami med tista dela, ki posebej lepo ilustrirajo dejstvo, da besedilo samo po sebi ni nujno ječa, v katero mora biti zaprta predstava: nasprotno, odvisno od senzibilnosti, vedenja in domišljije (pa tudi samorazumevanja) ustvarjalcev, lahko postane lestev, po kateri se predstava z vsemi avtonomnimi teaterskimi komponentami – in v živahnem kritičnem soočanju – vzpne više v svet ali spusti globlje v njegovo podzemlje. Včasih je lahko tudi odskočna deska, vsekakor pa pot, po kateri predstava vstopa v resničnost, jo raziskuje in razsvetljuje in se ob tem kreativnem dotiku sama bogati.

Simčičeva literatura za mladino – vračanje k začetku in izvoru

Matija Ogrin

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti,
Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede, Novi trg 2, SI 1000 Ljubljana

Povzetek

Pisatelj Zorko Simčič je napisal poleg obsežnejših pripovednih in dramskih besedil za odrasle tudi več kratkih del za otroke in mladino. Ta mladinska literatura je v primerjavi s Simčičevimi deli za odrasle ostala manj opažena. Vendar ji je avtor posvetil veliko svoje ustvarjalnosti, na tem področju je ustvaril tudi enega od prvencev: libreto za eno prvih slovenskih oper za otroke (*Čarovnik začarane doline*, 1972).

Med Simčičevimi mladinskimi teksti je posebne pozornosti vredna povest *Trije muzikantje ali povratek Lepe Vide* (1988). Literarni lik Lepe Vide iz slovenske tradicije je uporabil Simčič na specifično nov način. Zgodba je tako zvrstno kakor pomensko večplastna in dopušča razne interpretacije. Ko se Lepa Vida vrne s španskega dvora domov, se ne vrne samo iz tujine v domovino. Zdi se, da tu Simčič izraža neko globljo eksistencialno resnico: Lepa Vida se pravzaprav vrne iz svoje iluzije, svoje zmote in iz dolgega objokovanja te zmote nazaj k temu, kar šele omogoča ali nudi resnične možnosti njenega bitja. Od zastranitve in utopije napravi korak – k sprejetju svojih možnosti.

S tem je Simčič temeljno presegel dosedanje slovenske ubeseditve mita o Lepi Vidi. Morda ni pretirano reči, da njegova *Lepa Vida* na neki način odgovarja romanu *Poslednji deseti bratje* in pove stvari, ki jih deseti bratje – razpršeni po vseh kontinentih sveta – niso mogli izreči.

Ključne besede: Zorko Simčič, mladinska književnost, Lepa Vida, iluzije, resničnost.

Summary

Simčič's Literature for young People – Returning to the Beginning and Origins

In addition to larger narrative and dramatic texts for adults, the writer Zorko Simčič has also written several short works for children and young people. Compared to Simčič's works for adults, less attention has been paid to this youth literature. However, the author devoted a considerable part of his work to it; his work *Čarovnik začarane doline* (The Magician from the Enchanted Valley, 1972) is a libretto for one of the first Slovenian children's operas.

Among Simčič's youth texts, the story *Trije muzikantje ali povratek Lepe Vide* (Three Musicians or the Return of Lepa Vida, 1988) deserves special attention. Simčič uses the literary figure Lepa Vida from the Slovenian tradition in a specific new way. The story is both artistically and semantically complex and allows for various interpretations. When Lepa Vida returns home to Slovenia from the Spanish court, she is not only returning from a foreign land to her homeland. Simčič seems to express a deeper existential truth here: Lepa Vida is indeed returning from her illusion, her error, and the long lament over that error, to that which enables or offers the real possibilities of her being. She takes a step away from alienation and utopia – to seize her real existential possibilities.

In this way, Simčič has fundamentally surpassed the previous Slovenian varieties of the myth of Lepa Vida. Perhaps it is not an exaggeration to say that his *Lepa Vida*, in some way, gives an answer to the novel *Poslednji deseti bratje* (The Last Tenth Brothers) because at home, Lepa Vida can tell things that the *brothers*, scattered across all continents of the world – could not ever say.

Keywords: Zorko Simčič, children's literature, Lepa Vida, illusions, reality.

Literatura, ki jo je Zorko Simčič napisal za otroke in mladino, je v njegovem opusu ostala, vsaj v očeh literarne zgodovine, manj opažena, manj odmevna; – vendar avtorju verjetno ta mladinska besedila niso nič manj pri srcu ali kaj manj vredna kakor njegova velika prozna in dramska dela za odrasle. Majhno namreč po Simčiču ni nujno manj vredno od velikega; v majhnem se lahko na drugačen način skriva enaka veličina. Tako Simčič o Slovencih pravi, da nismo majhen narod, ampak le maloštevilen.

Zorko Simčič je precej svojih zelo ustvarjalnih let, še zlasti tedaj, ko je bival v Bariločah, preživel v tesnem stiku s prijatelji, ki so imeli velike družine s pet, šest in več otroki. Tako je živel obkrožen z otroki, se z njimi igral, jim pripovedoval zgodbe, z njimi gledal v svet, se z njimi čudil in govoril o čudesih, jim govoril o Sloveniji in o literarnih likih iz njenega pripovednega izročila, ob tem pa že pesnil in oblikoval svojo literaturo, vsaj v zametkih. Lahko bi rekli, da so otroci ob njem rasli, v Simčiču pa je ob teh otrocih rasel mladinski pisatelj, v njem so rasle zgodbe in dramski zasnutki.

Tako so nastali v nekem smislu drzni poskusi, kakor je libreto za otroško opero *Čarovnik začarane doline* (knjižni izid Bariloche, 1972, verjetno med prvimi te zvrsti v slovenščini); leta 1980 je v Buenos Airesu izšla dramska igra z vedro družinsko tematiko in hkrati napeto zgodbo *Družina Zebedej, kjer vsi polni so idej*. Simčič je nato ob svojih otrocih napisal pesmi, ki so precej pozneje izšle v zbirki *Srček, ki podi telešček* (Celje, 2004).

V vseh teh besedilih nastopajo otroci in se zato v nekem smislu »svet začenja na novo«, ker umetnik gleda nanj z otroškim pogledom, kjer je dejanje polno možnosti, hkrati pa čudenja in prvobitne vere v dobro. To optimistično otroško »začenjanje sveta na novo« se kdaj pa kdaj seveda izide tudi s kakšno prasko in trdo šolo; vendar se otrokom kot literarnim osebam v Simčičevih tekstih osnovni »izračun« izide; njihova otroška »izmera« sveta, kakšna sta »dalja in nebeška stran«, je takšna, da jo je v realnosti moč nekako uresničiti, ta mera se z resničnostjo vsaj večidel ujema, možnost tega ujemanja pa otrokom dajeta starša, družina, dom – in v tem je stržen dinamizma in tudi optimizma Simčičevih otroških dramskih besedil, zlasti *Družine Zebedej, kjer vsi polni so idej*.

* * *

V Simčičevem mladinskem literarnem opusu pa je neko delo, ki zaradi več razlogov terja posebno pozornost. To je povest *Trije muzikantje ali povratek Lepe Vide*. V tej povesti glavne osebe niso otroci in tudi ni namenjena izključno otrokom. Simčič jo je napisal leta 1988 in jo s posvetilom označil kot »Staro, vendar večno novo zgodbo za starejše otroke, morda tudi mladostne starce.« Novi izdaji

v letu 2021 pa je dodal posvetilo: »... in za vse, ki so v zadnjih letih odšli živeti v tujino ali ki si to želijo ...«

Ta Simčičeva povest izpiše staro, malone mitsko slovensko pripoved o Lepi Vidi na zelo poseben način. Res je, da jo je napisal v času, ko je v Sloveniji napočila zora prvih demokratičnih premikov in se nastanek povesti historično ujema s procesi, ki so Slovence po razkolu revolucije postopoma začeli zbliževati. Toda prav mogoče je, da je bilo za nastanek *Treh muzikantov* pomembno še kaj drugega. Vsekakor je Simčič prej že dolga leta ali kar desetletja zbiral gradivo o slovstvenem motivu Lepe Vide, se poglobljal v razne tančine te skoraj mitične podobe v slovenski literaturi, obenem pa je o motivu Lepe Vide premišljal in ga domislil tako, da je vanj zajel svoj bivanjski horizont: namreč, svojo misel o nesrečnem odhajanju v svet kot »begu« in osrečujočem ali izpolnjujočem vračanju domov, v domovino. Toda to pri Simčiču ni čisto enostavno.

Lepa Vida na španskem kraljevem dvoru pripomore, da trije slovenski muzikantje, Bas, Trobenta in Klarinet, s svojo čarobno glasbo ozdravijo bolno žalost španskega kraljeviča. Nevarno žalost, ki ji vse špansko kraljestvo ni našlo zdravila. Ta njena neprecenljiva pomoč je hkrati tudi odkupnina, zaradi katere španska kraljica Lepo Vido naposled nerada odpusti, da se sme z muzikanti vrniti v Slovenijo.

Najprej kaže omeniti, da je Simčičeva povest v slogovnem in literarnozvrstnem pogledu zelo kompleksno, celo namenoma raznovrstno delo. V njem se prepletajo uvodni pripovedovalčevi metateksti s tradicijskimi odlomki izročila o Lepi Vidi (Prešeren, Gradnik idr.); pravljica ali legenda o Lepi Vidi na španskem dvoru se nato prepleta s humoresknim ali skoraj grotesknim načinom pripovedovanja o treh slovenskih glasbenikih, njihovo potovanje z balonom je predstavljeno deloma kot časniška reportaža, še bolj pa seveda kot fantazijska pripoved, skoraj kot »sanjska pantomima«. Dogajanje na španskem dvoru je postavljeno v daljna stoletja, medtem ko trije muzikantje živijo v modernem svetu, od koder po zraku pripotujejo in tako rekoč »padejo« na španski dvor, kjer njihova glasba čudežno reši kraljeviča smrtne melanholije.

Vsa ta skrajno nenavadna, sanjska nasprotja v Simčičevi povesti vendarle delujejo kot literatura, ženejo zgodbo naprej, poganjajo napete, naravnost dramske dialoge – denimo med Lepo Vido in kraljico, ki po čudežni ozdravitvi sina nenadoma ni več tako voljna, da bi Vidi dovolila vrnitev v domovino. Enotnost tem tako raznoterim kompozicijskim elementom daje mitski okvir zgodbe o Lepi Vidi, namreč njena želja po vrnitvi domov, k svojemu izhodišču. Vse dogajanje je naperjeno k njenemu povratku, vse gibanje pripovedi Lepi Vidi bodisi odpira ali začasno zapira pot vrnitve.

* * *

Kaj nam povratek Lepe Vide naposled lahko pomeni?

Mogoča so različna branja te povesti. Lahko jo beremo v (pogojno rečeno) zdovski, emigrantski perspektivi: kot hvalnico vrnitvi v domovino, ki je pojmovana kot kraj človekove prave umestitve, izpolnitve in sreče. Kot kraj, kjer po vsem tujstvu sveta naposled dospemo na svoje pravo mesto. To je gotovo pomemben umetniško-doživljajski vidik te knjige.

Toda Simčičeva povest je tako umetniško bogata in večpomenska, da je mogoče še drugačno, širše branje.

Osebo se mi zdi, da iz Simčičeve povesti o Lepi Vidi močno spregovarja tisto pomensko obzorje, ki nam govori, da se Lepa Vida ne vrne samo domov, ne vrne se samo iz tujega v domovino; pač pa se zgodi nekaj bistveno globljega. Zgodi se to, da se Lepa Vida pravzaprav vrne iz svoje iluzije, svoje zmote in iz dolgega objokovanja te zmote nazaj k temu, kar šele omogoča ali nudi resnične možnosti njenega bitja. To pomeni: od zmote, od zastranitve in utopije se vrne nazaj k temu, ali bolje, napravi korak naprej k temu, kar ji bo omogočilo, da bo njeno življenje avtentično in izpolnjeno – četudi v neki zelo skromni arhaični vasi na devinski obali. Z drugo besedo, vrnitev iz tujine v domovino je tu hkrati upesnjena kot vrnitev od bega pred seboj k sprejetju in podreditvi temu, kar smo.

Ko se Lepa Vida poslavlja od španske kraljice, ji kot darilo za kralja, ki naj mu ga kraljica izroči, Vida da nasvet. Naj kralju, ki je šel na plovbo odkrivat nove celine, kakšno novo Ameriko, pove, da je zbežal:

»Tudi on je zbežal ... Recite mu, da poznam nekoga, oh, in kako dobro ga poznam, ki ve, kaj pomeni v begu iskati rešitev in ki je to drago plačal ... Kako dolga, trnjeva je pot, da prehodiš nazaj en sam napačen korak ... Recite kralju, ki sam dobro ve, kako je skušnja pol preroka, naj mi verjame. Naj verjame, da se bo slabo končalo – zanj in zato tudi za druge –, če bo še naprej bežal ...«

Ko se iz razkošja in zlatega sijaja španskega dvora Lepa Vida povrne v domovino, v domači slovenski kraj, je Vidina prva realnost v Simčičevi povesti ta, da na kolenih joka med dvema grobovoma – grobom svojega sinka in grobom svojega moža, ki ju je bila nekoč zapustila. Takšen je trpko resni, toda zdravilni realizem Simčičevega povratka Lepe Vide. To je hvalnica domovini Sloveniji in vrnitvi k njej; toda hkrati in v isti besedi je to hvalnica vrnitvi k resničnosti. Iz bega, utvar, iluzij – nazaj k temu, kar *je*. Kako boleča, a hkrati ozdravljajoča je pot nazaj k resničnosti, nam na presunljivo poetičen, skoraj sanjski način govori ta knjiga.

Tu se Simčičeva povest dotika najglobljih, skrivnostnih razsežnosti bitja, ker njegova zgodba namreč kratko malo »naredi«, da vidimo ali zagledamo, kako se ob spoznanju lastne zmote, ob kesanju in ob popravi napake zgodi nekaj skrivnostnega: v fundamentu življenja se odprejo nove možnosti, Lepi Vidi se odpre nov svet: njena preteklost, v kateri je zapustila sina in starega moža, ni izbrisana; toda sama lahko vstopi v nekaj, kar je zanjo kot majhno stvarjenje.

Pri Simčiču gre torej za mnogo več kot telesno vrnitev, ki bi bila le gibanje po zunanjščini sveta. Gre predvsem za gibanje od iluzije in zastranitve k uzrtju, k spoznanju, k dejanstvu.

»Svet je red in vsako bitje ima svoje mesto, svoje pravo mesto. Za izražanje lastnega bistva grščina pozna dve besedi: *ídion* in *oikós* (hiša, dom). Prvotno domovanje je bistvo posameznika, njegova bit sama; človek je kakor zavarovan, ko je na svojem mestu in izpolnjuje svojo poklicanost, svoje poslanstvo. Vsaka oddaljitev od svojega povzroči negotovost.« [Komar, M. (2021): *Trije totalitarizmi*. Ljubljana, Družina (Philosophia perennis), 212].

Gre za človekovo podreditev resnici, ki iz navidezno uničenega življenja čudežno naredi nekaj, kar je mnogo več. Prostost od zmote je prostost novega začenjanja.

S tem je Simčič temeljno presešel dosedanje slovenske ubeseditve mita o Lepi Vidi. Morda ni pretirano reči, da njegova *Lepa Vida* na neki način odgovarja *Desetim bratom* in pove stvari, ki jih deseti bratje – razpršeni po vseh kontinentih sveta – niso mogli izreči.

Zorko Simčič in današnja Slovenija

Miklavž Komelj

Pesnik, pisatelj in umetnostni zgodovinar, Ljubljana

Povzetek

Simčič se v svojem pisanju vedno znova dotika zgodovine dvajsetega stoletja, še posebno tragične zgodovine slovenskega naroda. Toda ko se tem, ki v Sloveniji še danes burijo politične strasti, dotika v svoji literaturi, o njih ne piše politično, ampak metafizično. Simčič se v svojem pisanju vedno znova dotika zgodovine, a je ne absolutizira, ampak jo gleda iz perspektive večnosti. Pravi, da »mitov ne smemo ubiti, da nam niti na misel ne sme priti, da bi jih – sicer nas bodo ubili oni«. V tej perspektivi je Simčičevo razumevanje slovenske revolucije 1941–1945 in z njo povezanega nasilja ravno nasprotno od tistega, ki bi sledilo iz običajne logike: tisto, kar je povzročilo tako globok razkol med ljudmi, da ljudje v Sloveniji zaradi njega še po tričetrto stoletja ne morejo normalno komunicirati med sabo, prepoznavna kot novo, najstrašnejšo bližino med njimi.

Ključne besede: Zorko Simčič, Slovenija, mit, revolucija.

Summary

Zorko Simčič and Today's Slovenia

In his writing, Simčič repeatedly writes about the history of the twentieth century, especially the tragic history of the Slovenian nation. But when he touches on topics that still stir political passions in Slovenia, he does not write about them politically, but metaphysically. In his writing, Simčič repeatedly touches on history, but does not absolutize it; he rather looks at it from the perspective of eternity. He says that »we must not kill myths, we must not even think of killing them – otherwise they will kill us.« From this perspective, Simčič's understanding of the Slovenian revolution of 1941–1945 and of the violence associated with it is exactly the opposite of what would follow from conventional logic: what caused such a deep split between people that, even after three quarters of a century, people in Slovenia cannot communicate normally with each other, he recognizes as new, the most terrifying closeness between them.

Key words: Zorko Simčič, Slovenia, myth, revolution.

Pred desetimi leti, ko je Zorko Simčič dopolnil devetdeset let, je Brane Senegačnik, ki je že dolgo njegov osebni prijatelj, ob jubileju v časopisu *Družina* objavil zelo lep zapis z naslovom *Najmladostnejši slovenski romanopisec*.

Take besede kot oznaka devetdesetletnika bi bile lahko seveda nekakšen evfemizem, tako kot se stari ljudje včasih med sabo pozdravljajo »mladenič«. Toda v Senegačnikovi sintagmi ni bilo ničesar takega, vzel sem jo popolnoma resno in prepričan sem, da jih je tudi pesnik zapisal popolnoma resno. Ne samo zato, ker je bil takrat tik pred izidom Simčičev roman *Poslednji deseti bratje*, mogočna knjiga, tako polna svežine, kakršna v slovensko prozo zaveje le izjemoma. Seveda pa nas Senegačnikova sintagma postavlja pred nalogo, da se vprašamo, kaj je v resnici mladost. Ali je res odvisna od let? Ali ni bil stari Goethe v svojih zadnjih trenutkih, ko je zaklical »Več luči«, mlajši od marsikaterega človeka, ki je preživel le malo let? Kaj je mladost? Ob Zorku Simčiču se kar sam po sebi ponuja odgovor, da gre za bližino začetku, bližino izvoru v tistem najglobljem smislu, ki ni kronološki, ampak metafizičen – Zorko Simčič ves čas živi bližino z izvorom bivanja in o čemerkoli piše, piše o tej bližini. Ravno zato, ker je njegova mladost v resnici mladost z vidika večnosti, jo ob njem lahko začutimo tudi v zemeljskem času kljub njegovim častitljivim letom. In gre tudi za intenzivnost in koncentracijo prisotnosti v danem trenutku. Tak je Zorko Simčič v svojem življenju; verjetno je vsak, ki je z njim kdaj spregovoril vsaj nekaj besed, začutil to intenzivnost in koncentracijo prisotnosti, to absolutno pozornost in živost. In o čemerkoli spregovori v svojem pisanju, je njegova pozornost tako skoncentrirana in prodorna, da tudi ob fokusiranju na velike svetovnozgodovinske teme ne ostane neopažen noben najmanjši detajl. Obenem pa je tudi vsaka najbolj drobna stvar, o kateri spregovori, videna tako, da je evocirano njeno mesto v celotni sliki sveta.

Zelo lep primer te pozornosti najdemo v njegovem romanu *Človek na obeh straneh stene* v opisu eksodusa ljudi, ki so bežali pred novo revolucionarno oblastjo in njenim nasiljem čez Ljubelj leta 1945:

Poleg njega je stal neznan fantek, ki ga je bil ob rezgetanju strojnic našel sključenega nad zemljo. Nihče ni vedel, kam kdo strelja, in vsi so pod sikajočimi krogli z očmi, polnimi groze, samo strmeli v zemljo. Le mali poleg njega ga je vlekel za rokav, kazal na kupček prsti med okovanima petama nekoga, ki se je vrgel na tla tik pred njima, in obupano šepetal: »Mravlje! Jih bo pohodil!«¹⁰⁷

Pogled najmlajšega, ki vidi bolj od blizu kot drugi, obenem vzpostavi distanco do ujetosti, v kateri se znajdejo ljudje, vendar ne zmanjša groze, ampak jo samo

¹⁰⁷ Simčič, Z. (1991): *Človek na obeh straneh stene*. Ljubljana, Založništvo slovenske knjige, 15.

še stopnjuje. Tako kot Simčiču globoko zavedanje o resničnosti življenja onkraj smrti ne zmanjša zavesti o tragiki eksistence, ampak mu jo šele omogoča resnično uzreti. Strašno so mi ljube besede iz njegova enigmatičnega teksta *Iz zapiskov neznanega pisatelja*:

Toda smrt ni najbolj tragična. Skoraj bi si upal napisati: vse, kar se res konča s smrtjo junaka, ni tragično. Resnična tragika sega preko smrti.¹⁰⁸

Zorko Simčič je bil rojen deset dni pred pesnikom Francetom Balantičem. (Mimogrede: tudi Balantičevo stoletnico bi bilo smiselno počastiti na nacionalni ravni; to bi bilo toliko bolj nujno, ker so z njim še danes povezani predsodki zaradi strani, na kateri se je znašel v drugi svetovni vojni.) In zame so najlepše besede, ki jih je kdaj kdo napisal o Balantiču, prav Simčičeve besede v zapisu, posvečenem temu pesniku, iz leta 1956:

Mar je mogoče, da ni pesmi brez smrti, brez ognja in žara, in da bi te prispodobe bile le odmev mladostnih pastirskih iger? Nekoč bodo zgodovinarji šтели besede, polne ognja, toda danes vemo, čutimo, da je Balantič nosil v sebi ogenj in smrt, da njegove pesmi ne diše po smrti, kakor diše besede grobarja, ampak kakor besede nekoga, ob katerem se čudimo, da je še vedno na tem svetu.¹⁰⁹

Te besede se zdijo presenetljive, celo šokantne, če pomislimo, da jih je Zorko Simčič napisal o nekom, ki je umrl v vojni nekaj dni pred svojim dvaindvajsetim rojstnim dnevom.

Zorko Simčič je zdaj star sto let. Če je Balantič pesnik, ki mu tečejo črni curki čez obraz, ker ga muči strašna Lepota, pesnik, ki hoče svoje meso vreči ptičem, da ga bodo jedli, pesnik, ki si strga z glave trohneče vence, da bo z njimi okrasil splave, ki bodo pluli čez brezbrežno vodo, sam pa čuti, kako se njegova pesem spreminja v ogenj, ki použiva tudi njega samega, je Simčič – po senzibilnosti svoje percepcije in prefinjenosti svojega jezika prav tako pesnik – modrec, ki pripoveduje tragično zgodbo svojega rodu v planetarni perspektivi in ki poskuša priti do mitske strukture, ki se skriva za navidezno slepoto zgodovine. Njegovo pisanje je ne samo skrajno nežno, ampak tudi skrajno decentno, na prvi pogled pravo nasprotje Balantičevemu ekstatičnemu kriku. Ampak njegova pozicija je enako radikalna, enako mejna – in tako kot je bil Balantič lahko na tem svetu sploh vzdržal malo manj kot dvaindvajset let, je Zorko Simčič lahko na tem svetu

¹⁰⁸ Simčič, Z. (2006): Črni tekač. Celje, Celjska Mohorjeva družba, 223.

¹⁰⁹ Ibid., 156.

več kot sto let ravno zato, ker nikoli ni samo na ta tem svetu, ampak zavestno in koncentrirano živi v neki metafizični realnosti, ki ta svet presega – je ves čas človek na obeh straneh stene. Ko berem njegov roman s tem naslovom, v tej sintagmi ne vidim samo metafore za razseljeno osebo, emigranta po drugi svetovni vojni, ampak za sočasno bivanje »tostran« in »onstran«. Kot pravi Paul Klee: »Tostransko me sploh ni mogoče dojeti.«

Simčič se v svojem pisanju vedno znova dotika zgodovine dvajsetega stoletja, še posebno tragične zgodovine slovenskega naroda. V številnih svojih člankih je zelo jasno in ostro izpovedal svoja s tem povezana politična stališča. Ampak ko se tem, ki v Sloveniji še danes burijo politične strasti, dotika v svoji literaturi, o njih ne piše politično, ampak metafizično. Preprosto zato, ker samo tako lahko evocira njihovo resnico. Simčič se v svojem pisanju vedno znova dotika zgodovine, a je ne absolutizira – ampak ravno s tem, ko jo ves čas vidi v neki drugi dimenziji, njenega pomena ne zmanjšuje, ampak ga še poveča. Eden od njegovih »desetih bratov« iz velikega kolektivnega romana *Poslednji deseti bratje* razmišlja: »Mnogo je skrivnosti, a zgodovina je največja skrivnost.«¹¹⁰ V *Poslednjih desetih bratih* Simčič to, kar bi se lahko zdelo slepa igra zgodovinske usode s slovenskim narodom, ki so ga posledice druge svetovne vojne in revolucije razdelile in njegov vitalno pomemben del razpršile po svetu, poveže z neko mitsko, žrtvovanjsko strukturo – gre za strukturo pripovedi o desetih bratih in desetnicah, ki niso po naključju dale naslova tudi prvemu slovenskemu romanu, Jurčičevemu *Desetemu bratu*. Na koncu Simčičevega romana vidi ena od oseb, imenovana Upornik, to mitsko žrtvovanjsko strukturo kot nekaj ubijajočega. Hoče onkraj tega, ukvarja se z mislijo, da bo prišel v Slovenijo in tam za simbolno maščevanje vsemu, kar se je dogajalo njegovi skupnosti, ubil prvega človeka, ki ga bo srečal, in nato še sebe. Zanimivo je, da se pri tem ta Upornik, ki naj bi ideološko pripadal desnici, sklicuje na skrajno levičarske teroriste in afirmira njihovo logiko. Upornik se približa logiki svojih nasprotnikov, takoj ko zavrže metafizično utemeljitev pogleda na svet, ko izsmeje misel, da bi bila lahko žrtvovanjska eksistenca po svetu blodečih izgnancev neko sveto zadoščevanje za eksistenco celotnega sveta. Odloči se, da je treba ubiti mite. Nasproti temu pa v *Poslednjih desetih bratih* pisatelj zgodbe o desetnici Marjetici, ki povezuje različne zgodbe izseljencev v celoto, utemeljeno v metafizičnem smislu, pravi, »(d)a takih mitov ne smemo ubiti, da nam niti na misel ne sme priti, da bi jih – sicer nas bodo ubili oni.«¹¹¹

Skratka, Simčič se je ne samo kot človek, ki se je leta 1945 odločil za emigracijo, ker ni mogel živeti v nesvobodi, ampak tudi kot pisatelj odločil za življenje in delovanje proti toku. To svojo temeljno življenjsko in umetniško držo je vedno

¹¹⁰ Simčič, Z. (2012): *Poslednji deseti bratje*. Ljubljana, Beletrina, 632.

¹¹¹ Ibid., 712.

znova potrjeval s svojimi odločitvami; med njimi je bila tudi ta, da je pozneje v Argentini zavrzel odlične karijerne možnosti in se odločil za nekonvencionalen način preživljanja, da je lahko ohranil notranjo svobodo. To svobodo pa je vedno povezoval tudi s samoomejevanjem, ki je najbrž toliko bolj poudarjeno zato, ker je, kot lahko razberemo zlasti iz njegovega prvenca *Prebujenje*, v izhodišču njegovega dojetanja sveta hlastno hotenje po zaobseženju vsega. V težnji po samoomejitvi in samokritiki je pustil nerealiziranih več res odličnih idej za literarne tekste, ki pa vendarle ostajajo sporočeni v tekstih, kjer so te ideje omenjene. To me spominja na njegov poseben način uporabe beležnic; nekje je povedal, da vsako leto prepíše iz beležnice samo tisto, kar je najbolj bistveno, drugo zavrže. Hoče, da res ostane zapisano samo bistveno. In to je spet nekaj, kar je pesniško; *Dichtung* kot zgostitev, kondenzacija.

Glede na vse povedano niti ne preseneča, da je s Simčičevim opusom v Sloveniji povezana neka zadrega v recepciji.

Ta zadrega je seveda obenem povezana z neko širšo zadrego v zvezi s slovensko politično emigracijo in tudi z neko širšo zadrego v zvezi z duhovnimi vsebinami. Simčič se je tega dobro zavedal, že ko je bil v emigraciji. Takrat si je dopisoval s Stankom Majcnom – Simčičeva pisma Majcnu so eden najlepših dokumentov slovenske epistolarne literature, obenem pričujejo o samoti in o tem, kako poteka med sorodnimi dušami pogovor preko vseh daljav in preko vseh nemožnosti. Simčič je v enem od svojih pisem Majcnu napisal:

Kako bi bilo, da se vrnemo? Tujci. Neznanci. Ko prebiram domače revije, časopise, vidim: nas sploh ni na svetu. Z molkom, kakor z debelim gostim tekačem so nas zakrili. Starejši še vedo, da hodijo po nas /po naših mrtvih/. Mlajši ... Med eno in drugo Vašo črtico sem pomislil: za fantiča, ki se sprehaja ob Dravi in pod mostom opazuje splave, ali pa za upokojenca, ki na popoldanskem sprehodu zre z ljubljanskega gradu na mesto – za enega kakor za drugega smo neznanci. Sredi noči sem si mislil: in vendar imam vse te tujce rad. Toda lažje je moliti za sovražnika kakor pa za človeka, ki ne ve, da eksistiraš. Dolga pot mora še biti pred menoj, da bom znal tudi to razumeti in postaviti v božji red.¹¹²

Spominjam se, kako je Zorko Simčič leta 1993 prišel v Slovenijo. Čeprav so imeli moji stari starši doma prvo izdajo *Človeka na obeh straneh stene*, katerega posamezni izvodi so po raznih kanalih očitno iz emigracije vendarle prispeli tudi v Slovenijo, sem sam pred tem vedel za tega pisatelja samo iz mogočnega

¹¹² Simčič, Z. (2000): *Srečanja z Majcnom. Buenos Aires – Maribor, 1961–1970*; Ljubljana, Nova revija (Pričevanja), 30.

Zbornika Zimske pomoči, ki sem ga kupil v antikvariatu in v katerem je bil med podpisi urednikov tudi njegov podpis, predvsem pa iz starih medvojnih časopisov, ki sem jih kot najstnik v knjižnici bral z veliko vznemirjenostjo, saj so poročali o nekem drugem svetu, ki ni imel nič skupnega s tistim, o katerem so nas učili v šoli. Ti časopisi so navdušeno poročali o njegovem *Prebujenju* in o njem kot o najperspektivnejšem mladem slovenskem pisatelju; to je bil zame pisatelj-mladenič iz nekega drugega časa, ki je bil nasilno pretrgan. Zdaj, ko se je nenadoma pojavil na ulicah Ljubljane, me je presenetilo, da ni bil v bistvu nič manj mlad kot na slikah iz tistih davnih časopisov – predvsem pa je bil drugačen od vseh drugih ljudi v mestu. Zdelo se mi je, da že način njegovega gledanja stavb in ljudi kaže, kako gleda vse z drugačno pozornostjo; zdelo se mi je, da je hkrati na drugem kontinentu in tu in da gleda vse, kar vidi, s takim čudenjem, s tako srečo, da se zaveda dragocenosti vsakega trenutka, da hoče videti to, kar vidi, tudi za ves vmesni čas, ko teh krajev ni mogel gledati oziroma jih je lahko gledal samo v imaginaciji.

Pokojni Tomaž Šalamun mi je pripovedoval, kako je Zorka Simčiča takrat kar tako na cesti ustavil in mu izrekel dobrodošlico v Sloveniji. Taka reakcija je bila nekaj izjemnega. Seveda nikakor ne moremo reči, da Slovenija Zorka Simčiča ni sprejela z vsemi častmi. Prejel je najvišja javna priznanja, tudi visoko državno odlikovanje, je akademik, Prešernov nagrajenec, prejel je visoko državno odlikovanje – ampak kljub temu njegov opus nikoli ni bil tako integriran v kolektivno zavest, kot bi si po svojem pomenu zaslužil.

Če ponazorim: še vedno se zdi povsem nepredstavljivo, da bi recimo njegovo dramo *Zgodaj dopolnjena mladost*, krščansko tragedijo, kot jo je označil Taras Kermauner, ki je o njej napisal celo knjigo, poskusili uprizoriti v ljubljanski Drami. Zakaj? Ne samo zato, ker se njena vsebina tako neposredno dotika največje slovenske kolektivne travme, ampak ravno zato, ker je noče definirati kot brezplodno travmo, ampak prepozna v njej neko zahtevo, ki gre onkraj političnih strasti, ravno pa to ne pomeni odmika in ublažitve, ampak soočenje z neko neznosno bližino tam, kjer bi se hoteli vsi distancirati, pa naj gledajo na slovensko revolucijo 1941–1945 z ene ali druge strani.

Zgodba o dekletu, ki ga umori partizan, v katerega je sama zaljubljena, ona pa po smrti noče v nebesa, dokler ne bo odrešen tudi on, tako spreminja običajne poglede na to dogajanje, da zahteva razširitev zavesti. Tako kot Claudelov *Satena-sti čeveljček*, ki je Simčiču pomagal zastaviti dramaturški okvir, ta igra kot svoje prizorišče zahteva planetarni prostor, obenem pa na istem odru nastopajo živi in mrtvi. V tej igri se vse tisto, kar velja za skrajne, nepremostljive daljave, pokaže kot skrajna bližina. Za Simčiča je izhodišče za razumevanje revolucije in z njo povezanega nasilja ravno nasprotno od tistega, ki bi sledilo iz običajne logike: tisto, kar je povzročilo tako globok razkol med ljudmi, da ljudje v Sloveniji zaradi

njega še po tričetrst stoletja ne morejo normalno komunicirati med sabo, je uzrl kot novo, najstrašnejšo bližino med njimi.

In samo če se zavedamo te bližine, lahko razumemo, zakaj ta razkol v Sloveniji še po tričetrst stoletja v ljudeh zbuja tako iracionalne strasti sovraštva; gre za nepriznanje in nevzdržanje te strašne bližine, o kateri v *Zgodaj dopoljnjeni mladosti* nebeški Poslanec reče Snežni, ko govori o ubijalcih:

Vendar so tvoji ljudje, in če ste si bili doslej, čeprav v sporu, bratje, odslej ste si dvakrat v krvnem sorodstvu.¹¹³

Skratka, Zorko Simčič vidi kot edino pot iz ujetosti v zgodovinske travme v vzdržanju strahotne bližine tam, kjer bi ljudje hoteli samo distanco. Ta ideja je globoko krščanska; Simčičevo pojmovanje bližnjega je izrazito krščansko in tudi sicer je Zorko Simčič globoko zavezan krščanstvu. Toda zanj krščanstvo ne pomeni v prvi vrsti neke idejne opredelitve, ampak ravno zahtevo po vzdržanju nečesa, kar bi bilo brez milosti nemogoče vzdržati. *Ko v Poslednjih desetih bratih* moža s termovko v zaporu komisar vpraša, ali je kristjan, samo molči, potem pa reče:

Nisem molčal, ker ne bi bil kristjan, ampak reči samo »da« ali »ne« ne pove nič.¹¹⁴

Kadar razmišljam o problematiki tako imenovane slovenske narodne sprave, mislim, da bi bila edina pot iz labirinta ujetosti, ki še danes tako drastično blokira nacionalne energije, ravno pot, ki jo je v svojem opusu pokazal Zorko Simčič – gre za to, da te problematike ne moremo resnično razrešiti, če ostanemo zgolj v političnih miselnih okvirih in če razmišljamo zgolj o kazenski odgovornosti; vse to je pomembno, ampak morali bi iti še dlje. Travmatična izkušnja dvajsetega stoletja bi morala biti izhodišče za poskus razširitve zavesti, razumeti bi jo morali kot nalogo vzdržanja te neznosne bližine. To pa je mogoče samo tako, da se ob njej zavemo, da gre za misterij. Zorko Simčič mi je svojo *Zgodaj dopolnjeno mladost* v pismu označil kot misterij. Misterij kot zvrst drame, ampak obenem še mnogo več – gre za dramo, ki nam resnično omogoča, da se preko najbolj travmatičnega zgodovinskega dogajanja zavemo misterija, ki je za Zorko Simčiča misterij ljubezni.

Zame osebno je bilo prav srečanje z opusom Zorko Simčiča ključnega pomena, da sem se zavedel pomembnosti te tematike, ki je bila v političnih in politizirajočih diskurzih tolikokrat zlorabljena, da sem jo v svoji zavesti večkrat poskušal kar

¹¹³ Simčič, Z. (2011): *Zgodaj dopolnjena mladost*. Celje, Celjska Mohorjeva družba, 79.

¹¹⁴ Simčič, *Poslednji deseti bratje*, 444.

potlačiti; ob branju del Zorka Simčiča pa tudi najbolj pošastno travmo slovenske zgodovine uzrem tako, da me zavest o njej nežno vodi v stik z izvorom bivanja.

Simčičevo videnje zgodovine dvajsetega stoletja je povsem nasprotno dominantnemu narativu, ki slavi leto 1945 kot leto velike izpolnitve, velike osvoboditve; pri tem pa se nikakor ne omejuje samo na zavest o slovenskem prostoru. Simčič vidi v zvezi s tem še veliko več – ne samo, da je bilo to za njegovo domovino leto katastrofe, ki je prineslo masovni masaker, ampak vidi, da se je v planetarnem smislu neki svet, ki je obstajal stoletja, radikalno sesul in končal, tako radikalno končal, da si tega tudi ljudje, ki so zanosno govorili o novem svetu, niso upali priznati. Simčič pravi o neimenovanem protagonistu *Človeka na obeh straneh stene*:

Vedel je, da je starega sveta konec in da tega mnogi ne vedo: niti tisti, ki mislijo, da s krvjo prinašajo novega.¹¹⁵

In ko je Simčič tako kot protagonisti obeh njegovih ključnih romanov vzel nase usodo razseljene osebe, je vedel, da prav s tem stanjem izključenosti sporoča neko univerzalno resnico o svetu – in da njegov eskodus daje videti tudi resnico tistih, ki niso fizično šli nikamor:

Danes, po vseh teh groznih letih – kdo še stoji, kjer je stal некоč? Mrtvoudni, ki že leta leži v isti sobi in se tudi po vojni ni premaknil, ali je ostal, kjer je bil?¹¹⁶

Simčič v večini svojega opusa iz specifične situacije slovenske zgodovinske izkušnje (pa vendar nikakor ni omejen nanjo – je, kolikor vem, edini pisatelj slovenske argentinske emigracije, ki je v nekem obdobju enako suvereno ustvarjal tudi v španščini, ki se je v njegovem pisanju pojavila kar sama, ko je šlo za tematiko, ki ji je ta jezik bolj ustrezal, mislim zlasti na dramo *Augusto, el mes más largo*, ki jo je nato prevedel v slovenščino kot *Tako dolgi mesec avgust*), ampak to specifično slovensko zgodovinsko izkušnjo vidi tako, da preko nje sporoča nekaj o stanju celotnega sveta, ki je tako kot v Claudelovem *Satenastem čeveljčku* prizorišče njegovega opusa. V nasprotju z dominantnim diskurzom v slovenskem prostoru, ki pravi, da so strahote, ki so se zgodile med vojno in tik po njej v Sloveniji, pač neke lokalne travme, ki jih je treba čimprej pozabiti, vidi v tem, kar se je zgodilo Slovincem, neko univerzalno sporočilo o stanju človeštva v dvajsetem stoletju. V vsem skupaj vidi žrtvovanjski misterij, vendar ne pristaja na logiko viktimizacije – to, kar se je zgodilo njegovim ljudem, jim daje novo suverenost, celo njihova

¹¹⁵ Simčič, *Človek na obeh straneh stene*, 118.

¹¹⁶ *Ibid.*, 112.

razpršitev po kontinentih se poveže z Župančičevo vizijo domovine, ki se razširja preko vsega sveta. V tem smislu se spet lahko spomnim na Pessoa, ki je nekoč, ko je pisal o specifičnosti Portugalcev, poskušal to nacionalno identiteto utemeljiti ravno v preseganju partikularizmov in v univerzalnosti. Simčičev opus je danes za Slovence lahko čudovito izhodišče za povezavo nacionalne zavesti s planetarno zavestjo. Medtem ko današnji globalizem uničuje nacionalne specifičnosti in vsakršne identitete, ravno zato, ker zavesti ne razširja, ampak jo oži – pred časom so v zvezi z globalizmom govorili o »globalni vasi«, in to je zelo dobra oznaka –, se Simčičevi metafizično razširjeni zavesti ravno ob vzdržanju pozornosti do simultanih dogajanj po vsem planetu in njihovega nepredvidenega povezovanja pokaže tudi pomen nacionalnosti kot misterij – v tistem smislu pomnoževanja sveta, kot ga evocira Pessoa v eni od pesmi iz knjige *Sporočilo*:

Vsi narodi so misteriji.
Vsak je svet zase.¹¹⁷

Ampak to ni sporočilo o ločenosti. Prej o tem, kako je svet vselej vsebovan v konkretnem, ne v generalni posplošitvi.

Simčič je svoje *Poslednje desete brate* nekoč imenoval »kolektivni roman«. Ampak ko pripoveduje zgodbe kolektiva, njegova miselnost nikakor ni kolektivistična. Ko sem bral njegov prvi roman *Prebujenje*, ki je bil najprej naslovljen *Brezdomci*, a je pisatelj po nasvetu Franca Saleškega Finžgarja naslov zamenjal zaradi politične situacije, da ne bi bilo težav z okupacijsko cenzuro, me je presenetilo, kako je neka temeljna izkušnja sveta, ki jo je pozneje doživel v svojem izgnanstvu, na neki način napovedana že v formulacijah tega romana – že na prvi strani je evocirano občutje potnika sredi velemesta, tujca, ki se prvič ozira iz sobe, da se razgleda ... In v nadaljevanju nacionalni mit o lepi Vidi ... Situacija pregnanstva je po eni strani pretrgala Simčičeve načrte in posegla v njegovo življenje kot tuja sila – toda v svoji umetnosti je Simčič zmožgal tako premočrtnost, da je vse, kar se mu je zgodilo, transformiral v izraz svojega najglobljega notranjega hotenja po spoznanju, ki so ga te strašne izkušnje prinesle. To je velika skrivnost umetnosti: umetnik lahko pokaže globljo resnico tistega, kar se zdi determiniranost in usoda, kot svobodo in odločitev, to pa zato, ker izhaja iz presežka svobode, ki mu je nobena situacija ne more vzeti.

Ko sem pred tremi leti z Zorkom Simčičem, ki sem ga prej toliko let videval na ljubljanskih ulicah, a si nikoli nisem upal pristopiti k njemu kot Tomaž Šalamun, tudi spregovoril, so bile njegove skoraj prve besede: »Najvišja vrednota je svoboda.«

¹¹⁷ Pessoa, F. (2021): *Sporočilo* (prevedel Miklavž Komelj). Novo mesto, Goga, 27.

Beseda svoboda je bila velikokrat zlorabljena, tako leta 1945 kot v današnjem času. Zorko Simčič je, da ne bi bilo kakšnega nesporazuma, skoraj sočasno rekel tudi, da nas bo rešila samo resnica. Ve, da je svoboda neločljiva od resnice. In neločljiva od perspektive večnosti.

Simčičevo kratko besedilo *Odhojene stopinje* iz petdesetih let, ki je bilo veliko pozneje ponatisnjeno kot moto knjige *Dohojene stopinje*, v kateri je svoje pogovore s Simčičem zapisal pokojni France Pibernik,¹¹⁸ govori prav o razmerju med determiniranostjo in svobodo. Govori o človeku, ki vidi svojo življenjsko pot vnaprej zarisano kot belo sled stopinj v črnem pesku; občutek ima, da stopa po že vnaprej določenih stopinjah, ki jih vidi pred sabo. Nekoč pa se odloči, da se bo uprl determinizmu, in se obrne in gre po cesti nazaj in zavije v neko ulico – in takrat odkrije, da so bile te stopinje že prej napeljane točno tako ... To lahko razumemo na dva načina – kot izjavo, da je svoboda iluzija, ker smo v resnici predestinirani, ali pa ravno nasprotno: da naša svobodna odločitev spreminja celo to, kar nas vnaprej določa. Vse je odvisno od tega, ali je naša perspektiva perspektiva zemeljskega časa ali perspektiva večnosti, ki je edina perspektiva resnične svobode. Tudi ko Zorko Simčič govori o zemeljskem času, ves čas govori iz perspektive večnosti; zadnja beseda v *Poslednjih desetih bratih* je beseda *večnost*.

¹¹⁸ Pibernik, F. – Simčič, Z. (2019): *Dohojene stopinje*, Ljubljana, Beletrina, 11.

IV.

Bibliografija Zorka Simčiča

Marjana Benčina

Biblioteka SAZU, Novi trg 3–5, SI 1000 Ljubljana

Pričujoča bibliografija akademika Zorka Simčiča prinaša izbor književnih in publicističnih objav, intervjujev, prerez uredniškega in prevajalskega dela ter seznam najpomembnejših nagrad in priznanj. Zajema obsežno obdobje od prve objave pri trinajstih letih v časniku *Slovenec* leta 1935 pa vse do leta 2023. Vanjo z izjemo treh dramskih del niso vključena neobjavljena dela (npr. številna krajša dramska besedila za radio, scenariji za proslave).¹¹⁹

Popis temelji predvsem na bibliografiji Tatjane Kovač, objavljeni v katalogu razstave ob pisateljevi 85-letnici (Kovač, Tatjana: *Zorko Simčič: Bibliografija*. – V: *Odhojene stopinje: razstava ob 85-letnici Zorka Simčiča*. – Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, 2006, str. 21–47). Kot dodatni viri podatkov so nam služili *Letopisi SAZU* za leta 2005–2022, slovenski vzajemni katalog COBIB, Digitalna knjižnica Slovenije – dLib, Primorski slovenski biografski leksikon, Slovenska bibliografija (NUK) in nekatere druge bibliografije, radijski in televizijski arhivi ter spletni arhivi časnikov, pa tudi opombe in navedbe v delih Zorka Simčiča, še posebej v knjigi *Dohojene stopinje* (2019). Najdragocenejši vir pa je bil avtor sam, saj nam je prijazno posredoval podatke iz svoje dokumentacije skupaj s koristnimi opombami in napotki, pomagal pa nam je tudi pri razvozlavanju svojih številnih psevdonimov in okrajšav. Teh je tu kar 26: A. B., Albin Belko, Alko Belin, Bine Šulinov, Bric, B. Š., B. T., Dušan, Ivan Zorič, Marij Borski, Marijan Jerman, Mirko Ščipalec, M. K., M. Ščipalec, p. Bonifacij OFM, PSM, Scriptor, Simon Poljanski, Simon Preprost, Simon Simplicissimus, sok., S. P. & Co., Z. S., Z. Simčič, Zorko S. in zič. Če delo ni bilo objavljeno z avtorjevim polnim pravim imenom, je psevdonim ali akronim praviloma naveden za poševno črto za naslovom dela.

Gradivo je razvrščeno po smiselnih sklopih, v okviru vsakega sklopa po letu izida, znotraj posameznega leta pa po abecednem redu naslovov.

- 1 Monografije
- 2 Objave v monografijah
 - 2.1 Literarne objave
 - 2.2 Spremnje besede, bibliografije in druge objave
- 3 Objave v periodičnem tisku
 - 3.1 Literarne objave
 - 3.2 Intervjuji
 - 3.3 Druge objave
- 4 Prevodi del Zorka Simčiča
- 5 Uredniško in prevajalsko delo
- 6 Nagrade

¹¹⁹ Posebej zanimiva tema je zagotovo obsežna osebna korespondenca Zorka Simčiča (prek 1500 pisem), od katere nekaj pisem hranijo v različnih zapuščinah nekatere knjižnice, med njimi tudi Biblioteka SAZU, npr. v zapuščinah Stanka Majcna in Marje Boršnik ter darovanem gradivu Gorana Schmidta.

1 MONOGRAFIJE

Prebujenje: roman iz dijaškega življenja. – Ljubljana: Nova založba, 1943. – 349 str. ; 20 cm. – Knjiga je bila opremljena za bibliofilsko knjižno tombolo v 100 izvodih pri Zimski pomoči leta 1944.

Zadnji akord. – Rokopis, 1943. – Dramsko besedilo. – Delo je bilo uvrščeno v redni program ljubljanske Drame za sezono 1944/1945 (režija Edvard Gregorin), a do uprizoritve ni prišlo zaradi okoliščin ob koncu vojne.

Oktober (jesenska slika). – Rokopis, 1944. – Dramsko besedilo.

Tragedija stoletja: satire in humoreske. – Ljubljana: Selbstverlag = samozaložba, 1944. – 132 str. ; 21 cm. – Vsebina: *Tragedija stoletja; Ljubi svojega bližnjega kakor ... sebe.* ; *Gramofon; Komponist; Šestilo; Nov sistem – populivox; Posredovanje umetnin; Gumbi; Zgodba o uri; O novi ideji romana; Življenje doma; Filozofizem; Literarni sestanek; Časnikar Bobek; Človek z diplomom.* – Vsi sestavki razen treh so bili že objavljeni v revijalnem tisku v letih 1938–1943.

Žalostna pesem. – Rokopis, 1946. – Radijska igra. – Gradivo za radijsko izvedbo na Radiu Trst II 1946 (prvič predvajano 1. nov. 1946).

Krst pri Savici: igra v petih slikah / Bine Šulinov (ps.). – Buenos Aires: Katoliški misijoni, 1953. – 44 str. : ilustr. ; 23 cm. – Ilustriral Hotimir Gorazd ; opremil Simon Preprost (ps.). – Operni libreto. – 2. in del tretjega dejanja prvič izšla v Slovenčevem koledarju 1944.

Najprej izhajalo v nadaljevanjih v: Katoliški misijoni = Las Misiones Catolicas, 27 (1953), št. 1, str. 64–77; št. 2, str. 140–147; št. 3, str. 209–213; št. 4, str. 276–285.

Prva gledališka uprizoritev: Slovenski festival na prostem, Repentabor pri Trstu, 23. avg. 1953 (Slovenski oder iz Trsta, režija Jože Peterlin). – Operna praizvedba: Slovenski glasbeni dnevi 1992, Ljubljana, 5. maj 1992 (glasba Matija Tomc; dirigent Mirko Cuderman).

Druge izdaje:

Trst ; Buenos Aires: Tabor, 1965. – 67 str. ; 20 cm. – Predelana izdaja;

Krst pri Savici: zbori / glasba Matija Tomc ; besedilo Zorko Simčič. – Trst ; Buenos Aires: Tabor, 1965. – 1 partitura ([12] str.) ; 30 cm. – V kolofonu: Zbori k operi »Krst pri Savici«. – Odrska glasba k istoimenski drami Zorka Simčiča. – Hrani Knjižnica Dušana Černeta Trst;

Krst pri Savici: ljudska igra. – Koper: Ognjišče, 1994. – 89 str., [5] str. pril. : ilustr.; 18 cm. – (Zbirka Naš oder ; 2)

Človek na obeh straneh stene. – Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija, 1957. – 170 str. ; 20 cm.

Ponatisi in druge izdaje:

Ljubljana: Založništvo slovenske knjige, 1991. – 141 str. ; 20 cm;

Celje: Mohorjeva družba, 1999. – 239 str. ; 21 cm. – (Zbirka Žerjavi ; 3). – Idejno–estetska razčlemba Jože Pogačnik. – Vsebuje avtorjev uvod k prvemu natisu romana v Sloveniji (1991);

Celje: Mohorjeva družba, 2003. – 239 str. ; 21 cm. – (Zbirka Žerjavi ; 3). – Idejno–estetska razčlemba Jože Pogačnik. – Ponatis;

Ljubljana: DZS, 2004. – 179 str. ; 21 cm. – (Zbirka Slovenska zgodba ; knj. 19). – 1. izdaja, 1. natis;

Celje: Društvo Mohorjeva družba: Celjska Mohorjeva družba, 2021. – 211 str. ; 22 cm. – Spremnata beseda Matevž Kos. – Prenovljena izdaja. – Vsebuje avtorjev uvod k prvemu natisu romana v Sloveniji (1991) in k petemu natisu (2004). – Jezikovno in stilistično pregledano besedilo romana za novo izdajo ob avtorjevi stoletnici.

Obris zgodovine slovenskega slovstva. – Buenos Aires: Zedinjena Slovenija, 1966. – 15 str. ; 22 cm. – Strojepisna avtografija. – Srednješolski tečaj (učno gradivo). – Hranita Narodna in univerzitetna knjižnica (Ljubljana) in Knjižnica Dušana Černeteta Trst.

Zgodaj dopolnjena mladost: okvirna drama v treh delih. – Buenos Aires: Slovensko gledališče, 1967. – 93 str. ; 22 cm.

Uprizorilo Slovensko gledališče v Torontu (Kanada) v sezoni 1969/70 (premiera 7. 4. 1970, režija Vilko Čekuta).

Ponatisi in druge izdaje:

Celje: Celjska Mohorjeva družba: Društvo Mohorjeva družba ; Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2011. – 164 str., [9] str. pril. ; 22 cm. – Spremnata beseda Brane Senegačnik. – Vsebuje tudi: *Odlomki iz nekega pisma* (odlomki iz avtorjevih odgovorov na vprašanja bralcev);

V: **Prepad kliče prepad.** – Buenos Aires: Slovensko gledališče, 1992 (skupaj z dramo *Tako dolgi mesec avgust*);

V: **Prepad kliče prepad.** – Ljubljana: Družina, 2001 (skupaj z dramo *Tako dolgi mesec avgust*);

V: **Odhojene stopinje.** – Celje: Mohorjeva družba, 1993, str. 305–394.

Čarovnik začarane doline: besedilo za otroško opereto. – Bariloche: samozaložba, 1972. – 31 f. : ilustr. ; 23 cm. – Ilustriral Luis Angel Bálsamo. – Avtor delo sprva napisal v španščini z naslovom *El mago del Valle Encantado*.

Druge izdaje:

Čarovnik začarane doline ; Družina Zebedej (kjer vsi polni so idej). – Buenos Aires: Libro de Edición Argentina, 1980. – 103 str. : ilustr. ; 20 cm. – Ilustracije Hotimir Gorazd;

Čarovnik začarane doline: *opera v 12 prizorih.* – Ljubljana: [samozaložba Z. Simčič], 2004. – 35 f. : ilustr. ; 21 cm. – Ilustracije Hotimir Gorazd;

Čarovnik začarane doline: *opera v 12 prizorih.* – Ljubljana: [samozaložba Z. Simčič], 2004 [i. e. 2017]. – 34 str. : [3] str. ilustr. pril. ; 21 cm. – Predelana izdaja 2017.

Korenine večnosti: ciklus junijskih. – [Buenos Aires: s. n., 1974]. – [16] str. ; 19 cm. – Pesniška zbirka kot priloga revij Vestnik in Tabor, oktober 1974.

Dom, šola in svet okoli nas. – Buenos Aires: [Zedinjena Slovenija], 1986. – 8 f. ; 30 cm. – Strojepisna avtografija. – Učno gradivo. – Hranita Narodna in univerzitetna knjižnica (Ljubljana) in Knjižnica Dušana Černeta Trst.

Carapachayski anali: MCMLXVIII–MCMLXXXVIII / Simon Simplicissimus (ps.). – Buenos Aires: [s. n.], 1987. – 52 str. : ilustr. ; 22 cm. – Ilustracije Marko J. Vurilochensis (ps.) (pravo ime Marko Jerman), Ignottissimus Antiquorum (neznani stari avtor), Lojzek Žavbica (ps.) (pravo ime Luis Bálsamo); fotografija Ivan A. Roburensis (ps.) (pravo ime Ivan Arnšek). – Strojepisna avtografija. – Poezija. – Hrani Knjižnica Dušana Černeta Trst.

Ponatis:

[S. 1.: s. n.], 1999. – 52 str. : ilustr. ; 21 cm. – Opomba v knjigi: Carapachayski anali so izšli leta 1987 v Buenos Airesu v »originalni izdaji« kot razmnoženina v 25 izvodih. Pričujoča knjižica – tiskana junija 1999 v Ljubljani – je zvest ponatis izvirnika ... – Hranita Narodna in univerzitetna knjižnica (Ljubljana) in Univerzitetna knjižnica Maribor.

Trije muzikantje ali Povratek Lepe Vide. – Buenos Aires: Duhovno življenje, 1989. – 71 str., [4] str. pril. ; 21 cm. – Mladinska povest.

Druge izdaje:

Maribor: Obzorja, 1994. – 145 str. : barvne ilustr. ; 24 cm. – (Zbirka Mlada obzorja). – Ilustriral Viktor Šest. – Vsebuje tudi: *Za mladino* (pismo); »*Bežati ali ne bežati – to je vprašanje*«: enourni pogovor z avtorjem »*Povratka Lepe Vide*« / Simon Preprost (ps.);

Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 2003. – 125 str. : ilustr. ; 25 cm. – Ilustriral Hijacint Jussa. – Vsebuje tudi: *Pismo mladim bralcem*;

Ljubljana: Družina, 2021. – 203 str. : ilustr. ; 22 cm. – 2. izdaja. – Ilustriral Viktor Šest. – Vsebuje tudi: *Za mladino* (pismo); »*Bežati ali ne bežati – to je vprašanje*«: enourni pogovor z avtorjem »*Povratka Lepe Vide*« / Simon Preprost (ps.). – Jezikovno pregledano in redigirano besedilo povesti za novo izdajo ob avtorjevi stoletnici.

Ljubljana: Družina, 2022. – E-knjiga. – Ilustriral Viktor Šest.

Slomšek, učenik za vse čase ... – Buenos Aires: Slomškov dom, 1990. – 19 str. ; 21 cm. – Priloga h glasilu Moj dom, leto 8, št. 2 (1990). – Hrani Knjižnica Dušana Černeta Trst.

Predelana izdaja:

Človek za vse čase. – Ljubljana: Družina, 2003. – 72 str. : ilustr. ; 20 cm. – Vsebuje tudi manjše prispevke drugih avtorjev.

Prepad kliče prepada: dve drami. – Buenos Aires: Slovensko gledališče, 1992. – 199 str. ; 20 cm. – Vsebina: *Zgodaj dopolnjena mladost* (prvič samos-

tojno izšlo: Buenos Aires: Slovensko gledališče, 1967); *Tako dolgi mesec avgust*.

Druga izdaja:

Ljubljana: Družina, 2001. – 266 str. : ilustr. ; 21 cm. – Vsebuje tudi: *Iz nekega pisma*.

Odhojene stopinje. – Celje: Mohorjeva družba, 1993. – 395 str. ; 19 cm. – Vsebuje krajšo prozo, članke in razprave ter dramo *Zgodaj dopolnjena mladost*.

Družina Zebedej, kjer vsi polni so idej: zgodba v petih dejanjih. – Celje: Mohorjeva družba, 1996. – 115 str. : ilustr. ; 20 cm. – (Zbirka Mladinska knjižnica / Mohorjeva družba ; 32). – Ilustriral Milan Erič.

Prvič izšlo v:

Čarovnik začarane doline ; Družina Zebedej (kjer vsi polni so idej). – Ljubljana: Mladinska knjiga, 1980.

Leta nič, en dan potem: božična legenda. – Ljubljana: Družina, 1996. – 28 str. ; 21 cm. – (Zbirka Ljudske in nabožne igre; knj. 2).

Prvič izšlo v: Dom in svet: zbornik, 8 (1995), str. 148–162. – Uprizorilo Ljubiteljsko gledališče Teharje (režija Peter Simoniti), premiera 16. jan. 1999, Teharje (100 izvedb v letih 1999–2019; radijska priredba posneta na Radiu Ognjišče 2020).

Rondo : divertissement v dveh dejanjih: (z morebitnim nadaljevanjem ...). – [S. l. : Z. Simčič, 2000?]. – 35 f. ; 21 cm. – Radijska igra. – Prvič predvajano na 1. programu Radia Slovenija, 4. jan. 2000. – Hranijo Biblioteka SAZU (Ljubljana), Knjižnica Dušana Černeteta Trst in Mariborska knjižnica.

Srečanja z Majcnom: Buenos Aires – Maribor: 1961–1970. – Ljubljana: Nova revija, 2000. – 141 str. : ilustr. ; 23 cm. – (Pričevanja / Nova revija). – Pisma.

Dvanajst stolpičev in PS. – Ljubljana: [samozaložba], 2001. – 55 str. : ilustr. ; 21 cm. – Karikature Aljana Primožič. – Prispevki so sprva izhajali kot kolumne na kulturnih straneh Dela od 3. jan. do 28. dec. 2000.

Ponatis:

Dvanajst stolpičev in Post scriptum. – Ljubljana: Družina, 2002. – 79 str. : ilustr. ; 20 cm

El mago del Valle Encantado: libreto para opera en doce escenas. – Ljubljana: [s. n.], 2003. – 51 str. : ilustr. ; 21 cm. – V kolofonu: »Reimpresión de la obra editada en Buenos Aires, 1973«. – Libreto za otroško opero. Avtor je delo najprej napisal v španščini in ga nato prevedel v slovenščino (Čarovnik začarane doline).

Srček, ki podi telešček. – Celje: Mohorjeva družba, 2004. – 46 str. : ilustr. ; 24 cm. – (Zbirka Mladinska knjižnica / Mohorjeva družba ; 50). – Ilustriral Božidar Strman Mišo. – Zbirka pesmi za otroke.

Črni tekač. – Celje: Društvo Mohorjeva družba : Celjska Mohorjeva družba, 2006. – 363 str. ; 22 cm. – Spremn beseda Mitja Čander. – Izbor kratke proze in esejistike 1946–1991.

Rimske zgodbe. – Trst: Mladika, 2006. – 85 str. ; 21 cm. – Spremn beseda Marija Cenda. – Vsebina: *Opolnoči, v deževni noči: Via Appia Antica* (prvič izšlo v: Zvon: revija za kulturo in družbo, 2, št. 4 (1999), str. 20) (pesem); *Mimo treh belih vrat: iz dnevnika malega liftboya* (prvič izšlo v: Mlada setev, 2, št. 1 (1947)); *Deček v dvigalu na Piazza Barberini* (prvič izšlo v: Mlada setev, 2, št. 2/3 (1947)); *Na pragu* (prvič izšlo v: Mlada setev, 2, št. 4 (1947)); *Iz dnevnika stevardese Air Francea* (prvič izšlo v: Nova revija, 21, št. 239/240 (2002)).

Skozi razpetosti : izbor proze, esejev in člankov (1996–2006). – Celje: Društvo Mohorjeva družba : Celjska Mohorjeva družba, 2006. – 297 str. ; 22 cm. – Spremn beseda France Pibernik.

Ob žerjavici in ognju: izbor govorov in pogovorov. – 1. izd. – Ljubljana: Družina, 2007. – 267 str. ; 21 cm

Listki iz popotnih zapiskov desetega brata. – Ljubljana: samozaložba, 2011. – [24] str. ; 19 cm. – Pesmi.

Razen treh pesmi (*Na ulici stare Gorice; Genova. Tretjič preko oceana. Zadnjič?; Nekje. Sam*) prvič izšlo v: Zvon: revija za kulturo in družbo, 2, št. 4 (1999), str. 20–28 (z naslovom *Nekaj listov iz starih popotnih zapiskov*) .

Poslednji deseti bratje. – Ljubljana: Študentska založba, 2012. – 719 str. ; 22 cm. – (Knjižna zbirka Beletrina).

Drugi izdaji:

– Ljubljana: Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije, 2013. – 10 zv. (1778 str.) ; 29 cm. – (Knjižna zbirka Beletrina). – V Braillovi pisavi;

– Ljubljana: Študentska založba, 2013. – (Zbirka eBeletrina). – E-knjiga.

Tako dolgi mesec avgust: drama v dveh dejanjih. – Celje: Celjska Mohorjeva družba: Društvo Mohorjeva družba, 2016 . – 190 str., [3] str. pril. ; 23 cm. – Spremn beseda Brane Senegačnik. – Delo je avtor 1975 napisal v španščini (Agosto, el mes más largo) in ga kasneje sam prevedel v slovenščino. – Vsebuje tudi: *Iz nekega pisma*.

Prvič izšlo v:

Prepad kliče prepad. – Buenos Aires: Slovensko gledališče, 1992 (skupaj z dramo *Zgodaj dopolnjena mladost*).

Dohojene stopinje: pogovori in dokumenti: 2000–2018. – Ljubljana: Beletrina, 2019. – 491 str., [50] str. pril. ; 22 cm. – (Knjižna zbirka Beletrina). – Soavtor France Pibernik. – Avtobiografsko delo v obliki intervjujev. – Vsebuje tudi: Govor v državnem zboru: IV. vseslovensko srečanje Slovencev v zamejstvu in po svetu, Državni zbor republike Slovenije, 8. julija 2004; Ob dvajsetletnici Svetovnega slovenskega kongresa: govor na proslavi dvajsetletnice SSK,

28. junij 2011; Večerna meditacija [Neprebrani govor ob prejemu Prešernove nagrade za življenjsko delo 2013]; Čudna apatija je legla na slovensko dušo: Večer, 30. julij 2016: ob petindvajsetletnici slovenske države / pogovarjala se je Melita Forstnerič Hajnšek (prvič izšlo v: Večer (Maribor)), 72, št. 176 (30. jul. 2016, str. 2–5).

Druge izdaje:

Ljubljana: Beletrina, 2019. – (Zbirka eBeletrina). – E-knjiga;

Ljubljana: Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije, 2022. – 2 CD-ja (992 min): stereo ; 18 cm. – (Knjižna zbirka Beletrina). – Zvočna knjiga;

Ljubljana: Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije, 2023. – 7 zv. (1100 str.) ; 29 cm. – (Knjižna zbirka Beletrina). – V Braillovi pisavi.

2 OBJAVE V MONOGRAFIJAH

2.1 Literarne objave

Med nami in njimi / Simon Preprost (ps.). – V: Kar po domače! / Osip Šest. – Buenos Aires: Editorial Baraga, 1962, str. 176–214.

Ponatisnjeno v: Kar po domače / Osip Šest. – Celje: Mohorjeva družba, 1994, str. 186–222.

Dvogovor: vrnjeni v maju govori Bogu. – V:

Antologija slovenskega zdomskega pesništva / zbrala in uredila Tine Debeljak in France Papež. – Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija, 1980, str. 130;

To drevo na tujem raste: antologija slovenskega zdomskega pesništva zadnjih štiridesetih let / izbral in uredil in spremno besedo napisal Ciril Bergles. – Ljubljana: Aleph, 1990 (Aleph ; 22), str. 26. – Pesem.

Prvič izšlo v: Korenine večnosti, 1974, str. [6].

Noč: ob jezeru Nahuel Huapi. – V:

– Antologija slovenskega zdomskega pesništva / zbrala in uredila Tine Debeljak in France Papež. – Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija, 1980, str. 129;

– To drevo na tujem raste: antologija slovenskega zdomskega pesništva zadnjih štiridesetih let / izbral in uredil in spremno besedo napisal Ciril Bergles. – Ljubljana: Aleph, 1990 (Aleph ; 22), str. 25.;

– Kje, domovina, si : antologija slovenske domovinske pesmi od Valentina Vodnika do danes / izbor France Pibernik. – Celje: Celjska Mohorjeva družba : Društvo Mohorjeva družba, 2009, str. 161. – Pesem.

Prvič izšlo v: Korenine večnosti, 1974, str. [5].

Črni tekač. – V: Pod Južnim križem: antologija emigrantske proze 1945–1991 / pripravili Zora Tavčar, Helga Glušič, Martin Jevnikar. – Celje: Mohorjeva družba, 1992. – Str. 340–349. – Novela predelana prav za to izdajo.

Prvič izšlo v: Koledar Svobodne Slovenije 1950, str. 116–119.

Pod Tronadorjem v osrčju Andov. – V: Pod Južnim križem: antologija emigrantske proze 1945–1991 / pripravili Zora Tavčar, Helga Glušič, Martin Jevnikar. – Celje: Mohorjeva družba, 1992, str. 340–349.

Prvič izšlo v: Meddobje, 8, št. 1/2 (1964), str. 47–50 (brez naslova – zadnji del zapisa *Pripisi k dnevom*, str. 36–50).

Človek, ki je ubijal. – V: Zbornik Zimske pomoči 1944 / uredili Narte Velikonja ... et al. – Ljubljana: Zimska pomoč, 1944. – Str. 228–231.

Prvič izšlo v: Dom in svet: zbornik, 56, št 1 (1944), str. 75–78.

Odhojene stopinje. – V: Dnevi smrtnikov: emigrantsko pripovedništvo (1945–1960) v izboru / uredil Alojzij Geržinič. – Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija, [1960]. – Str. 175–183.

Prvič izšlo v: Meddobje, 1, št. 1/2 (1964), str. 27–33.

»... **prežalostne šriftice** ...«. – V: Dnevi smrtnikov: emigrantsko pripovedništvo (1945–1960) v izboru / uredil Alojzij Geržinič. – Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija, [1960], str. 152–156.

Prvič izšlo v: Vrednote = Los Valores, 1, št. 1 (1951), str. 75–83.

Prvo prepozno srečanje. – V: Dnevi smrtnikov: emigrantsko pripovedništvo (1945–1960) v izboru / uredil Alojzij Geržinič. – Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija, [1960]. – Str. 197–217.

Prvič izšlo v: Koledar Svobodne Slovenije 1951, str. 165–173 (pod psevdonom Bine Šulinov).

Gumbi. – V: Govoreči bankovec: antologija slovenske humoristične proze. – Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1976. – Str. 121–124.

Prvič izšlo v: Obisk (Ljubljana), 3, št. 6/7 (1942), str. 107 (z naslovom *O gumbih*).

V spanju udarjeni s pečatom: iz knjige »Človek na obeh straneh stene«. – V: Vilenica 95 / glavni urednik Venko Taufer. – Ljubljana: Društvo slovenskih pisateljev, 1995, str. 256–259.

On in upornik: (odlomki iz Poslednjih desetih bratov in zadnje strani romana).

– V: *Glas umetnikov: umetniki, akademiki, Prešernovi nagrajenci*: poezija, proza, eseji, slike, kipi, arhitekturni prikazi, odlomki notnih partitur in skladbe umetnikov V. razreda SAZU, Prešernovih nagrajencev in nagrajencev Prešernovega sklada. – Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti ; Kranj: Galerija Prešernovih nagrajencev : Gorenjski muzej, 2021. – Str. 103–113.

2.2 Spremnne besede, bibliografije in druge objave

Ob Gallusu in »Gallusu«. – V: Ob dvajsetletnici: Slovenski pevski zbor Gallus / urednik Tine Debeljak ml. – Buenos Aires: SPZ Gallus, 1968, str. [13–18].

Ponatisnjeno v: Črni tekač. – Celje: Celjska Mohorjeva družba, 2006. – Str. 305–313.

- Trideset let njihovega molka in glas naše pesmi.*** – V: Mrtvi so naša čast in ponos!: 1945–1975: spominski koncert / Buenosaireški slovenski oktet. – Buenos Aires: Zedinjena Slovenija, 1975, str. [4–5].
Ponatisnjeno v: Vestnik = Noticiero, 26, št. 9/10 (1975), str. 160–162.
- »***Zvestoba nazaj – poslanstvo za naprej!***«. – V: Slovenska kri iz roda v rod: ob tridesetletnici 1945–1975: srednješolski tečaj ravnatelja Marka Bajuka. – Buenos Aires: Slovenska hiša, 1976, str. 3–12. – Članek, napisan na osnovi slavnostnega govora na 21. Slovenskem dnevu v San Justu 25. apr. 1976.
Ponatisnjeno v: Ob žerjavici in ognju, 2007, str. 9–22.
- [***Uvod***]. – V: Zadržna misel: izbor člankov in razprav / France Veber. – Buenos Aires: Cooperativa de credito S.L.O.G.A., 1979, str. 7–22.
- »... ***pravzaprav sem o vsem ...***«. – V: Pogled na slovensko bodočnost: anketa 1985. – Buenos Aires: Slovenski visokošolski tečaj, 1986, f. 69–86. – Zapisi ob anketi o slovenski izseljenski književnosti, ki jo je maja 1954 razpisala literarna sekcija Slovenske kulturne akcije.
- [***Uvod***]. – V: Stebri vzajemnosti / Marko Kremžar. – Buenos Aires: Cooperativa de credito S.L.O.G.A., 1988, str. 9–27.
- Štirideset let »Gallusa«.*** – V: Slovenski pevski zbor Gallus: 1948–1988 / [uredil Korošec Jože ml.]. – Buenos Aires: SPZ Gallus, 1989, str. 4–7.
Ponatisnjeno v: Duhovno življenje, 56, št. 12 (1989), str. 596–599.
- Včerajšnji članki in pripis.*** – V: Zbornik Slovenske kulturne akcije. – Buenos Aires [i. e.] Celje: Mohorjeva družba, 1994 (Slovenska kulturna akcija ; 155), str. 22–38. – O Slovenski kulturni akciji in reviji Meddobje.
- Rasti. Rasti. In ne nehati rasti.*** – V: Dr. Franc Sušnik (1898–1998): zbornik ob stoletnici rojstva / Majda Kotnik – Verčko (glavna urednica) ... et al. – Ravne na Koroškem: Voranc, 1998, str. 129–137. – Spomini učenca Zorka Simčiča na svojega profesorja Franca Sušnika.
Izšlo tudi v: Odsevanja: revija za leposlovje in kulturo, št. 31/32 (1998), str. 64–67.
- Biti (ali ne biti ...) to, kar si? (Vprašanje asimilacije nekoč in danes).*** – V: Biti to, kar si: 33. študijski dnevi Draga 98 na Opčinah od 4. do 6. septembra 1998. – Trst: Mladika, 1999, str. 43–80, 81–99 (*Debata*). – Z opombami dopolnjen prispevek s 33. študijskih dnevov Draga 98 na Opčinah, 4.–6. sept. 1998.
Ponatisnjeno v: Nova revija (1999), 18, št. 207/208 (jul.–avg.1999), str. 134–162.
- Bibliografija.*** – V: Pot iz mrtvila / Milan Komar. – 2., razširjena izd. – Ljubljana: Študentska organizacija Univerze, Študentska založba, 1999. – (Knjižna zbirka Claritas ; 8), str. 289–297. – Bibliografija del Milana Komarja, izdanih v tujini po letu 1948.

- Ob prvem izidu esejev Milana Komarja v Sloveniji.** – V: Pot iz mrtvila / Milan Komar. – 2., razširjena izd. – Ljubljana: Študentska organizacija Univerze, Študentska založba, 1999. – (Knjižna zbirka Claritas ; 8), str. 261–265.
- Zorko Simčič (1921–) Vinku Beličiču.** – V: Pisma slovenskih književnikov o književnosti / izbral, uredil, opombe in spremno besedo napisal Marjan Dolgan. – Ljubljana: Mladinska knjiga, 2001. – (Knjižnica Kondor ; 298), str. 244–249. – Pismo.
- Avtorjeva bibliografija.** – V: Red in misterij / Milan Komar. – Ljubljana: Študentska založba, 2002, str. 253–255. – Dopolnitve k bibliografiji Milana Komarja, objavljeni v knjigi Pot iz mrtvila (1999).
- Besede prevajalcev / M. D. S., Z. S.** – V: Red in misterij / Milan Komar. – Ljubljana: Študentska založba, 2002, str. 11–12. – Soavtorica Marija Debevec Simčič (M. D. S.).
- Knjigi na pot.** – V: Filozofija, naš vsakdanji kruh: 99 napotkov za lahko filozofiranje / Vladimir Kos. – Ljubljana: Družina, 2003, str. 7–8.
- Nekaj bežnih skic ob Ortegovih Meditacijah.** – V: Meditacije o don Kihotu / José Ortega y Gasset. – Ljubljana: Družina, 2003 (Zbirka Sidro ; 26), str. 139–155. – Ob 400-letnici Cervantesovega Don Kihota.
Skrajšana verzija izšla v: Ampak (Ljubljana), 6, št. 10 [i. e. 12] (dec. 2005), str. 54–56; Skozi razpetosti, 2006, str. 197–208.
- Vladimir Kos: Najlepši ženi.** – V: 100 (in 2) pesmi najlepši ženi v slavo in zahvalo in s prošnjami v siju zvezd, ki jo krasijo / Vladimir Kos. – Ljubljana: Družina, 2004, str. 84–85.
- Kultura in politika v slovenski politični emigraciji.** – V: Kultura in politika / uredila Mateja Jančar. – Ljubljana: Inštitut dr. Jožeta Pučnika, 2007, str. 89–97.
- Skušnje in skušnjave.** – V: Posvet o slovenskem jeziku: zbornik prispevkov na posvetu 15. maja 2007. – Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2008, str. 101–106.
- Človek, ki z gledanjem zaznava in ugotavlja.** – V: Opazovalec / José Ortega y Gasset. – Ljubljana: Družina, 2010, str. 171–179.
Skrajšana verzija izšla v: Ampak : mesečnik za kulturo, politiko in gospodarstvo, 11, št. 1/2 (2011), str. 36–37.
- Človek daljnovidnosti: »To so bila najlepša leta«.** – V: Peterlinov zbornik. – Trst: Mladika, 2012, str. 44–48. – Urednik Marij Maver. – Osebni spomini na Jožeta Peterlina.
- Spomini na maturo.** – V: Licej Prešeren, Trst: ... šola, ki daje korenine in peruti ... / zbrali in uredili Lidia Rupel in Neva Zaghet. – Trst: Državni znanstveni licej France Prešeren = Liceo Scientifico Statale France Prešeren, 2016, str. 47–50.

3 OBJAVE V PERIODIČNEM TISKU

3.1 Literarne objave

Pravljica o carju in carici / Albin Belko (ps.). – V: Slovenec: političen list za slovenski narod. – 63, št. 159a (14. jul. 1935), str. 7 (Mladi Slovenec).

Zgodba o uri. – V: Žika: mesečnik, ki ga izdaja za svoje odjemalce pražarna Žika. – 11, jun.–jul. (1939/1940), str. 129–131.

Ponatisnjeno v: Tragedija stoletja, 1944, str. 73–78; Koroška kronika, 4, št. 15 (9. apr. 1948), str. 4, 8.

»*Ni me sram dela!*«. – V: Mariborski zadrugar: list za združno vzgojo in gospodarstvo. – 2, št. 10 (1. okt. 1940), str. 5.

Šolski izlet. – V: Mariborski zadrugar: list za združno vzgojo in gospodarstvo. – 2, št. 4 (1. apr. 1940), str. 3–4.

Literarni sestanek. – V: Mentor: list za srednješolsko dijaštvo. – 28, št. 8/9/10 (1940/1941), str. 227–228.

Ponatisnjeno v: Tragedija stoletja, 1944, str. 113–116.

Na smučeh. – V: Naša zvezda: dijaški kongregacijski list. – 10, št. 10 (1940/1941), str. 160–161.

Naš razred. – V: Mentor: list za srednješolsko dijaštvo. – 28, št. 8/9/10 (1940/1941), str. 252–255.

Božičnica. – V: Mariborski zadrugar: list za združno vzgojo in gospodarstvo. – 3, št. 2 (1. febr. 1941), str. 5.

Čuden dogodek. – V: Obisk (Ljubljana). – 2, št. 11/12 (1941), str. 311–312.

Iz Milanovega počitniškega dnevnika. – V: Obisk (Ljubljana). – 2, št. 7/8 (1941), str. 219.

Lacko. – V: Mariborski zadrugar: list za združno vzgojo in gospodarstvo. – 3, št. 1 (1. jan. 1941), str. 8.

Prvič v mestu. – V: Mariborski zadrugar: list za združno vzgojo in gospodarstvo. – 3, št. 3 (1. mar. 1941), str. 5–6.

Taborjenje. – V: Slovenski dom: tednik za politična in kulturna vprašanja. – 6, št. 192 (22. avg. 1941), str. 3; št. 193 (23. avg. 1941), str. 3.

Zgodba o mitnini. – V: Obisk (Ljubljana). – 2, št. 9/10 (1941), str. 249.

Življenje doma. – V: Obisk (Ljubljana). – 2, št. 4 (1941), str. 157–158.

Ponatisnjeno v: Tragedija stoletja, 1944, str. 91–95.

Človek z diplomo: (napol resnična zgodbica iz današnjih dni). – V: Slovenski dom: tednik za politična in kulturna vprašanja. – 7, št. 32 (9. febr. 1942), str. 3.

Ponatisnjeno v: Tragedija stoletja, 1944, str. 129–133.

Filozofizem. – V: Slovenski dom: tednik za politična in kulturna vprašanja. – 7, št. 240 (21. okt. 1942), str. 2; št. 241 (22. okt. 1942), str. 2; št. 242 (23. okt. 1942), str. 2; št. 243 (24. okt. 1942), str. 2.

Ponatisnjeno v: Tragedija stoletja, 1944, str. 99–109.

- Generalka.** – V: Obisk (Ljubljana). – 3, št. 1 (1942), str. 6–7.
- Gramofon.** – V: Obisk (Ljubljana). – 3, št. 8/9 (1942), str. 132–133.
Ponatisnjeno v: Tragedija stoletja, 1944, str. 27–32.
- Ideja in pol.** – V: Slovenski dom: tednik za politična in kulturna vprašanja. – 7, št. 21 (27. jan. 1942), str. 3.
- Napeti trenutki ... !:** (s posebnim ozirom na ...). – V: Obisk (Ljubljana). – 3, št. 11/12 (1942), str. 192–193.
- Naše stoletje.** – V: Obisk (Ljubljana). – 3, št. 5 (1942), str. 86–87, 89.
Ponatisnjeno v: Tragedija stoletja, 1944, str. 9–17 (z naslovom *Tragedija stoletja*).
- O gumbih.** – V: Obisk (Ljubljana). – 3, št. 6/7 (1942), str. 107.
Ponatisnjeno v: Tragedija stoletja, 1944, str. 67–70 (z naslovom *Gumbi*); Koroška kronika, 4, št. 2 (9. jan. 1948), str. 4 (z naslovom *Gumbi*); Govoreči bankovec: antologija slovenske humoristične proze, 1976, str. 121–124.
- O upokojencu, dimnikarju in sreči.** – V: Obisk (Ljubljana). – 3, št. 4 (1942), str. 60.
- Študent Bobek.** – V: Slovenski dom: tednik za politična in kulturna vprašanja. – 7, št. 22 (28. jan. 1942), str. 3.
- 711 km: zapisi in vtisi s študentske poti** / Ivan Zorič (ps.). – V: Slovenski dom: tednik za politična in kulturna vprašanja. – 7, št. 112–124 (19. maj 1942–3. jun. 1942), vselej str. 4.
- Advokat Pik** / Bric (ps.). – V: Slovenski dom: tednik za politična in kulturna vprašanja. – 8, št. 222 (4. okt. 1943), str. 2.
- Časnikar Bobek** / Mirko Ščipalec (ps.). – V: Obisk (Ljubljana). – 4, št. 7/9 (1943), str. 114–115.
Ponatisnjeno v: Tragedija stoletja, 1944, str. 119–126.
- Konec sveta.** – V: Obisk (Ljubljana). – 4, št. 1/3 (1943), str. 35–36.
- Krst pri Savici: besedilo za opero.** – V: Slovenčev koledar 1944. – Ljubljana: Konzorcij Slovenca, Slovenskega doma in Domoljuba, [1943]. – (Slovenčeva knjižnica ; 7a), str. 165–168. – Vsebuje celotno 2. dejanje in nekaj prizorov iz 3. dejanja libreta.
- Ljubi svojega bližnjega kakor ... sebe** / M. Ščipalec (ps.). – V: Slovenski dom: tednik za politična in kulturna vprašanja. – 8, št. 249 (20. nov. 1943), str. 5. – Basen.
Ponatisnjeno v: Tragedija stoletja. – Ljubljana, 1944, str. 21–23; Koroška kronika, 4, št. 12 (19. mar. 1948), str. 4; Zvon: revija za kulturo in družbo, 2, št. 3 (1999), str. 74–75 (ps. Albin Belko).
- Naša vas** / Bric (ps.). – V: Slovenski dom: tednik za politična in kulturna vprašanja. – 8, št. 221 (2. 10. 1943), str. 3.
- O oslu, ki gre enkrat na led** / Alko Belin (ps.). – V: Slovenski dom: tednik za politična in kulturna vprašanja. – 8, št. 254 (24. dec. 1943), str. 7.

- Smrt in fižolček*** / M. Ščipalec (ps.). – V: Slovenski dom: tednik za politična in kulturna vprašanja. – 8, št. 247 (6. nov. 1943), str. 7–8.
- Šestilo*** / M. Ščipalec (ps.). – V: Slovenski dom: tednik za politična in kulturna vprašanja. – 8, št. 250 (27. nov. 1943), str. 7–8.
Ponatisnjeno v: Tragedija stoletja, 1944, str. 43–48.
- Človek, ki je ubijal ...*** . – V: Dom in svet (Ljubljana). – 56, zbornik 1 (1944), str. 75–78.
Izšlo tudi v: Zbornik Zimske pomoči 1944, str. 228–231.
- Dva izmed mnogih*** / Marij Borski (ps.). – V: Slovenski dom: tednik za politična in kulturna vprašanja. – 9, št. 46 (18. nov. 1944), str. 6–7.
- Žebelj***. – V: Dom in svet (Ljubljana). – 56, zbornik 2 (1944), str. 120–123.
- Deček v dvigalu na Piazza Barberini*** / Bine Šulinov (ps.). – V: Mlada setev. – 2, št. 2/3 (1947), str. 30–34.
Ponatisnjeno v: Rimske zgodbe, 2006, str. 14–23.
- Jetnik 4443 svoji duši*** / Marijan Jerman (ps.). – V: Mlada setev. – 2, št. 2/3 (1947), str. 39. – Pesem.
- Mimo treh belih vrat: iz dnevnika dečka v dvigalu*** / Bine Šulinov (ps.). – V: Mlada setev. – 2, št. 1 (1947), str. 7–9.
Redigirano besedilo izšlo v: Odhrojene stopinje, 1993, str. 9–12; Rimske zgodbe, 2006, str. 9–13 (s podnaslovom: *(iz dnevnika malega liftboya)*).
- Na pragu*** / Bine Šulinov (ps.). – V: Mlada setev. – 2, št. 4 (1947), str. 74–78.
- Posredovanje umetnin*** / Z. Simčič. – V: Koroška kronika. – 3, št. 52 (19. dec. 1947), str. 4.
Prvič izšlo v: Tragedija stoletja, 1944, str. 59–64.
- Troje src se je srečalo*** / Bine Šulinov (ps.). – V: Mlada setev. – 2, št. 7/10 (1947), str. 124–126.
- Nov sistem – populivox***. – V: Koroška kronika. – 4, št. 19 (7. maj 1948), str. 4.
Prvič izšlo v: Tragedija stoletja, 1944, str. 51–55.
- Črni tekač*** / Bine Šulinov (ps.). – V: Koledar Svobodne Slovenije 1950. – Buenos Aires: Svobodna Slovenija, 1950. – Str. 116–119.
Ponatisnjeno v: Pod Južnim križem: antologija emigrantske proze 1945–1991, 1992, str. 340–349; Odhrojene stopinje, 1993, str. 17–25; Črni tekač, 2006, str. 21–32.
- Danes celjski grofje in nikdar več*** / B. Š. (ps.). – V: Svobodna Slovenija = Eslovenia Libre. – 9 (4), št. 19 (10. maj 1951), str. 3.
- Obisk pri Abu-Sabu*** / Simon Preprost (ps.). – V: Koledar Svobodne Slovenije 1951. – Buenos Aires: Svobodna Slovenija, 1951, str. 196–206.
- ... Prežalostne šrifitice ...*** / Bine Šulinov (ps.). – V: Vrednote = Los Valores. – 1, št. 1 (1951), str. 75–83.

- Predelano besedilo izšlo v: Dnevi smrtnikov: emigrantsko pripovedništvo (1945–1960) v izboru, 1960, str. 97–217; Odhrojene stopinje, 1993, str. 11–16; Črni tekač, 2006, str. 13–19 (z naslovom ... *žalostne šrifitice* ...).
- Prvo prepozno srečanje** / Bine Šulinov (ps.). – V: Koledar Svobodne Slovenije 1951. – Buenos Aires: Svobodna Slovenija, 1951, str. 165–173.
Ponatisnjeno v: Dnevi smrtnikov: emigrantsko pripovedništvo (1945–1960) v izboru, 1960, str. 197–217; Odhrojene stopinje, 1993, str. 26–48; Črni tekač, 2006, str. 33–60.
- Napad na Abu-Sabu** / Simon Preprost (ps.). – V: Koledar Zbornik Svobodne Slovenije 1952. – Buenos Aires: Svobodna Slovenija, 1952. – Str. 225–241.
- Krst pri Savici: igra v petih slikah** / z uporabo Prešernovih motivov napisal Bine Šulinov (ps.). – V: Katoliški misijoni = Las Misiones Catolicas. – 27 (1953), št. 1, str. 64–77; št. 2, str. 140–147; št. 3, str. 209–213; št. 4, str. 276–285. – Ilustriral Hotimir Gorazd. – Izšlo tudi kot samostojna publikacija: Buenos Aires: Katoliški misijoni, 1953.
- Odhrojene stopinje** / Bine Šulinov (ps.). – V: Meddobje = Entresiglo. – 1, št. 1/2 (1954), str. 27–33.
Ponatisnjeno v: Dnevi smrtnikov: emigrantsko pripovedništvo (1945–1960) v izboru, 1960, str. 175–183; Nova revija, 8, št. 85/86 (maj–jun.1989), str. 612–616; Odhrojene stopinje, 1993, str. 105–114; Črni tekač, 2006, str. 129–139.
- Pot k reki na sever: (odlomek).** – V: Meddobje = Entresiglo. – 2, št. 6 (1956), str. 292–297. – Zaključno poglavje romana Človek na obeh straneh stene.
- [Prelistavam zapiske s potovanja na jug Argentine ...]** / B. Š. (ps.). – V: Glas Slovenske kulturne akcije = El Vocero de la Acción Cultural Eslovena. – 4, št. 12 (1957), str. 2–4 (Obrazi in obzorja).
Ponatisnjeno v: Črni tekač, 2006, str. 161–169 (z naslovom *Po stopinjah Magellana*).
- Pripisi k dnevom – Buenos Aires.** – V: Meddobje = Entresiglo. – 4, št. 1/2 (1958), str. 56–68. Ponatisnjeno v: Črni tekač, 2006, str. 171–196.
- Iz zapiskov neznanega pisatelja.** – V: Meddobje = Entresiglo. – 5, št. 1/2 (1959), str. 58–69. Ponatisnjeno v: Črni tekač, 2006, str. 213–234.
- Pet pisem in en komentar** / B. Š. (ps.). – V: Glas Slovenske kulturne akcije = El Vocero de la Acción Cultural Eslovena. – 7, št. 1/2 (31. jan. 1960), str. 2–3.
Ponatisnjeno v: Črni tekač, 2006, str. 209–212.
- Dogodek na Ulici de la Piedad.** – V: Meddobje = Entresiglo. – 6 (1961), št. 1/2, str. 7–30; št. 3/4, str. 132–154.
Ponatisnjeno v: Odhrojene stopinje, 1993, str. 49–104; Črni tekač, 2006, str. 61–128.
- Pogovori s starcem (Abu Sabu) I.** / S. P. and Co. (ps.). – V: Novi časi = Tiempos Nuevos. – 1, št. 3 (1962), str. 8–13.

- Dvanajst vrstic / Z. S.** – V: Glas Slovenske kulturne akcije = El Vocero de la Acción Cultural Eslovena. – 11, št. 19/20 (15. okt. 1964), str. 7. – Epigrami.
- Pripisi k dnevom.** – V: Meddobje = Entresiglo. – 8, št. 1/2 (1964), str. 36–50.
Ponatisnjeno v: Vestnik = El Vocero, 15, št. 3/5 (1964), str. 64–68 (odlomki); Črni tekač, 2006, str. 279–299.
- Stričeva pravljica trem nečakom.** – V: Misli = Thoughts. – 13, št. 8 (1964), str. 225. – Skrajšani ponatis prispevka *Pripisi k dnevom* iz Meddobja 8, št. 1/2 (1964), str. 47–49.
- Literarni, potopisni in drugi zapiski.** – V: Meddobje = Entresiglo. – 9, št. 1/3 (1965), str. 158–176.
Ponatisnjeno v: Črni tekač, 2006, str. 315–350.
- In vendar – nekoč bo!.** – V: Duhovno življenje = La Vida Espiritual. – 42, št. 6 (1975), str. 339. – Pesem.
Prvič izšlo v: Korenine večnosti, 1974, str. [16].
Objavljeno tudi v: Misli = Thoughts, 25, št. 6 (1976), str. 169; Tabor = El Fortín, 13, št. 6 (1976), str. 159; Misli = Thoughts, 36, št. 6 (1987), str. 130; Slovenska država = For a Free Slovenia, 38, št. 11 (1987), str. 6; Duhovno življenje = La Vida Espiritual, 55, jun. (1988), str. 260; 57, jun. (1990), str. 264; Misli = Thoughts, 39, št. 6/7 (1990), str. 139; Dialogi (Maribor), 27, št. 11 (1991), str. 54; Zvon: revija za kulturo in družbo, 2, št. 4 (1999), str. 24. Listki iz popotnih zapisov desetega brata, 2011, str. [15] (z nadnaslovom *Na pokopališču v Salti*).
- Bog govori vrnjenemu v maju.** – V: Duhovno življenje = La Vida Espiritual. – 43, št. 6 (1976), str. 333. – Pesem.
Prvič izšlo v: Korenine večnosti, 1974, str. [7].
Objavljeno tudi v: Misli = Thoughts. – 35, št. 6 (1986), str. 153; Dialogi (Maribor), 27, št. 11 (1991), str. 53; Zvon: revija za kulturo in družbo, 18, št. 5 (2015), str. 7.
- Sam.** – V: Duhovno življenje = La Vida Espiritual. – 45, št. 6 (1978), str. 325. – Pesem.
Objavljeno tudi v: Misli = Thoughts, 35, št. 6 (1986), str. 153; Duhovno življenje = La Vida Espiritual, 58, št. 5 (1991), str. 242; Listki iz popotnih zapisov desetega brata, 2011, str. [18] (z naslovom *Nekje. Sam.*).
- Teharje – in še stojite?.** – V: Vestnik = Noticiero. – 30, št. 4/6 (1979), str. 68–74. – Iz objavljenih dokumentov sestavil Zorko Simčič. – Scenarij za proslavo.
- Kako je pravzaprav?.** – V: Duhovno življenje = La Vida Espiritual. – 57 (1990), jan., str. 32–34; febr., str. 95–99.
- Dvogovor.** – V: Dialogi (Maribor). – 27, št. 11 (1991), str. 53–54. – Vsebuje pesmi: *Vrnjeni v maju govori bogu*; *Bog govori vrnjenemu v maju*; *In vendar – nekoč bo!* – Popravljen verzija 1991.
Prvič izšlo v: Korenine večnosti, 1974, str. [6–7], [16].
Objavljeno tudi v: Zvon: revija za kulturo in družbo, 18, št. 5 (2015), str. 6–7. – Vsebuje pesmi: *Vrnjeni v maju govori Bogu*; *Bog govori vrnjenemu v maju*.

Noč: ob jezuru Nahuel Haupi. – V: Naša skupnost (Ljubljana Moste-Polje). – 32, št. 3 (25. jun. 1991), str. 5. – Pesem.

Prvič izšlo v: *Korenine večnosti*, 1974, str. [5].

Objavljeno tudi v: *Antologija slovenskega zdomskega pesništva*, 1980, str. 129; *To drevo na tujem raste: antologija slovenskega zdomskega pesništva zadnjih štiridesetih let*, 1990, str. 25.; *Zaveza* (Ljubljana), 2, št. 3 (= 6) (1992), str. 33; *Zvon: revija za kulturo in družbo*, 2, št. 4 (1999), str. 23. *Kje, domovina, si* : antologija slovenske domovinske pesmi od Valentina Vodnika do danes, 2009, str. 161; *Listki iz popotnih zapiskov desetega brata*, 2011, str. [12].

Zgodaj dopolnjena mladost: peti prizor. – V: *Dialogi* (Maribor). – 27, št. 7 (1991), str. 44–47. – Celotna drama prvič izšla v Buenos Airesu l. 1967.

Vrnjeni v maju govori Bogu. – V: *Zaveza* (Ljubljana). – 2, št. 3 (= 6) (1992), str. 33. – Pesem.

Prvič izšlo v: *Korenine večnosti*, 1974, str. [6].

Objavljeno tudi v: *Antologija slovenskega zdomskega pesništva*, 1980, str. 130; *To drevo na tujem raste: antologija slovenskega zdomskega pesništva zadnjih štiridesetih let*, 1990, str. 26;

Dialogi (Maribor), 27, št. 11 (1991), str. 53; *Zvon: revija za kulturo in družbo*, 18, št. 5 (2015), str. 6.

Turjaška. – V: *Zaveza* (Ljubljana). – 3, št. 3 (= 10) (1993), str. 22. – Pesem.

Prvič izšlo v: *Korenine večnosti*, 1974, str. [10] (z naslovom *Turjaška, pet let kasneje*).

Zgodba, ki ni samo zgodba ... / Simon Preprost (ps.). – V: *Duhovno življenje = La Vida Espiritual.* – 60, št. 8 (1993), str. 238–239.

Leta nič, en dan potem: božična legenda. – V: *Dom in svet: zbornik.* – 8 (1995), str. 148–162. – Izšlo tudi kot samostojna publikacija (Ljubljana: Družina, 1996).

Velikonočni triptih. – V: *Dom in svet: zbornik.* – 9 (1996), str. 121–136.

Delno ponatisnjeno v: *Skozi razpetosti*, 2006, str. 9–23 (z naslovom *Velikonočnega triptiha prvi del*).

Božični triptih. – V: *Mohorjevo koledar 1998.* – Celje: Mohorjeva družba, 1997.

– Str. 229–238. – Vsebinska: *Zgodbica o belem, belem* (ponatisnjeno v: *Skozi razpetosti*, 2006, str. 25–29) ; *Sedma slamica* ; *Jaslice*.

Literarni zapis v eksilu (Buenos Aires, 1965) in pripis, dodan v domovini. – V: *Meddobje = Entresiglo.* – 31, št. 3/4 (1997), str. 158–171.

Zorko Simčič – Vinku Brunnu: pod Tronadorjem, 24. aprila 1965. – V: *Meddobje = Entresiglo.* – 32, št. 3/4 (1998), str. 337. – Pismo.

Nekaj listov iz starih popotnih zapiskov. – V: *Zvon: revija za kulturo in družbo.* – 2, št. 4 (1999), str. 20–28. – Pesmi.

Vse pesmi razen *Buenos Aires. Pismo očetu na ono stran* so izšle v zbirki: *Listki iz popotnih zapiskov desetega brata*, 2011.

- O deželi, v kateri se cedi ljubezen*** / Albin Belko (ps.). – V: Zvon: revija za kulturo in družbo. – 2, št. 3 (1999), str. 73–76. – Vsebuje tudi basen *Ljubi svojega bližnjega kakor ... sebe*.
- Stanko Majcen – Zorko Simčič: Pisma iz pregnanstva***. – V: Nova revija. – 18, št. 204/205 (1999), str. 179–190.
Predobjava uvoda in petih pisem iz: Srečanja z Majcnom: Buenos Aires – Maribor: 1961–1970, Ljubljana: Nova revija, 2000, str. 9–30.
- Dialog 1999*** / Simon Preprost (ps.). – V: Mohorjev koledar 2000. – Celje: Mohorjeva družba, 1999. – Str. 242–245.
Ponatisnjeno v: Skozi razpetosti, 2006, str. 31–37.
- Hic est dies quem fecit Dominus: »to je dan, ki ga je naredil Gospod...«*** (*Ps 118, 24*). – V: Mohorjev koledar 2000. – Celje: Mohorjeva družba, 1999. – Str. 42–43. – Pesem.
- O patru frančiškanku, o patru jezuitu in o samem vragu*** / p. Bonifacij OFM (ps.). – Mohorjev koledar 2001. – Celjska Mohorjeva družba, 2000. – Str. 229–231.
Ponatisnjeno v: Slovenski čas: priloga tednika Družina, 63, št. 56 (10. dec. 2014), str. 16 (pod psevdonimom Simon Preprost).
- Zgodba, ki ima (za zdaj) samo začetek***. – V: Družinska pratika za navadno leto 2001. – Celje: Mohorjeva družba, 2000, str. 152–155.
- Enaindvajset pisem***. – V: Zvon: revija za kulturo in družbo. – 4, št. 5 (2001), str. 24–31. – Epigrami.
- Homer, Shakespeare in Salomon***. – V: Mohorjev koledar 2001. – Celje: Mohorjeva družba, 2000, str. 231–233.
Ponatisnjeno v: V: Zvon: revija za kulturo in družbo, 21, št. 5 (2018), str. 14–15 (s podnaslovom: *O nujnosti absolutne kritičnosti*).
- Salvador Dali v Ljubljani*** / Simon Preprost (ps.). – V: Zvon: revija za kulturo in družbo. – 4, št. 2 (2001), str. 74–79.
Ponatisnjeno v: Skozi razpetosti, 2006, str. 39–48.
- Dnevu na rob***. – V: Zvon: revija za kulturo in družbo. – 5, št. 4 (sept. 2002), str. 51–56. Ponatisnjeno v: Skozi razpetosti, 2006, str. 211–222 (z naslovom *Dnevu na rob – I*).
- Iz dnevnika stewardese Air Francea***. – V: Nova revija. – 21, št. 239/240 (mar.–apr. 2002), str. 61–96.
Ponatisnjeno v: Skozi razpetosti, 2006, str. 49–107; Rimske zgodbe, 2006, str. 39–74 (ponatis prvega dela novele).
- Ko pa zadiši po večnosti ...: uvodno poglavje iz romana Poslednji deseti bratje***. – V: Zvon: revija za kulturo in družbo. – 7, št. 2 (apr. 2004), str. 30–38.
- Dnevu na rob II***. – V: Zvon: revija za kulturo in družbo. – 8, št. 1 (febr. 2005), str. 47–54.
Ponatisnjeno v: Skozi razpetosti, 2006, str. 223–239.

- Dnevu na rob III.** – V: Zvon: revija za kulturo in družbo. – 8, št. 5 (nov. 2005), str. 72–77.
Ponatisnjeno v: Skozi razpetosti, 2006, str. 241–252.
- Refleksi in refleksije.** – V: Ampak (Ljubljana). – 6, št. 10 (okt. 2005), str. 21–23.
Ponatisnjeno v: Skozi razpetosti, 2006, str. 253–264.
- Dnevu na rob [IV].** – V: Zvon: revija za kulturo in družbo. – 9, št. 4 (2006), str. 48–51.
- Drevo govori** / Simon Preprost (ps.). – V: Družinska pratika za navadno leto 2009. – Celje: Mohorjeva družba, 2008, str. 54–56.
- Dnevu na rob [V]: februar 2009.** – V: Zvon: revija za kulturo in družbo. – 12 (2009), št. 1, str. 25–28.
- Erotika.** – V: Zvon: revija za kulturo in družbo. – 12 (2009), št. 5/6, str. 15–16. – Ciklus pesmi iz zbirke Tolmuni ob poti: *Svetost ; Tedaj ; Moreča žalost ; Njemu v noči brez sna ; Dialog ; Komu vprašanje ; Samogovor ; Tako bom naredil.*
- Stara, večna modrost vzhoda (... ali pa kdaj tudi ne ...)** / Albin Belko (ps.). – V: Mohorjev koledar 2011. – Celje: Mohorjeva družba, 2010, str. 139–140.
- Da veš!:** pesmi iz cikla *Očetje in sinovi.* – V: Zvon: revija za kulturo in družbo. – 14, št. 1/2 (2011), str. 5–7. – Vsebina: *Oče piše sinku ; Pogovor z mrtvim očetom na zadnji dan leta 1972 ; Po starih ulicah Gorice ; Sporočilo nasprotnikom mrtvega očeta ; Sinko in atek (Stara balada o lipi sredi trga).*
- Iz potopisnega dnevnika.** – V: Meddobje = Entresiglo. – 45, št. 1/4 (2011), str. 85–96.
- Revija revij:** nekdanji (1971) *buenosajreški še neobjavljeni epigrami o tedanjih, danes v glavnem že pokojnih literarnih revijah in današnji (2012), o današnjih umirajočih ...* / Simon Preprost (ps.). – V: Zvon: revija za kulturo in družbo. – 15, št. 4 (2012), str. 11–12.
- Zapiski s poti.** – V: Mohorjev koledar 2012. – Celje: Mohorjeva družba, 2011. – Str. 166–175. – Dnevniški zapiski s poti po Italiji in Belgiji (Rim – Assisi – Bruselj).
- Leta nič, en dan potem: božična legenda.** – V: Slovenski čas: priloga tednika Družina. – 64, št. 68 (dec. 2015), str. 7–10.
- Nagrobna napisa mrtvima bratoma.** – V: Zaveza. – 25, št. 1 (= 97) (2015), str. –60. – Pesmi. – Vsebina: *Dvojna zvestoba: bratu Dragu, ki počiva neznano kje ; Bratu Mirku.*
Prvič izšlo v: *Korenine večnosti*, 1974, str. [3–4].
- France Pibernik in Zorko Simčič: Dohojene stopinje.** – V: Večer (Maribor). – 75, št. 183 (10. avg. 2019), str. 24–25 (V soboto).
Kratek izsek iz: *Dohojene stopinje*, 2019.

3.2 Intervjuji

Pogovor s pisateljem »Prebujenja« J. [sic!] Simčičem. – V: Slovenec: političen list za slovenski narod. – 71, št. 268 (25. nov. 1943), str. 3 (Kulturni obzornik). – Pogovarjal se je td. (Tine Debeljak).

Počitniška srečanja: pogovor Saše Martelanca s pisateljem Zorkom Simčičem. – V: Mladika (Trst). – 8, št. 7 (1964), str. 112–113.

Simčič Zorko Mihi Debevcu. – V: Slovenska kri iz roda v rod: ob tridesetletnici 1945–1975: srednješolski tečaj ravnatelja Marka Bajuka. – Buenos Aires: Slovenska hiša, 1976. – Str. 43–46. – Spraševal je dijak 5. razreda srednješolskega tečaja Miha Debevec.

Misli ob topli kavi. – V: Mladinska vez: glasilo slovenske mladine v Argentini. – 28 (1987), št. 5, str. 4–6; št. 6, str. 5–7. – Spraševala sta Tone Rode in Marko Vombergar.

Doma in po svetu so ljudje, ki za svoj narod trdno živijo : pogovor s slovenskim pisateljem iz Argentine. V: Delo (Ljubljana), 35, št. 27 [i.e. 28] (4. febr. 1993), str. 13–14 (Književni listi). – Spraševala je Zora Tavčar.

Izbor iz intervjuja *Slovinci za danes: zdomstvo – emigracija*, ki je prvič izšel v: Mladika (Trst), 36, št. 10 (1992), str. 233–239; 37, št. 1 (1993), str. 4–8.

Slovinci za danes: zdomstvo – emigracija. – V: Mladika (Trst). – 36, št. 10 (1992), str. 233–239; 37, št. 1 (1993), str. 4–8. – Spraševala je Zora Tavčar.

Ponatisnjeno v: Delo (Ljubljana), 35, št. 27 [i.e. 28] (4. febr. 1993), str. 13–14 (izbor z naslovom *Doma in po svetu so ljudje, ki za svoj narod trdno živijo: pogovor s slovenskim pisateljem iz Argentine*); *Slovinci za danes v zdomstvu in emigraciji* / Zora Tavčar (Ljubljana: Družina ; Trst: Mladika, 1998, str. 236–259 (z naslovom *Zorko Simčič*)); *Ob žerjavici in ognju*, 2007, str. 39–67 (z naslovom *Tržaški intervju*).

»Četudi je dvomil, moj človek nikoli ni zdrknil v nihilizem«: pogovor čez široko morje. – V: Delo (Ljubljana). – 35, št. 221 (23. febr. 1993), str. 13–14 (Književni listi). – Pogovor je vodil Igor Bratož.

Ponatisnjeno v: *Glas Slovenske kulturne akcije*, 40, št. 1/2 (1994), str. 2–3 (s podnaslovom: *iz intervjuja Igorja Bratoža s pisateljem Zorkom Simčičem (Književni listi, 23. 9. 1993)* (skrajšano besedilo); *Ob žerjavici in ognju*, 2007, str. 91–106 (z naslovom *Pogovor čez širno morje*).

»Samo kdor je dedič, je lahko pionir«. – V: Večer (Maribor). – 49, št. 187 (1993), str. 34. – Pogovarjala se je Melita Forstnerič – Hajnšek.

Ponatisnjeno v: *Ob žerjavici in ognju*, 2007, str. 79–89.

Življenje, edini branja vredni roman. – V: Slovenec: političen list za slovenski narod. – 77, št. 181 (7. avg. 1993), str. 26–27. – Pogovarjal se je Jože Horvat.

- Ponatisnjeno v: Svobodna Slovenija = Eslovenia Libre, 52 (46), št. 36 (16. sept. 1993), str. 3 (skrajšano besedilo, rubrika Misli in presoje); Ob žerjavici in ognju, Ljubljana: Družina, 2007, str. 69–77.
- Zorko Simčič: pisatelj, Prešernov nagradenec.** – V: Ognjišče. – 30, št. 9 (sept. 1994), str. 6–12. – Pogovarjal se je Božo Rustja.
- Ponatisnjeno v: Ob žerjavici in ognju, 2007, str. 107–118 (z naslovom Človek na obeh straneh stene).
- Človek s te strani stene.** – V: 7D (Maribor). – 25, št. 47 (20. nov. 1996), str. 20–21. – Pogovarjala se je Nada Ravter.
- Otroci in knjige.** – V: Otrok in knjiga. – 24, št. 43 (1997), str. 87–92. – Vprašanja je zastavila Darka Tancer Kajnih. – O lastnem pogledu na svojo literaturo ter o slovenski mladinski literaturi nasploh. – Vsebuje tudi avtorjevo kratko biografijo.
- Ponatisnjeno v: Otrok in knjiga, 44, št. 100 (2017), str. 86–90; Ob žerjavici in ognju, 2007, str. 139–147.
- Pričevanja I.** – V: Večer (Maribor). – 53, št. 67 (22. mar. 1997), str. 13. – Pogovarjal se je Vili Vuk.
- Pričevanja II.** – V: Večer (Maribor). – 53, št. 73 (29. mar. 1997), str. 13. – Pogovarjal se je Vili Vuk.
- Oba dela skupaj ponatisnjena v: Ob žerjavici in ognju, 2007, str. 121–130 (z naslovom *Po odhojenih stopinjah*).
- Ste kaj zamudili? Minianketa ob koncu leta.** – V: Delo (Ljubljana). – 39 (31. dec. 1997), št. 301, str. 16 (Književni listi). – Anketo pripravil I. B. (Igor Bratož). – Sodelovali so: Zorko Simčič, Maja Novak, Janko Moder, Vlado Žabot, Tone Pavček, Franjo Frančič, Vladimir Kovačič.
- Z binško vrnico: drobci iz pogovora s pisateljem Zorkom Simčičem.** – Družina. – 47, št. 22 (31. maj 1998), str. 24. – Pogovarjal se je Jani Ravenko.
- Enega izgnanstvo okrepi, drugega ubije.** – Pogovarjala se je Melita Forstnerič Hajnšek. – O knjigi Srečanja z Majcnom. – V: Večer (Maribor). – 56, št. 291 (2000), str. 42–43.
- Ponatisnjeno v: Meddobje = Entresiglo, 35, št. 1/2 (2001), str. 108–115; Ob žerjavici in ognju, 2007, str. 155–164.
- Elite in narodna identiteta: pogovor z Zorkom Simčičem.** – V: Ampak (Ljubljana). – 2, št. 11 (nov. 2001), str. 46–50. – Pogovarjala se je Barbara Tomšič.
- Ponatisnjeno v: Ob žerjavici in ognju, 2007, str. 215–234.
- Boli povsod, a naj boli doma: pogovor s pisateljem Zorkom Simčičem – ob njegovi 80-letnici.** – V: Večer (Maribor). – 58, št. 112 (18. maj 2002), str. 36–37 (V soboto). – Pogovarjala se je Melita Forstnerič Hajnšek.
- Ponatisnjeno v: Ob žerjavici in ognju, 2007, str. 235–248.

- Spomini starih za mlade o Prekmurcih in Prekmurju* / Simon Preprost (ps.). – V: Stopinje (Murska Sobota). – (2003), str. 145–150. – Pogovarjal se je Matej Erjavec.
- Jurčec? Človek, ki vstopi in reče: Oprostite, da sem.* – V: Ruda Jurčec: luči in sence njegovega življenja in dela / Irena Kandrič. – Ormož: Knjižnica Frana Ksavra Meška, 2003, str. 208–222. – Pogovarjala se je Irena Kandrič.
- »*Sem realist, poln upanja*«. – Pogovarjal se je Jože Horvat. – V: Novi glas. – 8, št. 33 (4. sept. 2003), str. 3 in 6.
Ponatisnjeno v: Duhovno življenje = La Vida Espiritual, 71, št. 7 (2004), str. 208–212; Ob žerjavici in ognju, 2007, str. 249–258.
- Laž je hujša od zločina: Človek na obeh straneh stene Zorka Simčiča.* – V: Dnevnik. – 54, št. 249 (11. sept. 2004), str. 28–29. – Spraševala je Ranka Ivelja.
- »*Pametnim in pogumnim!*«. – V: Družina. – 56, št. 10 (11. mar. 2007), str. 10–11. – Spraševala sta Lenart Rihar in Ksenja Hočevar.
- Kultura in socialno inženirstvo: neobjavljeni intervju s pisateljem Zorkom Simčičem.* – V: Tretji dan (Ljubljana). – 37, št. 9/10 (nov.–dec. 2008), str. 123–137. – Spraševal je Igor Senčar. – Objava intervjuja iz leta 1996.
- Drevo, razraslo v prst, ne more pasti: Zorko Simčič, pisatelj, dramatik, esejist, redni član SAZU.* – V: Reporter. – 4, št. 47 (21. nov. 2011), str. 28–35. – Pogovarjala se je Zlata Krašovec.
- Modrost je začetek vsega: pogovor s pisateljem Zorkom Simčičem.* – V: Domače vaje: literarni zbornik ŠKG. – 87 (apr. 2011), str. 56–63. – Pogovarjali sta se Barbara Koren in Tjaša Kocjan.
- Ni mi preostalo drugega, kot da sem vzljubil svojo usodo: Zorko Simčič, pisatelj.* – V: Pogledi (Ljubljana). – 2, št. 22 (9. nov. 2011), str. 17–19. – Pogovarjala se je Valentina Plahuta Simčič.
- Premalo cenimo svojo državo: Zorko Simčič, pisatelj, ki se je leta 1994 za stalno z družino preselil iz Argentine v Slovenijo.* – V: Večer (Maribor). – 67, št. 144 (2011), str. 11. – Pogovarjala se je Melita Forstnerič Hajnšek. – Ob dvajsetletnici osamosvojitve Slovenije.
- V resnici je tako, da se rojevaš in prerajaš vse življenje.* – V: Slovenski čas: priloga tednika Družina. – 59, št. 20 (dec. 2011), str. 4–6. – Pogovarjal se je Brane Senegačnik.
- Od smeha do posmeha ali Od rojevanja do ubijanja: prepis radijske oddaje na RTV Slovenija (29. oktobra 2000), med katero sta se pogovarjala Tadeja Krečič Scholten in Zorko Simčič.* – V: Zvon: revija za kulturo in družbo. – 17, št. 6 (2014), str. 7–11.
- Beri, preden začneš razmišljati: kaj izbrani »poklicni« bralci priporočajo za poletne dni?.* – V: Slovenski čas: priloga tednika Družina. – 64, št. 63 (jul. 2015), str. 10–11. – Spraševala Mateja Komel Snoj. – Odgovarjali so: Zorko

Simčič, Matija Ogrin, Matevž Kos, Romana Bider Muhovič, Edvard Kovač, Jože Bartolj, Alenka Puhar, Marija Stanonik in Kozma Ahačič.

Čudna apatija je legla na slovensko dušo. – V: Večer (Maribor). – 72, št. 176 (30. jul. 2016), str. 2–5 (V soboto). – Pogovarjala se je Melita Forstnerič Hajnšek. Ponatisnjeno v: Dohojene stopinje, 2019, str. 452–465.

»**Boli povsod, a naj boli doma**«: iz intervjujev za *Družino*. – V: Družina. – 70, št. 47 (21. nov. 2021), str. 17 (V sredini). – Izbrala Ksenja Hočevar.

Življenje je res pristen roman, ki ga pišeš predvsem zase ... – Ognjišče. – 57, št. 11 (2021), str. 36–38 (Moj pogled). – Avtor Matej Erjavec. – Vsebuje izseke pogovorov z Zorkom Simčičem.

3.3 Druge objave

(uvodniki, kritike, poročila, polemike, kolumne, jubilejni in spominski zapisi idr.)

Mladinsko združenstvo in učitelj. – V: Slovenski učitelj. – 42, št. 5/6 (9. febr. 1941), str. 115–118.

Steinbeck: »*Sadovi jeze*« / sok (ps.). – V: Slovenec: političen list za slovenski narod. – 72, št. 194 (25. avg. 1944), str. 3. – Knjižna ocena.

O literaturi oziroma neliteraturi / PSM (ps.). – V: Mlada setev. – 2, št. 7/10 (1947), str. 127. – Glosa.

Pismo iz tujine / Dušan (ps.). – V: Mlada setev. – 2, št. 5/6 (1947), str. 85–88. Ponatisnjeno v: Črni tekač, 2006, str. 21–32 (z naslovom *Preko rokavskega preliva*).

Veliki mož ob veliki reki / Bine Šulinov (ps.). – V: Katoliški misijoni = Las Misiones Catolicas. – 27, št. 10/11 (okt.–nov. 1953), str. 589–590. – O dramskem oratoriju Nikolaja Jeločnika o Frideriku Baragu »Unum est necessarium«.

Abstraktnost in abstraktna umetnost / M. K. (ps.). – V: Meddobje = Entresiglo. – 1, št. 4 (1954), str. 203–204.

Glasbeno življenje v Buenos Airesu / M. K. (ps.). – V: Meddobje = Entresiglo. – 1, št. 3 (1954), str. 147–151.

Mi se predstavljamo drugim / M. K. (ps.). – V: Meddobje = Entresiglo. – 1, št. 1/2 (1954), str. 55–57. – O glasbenem življenju v Buenos Airesu.

Nekaj misli ob sodobni književnosti. – V: Meddobje = Entresiglo. – 1, št. 3 (1954), str. 115–118.

Stanko Kociper: Svitanje: drama v treh dejanjih / Bine Šulinov (ps.). – V: Meddobje = Entresiglo. – 1, št. 4 (1954), str. 216–221. – Kritika gledališke uprizoritve drame Svitanja.

Zakaj nova kulturna revija / Z. S. – V: Glas Slovenske kulturne akcije = El Vocero de la Acción Cultural Eslovena. – 1, št. 2 (1954), str. 1–2. – Pred začetkom izhajanja revije Meddobja.

- Anketa »1954«.** – V: Meddobje = Entresiglo. – 2, št. 1/3 (1955), str. 70–106. – Predstavitev in analiza rezultatov ankete o slovenski izseljenski književnosti, ki jo je maja 1954 razpisala literarna sekcija Slovenske kulturne akcije.
- Ždanovščina – made in Slovenia** / Scriptor (ps.). – V: Meddobje = Entresiglo. – 3, št. 1/2 (1956/57), str. 50–59.
- Aktualnost in neaktualnost našega dela.** – V: Glas Slovenske kulturne akcije = El Vocero de la Acción Cultural Eslovena. – 11, št. 18 (23. sept. 1964), str. 9–10.
Ponatisnjeno v: Črni tekač. – Celje: Celjska Mohorjeva družba, 2006, str. 301–304 (z naslovom *Pismo iz Madrida*).
- Buenosaireška okrogla miza.** – V: Meddobje = Entresiglo. – 2, št. 4/5 (1956), str. 206–223. – Zapis diskusije z okrogle mize o slovenskem izseljenskem literarnem ustvarjanju. Sodelovali so: Zorko Simčič, Tine Debeljak st., Danica Petričkova, Ignacij Lenček, Milan Komar, Vinko Brumen, Alojzij Geržinič.
- Glasbeno življenje v Buenos Airesu** / B. Š. (ps.). – V: Meddobje = Entresiglo. – 2, št. 6 (1956), str. 312–314.
- Milan Volovšek** / Bine Šulinov (ps.). – V: Meddobje = Entresiglo. – 2, št. 4/5 (1956), str. 224–225. – Kratka biografija in oris dela slikarja Milana Volovška.
- Nekaj misli ob literarnem večeru** / Z. S. – V: Glas Slovenske kulturne akcije = El Vocero de la Acción Cultural Eslovena. – 3, št. 8 (1956), str. 1.
- Po smrti smo srečali pesnika: (ob Balantičevem večeru)** / Z. S. – V: Glas Slovenske kulturne akcije = El Vocero de la Acción Cultural Eslovena. – 3, št. 14 (1956), str. 1–2.
Ponatisnjeno v: Črni tekač, 2006, str. 155–159.
- Zbornik Koledar svobodne Slovenije 1956** / A. B. (ps.). – V: Meddobje = Entresiglo. – 2, št. 6 (1956), str. 340–341. – Knjižna ocena.
- Naša revija** / Z. S. – V: Glas Slovenske kulturne akcije = El Vocero de la Acción Cultural Eslovena. – 4, št. 7 (1957), str. 1–2. – O reviji Meddobje.
- Čisto malo ... pogovora z Nevo Rudolf** / Z. S. – V: Glas Slovenske kulturne akcije = El Vocero de la Acción Cultural Eslovena. – 5, št. 23/24 (1958), str. 4–5.
- [Gospod urednik! ...]** / B. T. (ps.). – V: Meddobje = Entresiglo. – 4, št. 4 (1958), str. 302–307. Ponatisnjeno v: Črni tekač, 2006, str. 197–208 (z naslovom *Kaj se vam zdi, gospod urednik?*).
- In spet se je oglasil mecen ...: (ob že tradicionalnem »revolucionarnem koraku v zamejski kulturni zgodovini)** / Z. S. – V: Glas Slovenske kulturne akcije = El Vocero de la Acción Cultural Eslovena. – 5, št. 8 (1958), str. 1–2.
- Ob koncertu Franje Golob** / Z. S. – V: Glas Slovenske kulturne akcije = El Vocero de la Acción Cultural Eslovena. – 5, št. 18 (1958), str. 2–3.
- Primum vivere ... ?** / B. Š. (ps.). – V: Glas Slovenske kulturne akcije = El Vocero de la Acción Cultural Eslovena. – 8, št. 21 (15. nov. 1961), str. 1, 4.

- Drevo, preveč na samem:** (*zapiski ob 48. publikaciji Slovenske kulturne akcije*) / Z. S. – V: Glas Slovenske kulturne akcije = El Vocero de la Acción Cultural Eslovena. – 9 (1962), št. 13, str. 2–3; št. 14, str. 2–3.
Ponatisnjeno v: Črni tekač, 2006, str. 245–255 (z naslovom *Drevo, preveč na samem ...*).
- Koncert kvarteta Finkovih** / Z. S. – V: Glas Slovenske kulturne akcije = El Vocero de la Acción Cultural Eslovena. – 9, št. 18 (30. sept. 1962), str. 2–3.
- Meddobje med gozdovi** / Z. S. – V: Glas Slovenske kulturne akcije = El Vocero de la Acción Cultural Eslovena. – 9, št. 7/8 (20. apr. 1962), str. 2–3, 6–7.
Ponatisnjeno v: Črni tekač, 2006, str. 235–244.
- Josip Vidmar in Oton Župančič** / M. K. (ps.). – V: Medobje = Entresiglo. – 7, št. 1/2 (1963), str. 71–74. – Ocena eseja Josipa Vidmarja o Otonu Župančiču v reviji Naša sodobnost (1963).
- Pen Club – Colloquio de Buenos Aires – 1962.** – V: Meddobje = Entresiglo. – 7, št. 3/4 (1963), str. 215–235. – Poročilo o sestanku mednarodnega združenja pisateljev PEN v Buenos Airesu 3.–10. okt. 1962.
Ponatisnjeno v: Črni tekač, 2006, str. 257–278.
- Slovensko gledališče v Buenos Airesu** / Z. S. – V: Glas Slovenske kulturne akcije = El Vocero de la Acción Cultural Eslovena. – 10, št. 2 (1963), str. 2–4.
- Aktualnost in neaktualnost našega dela.** – V: Glas Slovenske kulturne akcije = El Vocero de la Acción Cultural Eslovena. – 11, št. 18 (23. sept. 1964), str. 9–10.
Ponatisnjeno v: Črni tekač, 2006, str. 301–304 (z naslovom *Pismo iz Madrida*).
- Kaj pravite?.** – V: Svobodna Slovenija = Eslovenia Libre. – 23 (17) , št. 43 (22. okt. 1964), str. 2.
- Glas ob glasovih** / Z. S. – V: Glas Slovenske kulturne akcije = El Vocero de la Acción Cultural Eslovena. – 12, št. 18 (31. avg. 1965), str. 2–3. – O vokalnem kvartetu Fink.
- Stanko Majcen: Matere: ob vpriporitvi Slovenskega gledališča v Buenos Airesu.** – V: Svobodna Slovenija = Eslovenia Libre. – 28 (22), št. 36 (4. sept. 1969), str. 3–4. – Ocena gledališke predstave.
- Sinovom in hčeram slovenskih političnih izseljencev.** – Duhovno življenje = La Vida Espiritual. – 42, št. 6 (1975), str. 359–365. – Ob 20-letnici madinskih organizacij v Argentini.
- Slovenska kulturna akcija – v novo desetletje.** – V: Klic Triglava. – 28, št. 433 (30. sept. 1975), str. 2–6. – O krizi v delovanju Slovenske kulturne akcije. – Avtor ni naveden, avtorstvo je potrdil akad. Zorko Simčič.
- Trideset let njihovega molka in glas naše pesmi.** – V: Vestnik = Noticiero. – 26, št. 9/10 (1975), str. 160–162.
Prvič izšlo v: Mrtvi so naša čast in ponos! 1945-1975: spominski koncert / Buenosaireški slovenski oktet, 1975, str. [4–5].

- Ne smemo usahniti!*** – V: Misli = Thoughts. – 25, št. 6 (1976), str. 164–165. – Odlomki iz slavnostnega govora na 21. Slovenskem dnevu v San Justu 29. apr. 1976.
- Zvestoba nazaj – poslanstvo za naprej.*** – V: Tabor = El Fortín. – 13, št. 6 (1976), str. 137–142. – Izbor odlomkov iz slavnostnega govora na 21. Slovenskem dnevu v San Justu 29. apr. 1976.
Ponatisnjeno v: Duhovno življenje = La Vida Espiritual, 44, št. 10/11 (1977), str. 619–624.
- Fantje, dekleta, ne oddaljajte se od nas!*** – V: Duhovno življenje = La Vida Espiritual. – 46, št. 3 (1979), str. 173–174.
- Ob 10 letnici smrti Stanka Majcna (1888–1970): iz enega prvih Majcnovih pism v Argentino / Simon Preprost (ps.).*** – V: Svobodna Slovenija = Eslovenia Libre. – 39 (33), št. 51/52 (25. dec. 1980), str. 4; 40 (34), št. 1 (1981), str. 3.
- Pismo Francetu Jermanu tje onkraj: ob prvem mesecu njegove smrti.*** – V: Svobodna Slovenija = Eslovenia Libre. – 39 (33), št. 18 (8. maj 1980), str. 2–3.
- »Eno nas družijo: Slovenci smo in kristjani« (G. Rožman): (iz govora g. Zorka Simčiča na Slovenskem dnevu).** – V: Svobodna Slovenija = Eslovenia Libre. – 43 (37), št. 18 (10. maj 1984), str. 1; št. 19 (17. maj 1984), str. 1.
- Rojstvo upanja / zič (ps.).*** – V: Stik = El Contacto: glasilo Kreditne zadruga Sloga. – 8, št. 38 (sept.–dec. 1985), str. 1.
- Prišel čas je krog božiča / zič (ps.).*** – V: Stik = El Contacto: glasilo Kreditne zadruga Sloga. – 8, št. 41 (sept.–dec. 1986), str. 1–2.
- »Mladi in stari ...« / zič (ps.).** – V: Stik = El Contacto: glasilo Kreditne zadruga Sloga. – 9, št. 42 (jan.–apr. 1987), str. 1.
- Previdnost in tveganje ... / zič (ps.).*** – V: Stik = El Contacto: glasilo Kreditne zadruga Sloga. – 9, št. 43 (maj.–avg. 1987), str. 1–2.
- »Ampak« ali »torej«? (Božična razmišljanja ob 70-letnici smrti dr. J. Ev. Kreka) / zič (ps.).** – V: Stik = El Contacto: glasilo Kreditne zadruga Sloga. – 9, št. 44 (sept.–dec. 1987), str. 1–2.
- Pametno upanje ali samo slepi optimizem? / zič (ps.).*** – V: Stik = El Contacto: glasilo Kreditne zadruga Sloga. – 10, št. 45 (jan.–mar. 1988), str. 1–2.
- »Privatna iniciativa« / zič (ps.).** – V: Stik = El Contacto: glasilo Kreditne zadruga Sloga. – 10, št. 46 (apr.–jun. 1988), str. 1–2.
- Samotnemu, tihemu, zvestemu: (ob 100-letnici rojstva Stanka Majcna).*** – V: Duhovno življenje = La Vida Espiritual. – 55 (1988), št. 11, str. 530–536.
- Štirideset let «Gallusa».** – V: Duhovno življenje = La Vida Espiritual. – 56, št. 12 (1989), str. 596–599.
Prvič izšlo kot spremna beseda v: Slovenski pevski zbor Gallus: 1948–1988 / [uredil Korošec Jože ml.], 1989, str. 4–7.
- France Pernišek: Zgodovina Slovenskega Orla.*** – V: Svobodna Slovenija = Eslovenia Libre. – 49 (43), št. 1 (4. jan. 1990), str. 2–3.

- Kako je pravzaprav?.** – V: Duhovno življenje = La Vida Espiritual. – 57 (1990), jan., str. 32–34; febr., str. 95–99.
- Pisatelj Zorko Simčič ob podelitvi nagrade Vstajenje.** – V: Mladika (Trst). – 34, št. 5/6 (1990), str. 75.
- Žebelj, podkev, jezdec /** zič (ps.). – V: Stik = El Contacto: glasilo Kreditne zadruga Sloga. – 12, št. 52 (jan.–apr. 1990), str. 1.
- »**Veseli božič, sosed! In srečno novo leto!**« / zič (ps.). – V: Stik = El Contacto: glasilo Kreditne zadruga Sloga. – 12, št. 54 (sept.–dec. 1990), str. 1–2.
- Prozornost združnega delovanja /** zič (ps.). – V: Stik = El Contacto: glasilo Kreditne zadruga Sloga. – 12, št. 55 (jan.–apr. 1991), str. 1–2.
- Upanje, zaupanje in novo življenje ... /** zič (ps.). – V: Stik = El Contacto: glasilo Kreditne zadruga Sloga. – 12, št. 57 (sept.–dec. 1991), str. 1–2.
- [Žalni govor na pogrebu Bare Remec].** – V: Svobodna Slovenija = Eslovenia Libre. – 44, št. 8 (1991), str. 3.
- Naš mali, največji učitelj ...: (božična meditacija) /** zič (ps.). – V: Stik = El Contacto: glasilo Kreditne zadruga Sloga. – 14, št. 60 (sept.–dec. 1992), str. 1–2.
- Navade ... odvade ... razvade /** zič (ps.). – V: Stik = El Contacto: glasilo Kreditne zadruga Sloga. – 14, št. 58 (jan.–apr. 1992), str. 1–2.
- O Škotih in Slovencih ... /** zič (ps.). – V: Stik = El Contacto: glasilo Kreditne zadruga Sloga. – 14, št. 59 (maj–avg. 1992), str. 1–2.
- Žive vode večni vir.** – V: Duhovno življenje = La Vida Espiritual. – 59, št. 8 (1992), str. 225–226. – O Antonu Martinu Slomšku.
- »**Na molk obsojeni ...**«. – V: Mohorjev koledar 1994. – Celje: Mohorjeva družba, 1993. – Str. 55–57. – O pomenu slovenske pesniške besede in zamolčani literaturi slovenskih pesnikov in pisateljev.
- Jožeta Kereca tri lekcije.** – V: Duhovno življenje = La Vida Espiritual. – 60, št. 1 (1993), str. 21–23.
- Praški se vračajo /** zič (ps.). – V: Stik = El Contacto: glasilo Kreditne zadruga Sloga. – 15, št. 62 (maj–avg. 1993), str. 1.
- »**Veseli božič, srečen ... obračun!**« (*Božična in novoletna meditacija /* zič (ps.). – V: Stik = El Contacto: glasilo Kreditne zadruga Sloga. – 15, št. 63 (sept.–dec. 1993), str. 1–2.
- Moje zdravje, tvoje zdravje, naše zdravje ... /** zič (ps.). – V: Stik = El Contacto: glasilo Kreditne zadruga Sloga. – 16, št. 66 (sept.–dec. 1994), str. 1–2.
- Srečno novo leto.** – V: Duhovno življenje = La Vida Espiritual. – 61, št. 1 (1994), str. 10.
- Človek, ki je padel pod zakasnelim strelom: razvaline nedokončanega gradu.** – V: Delo (Ljubljana). – 37, št. 213 (14. sept. 1995), str. 13–14 (Književni listi); Mohorjev koledar 1996, 1995, str. 69–71. – O knjigi Ludveta Potokarja Onstran samote.

- Ponatisnjeno v: *Skozi razpetosti*, 2006, str. 135–141 (z naslovom *Razvaline nedokončanega gradu*).
- Matija Tomc in Krst pri Savici.** – V: *Cerkveni glasbenik*. – 88, št. 4/6 (1995), str. 25–27.
- Mož, ki je pel ob bregovih tujih rek.** – V: *Loški razgledi*. – 42 (1995), str. 200–201. – Govor ob odkritju spominske plošče Tinetu Debeljaku.
- Ob neki vražje zanimivi knjigi.** – V: *Mohorjev koledar 1997*. Celje: Mohorjeva družba, 1996. – Str. 181–185. – Ocena knjige *Pisma izkušenega hudiča C. S. Lewisa*.
- Kulturna ustvarjalnost Slovencev v diaspori. 3, Drugačen pisateljjev prijem, drugačno – mogoče – tudi občinstvo.** – V: *Delo* (Ljubljana). – 39, št. 145 (26. jun. 1997), str. 13–15 (*Književni listi*). – Predavanje v okviru Evropskega meseca kulture.
- Ob »slovenskem Ciceronu« razmišljajmo o sebi.** – V: *Duhovno življenje = La Vida Espiritual*. – 64, št. 3 (1997), str. 73–78. – O Antonu Martinu Slomšku.
- Ob Radijskem odru: (Radio Trst II).** – V: *Mladika* (Trst). – 41, št. 8 (1997), str. 172–175. – Ob 50-letnici slovenskega Radijskega odra v Trstu.
- Pripis k Literarnemu zapisu v eksilu.** – V: *Dom in svet: zbornik*. – 10 (1997), str. 185–194. – Razmišljanje o nekaterih bistvenih vprašanih sodobne literature. Ponatisnjeno v: *Skozi razpetosti*, 2006, str. 121–134 (z naslovom *Pripis, dodan v domovini*).
- Večne korenine umetnosti in starih mest.** – V: *Dialogi* (Maribor). – 33, št. 3/4 (apr. 1997), str. 73–76. – Meditacija pisatelja Zorka Simčiča (Glazerjevega nagrajenca v letu 1996) na podelitvi Glazerjevih nagrad v letu 1997. Ponatisnjeno v: *Ob žerjavici in ognju*, 2007, str. 131–138.
- Človek, ki je rekel pesem.** – V: *Glasilo / Svetovni slovenski kongres*. – 3, št. 3/4 (nov. 1998), str. 46–48. – O Vladimirju Kosu.
- Kako dejstva nič ne povedo: »starejši« brat mladim o tem, kaj je odločilno / Simon Preprost** (ps.). – V: *Družina*. – 47, št. 25 (21. jun. 1998), str. 14.
- Kako nimamo pravice biti neumni: »starejši« brat mlajšemu bratu.** – V: *Družina*. – 47, št. 46 (22. nov. 1998), str. 15.
- Lastna država in psihično zdravje: od romantizma do realizma.** – V: *Slovenska država = For a Free Slovenia*. – 48, št. 1/2 (1998), str. 5. – Govor na proslavi ob obletnici mednarodnega priznanja samostojne države Slovenije, Društvo slovenskih izobražencev v Trstu, 17. jan. 1998. Ponatisnjeno v: *Ob žerjavici in ognju*, 2007, str. 149–154.
- Na tej in oni strani radijskih valov.** – V: *Nova revija*. – 17, št. 199/200 (nov.–dec. 1998), priloga Ampak, str. 54–60.

- Po petdesetih letih (1)**, *Combinado, meddobje in razlika med živijo in zdravo*. – V: Delo (Ljubljana). – 40, št. 156 (9. jul. 1998), str. 14 (Književni listi).
- Po petdesetih letih ... (2)**, *Vseenost – hčerka skepse, «karkolizma», aristokratska mati proletarskega pišmeuhovstva*. – V: Delo (Ljubljana). – 40, št. 162 (16. jul. 1998), str. 14 (Književni listi).
- Po petdesetih letih ... (3)**, *Raztomaženje, frkalice in Fingerspitzengefühl*. – V: Delo (Ljubljana). – 40 (23. jul. 1998), št. 168, str. 14 (Književni listi).
- Prešeren v deželi »slovenskega čudeža«**. – V: Delo (Ljubljana). – 40, št. 29 (5. febr. 1998), str. 13 (Književni listi).
Ponatisnjeno v: Glas Slovenske kulturne akcije = El Vocero de la Acción Cultural Eslovena, 45, št. 3/4 (1998), str. 1 (ponatis odlomka); Skozi razpetost, 2006, str. 143–156 (z naslovom *Prešeren v »deželi slovenskega čudeža«*).
- Rasti. Rasti. In ne nehati rasti**. – V: Odsevanja: revija za leposlovje in kulturo. – Št. 31/32 (poletje–jesen 1998), str. 64–67. – Spomini učenca Zorka Simčiča na svojega profesorja Franca Sušnika.
Izšlo tudi v: Dr. France Sušnik (1898–1998): zbornik ob stoletnici rojstva, 1998, str. 129–137.
- Spomini in knjige**. – V: Glasnik Slovenske matice. – 22, št. 1/2 (1998), str. 51–59. – Vsebina: *Kako naučiti spomin, da bi znal pozabiti* (prvič izšlo v: Večer (Maribor), 53, št. 180 (1997), str. 16 (delna objava); izšlo tudi v: Skozi razpetosti, 2006, str. 111–119); *S predstavivte knjige »Odhojene stopinje«*.
- Toda ... toda ...** – V: Večer (Maribor). – 54 št. 152 (4. jul. 1998), str. 42.
- V deželi »ampakovcev« in »torejevcev«: »starejši« brat mladim o tem, za kakšne užitke so lahko prikrajšani / Simon Preprost (ps.)**. – V: Družina. – 47, št. 6 (8. febr. 1998), str. 18.
- Slomšek, učenik za vse čase**. – V: Duhovno življenje = La Vida Espiritual. – 66, št. 2 (febr.–mar. 1999), str. 56–57; št. 3 (apr. 1999), str. 85–86; št. 4 (maj 1999), str. 107; št. 5 (jun. 1999), str. 138–139; št. 6 (jul. 1999), str. 168–169; št. 7 (avg. 1999), str. 197–198.
- Biti (ali ne biti) to, kar si? Vprašanje asimilacije nekoč in danes**. – V: Nova revija. – 18, št. 207/208 (jul.–avg. 1999), str. 134–162.
Prvič izšlo v: Biti to, kar si: 33. študijski dnevi Draga 98 na Opčinah od 4. do 6. septembra 1998, 1999, str. 43–80.
- Ko se domine dvigajo: ob skorajšnji 70. obletnici rojstva Dominika Smoleta**. – V: Delo (Ljubljana). – 41, št. 191 (19. avg. 1999), str. 13 (Književni listi).
Ponatisnjeno v: Meddobje = Entresiglo. – 34, št. 1/2 (2000), str. 10–22 (z naslovom *Ko se domine dvigajo: ob 70. obletnici Dominika Smoleta*; Skozi razpetosti, 2006, str. 157–166 (z naslovom *Ko se domine postavljajo pokonci: (ob 70. obletnici rojstva Dominika Smoleta)*).

Od »črnih pik in peg« k resnici: premislek o Antigoni Dominika Smoleta (2). – V: Delo (Ljubljana). – 41, št. 197 (26. avg. 1999), str. 13–14 (Književni listi).

Ponatisnjeno v: *Skozi razpetosti*, 2006, str. 166–177 (pod naslovom *Ko se domine postavlja pokonci: (ob 70. obletnici rojstva Dominika Smoleta)*).

Simčičev nagovor na pogrebu Vinka Beličiča. – V: Glas Slovenske kulturne akcije = El Vocero de la Acción Cultural Eslovena. – 46, št. 3/4 (1999), str. 5–6.

Izšlo tudi v: *Mladika (Trst)*, 43, št. 9 (1999), str. 197 (brez naslova).

Evfemizmi: kolumna. – V: Delo (Ljubljana). – 42, št. 104 (8. maj 2000), str. 6 (Kultura). Ponatisnjeno v: *Dvanajst stolpičev in PS*, 2001, str. 21–23; *Dvanajst stolpičev in Post scriptum*, 2002, str. 31–35.

Evfemizmi in Darwin: kolumna. – V: Delo (Ljubljana). – 42, št. 128 (5. jun. 2000), str. 5 (Kultura).

Ponatisnjeno v: *Dvanajst stolpičev in PS*, 2001, str. 25–27; *Dvanajst stolpičev in Post scriptum*, 2002, str. 37–41.

Napredek človeštva in palačinke. – V: Delo (Ljubljana). – 42, št. 25 (31. jan. 2000), str. 8 (Kultura).

Ponatisnjeno v: *Dvanajst stolpičev in PS*, 2001, str. 9–12; *Dvanajst stolpičev in Post scriptum*, 2002, str. 13–17.

O ironiji: kolumna. – V: Delo (Ljubljana). – 42, št. 48 (28. febr. 2000), str. 6 (Kultura). Ponatisnjeno v: *Dvanajst stolpičev in PS*, 2001, str. 13–16; *Dvanajst stolpičev in Post scriptum*, 2002, str. 19–23.

O koristnosti abstraktnega: kolumna. – V: Delo (Ljubljana). – 42, št. 199 (28. avg. 2000), str. 6 (Kultura).

Ponatisnjeno v: *Dvanajst stolpičev in PS*, 2001, str. 37–40; *Dvanajst stolpičev in Post scriptum*, 2002, str. 51–55.

O muhah in mahih: kolumna. – V: Delo (Ljubljana). – 42, št. 269 (20. nov. 2000), str. 8 (Kultura).

Ponatisnjeno v: *Dvanajst stolpičev in PS*, 2001, str. 49–51; *Dvanajst stolpičev in Post scriptum*, 2002, str. 69–72.

Od postmodernizma do karkolizma: kolumna. – V: Delo (Ljubljana). – 42, št. 223 (25. sept. 2000), str. 6 (Kultura).

Ponatisnjeno v: *Dvanajst stolpičev in PS*, 2001, str. 41–44 (z naslovom *Od postmodernizma do karkolizma – I.*); *Dvanajst stolpičev in Post scriptum*, 2002, str. 57–61 (z naslovom *Od postmodernizma do karkolizma – I.*).

Od postmodernizma do karkolizma (2): kolumna. – V: Delo (Ljubljana). – 42, št. 247 (23. okt. 2000), str. 7 (Kultura).

- Ponatisnjeno v: Dvanajst stolpičev in PS, 2001, str. 45–48 (z naslovom *Od postmodernizma do karkolizma – II.: ali: Zakaj pri nas upada rodnost*); Dvanajst stolpičev in Post scriptum, 2002, str. 63–67 (z naslovom *Od postmodernizma do karkolizma – II.: ali: Zakaj pri nas upada rodnost*).
- Post scriptum: kolumna.** – V: Delo (Ljubljana). – 42, št. 293 (18. dec. 2000), str. 5 (Kultura). Ponatisnjeno v: Dvanajst stolpičev in PS, 2001, str. 53–[56]; Dvanajst stolpičev in Post scriptum, 2002, str. 73–77.
- Prešeren, Župančič itd. in računalniki.** – V: Delo (Ljubljana). – 42, št. 202 (31. avg. 2000), str. 18 (Književni listi).
Ponatisnjeno v: Svobodna Slovenija. – 59, št. 51/52 (21. dec. 2000), str. 4, 6.
- »Rekel Trubar, ne rekel«.** – V: Delo (Ljubljana). – 42, št. 176 (31. jul. 2000), str. 5 (Kultura).
Ponatisnjeno v: Dvanajst stolpičev in PS, 2001, str. 33–35; Dvanajst stolpičev in Post scriptum, 2002, str. 47–50.
- Slovenske knjige in Nietzsche: kolumna.** – V: Delo (Ljubljana). – 42, št. 152 (3. jul. 2000), str. 5 (Kultura).
Ponatisnjeno v: Dvanajst stolpičev in PS, 2001, str. 29–31; Dvanajst stolpičev in Post scriptum, 2002, str. 43–46.
- Še 365.247 dni do leta 3000: kolumna.** – V: Delo (Ljubljana). – 42, št. 1 (3. jan. 2000), str. 6 (Kultura).
Ponatisnjeno v: Dvanajst stolpičev in PS, 2001, str. 5–8; Dvanajst stolpičev in Post scriptum, 2002, str. 7–11.
- Toda, a, ampak: kolumna.** – V: Delo (Ljubljana). – 42, št. 72 (27. mar. 2000), str. 5 (Kultura). Ponatisnjeno v: Dvanajst stolpičev in PS, 2001, str. 17–20 (z naslovom *Ampak, a, vendar*); Dvanajst stolpičev in Post scriptum, 2002, str. 25–29 (z naslovom *Ampak, a, vendar*).
- Bariloški vrabčki – na severni polobli sveta.** – V: Svobodna Slovenija. – 60 (54), št. 29 (26. jul. 2001), str. 4. – O gostovanju mladinske pevske skupine Bariloški vrabčki v Sloveniji.
- Slomšek, učenik za vse čase: govor na Slomu na Slomškovo nedeljo, 24. septembra 2000: ob 200-letnici rojstva bl. Antona M. Slomška.** – V: Duhovno življenje = La Vida Espiritual. – 68, št. 8 (sept. 2001), str. 227–229; št. 9 (okt.–nov. 2001), str. 270–271.
Izšlo tudi v: Letopis Mariborske škofije za sveto leto 2000: Slomškov zbornik, 2001, str. 51–60.
- Narodnost in globalizacija: uvodne misli.** – V: Duhovno življenje = La Vida Espiritual. – 69, št. 1 (jan. 2002), str. 15–17. – Uvodne misli na 7. taboru Slovencev po svetu v Ljubljani, 17. 6. 2000.

- Meditacija ob postavitvi spomenika dr. Tinetu Debeljaku:*** (Škofja Loka, 25. 11. 2003, ob stoletnici njegovega rojstva). – V: Meddobje = Entresiglo. – 37, št. 3/4 (2003), str. 177–186.
Ponatisnjeno v: Loški razgledi, 60 (2013), str. 356–364. – Ponovna objava v spomin ob 110-letnici rojstva Tineta Debeljaka.
- Sedemdeset let na braniku.*** – V: Duhovno življenje = La Vida Espiritual. – 70, št. 5 (jun. 2003), str. 139. – Ob 70-letnici revije Duhovno življenje.
- Slomšek – človek za vse čase: uvodnik.*** – V: Duhovno življenje = La Vida Espiritual. – 70, št. 8 (sept.–okt. 2003), str. 225–226.
- Mož iz Šempolaja in njegovih osemdeset rodovitnih let.*** – V: Mladika (Trst). – 48, št. 5 (jun. 2004), str. 18–19. – Ob osemdesetletnici rojstva Alojza Rebule.
- Ob odkritju spomenika dr. Tinetu Debeljaku: govor na slovesnosti v Škofji Loki, 25. 11. 2003.*** – V: Duhovno življenje = La Vida Espiritual. – 71, št. 1 (2004), str. 16–18.
- Ob petdesetletnici revije Meddobje.*** – V: Mohorjev koledar 2004. – Celje: Mohorjeva družba, 2003. – Str. 231–240.
Ponatisnjeno v: Skozi razpetosti, 2006, str. 179–195.
- Človek, ki ni živel, ampak, ki je samo umrl v tujini: meditacija Zorka Simčiča ob postavitvi spominske plošče Mirku Kunčiču (1899 Lesce – 1984 Buenos Aires) na pesnikovi rojstni hiši v Lescah, 29. junija 2005.*** – V: Meddobje = Entresiglo. – 39, št. 1/2 (2005), str. 105–110.
- Nekaj bežnih skic ob Meditacijah Ortege y Gasseta.*** – V: Ampak (Ljubljana). – 6, št. 10 [i. e. 12] (dec. 2005), str. 54–56. – Ob 400-letnici Cervantesovega Don Kihota. – Skrajšana verzija spremne besede v Meditacijah o Don Kihotu (Ljubljana: Družina, 2003).
Ponatisnjeno v: Skozi razpetosti, 2006, str. 197–208.
- V njem je narodova duša.*** – V: Zvon: revija za kulturo in družbo. – 8, št. 1 (jan. 2005), str. 78–80.
- Kljubovalec preizkušnjam: ob slovesu misleca Milana Komarja: beseda ob grobu.*** – V: Mohorjev koledar 2007. – Celje: Mohorjeva družba, 2006. – Str. 134–135.
- Milan Komar.*** – V: Zaveza (Ljubljana). – 16 (mar. 2006), št. 1 (= 60), str. 94–95.
- O primerjavah in o brezposledičnosti: ali: O nujnosti zoprnega in maščevalnosti nelogike.*** – V: Ampak (Ljubljana). – 7 (jun.–jul. 2006), št. 6/7, str. 57–59.
Ponatisnjeno v: Skozi razpetosti, 2006, str. 265–277.
- Kultura in politika v slovenski politični emigraciji.*** – V: Meddobje = Entresiglo. – 41 (2007), št. 3/4, str. 195–202.
- Za dosje »slovenska zastava in grb«.*** – V: Ampak (Ljubljana). – 8 (avg.–sept. 2007), št. 8/9, str. 35–37.

- Literatura in skrivnostno.** – V: Meddobje = Entresiglo. – 42 (2008), št. 1/2, str. 34–40.
- Sedemdeset let potem.** – V: Loški razgledi, 56 (2009), str. 393–396. – Govor na Blaznikovem večeru v Škofji Loki 23. 9. 2009, posvečenem dr. Tinetu Debeljaku.
- Skrivnostno, zagonetno: nevsakdanja vez s kirurgom Janezom Janežem.** – V: Mohorjev koledar 2009. – Celje: Mohorjeva družba, 2008, str. 98–104.
- Življenje polno smisla: ob tretji obletnici smrti Milana Komarja.** – V: Meddobje = Entresiglo. – 43, št. 1/4 (2009), str. 34–58. – Vsebuje tudi Komarjeve sonete. – Bibliografija: str. 57–58. Dopolnjena verzija izšla v: Loški razgledi. – 55 (2008), str. 77–97. – Bibliografija: str. 96. – Vsebuje tudi izvleček v slov. ter izvleček in povzetek v angl.
- Človek, ki z gledanjem zaznava in ugotavlja.** – V: Ampak (Ljubljana). – 11, št. 1/2 (jan.–febr. 2010), str. 36–37. – Pred izidom knjige Opazovalec (El Espectador) Joséja Ortega y Gasseta.
- Branko Rozman: umrl je Branko Rozman – pesnik časa.** – V: Zaveza (Ljubljana). – 18 [i. e. 21], št. 1 (= 80) (mar. 2011), str. 104–105.
- Korektiv delovanja politike: (vloga in pomen Svetovnega slovenskega kongresa ob 20-letnici.** V: Demokracija. – 16, št. 20 (28. jul. 2011), str. 36–37. Izšlo tudi v: Slovenski čas: priloga tednika Družina, 59, št. 15 (jul. 2011), str. 2–3 (z naslovom *Govor na slavnostni akademiji ob 20-letnici SSK*).
- Mislil si, da je breza, a ko je padla, si spoznal, da je bil hrast: in memoriam: dr. Jože Trontelj (1939–2013).** – V: Slovenski čas: priloga tednika Družina. – 63, št. 50 (jun. 2014), str. 8–9.
- Mož iz Šempolaja.** – V: Mladika (Trst). – 58, št. 5 (2014), str. 5–7. – Ob 90-letnici Alojza Rebule.
- Šest desetletij življenja.** – V: Meddobje = Entresiglo. – 38, št. 1/4 (2014), str. 1–2. – Ob 60-letnici Slovenske kulturne akcije.
- »Drobna, mnogim komaj znana in vendar – epopeja«: ob 60-letnici Slovenske kulturne akcije** – V: Slovenski čas: priloga tednika Družina. – 64, št. 59 (mar. 2015), str. 10–11.
- Pesnitev o trpljenju našega naroda.** – V: Pasijonski doneski. – Št. 10 (2015), str. 221–223. – Ob ponatisu knjige dr. Tineta Debeljaka Črna maša za pobite Slovence.
- O človeku paradoksa v deželi paradoksa: večerni zapiski o Prešernovih poezijah.** – V: Slovenski čas: priloga tednika Družina. – 65, št. 80 (dec. 2016), str. 6–7.
- Petinšestdeset let življenja.** – V: Meddobje = Entresiglo. – 53, št. 1/4 (2019), str. 234–236. – Ob 60-letnici Slovenske kulturne akcije 2014.

4 PREVODI DEL ZORKA SIMČIČA

Dialogo: il rinviato di maggio parla a dio . – V: Fontana (Koper). – 6 (1991), št.18, str. 104. – V italijanščino prevedla Jolka Milič. – Prevod pesmi: Dvogovor: vrnjeni v maju govori Bogu.

Branded in my sleep : from the book The man of the two sides of the walk. – V angleščino prevedla Anne Čeh. – Prevod odlomka iz romana Človek na obeh straneh stene. V: Vilenica desetnica: 1986–1995. – Ljubljana: Slovene Writers' Association, 1995 (Litterae Slovenicae ; 33, št. 85), str. 50–55.

Izšlo tudi v: Vilenica 95 / glavni urednik Venko Taufer. – Ljubljana: Društvo slovenskih pisateljev, 1995, str. 260–263; Slovene Poets and Writers of the Slovene Academy / edited by Drago Jančar and Kajetan Kovič. – Ljubljana: Slovene Academy of Science and Arts, 2007 (Anniversary anthology ; vol. 2), str. 230–235.

Człowiek po obu stronach ściany: (fragment). – V: Opcje (Katowice). – Nr. 1/2 = 54/55 (maj 2004) (tematska št. Słowenia), str. 68–69. – V poljščino prevedel Witold Karkos. – Prevod odlomka iz romana Človek z obeh strani stene.

A brother's death. – V: Fragments from Slovene Literature: An Anthology of Slovene Literature / editor-in-chief Vanesa Matajč. – Ljubljana: Slovene Writers' Association : Slovene P.E.N. : Association of the Slovene Literary Translators, 2005. – (Litterae slovenicae ; 2005, 1), str. 174–178. – V angleščino prevedla Erica Johnson Debeljak. – Prevod odlomka iz romana Človek na obeh straneh stene.

Racconti romani. – Trieste = Trst: Mladika, 2006 . – 93 str. ; 21 cm. – Prevod dela: Rimske zgodbe. – V italijanščino prevedla Alessandra Foraus, spremna beseda Marija Cenda. – Vsebinska: *A mezzanotte, in una notte piovosa: Via Appia Antica* (pesem) (izvirni naslov: Opolnoči, v deževni noči: Via Appia Antica); *Passando attraverso tre porte bianche: (memorie di un liftboy)* (izvirni naslov: Mimo treh belih vrat: iz dnevnika malega liftboya); *Il ragazzo dell'ascensore in Piazza Barberini* (izvirni naslov: Deček v dvigalu na Piazza Barberini); *Sulla soglia* (izvirni naslov: Na pragu); *Dal diario di una hostess dell'Air France* (izvirni naslov: Iz dnevnika stewardese Air Francea).

Človek na obeh straneh stene: (odlomek) = Ember a fal két oldalán: (részlet). – V: Szlovén irodalmi antológia. 3, A 20. század második fele. 1 / szerkeszette Mladen Pavičić. – Budapest: ELTE BTK Szlav Filológiai Tanszék, 2010. – Str. 84–105. – V madžarščino prevedla Orsolya Gállos. – Vzporedno slovensko besedilo in prevod v madžarščino.

The man on both sides of the wall: four excerpts. – V: The Maribor Reader: Stories and Revelations / selection and afterword by Andrej Brvar. – 1st ed. – Maribor: Založba Pivec, 2012. – Str. 376–397. – V angleščino prevedla

Erica Johnson Debeljak. – Prevod štirih odlomkov iz romana Človek na obeh straneh stene.

El hombre a ambos lados de la pared. – Ljubljana: Društvo slovenskih pisateljev = Asociación de Escritores Eslovenos, 2013. – 193 str. ; 21 cm. – (Litterae Slovenicae ; 2013, 2). – V španščino prevedla Marjeta Drobnič. – Prevod dela: Človek na obeh straneh stene. – Bibliografía selecta: str. 185–188 (krajša izbrana bibliografija Zorka Simčiča v španščini).

Druga izdaja:

Ljubljana: Društvo slovenskih pisateljev = Asociación de Escritores Eslovenos, 2014. – (Litterae Slovenicae ; 2013, 2). – E-knjiga.

El hombre a ambos lados de la pared: fragmento = Človek na obeh straneh stene: *odlomek*. – V: Verba hispanica. – 22 (2014), str. 6–11. – V španščino prevedla Marjeta Drobnič ; pregled prevoda Matías Escalera Cordero. – Prevod v španščino in izvirnik v slovenščini.

Človek na obou stranách stěny. – V: Plav (Praha). – 13, št. 3 (2017), str. 28–30. – V češčino prevedla Hana Mžourková. – Prevod odlomka iz romana Človek na obeh straneh stene.

5 UREDNIŠKO IN PREVAJALSKO DELO

5.1 Zorko Simčič – urednik, prireditelj

Zbornik Zimske pomoči. – Ljubljana: Zimska pomoč, 1944. – 610 str.: ilustr. ; 26 cm. – Souredniki Narte Velikonja, Božidar Borko in Tine Debeljak. – Izdala Zimska pomoč kot svojo knjigo za bibliofilsko tombolo l. 1944

Meddobje = Entresiglo. – Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija. – Sourednik revije 1954–1965.

Kar po domače / Osip Šest je napisal knjigo, kako si narediti življenje lažje, prijetnejše, toplejše ; in za Slovence po svetu jo je priredil, dopolnil ter ji poglavje »Med nami in njimi« dodal Simon Preprost (ps.). – Buenos Aires: Editorial Baraga, 1962. – 220 str. ; 21 cm

Druga izdaja:

Kar po domače / Osip Šest je napisal knjigo, kako si narediti življenje lažje, prijetnejše, toplejše ; besedilo je priredil, dopolnil in poglavje »Med nami in njimi« napisal Simon Preprost (ps.) ; ilustrirala Aljana Primožič. – Celje: Mohorjeva družba, 1994. – 231 str. : ilustr. ; 20 cm

Dejmo, zapojmo eno. – Buenos Aires: Mladinska vez, 1963. – 38 str. : ilustr. ; 18 cm. – Avtorstvo ni navedeno, akad. Zorko Simčič je potrdil, da je zbral in uredil gradivo za to pesmarico. – Hranita Narodna in univerzitetna knjižnica (Ljubljana) in Knjižnica Dušana Černeteta Trst.

Dežela: izbrane pesmi / Fran Zorè ; izbral in uredil Simon Preprost (ps.). – Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija, 1963. – 46 str. ; 20 cm. – (Slovenska kulturna akcija ; 53). – Fran Zorè je psevdonim Stanka Majcna.

Zadružna misel: izbor člankov in razprav / France Veber ; uredil in uvod napisal Zorko Simčič. – Buenos Aires: Cooperativa de credito S.L.O.G.A., 1979. – 143 str. ; 18 cm

Razmišljanja ob razgovorih / Milan Komar ; izbrala Zorko Simčič in Matija Ogrin. – Ljubljana: Družina, 2000 (Ljubljana: Tiskarna Ljubljana). – 219 str. ; 20 cm. – (Zbirka Sidro ; 15)

Resurrecturis (Tistim, ki bodo vstali): glasbeni triptih po motivih Črne maše pesnika Tineta Debeljaka in besedil starozaveznega preroka Ezekijela ter pesnikov Franceta Balantiča, Staneta Majcna in Alojza Gradnika / besedilo izbral in povezal Zorko Simčič ; uredila Marjan Štefančič in Vito Primožič. – Notna izd. – Ljubljana: Nova slovenska zaveza: Slovenski spominski odbor, 2000. – 1 partitura (X, 168 str.) ; 30 cm. – Vsebina: Simfonija Pietà / Primož Ramovš ; Rekviem / Jože Trošt ; Exercitus grandis nimis valde / Samo Vremšak.

5.2 Zorko Simčič – prevajalec

Lisica in grozdje: komedija v treh dejanjih / Guilherme Figueredo ; prevedel Simon Poljanski (ps.). – Buenos Aires: Slovensko gledališče, 1966. – [60] f. ; 34 cm. – Prevod dela: A raposa e as uvas . – Simon Poljanski je skupni psevdonim Zorka Simčiča in Karla Rakovca. – Strojepisna avtografija.

Red in misterij / Milan Komar ; iz španščine prevedla María Debevec Simčič in Zorko Simčič ; spremna beseda Bojan Žalec. – Ljubljana: Študentska založba, 2002. – 263 str. ; 21 cm. – (Knjižna zbirka Claritas ; 26). – Prevod dela: Orden y misterio.

Bolna demokracija / José Ortega y Gasset ; prevod iz španščine María Debevec Simčič in Zorko Simčič. – V: Nova revija. – 28, št. 327/329 (jul.–avg.–sept. 2009), str. 194–198. – Izvirni naslov: Democracia morbosa. – Vsebuje tudi kratko biografijo avtorja, ki jo je napisal Zorko Simčič.

Predobjava poglavja iz: Opazovalec / José Ortega y Gasset, 2010, str. 15–22.

Resnica in perspektiva / José Ortega y Gasset ; prevod iz španščine María Debevec Simčič in Zorko Simčič. – V: Nova revija. – 28, št. 327/329 (jul.–avg.–sept. 2009), str. 187–193. – Izvirni naslov: Verdad y perspectiva.

Predobjava poglavja iz: Opazovalec / José Ortega y Gasset, 2010, str. 5–14.

Opazovalec / José Ortega y Gasset ; izbrala in prevedla María Debevec Simčič in Zorko Simčič ; spremna beseda Zorko Simčič. – Ljubljana: Družina, 2010. – 179, [2] str. ; 20 cm. – (Zbirka Sidro ; 33). – Prevod dela: El espectador.

6 NAGRADE IN PRIZNANJA

- 1944 Prešernova literarna nagrada mesta Ljubljane za roman *Prebujenje*
- 1955 Leposlovna nagrada Slovenske kulturne akcije (Argentina) za roman *Človek na obeh straneh stene*
- 1990 27. nagrada Vstajenje (Trst) za leto 1989 za mladinsko prozo *Trije muzikantje ali Povratak Lepe Vide*
- 1991 Kulturna nagrada Župnijske hranilnice in posojilnice Slovenije v Torontu (Kanada) za leto 1990
- 1993 Nagrada Prešernovega sklada za roman *Človek na obeh straneh stene*
- 1996 Glazerjeva nagrada za mladinsko prozo *Trije muzikantje ali Povratak Lepe Vide*
- 2005 izvolitev za izrednega člana SAZU
- 2011 izvolitev za rednega člana SAZU
- 2013 Prešernova nagrada za življenjsko delo
- 2020 Pečat Mesta Maribor
- 2021 Srebrni red za zasluge Republike Slovenije za literarni opus

V.

Recenziji

Simčičev zbornik: Ob stoletnici rojstva – recenzija

akademik Drago Jančar

Slovenska akademija znanosti in umetnosti, V. razred
za umetnosti, Novi trg 3, SI 100 Ljubljana

Zorko Simčič je gotovo eden najbolj zanimivih, intenzivnih in vsestranskih ustvarjalcev novejše slovenske književnosti. Zato je zbornik, ki ga o delu in življenju svojega člana izdaja SAZU, nadvse upravičena in celo dragocena knjižna izdaja. Pisateljeva nemirna življenjska pot, ki je zaznamovana z nemirom in pretresi slovenske zgodovine 20. stoletja, ima svoj močan odmev tudi v njegovi literaturi. Celo med poznavalci je znan predvsem in zgolj po svoji prozi, zlasti po romanu *Človek na obeh straneh stene*, veliko manj je tistih, ki poznajo celoten obseg njegovega ustvarjanja. Zato zbornik, ki je posvečen akademikovi stoletnici, nikakor ni samo počastitev jubileja in pohvala njegovemu delu; gre za publikacijo, ki v slovensko literarno zgodovino, pa tudi za najširšo javnost prinaša pomembna odkritja in relevantne ocene.

Doslej so bili malo znani njegovi literarni začetki v okupirani Ljubljani, za večino spremljevalcev književnega dogajanja in ustvarjanja pa je bilo povsem neznano njegovo pisanje ter kulturno in uredniško delo med slovensko politično emigracijo v Argentini. Zbornik zapolnjuje to in druge vrzeli v poznavanju njegovega dela.

Podpisani recenzent si je, denimo, vrsto let prizadeval, da bi katero od njegovih dram (kakor tudi drame Stanka Majcna) uvrstili v repertoarje slovenskih gledališč, a brez uspeha. Morda prav zbornik s celovito osvetlitvijo tega dela njegovega ustvarjanja uspe premakniti toge dramaturške okvire slovenskega teatra. Posebej veljavna se mi zdi izčrpna bibliografija, ki je dodana ob koncu knjige in osvetljuje raznovrsten obseg pisateljeva proznega, dramskega, esejističnega avtorskega dela in kulturne, zlasti uredniške dejavnosti, ki ji je Simčič po sili razmer posvetil velik del svojih moči. Vanjo je bilo očitno vloženo velikansko delo, zlasti zato, ker so mnogi viri težko dosegljivi.

Omeniti velja tudi nekatere prispevke, ki z osebno prizadetostjo in občutljivostjo govorijo o tej čisto posebni slovenski pisateljski usodi.

Zbornik, ki ga je poznavalsko uredil akademik Jožef Muhovič, je kot informativno bogata celota, še bolj pa zaradi prodorne analitične kakovosti posameznih prispevkov, pomemben dosežek v knjižnih izdajah Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

Ljubljana, 2. avgust 2023

Simčičev zbornik: Ob stoletnici rojstva – recenzija

prof. dr. Vid Snoj

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta,
Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo, Aškerčeva 2, SI 100 Ljubljana

Zbornik je nastal na podlagi simpozija, ki ga je ob stoletnici Zorka Simčiča novembra 2021 pripravila SAZU. Razdeljen je v štiri dele.

V prvem delu so zbrana voščila pisatelju ob njegovem častitljivem življenjskem jubileju, kot se za takšno priložnost tudi spodobi (Peter Štih, Andrej Jemec, Vladimir Kos). Drugi del prinaša prispevke, ki se tangencialno dotikajo Simčičevega življenja, od etimološke analize njegovega imena in priimka (Marko Snoj), prek njegovega zgodnjega angažmaja pri *Zborniku Zimske pomoči* med drugo svetovno vojno (Kajetan Gantar), do portreta njegove osebnosti na podlagi srečevanj z njim, ko je živel v emigraciji v Argentini (Martin Sušnik).

Tretji in osrednji del zbornika sestavljajo razprave o Simčičevi literaturi, ki zadevajo njegovo romanopisje, dramatiko in otroško literaturo. Matevž Kos piše o ideji vélikega teksta, o katerem je še v Argentini razmišljal tudi Simčič sam in se ga končno lotil v romanu *Poslednji deseti bratje* (2012), ki je brez dvoma njegov *magnum opus*: v njem prihaja do izraza povezovanje begunstva oziroma izgnanstva z desetništvom, ki Simčiču ne pomeni samo individualne razdvojenosti in trpljenja, ampak tudi »zadoščevanje za druge«. Marija Stanonik primerja motiv desetih bratov z motivom desetnice iz ljudskega slovstva in ugotavlja, v čem je posebnost Simčičeve obdelave. Brane Senegačnik se ukvarja s političnimi in dramsko-gledališkimi razlogi za to, da Simčičevi dramati *Zgodaj dopolnjena mladost* in *Tako dolgi mesec avgust*, ki po mnenju nekaterih literarnih zgodovinarjev spadata v vrh slovenske dramatike, še zmeraj nista dočakali uprizoritve. Matija Ogrin pa izmed Simčičeve mladinske literature izbere povest *Trije muzikantje ali povratek Lepe Vide*, v kateri razbira pendant njegovemu vélikemu romanu za odrasle.

Te štiri razprave na začetku in na koncu oklepata splošnejši refleksiji o pisateljevi ustvarjalski drži: razprava Milčka Komelja o Simčičevi zavezanosti slovenstvu in posebni emigrantski usodi ter razprava Miklavža Komelja o Simčičevem svojskem razmerju do slovenske travme 20. stoletja, namreč o njegovem vztrajanju pri nujnosti bližnjega, ne oddaljenega pogleda nanjo.

Kot je navada pri *Festschriften*, ki posegajo na različna področja jubilarantovega življenja in dela ter osvetljujejo bolj ali manj znane in pomembne izseke iz njih, na koncu kot četrti del sledi izčrpna bibliografija.

Zbornik je pregledno uredil in v uvodu predstavil Jožef Muhovič, sama besedila pa so pomemben prispevek k – kot lahko upamo – nastajajočemu simčičoslovju, skratka, obvezna literatura za prihodnje preučevalce Simčičevega opusa.

V Ljubljani, 2. avgust 2023

VSEBINA

Predgovor

I. UVODNI NAGOVORI

Peter Štih, Nagovor na sprejemu ob 100-letnici akad. Zorka Simčiča
Andrej Jemec, Spoštovanemu in dragemu slovenskemu pisatelju
akademiku Zorku Simčiču za stoti rojstni dan
Vladimir Kos, Pozdrav in dobre želje iz daljne dežele

II. ZORKO SIMČIČ – REFLEKSIJE O PRIIMKU, LITERARNIH ZAČETKIH IN ZNAČAJU

Marko Snoj, O priimku Simčič
Kajetan Gantar, Letošnji stoletnik – nekoč najmlajši član uredniškega
odбора publikacije »Zbornik Zimske pomoči«
Martin Sušnik, Realist, ki izžareva živost in upanje. Zorku Simčiču
ob stoletnici

III. RECEPCIJA SIMČIČEVEGA LITERARNEGA OPUSA NA PRAGU NOVEGA TISOČLETJA

Milček Komelj, Zorko Simčič in slovenstvo
Matevž Kos, Poslednji deseti bratje in vprašanje »velikega teksta«
Marija Stanonik, Funkcija folklornih motivov v Simčičevem romanu
»Poslednji deseti bratje«
Brane Senegačnik, Za spuščeni zastorom. O (ne)uprizorjeni
dramatiki Zorka Simčiča
Matija Ogrin, Simčičeva literatura za mladino – vračanje k začetku
in izvoru
Miklavž Komelj, Zorko Simčič in današnja Slovenija

IV. BIBLIOGRAFIJA ZORKA SIMČIČA

Marjana Benčina, Bibliografija Zorka Simčiča

V. RECENZII

Drago Jančar
Vid Snoj

15,00 EUR

9 789612 168096 1